

LETOPIS
MATICE SLOVENSKE

ZA

leto 1879.

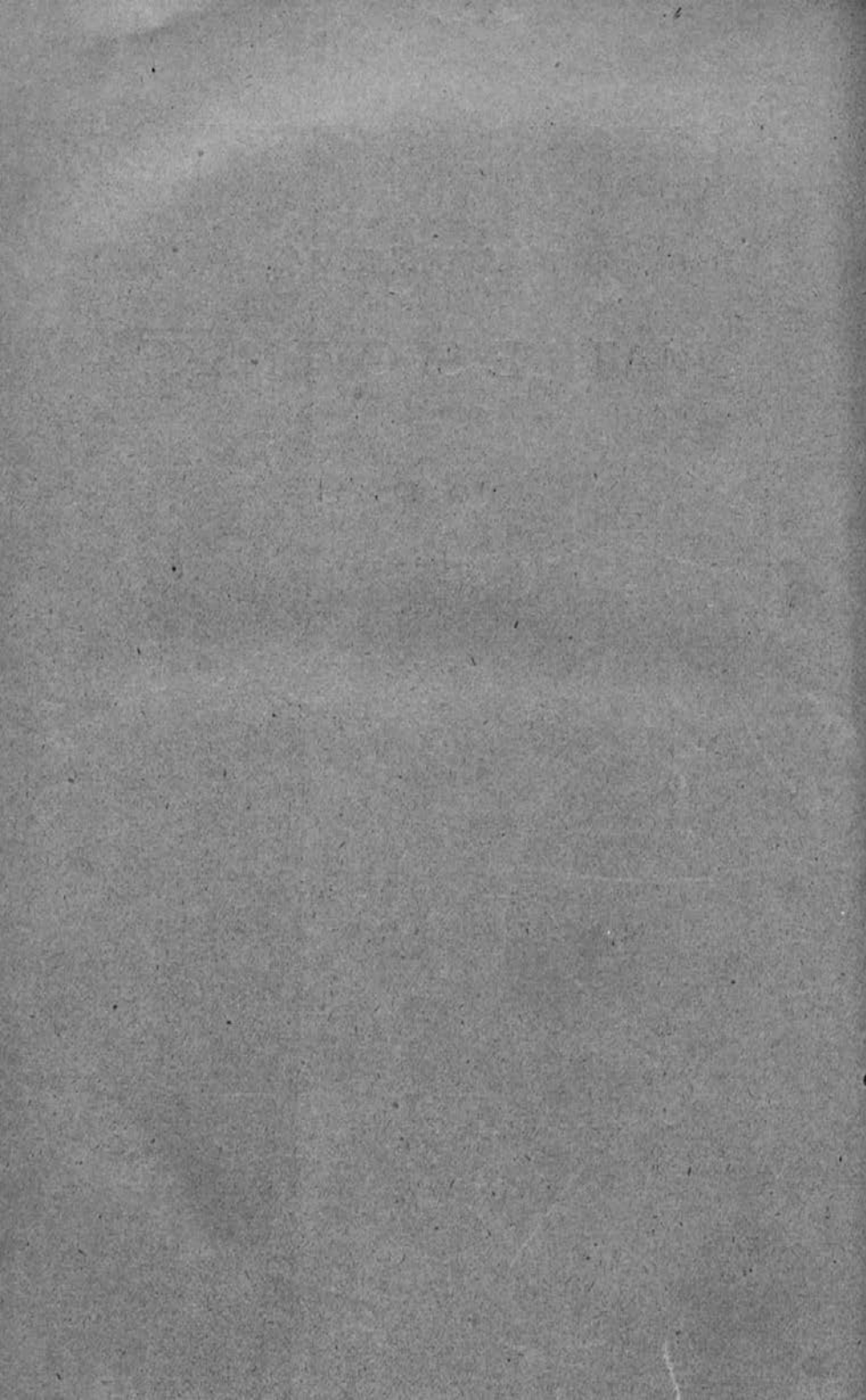
Vredil
Dr. Janez Bleiweis.

Založila in na svitlo dala
MATICA SLOVENSKA.

V Ljubljani.

Natisnili J. Blaznikovi nasledniki.

1879.

LETOPIS
MATICE SLOVENSKE

za

leto 1879.

Vredil

Dr. Janez Bleiweis.

Založila in na svitlo dala

MATICA SLOVENSKA.

V Ljubljani.

Natisnili J. Blaznikovi nasledniki.

1879.

030023692

Slovenščina v besedi in pismu

po šolah in uradih.

Kulturno - zgodovinska studija; spisal P. pl. Radics.

Predgovor.

Nálog in namen tem vrstam je, da se v sliki, kolikor moči pregledni in natančni, zberó doslé sicer znane, vendar raztresene in zatorej občinstvu sploh toliko kakor neznane listine ter še mnogi drugi slovenski „spominki“, katere sem nedavno zasledil pri svojih raznoterih studijah po arhivih in bibliotekah, in ki neovržno svedočijo, da je naš staročastiti slovenski máterini jezik v občilu povsodi užival svoje prirodne pravice uže takrat, ko se je po Evropi začenjala razširjati prosveta, da se je upotrebljal še pred Trubarjem javno v „pismu“, da je bil uvéden po šolah in uradih v dôbi, katera je umévala svojo pomembo in stališče svoje, česar, Bogu bodi potoženo! mnogo krat pogrešamo v teku povestnice poznejših let, navzlic vsi drugi razsvetljenosti.

A tudi iz dní daljnega zgodovinskega razvoja se bodo tù v dostavku k popisu srednjevečnih razmér objavili oni spominki iz XVI., XVII. in XVIII. veka, katere sem pri svojih studijah našel umésene med ino kamenje zgodovinsko, in kateri so se meni videli prava národna draga kovína.

Ni treba posebe opominjati, da so mi osobito pri od-delku: „Slovenščina v pismu“, rabila izvrstna literarno-

zgodovinska, uže prej znana in z reformacijsko dōbo pri-
čenjajoča se dela Šafařik-Jirečkova, Maks Pleteršnikova,
V. F. Klunova i. dr. le toliko, kolikor je največ zahtevala
jasnost v skupni zvezi.

Kar se je uže pripovedovalo, često pripovedovalo, o
tem ne bodem pisal, ampak, moja namera je — o čemer,
menim, sem dovolj jasno se izrazil — da do sedaj raztre-
sene beleške o „slovenščini“ v napominjanih ozi-
rih združim v sistematično celoto, katera naj se po
daljnih natančnejših preiskavah vedno bolj dopolnuje ter
dobiva podobo in življenje.

Ta moja vestna studija bodi ne ravno nezna-
menit donesek za bodočo, na dokumentovani podlagi
pisano kulturno zgodovino slovenskega národa,
in nádejem se, da sem pri poglavji „o jezici“ do dobra
upotrebil gradivo, kolikor mi ga je bilo moči dobiti v
roke. —

Pisatelj.

I.

Slovenščina v besedi.

Da je bila, kakor je sedaj in zaupno ostane tudi še v daljni bodočnosti, v slovenskem národu uže od nekđaj slovenščina glavni jezik za mėsobojno občilo, o tém ni treba dokazov.

Nam je pokazati, kakó si je slovenščina složno v raznih zgodovinskih dóbah po mestih in med naobraženci pridobivala vedno boljše veljavo in kakó se je domače naše narečje uspešno in trpežno upiralo tujstvu, katero je sililo v deželo, da bi jo do cela dobilo pod svojo oblast.

Uže s početka srednjega veka, tedaj, ko je gnala poezija v Nemcih prvo svoje cvetje, ko so na svetovno pozorišče stopili vojevode koroški, národní knezi koroški deželi in tačas pridruženi jej kranjski, kateri so uradovali tudi zunaj dežele v slovenskem jezici, (o čemer se obširnejše poroča v 4. oddelku), uže v zgodnjem srednjem veku je bila slovenščina po slovenskih deželah jezik, kateri je rabil tudi višji gospódi pri občilu.

O tem svedoči nek nemšk pesnik XIII. veka, znani „pesnik ljubezni“ Ureh Liechtensteinski, („Herr Ulrich von Liechtenstein“.)

Ta romantični vitez, kateri je, preoblečen v „gospó Venero“, potoval po planinskih deželah proti Veneciji („bella Venetia“,) ter je povsodi pozival viteze na meč, on nam popisuje v svojem l. 1255 zloženem pesmotvoru „Frauendienst“ sprejem pri vojvodih koroških.

Slovenski deželni knez je pozdravil nemškega viteza s slovenskim nagovorom: „Búge was primi gralva Venus.“

Adjektivna oblika kraljeva (gralva) namesto substantivne kraljice, katera rabi Jugoslovenom, je uže Kopitarju ¹⁾ vzbudila pozornost, in, kakor vidimo poznejše, se ponavlja ta oblika v nekem slovenskem pisanem spominku XIV. veka.

A nemškemu vitezu Liechtensteinu — kateri v svojem zgoraj navajanem delu imenuje sedANJI Semmering: Semernik, po smréki, (zatorej smrékovec), in Melk ob Donavi Medlik, sorodno naši Metliki na Dolenjskem, ter Mödlingu in Meidlingu pri Dunaji — njemu je jako dobro dël slovenski nagovor koroškega vojevode,

¹⁾ Glej: „Ueber Ulrich von Liechtensteins Frauendienst“ delo: Kopitar kleinere Schriften. Herausgegeben von Fr. Miklosich, Wien 1857, I. Band. p. 371 in dalje.

in nazivlje ga v občutku svoje radosi: „hoch gemuot“ in gospodárja, imejočega „friunt, liut unde guot.“

„Z veseljem“ — pravi — „sem potoval proti Koroški in Kranjski in proti Istriji.“

Popisuje nam bôje z vitezi teh dežel, kateri so se z njim bojevali („getjostirt“) v slovenski ženski obleki — „ja einer schon zu Kindberg im Mürzthale.“

„Das windisch Wiberkleit“ imenuje Liechtenstein „godeshe“, in o vitezih v ženski obleki pravi, da so imeli „dolge nauhvize in dolge po plečih se vijoče kite“, kar vidimo tudi še v sedanjih dnéh pri naših kmétiskih dekletcih po mnogih krajih. Krilo je njemu „sukaneý“ (suknja).

V slovenski obleki so zatorej ga sprejemali velikaši po deželah, kodar je potoval, in vojevoda koroški, knez slovenskim deželam, je pozdravil ga slovenski v znamenje, da slovenski jezik rabi občilu po slovenskih deželah; slovenščino je govoril tudi koroški národní dvor.

Kakó visóko je slovenski jezik v XIV. veku čislal habsburgski dvor, o tem svedoči predgovor nemškemu prevodu Durandijevega dela: „Rationale Divinorum officiorum“, katero se je prevajalo po ukazu vojevode Albrehta s kito ter se je završilo l. 1384.

V tem kodeksu, katerega sedaj hrani c. kr. dvorna biblioteka na Dunaji, se bére v predgovoru naslednji stavek:

„Zu dem drittem Male (zum 1. lateinisch, zum 2. griechisch) die Messe wirt begangen in windischer Sprache **durch sache der braittunge** (za silnega razširjanja voljo) **und gemainhait** (splošnosti) **wann** (ker) **chain ainige** (nijeden drug) **sprach an ir selber** (sam ob sebi) **so weit getailet** (takó daleč razširjen) **als di** (tisti) **man Windische nennet.**“

Ta stavek, ¹⁾ kateri se je doslé vse premalo cenil, in ki se bére v knjigi, pisani po ukazu avstrijskega kneza, meni neovržno dokazuje, da se je po vseh deželah habsburgske oblasti, kjer so žili Vindi (Sloveni), tedaj še (v XIV. veku in sicer na konci njega) sv. maša brala v slovanskem (slovenskem) jezici, kar soglasno potrjuje tudi cerkveni dokumenti novejšega datuma, iz XV. in XVI. veka, kateri se često nahajajo.

V oddelkih: šola in urad ima prostor dokaz, da slovenščina v XV. veku javno ni vršila malega náloga.

A družbeno stopinjo našega máterinega jezika v tisti dóbi osvetluje najbolj faktum, da se je bogato nadarjeni potomec svetle habsburgske rodovine, učeni cesar Maksimilijan I., čegar naobrazjevanje in dušni razvoj sta se vršila v drugi polovici XV. veka,

¹⁾ Pet. Lambeccius Coment. de Aug. Bibliotheca Caesarea Vindobonensi Lib. II. Cap. VIII. p. 781 — „Slavonia, quae ibi vocatur Windica.“

poleg češkega („beheimisch“) naučil tudi slovenskega jezika, v katerem mu je bil učenik poznejši škof Berlogar (do sedaj vedno napačno imenovani Prekokar).

Cesar Maksimilijan je bil v obče poseben prijatelj in podpornik slovenskemu národu, in mnogo sinov našega rodú je imel bliže ali dalje okolo sebe. Razven uže imenovanega Berlogarja navajam le še dvornega kaplana, poznejšega škofa dunajskega Slatkonjo, kateri je bil ob jednom tudi vodja dvorni kapeli in sam izboren muzik; škofa Ravbarja; učenjaka in diplomata Sigmunda pl. Herbersteina, kateri je bil s svojim znanjem slovenskega jezika (glej: šola) takó rekoč „odkritelj Rusije“ učeni Evropi; junaka naši stari národní pesmi „Lambergar in Pegam“, Kristofa pl. Lamberga; Pavla Obersteinskega, kabinetnega tajnika; modroslovca Matija Qualle (Hvale) in še mnogo drugih. S kratka, mala „nasélbina Slovenov“ se je bila udomila na dvoru „poslednjega viteza“, in njih zaupljivo, dà, prisrčno občilo s cesarjem je v marsikaterem obziru koristilo domovini, da omenjam izmed mnogih primer sámó pravice, po kateri smé deželno glavno mesto Ljubljana prosto voliti svoje župane.¹⁾

Za cesarja Maksimilijana je bila uže blizo dôba národne povzdige po „reformaciji“, kateri je služil slovenski jezik, se vé, največ v pomoček drugim nakánam, a če presojava stvar nepristransko, je prav reformacija tudi mnogo pospéšila slovenskemu jeziku razvòj.

Takrat, ko se je národní jezik upotrebljal jednak mogočnemu kažipotu nove méri dušnega in čuvstvenega življenja, tedaj, ko se je ta jezik, če tudi ne pisal, (glej: slovenščina v pismu), a vendar v tiskani knjigi pošiljal med beróči svet in se ob jednom domá popularizoval, ako smém takó govoriti — tačas, ko je slovenščina v pismu dobila vso svojo pravico in veljavo, kedó bi dvomil, da je bila v tisti dôbi tudi gotovo po višjih krogih domačih glavni jezik v občilu, ali vsaj po vseh družbah ljudstva, katere so bile med soboj delujoče na prospéh novemu uku. Za to terditev imamo več nego li jeden dokaz in pazljivi bralec se bode v naslednjih oddelkih o tem brez teže sam prepričal, zaradi česar se mi vidi nepotrebno vsako daljno poudarjanje.

Učéča se mladež je z ljubeznijo gojila národní jezik ne le domá, ampak tudi po visókih šolah na Dunaji, v Solnem gradu, in po inih deželah: v Tubingi, v Virtsbergu, kjer so posebno na kranjske stipendiste neposredno uplivali slovenski prelagatelji sve-tega pisma.

Pod lipo na starem trgu ljubljanskem in po krčmah se je razlegalo ubrano slovensko petje, posvetne a tudi duhovne vsebine.

¹⁾ Diplomatorium Carniolicum. Herausgegeben vom hist. Ver. f. Krain.

Národní jezik si je po slovenskih deželah pridobil takošno veljavo, da, ako so hoteli tujci občevati s slovenskim ljudstvom, jim ni bilo druge pomoči, nego: uči se slovenščine!

Letni zapisniki nemškega cistercijskega samostana v Reinu pri Gradci imajo beležko, da je l. 1574 tamošnji opat Jernej brata Jeremija Puechleiterja poslal v samostan zatiški na Dolenskem, naj bi se poleg svojega (nemškega) jezika naučil tudi slovenščine.¹⁾ Samostan v Reinu je imel namreč (in ima še danes) lepih vinogradov po spodnjem Štajerskem blizu Ptuja, zato je bil reinski opat prisiljen, poslati svojega samostanskega brata na Kranjsko slovenščine se učiti, da mu je bilo moči sporazumevati se v drugem delu dežele, kjer je imel samostan svoja posestva.

Kakor „reformatorjem“, tako je tudi načelnikom „protireformacije“ v doségo njih namér rabil národní jezik, in tudi v protireformacijski dóbi se je po največ občevalo slovenski, da-si je v tistem času vérske in politične reakcije tujstvo, in sicer nemščina ter italijanščina, poleg národnega življa v družbenem in javnem občilu vedno tiščalo na prvo mesto, hoteče prevladati s svojo silo.

A kakor sem dejal, za prvih dní protireformacije je bila še slovenščina glavni jezik v občilu, in tudi dolgo potem je ohranil národní jezik svoje gospodarstvo, do katerega so ga bila privéla národno misleča deželna in mestna zastopništva.

Zatorej ni čudo, da se je l. 1606 v svojem zapisniku zeló pritoževal nemški misleči tajnik grofov Auerspergov o ljubljanskem mestnem sodniku, ker mu je poslal (nemških) pisem. Mestni sodnik je namreč, prejemši pisma, vprašal: „wems zuegehörten, darauss erscheint“ — pravi naš tajnik — „dass Er (mestni sodnik) ja nit (deutsch) lösen khan. Solche Richter“ — bolešno nadaljuje — „haben die Herrn von Laybach, einer so fürnehmen Stadt“, a druga roka je pozneje pripisala tej lamentaciji opombo: „sein sonsten so witzig.“²⁾

Reformatorji so pridobili slovenščini takošno čast, da so morali protireformatorji v prvi cerkvi ljubljanski, v stolnici, slovenski oznanjati božjo besedo, in to je delal celó škof sam, ako je hotel omehčavati srca odličnim svojim poslušalcem.³⁾

Tudi jezuiti, goreči pomočniki protireformaciji, so dajali slovenskih pridigarjev, in sicer ne sámo po Kranjskem, nego ravno takó po Štajerskem in Koroškem.⁴⁾

Letni zapisniki jezuitskega kolegija⁵⁾ v Celovcu so nam v tem obziru ohranili mnogo zanimivih beležek.

¹⁾ Alanus Annalen des Stiftes Rein, IV. 2016.

²⁾ Rokopis kneza Auersperga biblijoteke v ljubljanskem knežjem dvoru.

³⁾ A. Dimitz, Geschichte Krains, III. p. 368.

⁴⁾ Glej moj sestavek: Tomaž Chrön. Letopis 1878. 3. zv. p. 17.

⁵⁾ Rokopis c. k. licejalne biblijoteke v Celovcu.

O letu 1620 beremo:

„In templo Hospitalis Concio slavonica primum habita, convenerunt non tamen Hospitalis incolae, sed cives etiam nonnulli et alij honesti homines.“¹⁾

Slovenskega pridigarja imenuje zapisnik p. Jakoba Knapa, rodom Kranjca iz Kranja, † l. 1635.

Na drugem mestu o letu 1652²⁾ se poroča, kakošen je bil vspeh slovenskim pridigam. Beležka slóve: „Concio slavonica iam tunc ad S. Spiritus aedem translata, pie plebeculae a dissitis ple-rumque locis affluentis frequentia notabilis suo nec exiguo stetit fructu. Non ignari huius idiomatis Patres saepius in solatium Rusticorum in dissitos pagos excurrerunt ut avidos verbi divini adu-ctiores et parvolos nutrent.“³⁾ Zatorej, ne le za pridige v mestu je imela slovenščina o. o. jezuitom posebno ceno, nego tudi po Ko-roškem so opravljali misijone v deželnem jezici, da so jih mogli umevati tolažbe in božje besede potrebni kmetje na svojo dušno korist.

Odlični národní možjé in deželani so v tej dóbi splošne reakcije odkritosrčno spoznavali, da so domorodci in prijatelji slovenskemu národu. Dokazal sem to uže pri Chrónu in Valvazorju, in Schönleben, po času naš prvi historijograf, tudi on javno spoznava, da je Sloven.

Ker mi je namen, obširno govoriti na podlagi svojih več nego desetletnih preiskav o tem še vse premalo cenjenem možu na tem mestu drug čas, naj se za sedaj navaja le izpoved imenovanega slavnega učenjaka in izvrstnega poznavatelja ljube nam domovine.

Ivan Ludovik Schönleben, čegar oča je prišel, mizarski pomočnik iz Heilbrona na Virtemberškem, v Ljubljano, ter je tukaj vzal v zakon neko Dolničarico in se skóraj popél do stopinje ljubljanskega župana, Ivan Ludovik Schönleben, kateri je imel trdega švabskega očeta, a slovensko mater, ta mož piše v predgovoru svojim „Fasten, Freitag und Sonntag-Predigen“, tiskanim v Solnogradu l. 1668: 4) „dass er dieselben in Teutscher, obwol nicht angeborner Sprach veröffentliche“, in s tem, da zaznamuje nemščino jezikom njemu „ne urojenim“, nam spričuje 1) da se čuti Slovena, in 2) da se je v njega starišev hiši govorilo slovenski. Schönlebnov oča — njega letne knjige mesta ljubljanskega, katere hrani v rokopisu zagrebska nadbiskupska biblioteka, so temu jasni, neovržni svedoki — ta trdi Nемеc je bil do dobra kós slovenščini v besedi in pismu; Schönlebuova mati Akuševa je bila hči národno misleče rodovine!

Koliko slovenskih sinov si je od nekedaj do omenjane dóbe in še potem po širem sveti s svojim temeljitim znanjem sloven-

1) l. c. I. p. 59.

2) l. c. p. 138.

3) l. c. p. 212.

4) V c. k. dvorni biblioteki na Dunaji 19. F. 63.

skega jezika utemeljilo svojo srečo in slavo, o tem navlašč pisati je skoraj odveč.

Iz lepega broja naj tû opozárjam le na uže imenovanega Sigmunda pl. Herbersteina, ter na osebnega zdravnika caru Petru Vélikemu, dr. Karbonarija (Ogljarja), kateri se je rodil v Naklem pri Kranji. Oba sta dosegla srečo in čast na Ruskem. Pervi je našel in izdal letopise Nestorjeve, drugi je bil znamenit po svoji visóki službi pri Petru Vélikemu, kateri mu je vse zaupal ter ga poslal v Rim, da je bil voditelj pri razpravah zaradi združenja grške cerkve z rimsko. Ko se je vračal dr. Karbonarij iz „večnega mesta“, mu je prestrigla Parka življenja nit: umrl je v svojem rojstnem mestu Kranji. ¹⁾ Cesar Leopold I. je podelil dr. Karbonariju plemstvo sv. rimskega kraljestva s predikatom „pl. Wieseneck“, ker je bil ta odlični Avstrijan in Sloven s svojim slovečim imenom svoji širši in ožji domovini ponos in slava. ²⁾

Koncem XVII. in početkom XVIII. veka se je po naših slovenskih deželah vedno bolj razširjalo gospodarstvo tujstva, in sicer poleg romanskega življa v obili meri nemški živelj germanizovanja, katero se je začelo za vlade Jožefa I. in je še le za Leopolda se umeknilo novi probudi národnega duhá slovenskega.

A tudi v tem času prevladajočega nemštva in birokratske centralizacije — kar pride na vrsto v prihodnjih oddelkih — se je ustrezalo najprimitivnejšim tirjatvam in pravicam národa slovenskega po šolah, po uradih in v pismu.

Vendar, prava probúda národnega življenja ima, kakor sem uže dejal, svoj početek v pojožefinski dóbi, za dni, ko je drugič cvetevalo slovensko slovstvo, tedaj, ko je nepozabljivi mecén baron Sigmund Cojz, o katerem póje pesnik dr. Zupan prav národu iz srca, da

„Mat' Krajna imela
Sinú ljubšega ni —“

zbiral okolo sebe družbo národnih móž ter je bil slovenski jezik v njega salonu, in, ker so ga drugi posnemali, skoro tudi po salonih drugih mogotcev v deželi jezik za občilo.

Francoska začasna vlada, katera je kranjski deželi prinesla francoščino, priljubljeni konverzacijski jezik takó zvanim naobraženim krogom, je s tem, da je tačas bila zaprédena daljna povzdiga slovenskega jezika, jako ugládila pot germanizovalni naméri za njo zopet prišle avstrijske vlade cesarja Franca in njega vsemogočnega ministra kneza Metternicha.

Po ljudski bitvi pri Lipsiji je v slovenskih deželah germanizacija popolnem stopila na noge.

In takó je do l. 1840 nemški jezik merodajen ostal v občilu ter „kranjski šprahi“ je bil napočil zlati čas.

¹⁾ Linhart, rokopisne beležke v deželnem muzeji.

²⁾ Zapisnik knezoškofijskega arhiva v Ljubljani.

O prevratu, katerega je porodilo v povestnici avstrijski toliko pomembno leto 1848 in desetletja za njim, ne pišem jaz, nego prepuščam besedo na mnogo stran za našo kranjsko deželo zaslužnemu V. F. Klunu, kateri je l. 1864, ko ga še niso viharji političnega življenja iz prijatelja storili sovražnika našega rodú, pisal v izvrstno uréjanih novinah „Oesterreichische Revue“ také-le:

„Do novejših dní sta si bila „naobraženost in nemštvo“ na Kranjskem skoraj sorodna pojma, ter so na literarnem nébu kranjskem se svetile samó posamezne zvezde, a v poslednjih desetletjih so te razmere se blezo popolnem promenile, osobito od tedaj, od kar je „národní princip“ in terjatev „ravnopravnosti“ več nego li gola beseda publicistom. Šolske dečake so nas v letih 1830 — 1840 kaznovali, ako smo se drznili, govoriti svoj máterini jezik, naši tovariši iz „boljših rodbín“ (?), kateri so govorili samó nemški, so nas dražili ali se nas ogibali. Uže „studentje“ smo gledali in čuli zasramovanje „nemškomselci“ in „slovanoljubi“ („Nemci“ in „národnjaki“), in to je prihajalo vedno ostrejše in določnejše. Ali od l. 1848 in še bolj, od oktobra l. 1850 — če hočemo nepristransko in pošteno soditi — se ne more več govoriti o „strankah.“ — „Nemška stranka“, katera ima samó v ljubljanskem glavnem mestu svoj dom in le posameznikov glasove iz deželnih mestec na svoji strani, ta stranka je v primeri z národno takó majhna in brez vse pomembe, da ne more rešiti nikakega važnega vprašanja, niti ne z vspehom postopati. Ne le kmétisko ljudstvo in duhovenstvo, skóraj vsa inteligencija, dušni in materijalni kapital deželni, gojí in zastopa Slovenstvo ter se zbira zavestno in ponosno okolo národnega barjáka. Slep bi moral biti ali ne hoteč videti, kedor bi preziral ta faktum. Kranjska je sedaj v istini „slovenska dežela“, in v vseh krogih ljudstva veje slovanski duh“¹⁾

II.

Slovenščina v pismu.

Med slovanskimi jezici ima slovenščina, kar se sploh zná, najstarejše pismene dokumente slovanske. Po Kopitarjevih besedah ni le najstarejši slovanski prevod svetega pisma staroslovensk, nego mi Sloveni imamo tudi še drugih pismenih spominkov iz VIII., IX. in X. veka, o katerih je pisal

¹⁾ „Oesterreichische Revue“. Zweiter Jahrgang 1864. 7. Band. p. 53.

Dobrovski našemu Kopitarju: „gratulor vobis Krajnciis, quia anti-quissimum manuscriptum habetis.“

Najstarejši spominek slovenskega jezika je tistih neprecenljivih 9 strani v četvorki iz séverno-korotanskega „vademecuma“ nekega brizinskega misijonarja. Ta „vademecum“ je bil sestavljen najbrž še pred Cirilom in prepisalo ga je kako peró X. veka v kodeks monakovski. Vsebina so mu trije sestavki, katere sta pisala dva razna misijonarja, vsak v svojem pravopisu. Prvi sestavek je „očitna izpóved“, namenjena, da jo moli ljudstvo za svečenikom, kar se takoj s početka opominja; obseza 35 vrst v četvorki. Drugi sestavek je „homilija“, roka družega pisalca, (113 vrst na 7 predélih), in se iz tehtnih vzrokov pripisuje Korotancu Abrahamu, (katerega „Glagolita Clozianus“ imenuje le jeden krat „Carniolus“, a sicer vedno „Carantanus“.) Kopitar celó meni, da je rokopis prav Abrahama samega. Tretji, še starejši sestavek je pisala tista roka, kakor družega, in vsebina mu je „vera“, (74 vrst na 5 stranéh.)

Tudi poznejša staroslovenska pisma so največ duhovne vsebine, saj je bila staroslovenščina cerkveni jezik Staroslovanom, kar je osobito Miklošič temeljito dokazal.

A velika pomota je, ki se je pisala in prepisávala, da se namreč „razven omenjanih najstarejših jezikovih spominkov slovenskih do srede XVI. veka ne nahaja drugih pismenih spominkov, in da se je začela novoslovenščina pisati še le v dóbi reformacije.“

Uže dvé sto lét pred Trubarjem so slovenski pisali po samostanih na Kranjskem.

Časa nezgoda in mnoga pustošenja teh duhovnih mést po Dolenskem, v bližini Turčije, kakor tudi mnoga obiskavanja „dednega sovražnika kristijanstvu“, so res uničili obilico pismenih spominkov, kateri, da jih sedaj še imamo, bi dali slovstvu našega národa vse drugačno lice, a vendar se je slučajno še ohranil sem ter tija kateri kós na tej ali óni platnici kakošne knjige, ali v izpisku kakega kodeksa.

Najstarejši dokument novoslovenskega jezika sem jaz nedavno zaslédil na neke knjige platnici v domači biblijoteki kneza Auersperga v knežjem dvoru ljubljanskem.

Se vé, to so le odlomki neke pesmi v čast sv. Mariji, a pisani so z latinskimi črkami XIV. veka. ¹⁾

Tú objavljam najdeni odlomek, natančno prepisan. Besede, katere se pogrešajo, sem nadomestil s pikami. Naj bi ta ostanek napotil naše jezikoslovce, da ga primerjajo z drugimi starejšimi spominki našega jezika.

¹⁾ Codex chartaceus, stara signatura šte. 19. Pisana je pesem na zeló poškodovanem belem listu, kateri je prilepljen na notranji strani sprednje platnice.

Odlomek slóve:

. oczy twoyee czwtlem
 primy
 y moy swat moree
 sercze gore
 nyence lizee primty se solzw
 tige lazzye
 rumena preleppe yene Raczzye
 wridke te vssle wyczy
 to moyee serzze nossy ymi
 mee
 rassy in slaby ie luba moja
 czunassa rumena

Kakor svedoči Muchar, je hranil admontski samostan benediktinov na zgornjem Štajerskem kodeks, v katerem so bile pisane latinske in nemške besede, kakor tudi Očenaš, Ave Marija in vera v slovenskem jezici (in lingua vernacula.)

V XV. vek stavi Miklošič spominke iz dóbe pred Trubarjem, katere je objavil l. 1858 v II. zvezku „Slavische Bibliothek“¹⁾ po nekem kodeksu tukajšnje c. k. licejalne biblijoteke.

Ker Miklošičev ponatis objavlja v slovenskem jezici mlajšo varijanto „očitne izpóvedí“ (Generalis confessio), nego li je druga „očitna izpóved“ v kodeksu te biblijoteke, tudi v slovenskem jezici, pisana s črkami XIV. veka, in katera ima mnogo starejše oblike jezikove od prve, ker sta dalje pri Miklošiči naslednja dela II. in IV. objavljena pod skupnim naslovom „Generalis confessio“ ter se III. del celó natisnil ni, zato podajem jaz té poskušnje po zvestem paleografskem prepisu od besede do besede.

Slovó takó-le:

I.

Hee est vna generalis confessio in y^{ta}

ya ze ad pouem chudiczu ynu nega deydam ynu vsy nega hofarti ynu ze yzpoueym ynu dalsam dam nassyimi gospudy etc. tigaye meni ya ze dalsam dam kyr sym to prelomil kar sam oblübil kadar sam karst priell ky sym ze od buga odbyrnil yno hod nega sapuedy kyr sam boga zatayll S meymi chudeymi deyli ynw sam ze volno wdall ty oblasti tyga chudicza, ynu nega sweticom Sto sam ye czestu ynw gostu moye tellu ynw moyo wugo duscho ogardyll Tyga etc. ya se dalsam dam falsch presepanyem falsch priiczy chwdy oblüby ynw z chudim yesykom Ty ga i etc.

ya se dalsam dam vsseymi greychy z kemer ta czlovik more greyssity czess vse lüdy zmysalyo z wesseydo ynno ztwaryo ynw proso woga wsiga mogožiga da my on da eden odlog moyga sywota proso diuico mario vse bosye etc. peym²⁾ popraviyl Ty ga

¹⁾ P. 170 in dalje.

²⁾ svym? poym?

ya se dalsam dam kyr sym swete nedele swete sobote veczery
druge swete dny ynvo veczery neyssam Nykuly takü prassnoval
ynvo czatill kakorr y voy ye to po praudy morall dyati Ta swety
posst Swete qatri drüge postne dny moyo pokuro neyssam taku
czystu dopernessil kakür sam ga dalsan Ty ga ye

ya se dalsam dam kyr ye wogü desetino moyga sywota ynw
meyga szyania moye Syunicze nikuly neysam takw Sweystü dall
kakür wy to popraudy morall dyati Ty ga.

ya se dalsan dam kyr ye moyga otscze moyo mati moyo go-
spoczino meyga farmaystra dwelwniga otcza meyga pridigarya
neysm nüküly takü czastill ynu ynim pokoren will kakür wy tiga
popraudi dalsan will Tyga.

II.

kryst ist herstonden

Nas gospud ye od smerti stwal od nega brittke martre nam
ye se veseliti onam chocztsche trosti biti kyre eleison

III.

Avarus = chlaszczeten

Gloria = weselye

humilis = ponisan (potstnyen)

honor = czash

Phariseus = pechlewnik

laus = chaula

lex = zakon

IV.

Mylost yno gnada nasiga
gospoda pomocz dewycze
rosse matere marie
prichod swetega ducha
obchranyenye swetega krysse
Ta racz smeno yno swamy byti

Czestyena body kralewa mati te mylosti

zywota sladkosti yno nass trost Czestyena sy my ktebe vpyeme
tuge sabne otroczy te ewe Mi ktebe zdvchvezeme, glagogicze
yno placzczec te dolynye tech slss

Ob to ty nasse odwetnycze ty knam obrny ty mylostywe oczzy

Ino jessysse segnanega sadv twega telessa ty nam prykassy
potom tvysto O czestyta o mylostyva O sladka maty Marya.

Tudi na drugem mestu tega kodeksa 141 v ljubljanski
licejalni biblijoteki se nahajejo v razlaganje latinskih besed
nad njimi zapisani slovenski prevodi. Takó n. pr. fol. 183 b. hospes
= **Gospodar**, fol. 184 a. discipulus = **vezenyk**, fol. 194 b.

blagoice = himilis, (srednje vis. nem. himmlisch), **buogoyce** = gaystlaich, (geistlich), **pysanace** = geschriffleych, (schriftlich), fol. 220 b. morigenatos = **czastne**.

V nekem rokopisu l. 1466, iz Loke na Kranjskem, kateriga hrani c. k. dvorna biblijoteka na Dunaji, ¹⁾ so za beležena novo-slovenska imena mesecom, kar je rabilo Miklošiču pri njegovem delu o slovanskih imenih mesecev (v „Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien 1867.“) 18

Za nas je ta rokopis, ker je iz Loke, in gotovo iz kakega samostana, posebno zanimiv v deželno-zgodovinskem obziru, in tú objavljam ta horoskop o bodočnosti človekovi po rojstnih mesecih popolnem, ker mu ni treba mnogo prostora.

Spis slóve:

Januarius **Prosnyicz**

Das ist das erst maneyd Gener gehayssen das chind das yn dem moneyd geparen wirtt das stilt geren vnd pegertt zw allen zeyten gross frewd zw habn (haben)

Ffebruarius

Das ist der hornung oder **Setstzan** vts (ut supra)

Martius susecz

Das wirtt snell vnd reich vnd in allen dingen pehent.

Aprilis **maly trawen**

Das wirtt muelleich vnd wunderleich vnd scharffes mutes vnd schalkchafft.

Mayus **weliky trawen**

Der erst May das wirtt gewaltig vnd chvmbt zw grossen Eren.

Junius **bobouczwett**

Der ander May das wirtt fradiges muetes vnd acht nicht was er tuett.

Julius **maly serpan**

Der erst Augst das wirtt aus der massen geytig vnd pos.

Augustus **weliky serpan**

Der ander augst das wirtt chewsch vnd willig vnd fruchtparig.

September **Poberuch**

Der erst herbst, dass wirtt an allen dingen pehend vnd massig in allen dingen.

¹⁾ Štev. 2821 Rec. 450 fol. 157.

October listognoy

Der ander herbst, das wirtt poser natur es gewinnt ain posy zung vnd gillt gutt mit vbell.

November kozowpersthk

Das wird ain voltig vnd klug vnd getrew vnd wirtt behent zu leren.

December Gruden

Das ist der Crist moneyd das wirtt gewaltig vnd reich vnd wirtt genam vnd in alln (allen) dingen lieb.

V šoli vipavski, (o čemer se poroča v naslednjem oddelku), se je učil l. 1496 mali Sigmund pl. Herberstein „vindiškega jezika“ (slovenščine), postranskega predmeta poleg nemščine, iz česar smemo sklepati, da se je slovenščina v tej šoli, (in gotovo ravno tako po drugih šolah, osobito v Ljubljani), tudi pisala.

Prvi slovníčar, kateri je sestavil **slovensko slovnico** in **majhen slovensk slovar**, je bil, kakor se poroča, koncem XV. veka **Berlogar**, učitelj cesarju **Maksimilijanu I.**

Prvi tiskani svedok o slovenskih besedah je „pesem kranjskih kmetov“ l. 1516, katero je naš mnogozaslužni slavni voditelj národní, profesor dr. Jan. Bleiweis facsimilovano priobčil v lanskem tečaju tega „letopisa“. ¹⁾

Sedem let prej, nego je Trubar na svetlo dal svojo prvo slovensko knjigo, se je prevel v slovenski jezik **štajerski rudarski réd** (l. 1543) ²⁾

Ta prevod, se vé, je ostal v rokopisu, ker tedaj v deželi še najbrž ni bilo nobene tiskarne. O tem „rudárskem rédu“ govorim še v oddelku o „uradu.“

Vsi doslé omenjani spominki novoslovenskega slovstva iz XIV., XV. in XVI. veka in druge opombe, katere so v zvezi z njimi, pričajo, da je rabila novoslovenščina v pismu še pred Trubarjem, in sicer mnogostransko.

In ako je Trubar v svoji gorečnosti, hotoč stvariti slovenskemu národu pisni jezik, zapisal stavek: „Uns und mánnglich ist bewusst, dass vor 34 Jahren kein Brief oder Register noch weniger ein Buch in unserer windischen Sprach zu finden war“, pravi tudi zopet sam na drugem mestu v predgovoru svoji prvi slovenski knjigi: „Und entsetze dich nicht ob dir am ersten gedúntkt seltsam und schwer sondern lies und schreib diese Sprache selbst, wie ich ein Zeitlang gethan.“ ³⁾

¹⁾ l. 1877. p. 200 in dalje.

²⁾ Rokopis 191 c. k. licejalne biblijoteke ljubljanske.

³⁾ „Catechismus in der Windischen Sprach“ Dimitz Geschichte Krains II. 3. p. 215.

Po tem stavku bi človek sodil, da je Trubar sam bral uže pred njim pisana slovenska pisma!

In, je li nemogoče, da bi se bil Trubar, kateri je studiral na Dunaji, tam seznanil s slovnico in s slovarjem Berlogarjevim, ker ste morebiti obé te knjigi, sedaj pozabljeni, za Trubarjevih studij v izvirniku ali prepisu med slovenskimi naselniki na Dunaji potovale iz rôke v rôko?!

S Primožem Trubarjem smo prišli do prve dôbe izdavanja slovenskih knjig po Trubarju, Dalmatinu, Bohoriču, Megiserju i. dr. in ker se je v Matičnih knjigah ¹⁾ uže mnogokrat temeljito pisalo o tej dôbi, kakor tudi o slovstvenem delovanju škofa Tomaža Chröna in njega vrstnikov: Mikca, Čandika, Skalarja, ²⁾ zató lahko ta čas preskočimo.

V krogih, katerim je do tega, so znana dela Kastelčeva (r. 1620), Kerstnikova, J. p. Hipolitova, Schönlebnova, Temlinova, Steržinarjeva, Klapšetova, Basarjeva in Paglovčeva na konci XVII. in v početku XVIII. veka, a še bolj sad druge cvetne dôbe novoslovenskega slovstva, v kateri je pospeševala njemu razvoj poleg visokodušnega mecéna Cojza „slovstvena zádruga“: Pohlin, Japel, Kumerdej, Linhart, Vodník, Primec, Jarnik, ³⁾ in tem so se pridružili potem: Rihar, Skrinjar, Šraj, Traven, Matej Wolf, Danjko i. dr.

Ali iz XVII. veka bi na tem mestu rad omenjal nekega doslé neznanega Slovena in zanimivega dela nekega mnogo imenovanega, slabo poznanege, za slovenizem zeló zaslužnega možá na konci prejšnjega veka.

Prvi je topliški župnik Sigmund Gol (Goll), drugi naš pater Marko Pohlin.

Sigmund Gol, sploh velik prijatelj slovstvu — o tem pričajo mnoge knjige iz njega ostaline, katere je nakupila Auerspergova biblijoteka v ljubljanskem knežjem dvoru — ta mnogostransko izvédeni in učeni duhovnik, kateri je živel nekako sredi XVII. veka, nam je zapustil mnogo zapisnih knjižic in drugih zapiskov, ⁴⁾ v katerih se nahajajo daljše in krajše beležke v slovenskem jezici.

¹⁾ Slovanstvo p. 187 in dalje.

²⁾ Glej moj spis: Tomaž Chrön.

³⁾ U. Jarnik je bil tudi sodelovec nemškim koroškim novinam, J. G. Kumpfovim, v katere je pošiljal slovenske pesmi, n. pr. prevod Schillerjevega „grofa habsburgskega“ i. dr. Te novine so l. 1819 razglasile svoj program, po katerem jim je bil namen: „Beiträge zur Cultur der slovenischen Sprache, Angabe der besten Mittel, ihren gebildetsten Dialect mit den Schätzen deutscher Cultur und Wissenschaft am schnellsten und zweckmässigsten zu verbreiten.“ Op. pis.

⁴⁾ Tudi to se hrani v ljubljanski knežjedvorski biblijoteki.

Za poskušnjo njega pisave naj se tú ponatisne „Molitev matere božje,“ katero je sestavil l. 1639.

Ta molitev slôve:

„Zezenia si ti ktalena Maria odreshenika nam vshega suetha rodila, kateriga ie Eva pogubila.

Zezenia si ti maria mati te miliasti perblishaine greshniko saristka odanizka bodi nasih sedaj pomozhnizha inu kadar se bo lozilla nasha dushizha nash bo umiralu Lizhe obleduvalu ozhi se bodo vdirale Vnim bode odboial hudizh bode perstopal o ti marska sduisda Lesm prúti nam pogleday o sladkust ust nashih strasnust teh kudizhou o ti kralizha lepa shi koker danizha sueti se tuoie lizh boleí koker nebeske sduesidizhe skusi tuoie persizhe skate-rimi si ti tuoiga ediniga sinka doila reunu pouilla se nas Bodesh prosilla na sadno Vro perstopilla Hudizha odpodilla nam ta vezhni Leben sprosila Amen.“

Patra Pohlina delo, na katero želím tú opozárjati, je sicer le „torso“, a svedok je o nakáni pisateljevi, kateri je hotel podati svojemu ljudstvu povestnico kranjske dežele v slovenskem jezici. Pater Marko Pohlín je umrl dné 5. februarija l. 1801 v avgustinskem samostanu mariabrunskem pri Dunaji, kjer je bil magister v novicijatu. L. 1827 je kupila c. k. dvorna biblioteka dunajska sedaj šte. 7753 imejoči rokopis „Kranjske Kronike“ pri nekem starinarju za 2 gld. 24 kr. st. d.!

Rokopis, na papir pisan, po vsem patra Marka krepka roka, v četvorki in trdo vezan, ima 143 listov. Delo, kakor sem uže dejal, je „torso“, in pričinja se s „stvarjenjem svetá“ ter završuje z letom 55 po Kristovem rojstvu. A vendar hrani v sebi dovolj važnega in zanimivega, da bi se z njim bistveno pomnožilo slovensko slovstvo.

Rokopis ima dva dela. Prvi del, završen l. 1770, obseza dôbo od stvarjenja svetá do Kristovega rojstva, a drugi, začet l. 1788, razpravlja daljno povestnico do l. 55 po Kristu (dôbo cesarja Domicija.)

Ves naslov prvemu delu je takošen:

„Kraynska Kroneka kratkega popisovanja use shlaht spomina uredneh rezhy katere so se kedej na Slavenski Krajnski semli inu njeneh pokrajnah ali szer kje dergi h goriemanju inu pridu teh kraynzov od sazhetka tega svejta pergodile, susebnu krajnskem rojakam sa lubu popisana od Z. P. Marka od S. Antona Paduanskega is Ordna teh boseh Augushtinarjev per S. Joshefu na velikeh zestah v Lublani nedelskega Pridegarja v lejtu 1770.“

Ker je naš pater zaradi prejšnjih svojih spisov moral prebíti marsikater napad in čuti mnogo zabavljíc, zato je napisal temu svojemu delu naslednje latinske granese v „zagovor“:

„Historiam facile est legere ac pernoscere lectam

Scribere at historiam nonitidem facile

Qui mihi non credit, faciat licet ipse periculum

Mox fuerit studiis aequior ille meis.“

S tem svojim izrekom poudarja pater Marko, da je laže povestnico brati in spoznavati, kar se bère, nego li pisati povestnico. Kedor tega ne vrjame, naj poskusi sam nevarnost, pisati zgodovino, in uvidel bode vse težave ter pravičnejše sodil njega studije.

Predgovor je namenjen „vsem poštenim Kranjcem“, („Na poshtene Kraince“.)

Po obširnejši razpravi patra Marka, kjer pripoveduje, da je sramôta, ako v domovini izhajejo knjige, katere niso pisane v slovenskem jezici, in da je njemu skrb, priti v okom temu zlu, vrže svojim rojakom, z ozirom na mnoge osobne nasprotnike v obraz té besede: „Nagledajte na tú: kedu letú pishe. Nad tem narvezh lesly: kaj inu kakú je pisanu. Rezh yshite ne imena. Dobru pisanje stury dobru imé.“

Prvi del „kronike“ je razdeljen v 5 paragrafov.

§. I. Od tehsteh rezhy katire so se godile od sazhetka tega svejta noter de je bla Emona ali Lublana sazhetá. V prvemu lejtú tega svejta Pred Christusovem rojstvam po Salianovem zhi-slanju 4052.

§. II. Od sazhetka Emone ali Lublanskega mejsta noter da prihoda teh Celtov na Krainzsko semlo. V lejtú tega svejta 2821, 1231 pred Xtusovem Rojstvam.

Jazon je pokazal kraj, kjer se more Emona zidati, on je, prišedši iz Emonije, dal kraju imé Emona.

„V sedanemu jesiku se ve kaj kraj, krayl od grekushke besede *κράλις* uset inu kraylestvu pomene. En druge gruntovc teh besedy mene: Krainzi so bli koker ti na konzú svejta ali kraju morja stanujejozhi sarodi od te besede kraj imenuvani bli.“

§. III. Od prihoda teh Celtov na Krainzsku noter da sdru-shenja teh Illyryrjov is Krainzami 604 pred Xtusovem rojstvam. Celti. ¹⁾

§. IV. Od predrushenja teh Illyrjarjov na Krainzski semli noter do prihoda teh Panonijarjov 381 pred Xtusovem rojstvam.

§. V. Od teh zheterteh prebivavzov Krainzske deshele: teh Panonyarjov notri da gmaju zhasnega zhisluvanja teh Xtijanov po Xtusovem rojstvam.

Drugi del, kateri ima skôraj čisto jednak naslov, kakor prvi, je začet l. 1788, česar sem uže omenjal, in obravnava povestnico od l. leta p. Kr. do l. 55.

V predgovoru pisatelj z nova opozárja na silne težave, katere je imel pri sestavi prvega dela, kjer ste mu le svetli podobi Belína in Beróna razširjale luč v okrog in okrog razprostirajoči se nočni temini.

¹⁾ S pervega konzú so bli imenuvani Kaeli inu Gaeli potem Kelti inu Galejarji.

„V novejši dōbi“ — meni pater Marko — „bode uže svetila jasnejša luč.“

A žal, sreče zvezda mu ni dolgo sijala pri tem, delu, katero, kakor se vidi, je bilo na naglem pretrgano.

Kolikor kaže osnova, je imela biti „kronika“ patra Marka zelo obširno delo; so se li zatorej daljni zvezki temu delu kedaj pisali, in ako so se, kam so prišli?

Na vsak način je obžalovanja vredno, da se to širnim naobrazženim národnim krogom namenjeno delo ni tiskalo, ako tudi mu je v jezikoslovnem obziru cena zelo dvomna. Knjiga bi bila vzbujala rojakov, kakor jih je mož sploh spodbujal, naj ga obsojajo jezikoslovci kakor in kolikor jim drago. Res, pater Marko Pohlin nam je v svoji „Bibliotheca Carnioliae“, (o katere rokopisu se je mislilo, da je izgubljen,) v tem biblijografskem sadu svoje neumorne trudoljubivosti, zapustil za poznanje slovenskega slovstva XVIII. veka važno delo, katero doslé v našem slovstvu nima primére. Naš nepozabljivi prijatelj dr. E. H. Costa si je pridobil o patru Marku in o domači povestnici lepo zaslugo, ker je svoje dni stavil predlog, naj „historično društvo Kranjsko“, (katero je obmolknilo l. 1868), izdá delo „Bibliotheca Carnioliae“, kar se je tudi zgodilo l. 1862.

Društvo „Academia Operosorum“ v XVIII. veku je zasluge mnogo obrekovanega patra Marka Pohlina očitno spoznala s tem, da ga je imenovala svojim udom.

Pri priliki bodem poskusil, dostojno osvetliti podobo tega izvrstnega rojaka in prijatelja našemu rôdu, in sicer sem namenjen, to storiti „sine ira“ jezikoslovca, a „cum studio“ njegovih neuttajljivih velikih zaslug o domovini in slovenskem národu.

Napori in uspehi XIX. veka v obziru likanja in izobraževanja slovenskega jezika ne spadajo v okvir te studije, ker niso več disjecta membra, kajti čisto se je ta predmet uže skupno obdelaval in tudi v posameznih spisih se je mnogo potov izvrstno poročalo o njem.

Kaj je dosegel s svojim delom naš mojster, pesnikom, nesmrtni dr. Fr. Prešérin, kaj je osobito dr. Jan. Bleiweis v nekaj desetletjih s svojimi „Novicami“ storil za jezik in národnost s pismom in v pismu, kaj je v tej zadevi izvršil naš slovstveni zavod „Matica slovenska“, to vse vidimo pred soboj, to vidimo, spoznavamo in cenimo, ako sploh hočemo videti, spoznavati in ceniti!

III.

Slovenščina v šoli.

Biblioteka stároslavnega benediktinskega samostana admontskega na zgornjem Štajerskem hrani nek kodeks iz XIV. veka, v katerem se nahaja „vindiški“ (slovenski) alfabet.¹⁾

Da je služil ta alfabet poučevanju v kakem samostanu — če tudi ne ravno v Admontu — o tem nam ni dvomiti.

Da se je po samostanih na Kranjskem tačas v slovenščini pouk razširjal, tudi o tem ni dvoma, kje druge bi se bili sicer slovenskega jezika naučili učeniki, kateri so poznejše ga predavali po javnih šolah?

Ravno takó je bila „confessio generalis“ iz XV. veka, (katero smo prej objavili), podlaga poučevanju v „krščanskem nauku.“ Omenjalo se je uže, da je bila v XV. veku po javnih šolah na Kranjskem slovenščina predmet.

O tem nam spričuje avtobijografija Sigmunda barona Herbersteina, kateri, rojen l. 1486 na gradu svojega očeta v Vipavi, je prejemal svoje prve uke pri šolskih učiteljih tega kraja.

Herberstein piše določno:²⁾

„Da zw Wippach hab ich Teutsch und „Windisch“ baid Sprachen gelernt. Die Windisch hat mir vill muee in meiner Jugendt gemacht. Vill zuenamen muessen hoeren: „Sclaf“, „khadrotz“ und dergl. Dannoch hat mich niembt von der Sprach abtreiben muegen, des mich hernach in vill sachen genützt hat.“

Osobito je koristil „vindiški jezik“ vélikemu državniku pri njega poslanstvih na Rusko, kjer je, véšč v slovenskem jezici, mogel brati rusko povestnico Nestorjevo ter jo potem priobčiti zapadu.

Berlogarjev zasobni pouk cesarja Maksimilijana v slovenščini, o čemer sem uže napominjal, je iz cesarskega dvora najbrž prehajal tudi med učene kroge, najbolj domačinske, ter potem nahajal odmév v naši domovini.

Reformacija in nje apostoli so uvéli národní živelj v višje učilnice po Kranjskem, katere so ustanovili oni, ali, resničnejše, po njih spodbudi stanovi kranjski.

Zná se, da je v šolskem redu za evangeljsko deželno šolo, (nekak licej), katerega je sestavil slovničar Adam Bohorič, izdatelj izvrstnem delu „Arcticae horulae“, imela poleg nemškega in latinskega jezika tudi slovenščina svoje

¹⁾ Mucharjev zapisnik v družbenem arhivu VI. 171.

²⁾ Fontes rerum austriacarum. Herausgegeben von der k. k. Akad. d. Wissensch. in Wien. Scriptorum I. p. 70.

pošteno mesto, kajti, ako je n. pr. učenem tretjega razreda (donatistom), bilo prepovedano, občiti v slovenskem jezici, je bilo nasproti učencem četrtega razreda prepovedano, nemški govoriti. Slovenski in nemški katekizem, slovensko in nemško petje, slovensko in nemško poučevanje, vse se je v jednaki meri vrstilo in latinski pouk je bil ali prvi, ali srednji, ali tudi poslednji. ¹⁾

Ker se je slovenščina v šoli takó sistematično gojila in je tudi praktično v postflah in drugih pobožnih slovenskih knjigah imela svojo veljavo, ni čudo, da se je, čim dlje tem bolj, jačila v Slovenih národna zavest in da je, o čemer sem govoril uže s početka, dobivalo medsobojno občilo vedno bolj národno lice.

Pri pouku je rabila **šolska knjiga**, katero je bil sestavil Bohorič in katera se je uvêla v šole po ukazu deželnih stanov kranjskih. Knjigi je bil naslov: „Elementare labacense cum nomenclatura trium linguarum latinae, germanicae et **Slavonicae**“ (slovenskega). ²⁾

Skôraj za Bohoričevimi „Arcticae horulae“ (l. 1584) je izdal na Koroškem povestničar Hjeronim Megiser (l. 1592) svoj slovár v štirih jezicah (v nemškem, latinskem slavonskem, (slovenskem) in italijanskem), a za tem je (l. 1603) na svetlo dal svoje delo „Thesaurus polyglottus“, v katerem, naravno, se ni pogrešalo slovenščine.

Megiser je bil dalje, kateri je po odstopu Bohoričevem od rektorata deželne šole kranjske, priporočil stanovom slavnega Nikodema Frischlina iz Tubinge, ki je tudi na Megiserjevo priporočilo v istini prišel na to mesto.

Frischlinu je bilo poučevanje v máterinem jezici zeló pri srci, in njega delovanje se je oziralo na to pri vsaki priliki.

Ko je n. pr. pisal ogerskemu magnatu Baltazarju Bathyaniju za njega sina razpravo „de ratione instituendi puerum“, poleg vseh drugih stvari ni prezrl važnosti máterinega jezika in drugih jezikov, kateri se govore v kaki deželi. ³⁾

Po Dolenjskem in v Istriji, ker je bila dotika s Hrvati in z Dalmatini živahnejša, je bilo ukazano za „šolsko službo“ poleg znanja latinice „tudi znanje cirilskih in glagolitskih pismen“, in Linhart navaja v svojih uže omenjanih izpiskih iz aktov kranjskih deželnih stanov nekega pisma grofa Nikolaja Frangipanja,

¹⁾ Rokopis deželnega muzeja ljubljanskega.

²⁾ Rokopis Linhartov v deželnem muzeju ljubljanskem.

³⁾ Leben und Schriften des Dichters und Philologen Nicodemus Frischlin, von David Strauss, p. 274. Opomba 1. — Tedaj, ko je bil Frischlin rektor ljubljanskim šolam, je sestavil med drugim tudi nomenklaturu v šestih jezicah, in med temi je rabila njemu za jeden oddelek slovenščina.

katero se tiče šolske službe v Černomlji in se je poslalo „an die Ersame Landschaft“ dné 5. aprila“ l. 1575. ¹⁾)

A tiste dni, ko sta delovala Bohorič in Frichlin, se je uže širilo tudi delo vladarja notranji Avstriji nad vojvodode Karola, kateri je hotel protestantizmu nasproti postaviti „ein festes Bollwerk des Katholicismus“. Ta njegov napor se je obistinil, ker je gimnazijo jezuitsko v Gradci l. 1586 razširil v univerzo za dežele notranje-avstrijske, „als gerade“ — kakor utemeljuje vojvododa ta svoj čin — „eine solche Einrichtung die Verhältnisse seiner untergebenen Länder und Völker von so verschiedener Abstammung von so verschiedenen Sprachen ²⁾) und Mundarten nothwendig fordern.“

Posled nekaterih let, ko se je bila utemeljila univerza graška, se je ustanovil v Ljubljani jezuitski kolegij tudi „zur Ausrottung der lutherischen Lehre“, in jezuiti so začeli boriti se s takošnim orožjem, s kakeršnim so si nasprotniki pridobili svojo oblast: namreč z národnim življem.

In kakor v dóbi reformacije, takó je tudi v dnéh protireformacije služilo to národni stvari mnogo na korist.

Tudi jezuiti so poleg latinščine in nemščine v šoli gojili slovenščino, tudi pri njih se je krščanski nauk razlagal v máterinem jezici, tudi njih učenci so slavili Gospoda nebes in zemlje s slovenskimi pesmami.

Rokopis: „Historia annua Soc. Jesu Labacensis“, katerega hrani arhiv Attemsovega gradú v Dolu nad Ljubljano, ima o tem naslednje beležke:

„Anno 1599 Pueri Christum infantulum latinis, Slavonicis (s slovenskimi) et germanicis Cantibus et Versibus celebrantes in festis natalitiis existimationem nostris scholis longe majorem conciliarunt et in dies numerus crescebat.“

In dalje:

„Scholas nostras (eodem anno) pestis dissipavit, in principio Junii eas omnino dimisimus. Catechismus diebus dominicis lingua Slavonica haberi solitus et indimissus est.“

Znano je, da so pri vzgojevalni metodi jezuitov povsodi imele važen nálog priljubljene gledališke igre, in očetje družbe Jezusove so predstavljali v Ljubljani takošne igre tudi na národno polje, kajti ohranila se nam je beležka, da so učenci poleg drugih igrali „paradiž“ v slovenskem jezici. ³⁾)

Vedno je bila skrb očetom jezuitom, da so imeli med svojimi udi nekaj takih, kateri so do dobra umevali slovenščino, in najrajši so jemali v nadomestilo sinove domače dežele.

Skrbljivost škofa Tomaža Chröna o národni vzgoji mladine sem océnil uže na drugem mestu teh tiskovín.

¹⁾ Rokopis deželnega muzeja ljubljanskega.

²⁾ Steierm. Zeit:chrift. Neue Folge I. 2. p. 43.

³⁾ Glej moj spis: „Der verirrtte Soldat“, dostavek B. p. 113.

Na mostu, držočem v XVIII. vek, srečamo v družini mnogih za narodno vzgojo kranjske mladine delujočih mož tudi pridnega p. Hipolyta, kateri je sestavil velik slovar in je na slovenski jezik preložil Amosa Komenskega „Orbis pictus“. Škoda, ker je ostala ta izvrstna narodna knjiga za našo mladino v rokopisu!

Daleč sezajoče reforme pri šolstvu v XVIII. veku se tudi niso ognile naše domovine, in osobito je šolski red velike cesarice in kraljice Marije Terezije sredi slovenskega življenja na Kranjskem, uveden po resnično narodnomislečnih močeh, po učnem poročevalcu grofu Ignaciju Edlingu in po znanem voditelju ljubljanski normalki Blažu Kumerdeju na narodni podlagi, donášal najboljši sad v narodnem smislu.

Grof Edling sam je preložil na slovenski jezik mali katekizem (l. 1777), in Marija Terezija je sprejela „posvečenje“ te knjižice, katera se je natisnila v Egerjevi tiskarni l. 1779. ¹⁾

Cesarica in kraljica Marija Terezija, katera je bila sploh nagnena kranjski deželi in je svoje nagnenje naši deželi mnogostransko skazovala, ta slavna žena tudi ni bila nasprotnica narodni stvari v naši domovini, kolikor se je to strinjalo z njé začetno centralizacijo političnega življenja.

Ona je celó dovolila, da je po nji na Dunaj pozvani bučelar Anton Janža, avtoriteta v bučelarstvu svojih dni, kateri je imel s prva svojo šolo v „Augartnu“ in pozneje v Belvederskem vrtu, a ni umel nemščine, smel predavati na „nemškem Dunaji“ v slovenskem jezici, in da je poseben tolmač njega predavanja slušateljem prevajal v nemščino. ²⁾

Ob jednom s povzdigo narodnega življenja koncem XVIII. veka je za deli Kumerdejevimi in Japljevimi na polji narodnega šolstva prišla na dan lepa vrsta šolskih knjig, abecednikov, slovnice, beril, slovarjev, računic i. d., dalje so izhajala dela o vrtárstvu, o sadjereji, o bučelarstvu, dela o porodništvu, o starinoslovji i. m. dr.

V dóbi francoske začasne vlade po Iliriji (l. 1809—1813), se je domačemu našemu jeziku po šolah skazovala pravična pozornost.

Začelo se je po ljudskih šolah.

Abbé Zelli, kateremu je dal Marmont naslov „Inspecteur général des études d'Illyrie“, in kateri je, kar omenjam mimo gredóč, imel letne plače 18.000 frankov, je organizoval normalke in je odstranil iz njih nemščino, je uvél za poučni jezik vánje slovenski jezik ter izrečno ukazal slovnico v deželnem jezici. Sestava slovenske slovnice za rabo po začetnih šolah se je naročila našemu Valentinu Vodniku,

¹⁾ Bibliotheca Carn. p. M. Pohlinova p. 17.

²⁾ Helfert „die öst. Volksschule I. p. 109.

kateri je bil od l. 1797 profesor poezije na ljubljanski liceji in od francoske vlade imenovan voditelj gimnaziji, umetelnostnim, obrtniškim in začetnim šolam, ter učitelj povestnice in italijanskega jezika na ljubljanski liceji. ¹⁾

Vodnik je prevèl poleg slovnice, katero je završil l. 1811, v slovenščino francoski katehizem, tudi je sestavil za pouk po začetnih šolah slovensko-francosko slovnico, iz katere se je učila mladina francoščine.

Nikakor se ne smé zamolčati, da so po jako namnoženih učnih zavodih v kranjski deželi — razven gimnazije v Ljubljani so bile še tri take srednje šole po deželi, in sicer v Postojni, v Kranji in v Novem mestu (v Rudolfovem) — bili umésčeni povsod domači učitelji, in ako je dobil ta ali ón Francoz kako službo na kateri šoli v naši domovini, takoj se je živahno zanimal zánjo in za ljudstvo ter za njega običaje.

Naj imenujem izmed mnogihle jednega! Charles Nodier, mož, katerega je poznala Evropa, je bil predstojnik licejalni biblioteki ljubljanski ter ob enem urednik novinam „Télégraphe officiel“, katere so nekoliko časa izhajale tudi „v ilirskem prevodu.“ V teh oficijelnih novinah je napisal Nodier sam mnogo studij o kranjski deželi in o Kranjcih.

Čvrsto národno življenje, katero se je razširjalo tedaj po deželnih šolah, je prehajalo tudi v „družbo“, in kronika nam je zabeležila poročilo o slovenskem gledališči tistih dni. Igrala se je namreč Linhartova veselo-igra „Matiček se ženi“, in nagnéten je bil Talijin tempelj gledalcev, kateri so veseli ploskali.

Igralci so bili „diletantje“ višjih stanov, (kakor n. pr. za kranjsko deželo mnogozaslužni utemeljitelj deželnega muzeja grof Franjo Hohenwart i. dr.)

Baron Cojz, visokodušni mecén slovenščini, je zlagal italijanskim opernim povcem slovenske kuplete, in zanimivo je, kar poroča o tem Kopitar: „Ko se časi nihče ni nadejal, da se bode pela slovenska pesmica med laškimi, je začel pevec ali pevka v sredi pevoigre domačo pesmico, od Cojza zloženo, popevati, in v parterji in ložah je donel vesel hrup in plosk, da ni moči popisati.“ In dr. Jan. Bleiweis dostavlja v svojem kratkem, a jedrovitem životopisu barona Cojza ²⁾ navajani beležki opombo: „Takó, vidimo, je domača beseda uže od nekđaj bila najprijetnejši glas v ljubljanskem gledališči.“

¹⁾ Voditelj normalni Ivan Eggenberger, kakor piše, uvérjen, (?) da po predlogu, naj se nemški jezik odstrani iz začetnih šol, ne more dalje koristiti svoji domovini, je stopil iz svoje službe in je šel na Avstrijsko, „um diesem Staate, dem er seine ganze geistige Bildung zu verdanken hatte, mit seinen geringen Kräften dienen zu können.“ — To ti je bil „nemški Kranjec“ anno 9!

Op. pis.

²⁾ Koledarček za l. 1855, p. 25.

To gibanje národnega duhá v naši domovini, kar se umeje samo ob sebi, je tudi čez njé mejo sézalo v sorodne kraje po Štajerskem in Koroškem.

Osobito v Gradci se je krepko javila národno-slovenska zavést med tamošnjimi slovenskimi naselniki.

Tem aspiracijam in ob enem potrebam v praktičnem življenji južnega slovenskega Štajerja so po izpodbudi Slovenom prijaznega gubernijalnega svétnika Josipa Alojzija pl. Justelna ¹⁾ ustregli stanovi štajerski in so l. 1812 ustanovili stolico slovenskega jezika.

Zanimiva je motivacija štajerskih stanov v dotičnem sklepu.

„In der vollkommenen Ueberzeugung“ — pravi pismo — „dass zur Erhöhung der Cultur des Landes und Aufklärung des gemeinen Mannes die Beförderung der Ausbildung der Muttersprache, wodurch aber auch zugleich die allerdings wünschenswerthe allgemeine Verbreitung der deutschen Sprache weit zweckmässiger wird befördert werden können, das einzige bewährte und untrüglíche Mittel sei.“ ²⁾

Skriptor tamošnji licejalni biblijoteki Ivan Primec je dobil v Gradci profesuro o slovensčini, katera je bila po splošnem uverilu nepogojno potrebna graščakom in uradnikom, ter zdravnikom in oficirjem po spodnjem Štajerskem.

Primec se je bil namreč uže nekoliko let prej v graških krogih pokazal Slovena in po njega trudu se je tam l. 1810 ustanovila „Societas slovenica“, ali kakor se je nazivala ináče „akademija slovenska“. Nje udje niso brez zavisti gledali čez kranjsko mejo „Ilirije oživljene“, kajti slovenski bratje po Štajerskem niso uživali „ravnopravnosti“, katere so v obili meri se veselili Kranjci za vlade Francozov.

Pisma, katera sta si tačas pisala Primec in Vodník, ³⁾ svedočijo, da je francoska vlada celó nameravala, povzdigniti slovensčino v poučni jezik po šolah. ⁴⁾

Ker je francosko začasno in po Iliriji nazivano „tuje vladarstvo“ takó pozorno skrbelo o národnem duhu po šolah, zatorej ni čudo, da se je tudi po reokupaciji dežele od „avstrijske strani“ v tem obziru nekoliko storilo.

Takó n. pr. se je po prizadetji tedanjega voditelja modroslovnim šolam in poznejšega tržaškega škofa, znanega slovenskega

¹⁾ V nekem listu nadvojevodi Ivanu povdarja Justel, „da se duh Slovanom hitreje razvija.“ Primerjaj: Schlosserjevo prezanimivo knjigo: „Erzherzog Johann von Oesterreich. Wien 1878. (W. Braumüller) p. 366.“

²⁾ Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1861. p. 23.

³⁾ Ta pisma hrani deželni muzej v Ljubljani.

⁴⁾ Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1861, p. 23.

pisatelja Matevža Ravnikarja, l. 1815 na ljubljanski gimnaziji ustanovila stolica slovenskega jezika (in slovenskega jezikoslovja), na kateri se je učilo oboje do reorganizacije učnih zavodov v letih 1840—1850, in kjer je bil napósled profesor mnogozaslužni naš Fr. Metelko.

L. 1848 so se v Ljubljani učili pravdoslovni predmeti v slovenskem jezici. V vrsti docentov je bil tudi sedanji svétnik višjemu sodišču vitez Lehman (v Gradci), a skóraj je minil ta pouk.

Ravno takó so v Gradci imeli tedaj na univerzi posamezna slovenska predavanja o nekaterih predmetih iz državoznanstva; ali skóraj jim je tudi odzvánilo, ker so zaradi nezadostilnega načina, po katerem se je predavalo, vedno bolj izostajali slušatelji.

Silna povzdiga národnega življenja po slovenskih deželah od l. 1860 dalje nikakor ni ostala brez uplíva na produkcijo národnih dél sploh in šolskih knjig posebe. Národní pisatelji in učenjaki: dr. Jan. Bleiweis, dr. vitez Fr. Miklošić, profesorji: Fr. Erjavec, M. Valjavec, Jos. Marn, J. Macun, M. Pleteršnik, J. Pajek, Fr. Levec, † J. Tušek i. d. so úže izdali slovenskih učnih knjig za višje účne zavode, ali jih imajo završene domá shranjene.

Tudi naša „Matica“ si je pridobila o šolstvu naših dní lepih zaslug, ker je izdala prirodoslovnih učnih knjig, in sploh etnografskih dél ter dobro narisanih zemljevidov.

IV.

Slovenščina po uradih.

Najstarejše mesto po uradih je imela slovenščina v dóbi starih sódeb županov. Takrat in še v XVII. veku za Valvazorja ¹⁾ je deželni jezik (slovenski) rabil sodnijskim obravnavam.

Daljni sled „o višji instanci“ — da govorimo v današnjem uradnem jezici — nahajemo na Koroškem.

Koroški vojevode, kateri so, kakor znamo, precej dolgo bili gospodarji tudi kranjski deželi in Gorici, so se postavljali v

¹⁾ Glej moj spis: „Valvazor z ozirom na Slovanstvo“, (Letopis Matice slovenske l. 1877, p. 290 in dalje.)

slovenskem jezici in so tudi slovenski prisezali. Slovenščina je ravno takó služila vsem drugim dotičnim obravnavam. ¹⁾

Obrede takega dédnega poklonstva pri vojvodskem stolu in knežjem kamenu, o katerih se je uže mnogo pisalo, sem tudi jaz obširno obravnaval v svojem spisu o Valvazorju, ²⁾ zató sedaj le opozarjam na ta sestavek.

Ti „vindiški knezi“, ako so tudi bili nemške krvi, so morali, namestniki slovenskega národa, pred cesarskim sodnim stolom in v državnih zborih govoriti slovenski jezik. ³⁾

Vojevoda koroški je bil tudi „Jägermeister des heil. römischen Reiches Teutscher Nation“, in nálog je imel, v lovskih prepirih razsojati, vendar, dolžnost mu je bila, kakor piše Enej Silvij, da je to vselej storil le v slovenskem jezici. ⁴⁾

Té koroške vojvode v srednjem veku so zatorej cesarji spoznavali národne kneze „vindiškim deželam“.

Njih dvorno osobstvo je bilo národno, kakor sem naglašal uže v prvem oddelku, in govorila se je na dvoru tudi slovenščina.

Iz prve dóbe habsburškega gospodstva po naših deželah (koncem XIII. in v XIV. veku), sicer doslé še nimamo nikakega dokumenta o rabi slovenskega jezika po uradih, ali iz poznejših časov je mariborski prof. Janko Pajek med listinami mestnega arhiva v Kranji našel in potler objavil rokopis, kateremu vsebina so prisege kranjskega magistrata v slovenskem jezici. ⁵⁾

Rokopis, katerega tudi jaz, strinjajoč se z mislimi našega veleučenelega starinoslovca Dav. Trstenjaka, pripisujem l. 1486 ali 1493, nam podaja štiri prisege v slovenskem jezici. Nadpisi so nemški. Prvi slóve: „Eines Bürgers Ayd“, drugi: „Eines Rathherrn Ayd“, tretji: „Eines Richters Ayd“, in četrti: „Wie ein Richter einem oder der mer geschworenen Bürger in Zeugensagen den Ayd vorsagen soll“.

Ta prezanimiva listina nam kaže, da so v tistem ozbiljnem času, ko je Turek vsak dan trkal na duri naše domovine in je „bramba proti Turku“ imela stalno mesto v proračunu dežele Štajerske, Koroške in Kranjske, da so uže tedaj vrli meščani v Kranji, starem glavnem deželuem mestu, imeli pravico, pred sodnikom zaslišani biti v národnem jezici in tudi slovenski prisézati.

Drugi dokaz, da je slovenščina rabila tudi sodiščem,

¹⁾ Kronist opat Ivan v Viktrinji, živel okolo l. 1280.

²⁾ l. c. p. 289.

³⁾ Vodnik, Geschichte von Krain, Wien 1820, p. 25 in dalje.

⁴⁾ Descriptio Asiae et Europae cap. 20.

⁵⁾ Stari rokopis kranjskega mesta, našel in z opombami izdal Janko Pajek v Mariboru 1870. 8°. 21 strani.

nam podaje iz konca XV. veka povestnica nekdanjega samostana cistercijenzov v Zatičini na Dolenjskem.

L. 1489 je namreč omenjanemu duhovskemu zavodu preskrbel njega predstojnik Ivan pl. Apfaltrern za administracijo samostana in zastopanje v pravnih posebnega svetnega pravdnika, čegar **uradni jezik je bil slovenski**. „Qui („Anbaldi“) — se piše v nekrologu zatiškem — „a servitiis in celeberrimo monasterio Sitticensi leges secularium prophanas **Slavonico idioma** explanarunt, criminaliumque seu poenas seu causas deciderunt atque controversias dijudicarunt.“¹⁾

Vidi se, da je za cesarja Friderika III., kateri je bil zelo prijazen naši deželi, imel národní živelj po uradih veliko prostost.

Poleg tega naj se opomni, da se v urbarjih, iz XV. veka nam ohranjenih, kakor n. pr. v urbarju iz Velesovega l. 1438²⁾, in v ónem iz Mokronoga l. 1498,³⁾ če tudi niso pisani v slovenščini, vendar nahajajo krajna in svojska imena takó pravilno pisana, da to smé služiti v zrcalo vsem poznejšim birokratskim navadam. Omenjene arhivalične dragotíne bodem prilično v tem obziru posebe océnil.

Kateri je bil uradni jezik deželni gosposki v XV. veku? Kateri še pred to dóbo? *R. von Gumpenauer, Prober in urbarje baltische in slavische regionen. I. Slowenische urbar.*

Apodiktíčno na to odgovarjati nam ni móči, ker sedaj pogrešamo dotičnih virov. *v. Gumpenauer, Prober in urbarje baltische in slavische regionen. I. Slowenische urbar.*

Morebiti je bil slovenski uradni jezik, ravno takó lahko, kakor nemški; a dokumente so uničili požari, pótresi in druga puštošenja, katera so zadela deželno poslopje koncem XV. in početkom XVI. veka. *Das X. 1916, S. 248-250*

Linhart piše v svojih uže često omenjanih izpiskih iz deželnega arhiva: „1530 fiengen die Stände von Krain, der windischen Mark, Mettling, Isterreich und Karst an, ihre Verhandlungen in Protokolle einzutragen.“ To se pravi, Linhart je imel pred soboj prve zapisnike l. 1530. Kar se je takošnih pisem iz prejšnjih časov pogubilo, kdo zná, kedo more reči, da jih ni bilo, kedo tajiti, da so bila pisana v slovenskem jezici?

Stanovi kranjski so imeli svoje deželne zборе dolgo prej, nego je prišla kranjska dežela pod habsburgsko oblast, imeli so deželne svoje zборе, ko so národní koroški vojvode vladali deželi, in tudi uže pred njimi, ko so národní mali dinasti gospodovali posameznim delom, iz katerih se je poznejše sestavila Kranjska.

¹⁾ Puzel Idiographia sive rerum memorabilium Monasterii Sitticensis Descriptio 1719, p. 89, v deželnem muzeju ljubljanskem.

²⁾ V deželnem muzeju ljubljanskem.

³⁾ V domači biblioteki kneza Auersperga v ljubljanskem knežjem dvoru.

A to je odprto vprašanje, katero se morebiti kedaj reši po srečni najdbi kakoga pergamentnega kosa na vézi katere knjige, ali do tedaj nam je potrpežljivim čakati pojasnila.

Vendar, da so kranjski deželni stanovi v dóbi reformacije, ko so izdatno pospeševali národni živelj s subvencijami za ligvistične in didaktične namene, ako tudi jim je takrat rabil nemški jezik za sestavljanje zapisnikov, da so tedaj bili pravedni slovenščini, kolikor se je dalo, o tem imamo mnogo dokazov.

L. 1543 je prišel na dan rudárski réd cesarja Ferdinanda, in takoj so ukazali kranjski stanovi napraviti slovensk prevod, kateri obseza 50 paragrafov. Rokopis sedaj hrani c. k. licejalna biblijoteka v Ljubljani. ¹⁾

Za poskušnjo o jezici v tem prevodu podajem tu 1. §:

Slóve takó-le:

„Nar poprey se imαιο te gorske pravde vmei veliko nozhio ino Vinkosti vsaku letu dershati nateh kraih kokar ie od stariga navada Willa (sic!) teiste pravde imata gorski Gospud I suosimi Segorniky derschat, kier bi pak suosih segornikov sadosti naiemel taku more on is drugih gor segornike naprositi inu ta pravda derschati.“

Tudi se je moralo občiti z rudarji slovenski, kajti imamo poseben rudarsk slovenski jezik in rudarske prislovice.

V poročilu o delovanju kranjskih deželnih stanov l. 1544 se bére določno:

„Windisch wird gehandelt“, to se pravi: v vindiškem (slovenskem) jezici se vršé obravnave. ²⁾

Kakó trdno so se v tem zgodovinskem oddelku pred vsem mesta po Dolenjskem držala svojih národnih uradnih običajev, oziroma národnega jezika po uradih, o tem svedoči znamenit dogodek iz početka protireformacijske dóbe.

Svétniki in vsa občina metlíška so odgovorili dné 7. oktobra l. 1598 na ukaz cesarskega vicedoma v Ljubljani dné 24. septembra l. 1598 „o volitvi katoliškega mestnega sodnika, mestnega pisárja in mestnih odbornikov“ takó-le:

„V dan sv. Mihela se po stari šegi vólita sodnik in starejšina, ³⁾ a sedaj smo prejeli ukaz še le jeden dan prej, prepozno, da bi se bili v naglici mogli sporazumeti s kako katoliško osobo. Poleg tega je navada, da ne more biti nikdo sodnik, kedor ni bil jedno leto prej starejšina, da umeje šege in zakone, zaradi tega se tudi ni mogel izvoliti na sodnikovo mesto po vicedomu priporočani Gregor Lah, ampak samo za starejšino,

¹⁾ Štev. 191.

²⁾ Dimitz, Geschichte Krains, III. 3. 297.

³⁾ Magistratna osoba.

da izpozna mestne navade. Sicer bi bili s katoliškim sodnikom po vsem zadovoljni, ako le umeje, kaj služi v korist občini. Kar se tiče imenovanja sedanjega „šolmoštra“ za mestnega pisárja, imamo le ta pomislek, **da ni věšč v slovenščini.**¹⁾

Znanje slovenskega jezika je bila zatorej očetom mesta metlíškega *conditio sine qua non!*

„Národna vlada“ upornih „vindiških kmetov“, l. 1573 na štajersko-hrvatski meji okolo Brézič postavljena, je upotrebljala pri svojih uradnih opravilih in v občilu se vé, tudi slovenski jezik. V slovenskem jezici so se sprejemali udje med zaveznike, to je, slovenski so morali prisézati in slovenska naročila so se dajala sélom. Slovenščina bi bila poznejše najbrž tudi uradni jezik „oni cesarski oblasti za vindiške dežele“, katero so nameravali ustanoviti kmetje v Zagrebu, da se jim je posrečilo njih maščevanje. Pobérati so hoteli tudi samí vse davke in obresti.²⁾

A vrnilo se do legalnih državnih oblastí!

Nahajemo se v dóbi protireformacije.

Dunajske univerze biblioteka hrani med svojimi mnogimi zanimivimi rokopisi za nas važen kodeks (signatura III. 35.)

Ta kodeks je namreč **prisézna knjiga mesta ljubljanskega** iz dóbe cesarja Ferdinanda II. in ima v sebi 17, réci: **sedemnajst prisézni oblik v slovenskem jezici.**

Teh 17 slovenskih prisézni oblik nam kaže v svoji celóti in v primeri z drugimi nemškimi prisegami knjige prvič, kakošno stopinjo je imela slovenščina po uradih ljubljanskega meščanstva početkom XVII. veka, in drugič, kakó se je ravno v najvažnejših slučajih ljudskega življenja o prisegah dotičnih osób potrebna smatrala slovenščina.

Kakor pripoveduje Valvazor, je bila za njega dní in še nekoliko prej občilni jezik v Ljubljani slovenščina, (katera ima zatorej prvo mesto), in poleg nje nemščina, a pri plemstvu in trgovcih italijansščina. Zategadelj nahajemo v svoji prisézni knjigi z ozirom na italijanske trgovce tudi italijanskih priseg, in sicer v dvéh oblikah: jedna je „prisega meščanska“, („der bürgerliche Ayd“) in druga „prisega stanovniška“, („Inwohner-Ayd.“)

Slovenske poleg nemških so prisege za meščane, žitomérce, (Traidtmesser), solomérce, prékupce, (Ainkäuffer), vinomérce, vratárje, gozdnarske hlapce, za čolnarje, kateri so s svojimi naloženimi čolnovi ostajali ob bregu Ljubljance in se jim je rekalo „Zuelender“, dalje za priče — pri

¹⁾ Mitth. d. hist. V. f. Krain, 1867, p. 97, Nr. 172.

²⁾ Akti v deželnem arhivu ljubljanskem.

izpraševanji prič — za magistratno svétnike, za stanovnike in za tesárje.

Nemško so prisézali župan, mestni sodnik, mestni odbornik, mestni pisár, registrator, solicator, meščan, mitar, davkar, žitomérci in čuvaji, magistratni sluga, vinomérci, vratárji, priče, takim nasproti, kateri niso meščani, („gegen denen die nit Bürger seyn“), puškarji, stanovniki, „kruharji“, orožničarji, nadzorniki bólnice.

Samó slovenske so, kakor kaže primerjanje, prisege za solomérece, za prékupce, za gozdnarske hlapce in za tesárje.

Kar se tiče jezika teh priség, nimajo posebne cene, kajti slovenščina v njih je precej spakudrána.

Ali o nečem nam svedoči ta „prisežna knjiga mesta ljubljanskega“, o tem namreč, kakó je meščanstvo našega mesta v tistih dnéh navzlic vsemu nagibanju k tujstvu o najvažnejših opravilih komunskih vedelo ohraniti svoj národni značaj, ker je moral izključno ali poleg nemškega **slovenski** prisézati vsak žitomérec, solomérec, vinomérec in gozdnárski hlapec, vsak čolnar in prékupec.

Protireformacijska komisija, delujoča prva desetletja XVII. veka v Ljubljani pod prvosedstvom škofa Tomaža Chröna ter s pomočjo jezuitov, in katere kompetenca se je razširjala na slovenske dele sosednje štajerske dežele do Maribora, ¹⁾ je od tistih oseb, ki so se vrnile v naročje materi katoliški cerkvi, zahtevala, da tudi slovenski govore svojo takó zvano „odpóvedno prisego.“ ²⁾

Slovenske prisege rokopis Tomaža Chröna samega hrani ljubljanska semeniška biblioteka, in nekedanji župnik Peter Hicinger je ta dokument objavil l. 1858 v „Novicah“. ³⁾

Deželni stanovi kranjski so tedaj tudi še spoznavali ravnopravnost slovenščine v uradnih opravilih in jeden dokaz o tem nam daje „Juramentenbuch der Landschaft“, („deželna pravdoznanska knjiga“), kjer je sestavljena prisega za poberalca deželnih davščin, kateri je lahko prisezal v štirih jezicih: v latinskem, nemškem, slovenskem ali italijanskem. ⁴⁾

Od srede XVII. do srede XVIII. veka imá naše znanje o rabi slovenščine po uradih vrzél, katera se morebiti zadéla po daljnih preiskavah.

Za cesarice Marije Terezije so se začeli objavljati važni zakoni, ukazi in razpisi v slovenskem jezici, „ravnopravno“

¹⁾ Rokopis Linhartov v deželnem muzeju ljubljanskem.

²⁾ Glej moj članek: „Protocollum Rel. Ref.“ (Vodník-Album, p. 199).

³⁾ Štev. 27.

⁴⁾ Objavil dr. Jan. Bleiweis v „Novicah“ l. 1865.

vštric razglasom v nemškem vladnem jezici, a časi stoji slovensčina tudi prva v „legendi“.

Arhiv Nj. svetlosti kneza Auersperga v ljubljanskem knežjem dvoru, združen z bogato domačo biblioteko, hrani obilo starih publikacij zakonov, in med temi sem jaz našel 14 takošnih slovensko-nemških ukazov od l. 1768—1790.

Ti ukazi so:

l. 1768. dné 4. decembra, v Ljubljani: „o splošni razdelitvi pašnikov“ (zaradi kuge).

l. 1770. dné 10. marcija, na Dunaji: „popis duš“, (da bi se laže in uspešnejše vršila rekrutba.) Ta ukaz je podpisala Marija Terezija svojeročno.

l. 1770. dné 25. maja, v Ljubljani: „pravila o razbojnicah“, (v tréh jezicih: v nemškem, italijanskem in slovenskem — 24. §§. 31 strani).

l. 1770. dné 31. maja, v Ljubljani: „plačilo o vožnji vina po Savi“ (od vedra, 40 bokalov, 1 krajcar!)

l. 1786. dné 27. maja, v Gradci: (od notranje-avstrijskega gubernija), „o postavnem nakupu posestev v najem danih po Štajerskem in Kranjskem.“

l. 1786. dné 14. junija, v Gradci: „o prepovedanih nabérah novcev po občinah za odpošiljanje izvoljenih pritožnikov, in kazni le-téh.“

l. 1786. dné 12. julija, v Gradci: „okrajni nabórni komisarijati imajo v občé sami razglašati c. k. patentalne in okrožnične ukaze.“

l. 1786. dné 30. septembra, v Gradci: „še nekatere določbe k prejšnjemu ukazu.“

l. 1786. dné 15. novembra, v Gradci: „o cenitvah pri inventarjih podložnikov.“

l. 1786. dné 12. decembra, na Dunaji: „patent o desetini,“ (slovenski spredaj).

l. 1788. dné 24. oktobra, v Gradci: „o nepripuščenem odvažanju desetinskega žita brez védenja gospodarja, kateremu gré desetina.“

l. 1789. dné 21. novembra, v Gradci: „odpravi naj se navada, svetiti s treskami po hlevih in po cestah.“

l. 1790. dné 29. marcija, v Ljubljani: „okrožnica vsem okrajnim sodnikom, v kateri se jim naznanja odpravljenje dvornih in deželnih komisij za uredbo davkov in poberalcev davkov, da tudi v bodoče ne bodo pobérali davkov.“

l. 1790. dné 7. aprila, v Ljubljani: „da spraznena najemna posestva po smrti najemnikovi nepogojno ni-

majo prehajati na dediče, ter da se ne more nobena gosposka siliti, naj bi jih njim oddajala v kupno pravico.“

Kar se tiče rabljenih tehničnih izrazov (termini tehničji) v teh prevodih, in sicer v naslovih posameznih ukazov, je opomniti, da prevedena navadna beseda avertissement, „ukaz“, slóve: Spoumlek; Kurrende: Osnanilo, ali: Okoli osnanilo; Circulare: Povelje.

Cesarski ukaz o novem popisu duš je preložil na slovenski jezik pater Marko Pohlin!

V dokaz, kakó je patrimonijalnim pisárnám rabila „ravnopravnost“, naj se omenja tú nekega nadpisa v gradu Lemberškem na spodnjem Štajerskem blizu Celja, kjer se beró naslednje besede: „Amtskanzley der Herrschaft Lemberg. **Petek je toshni dan.** Der amtstag ist jeden Freitag Vormittag.“ To je res le drobtina, kakeršne v današnjih dnéh brezvspešno iščemo!

Vojske proti Napoleonu I. so rodile poleg „Pesmí za brambovce“, katere je zložil V. Vodník po Kollinovih „Wehrmannslieder“, l. 1807 tudi prevod vojaških postav, z naslovom: „Vojiskini sklepi za zes. kr. Armado.“

Za dní francoske vlade po Iliriji je le-tá na národno-slovenski živelj po uradih imela ozir, in to je pridóbito dežele sovražniku.

O načelih, katera so pri tem vodila generalnega guvernerja Iliriji, maršala Marmonta, vojevodo iz Dubrovnika, pri nastopu njega službe, nam najbolj poročajo njegovi „spomini“.

Dné 16. novembra l. 1809 je prišel Marmont v Ljubljano, katero so zaradi tega, ker je blizu avstrijski meji in je posebno pripravna za opazovalno štacijo, izvolili stolico novemu ilirskemu kraljestvu. ¹⁾

Marmont piše: „Takrat sem se posebno zanimal o stvaréh, ki se tičejo teh pokrajin. Treba je bilo, ozirati se na posebnosti njih stanovnikov, kajti pokrajine Iliriji so bile sestavljene iz deželnih delov, različnih si po podnebji, jeziku, in nravi stanovnikov. Ravno toliko različnih običajev, kolikor različnih navad stanovnikov, (nemških, slovanskih in italijanskih), kateri med soboj niso v nikaki zvezi. Zakoni o organizaciji zategadelj niso mogli biti jedni in tisti, kajti, kar je ugajalo mejnim Hrvatom, ni prijalo trgovcem tržaškim, gospodom na Kranjskem, v Idriji in Pliberku, pomórščakom po Dalmaciji in Albaniji.“

¹⁾ Generalna vlada ilirska je bila sestavljena, kakor se zná, iz šestih civilnih in jedne vojaške pokrajine. „Civilne pokrajine“ so bile Kranjsko, Koroško, Istra. „civilna“ Hrvatska, Dalmacija, pokrajina Dubrovačka. Vojaška pokrajina je bila „vojaška granica“.

„Télégraphe officiel“ je donášal najvažnejše ukaze tudi v slovenskem jezici, osobito óstre ukaze, kakor n. pr. pravico o sékanju lesá po cesarskih gozdih za potrebe stanovnikom; in sicer v obéh jezicih, kateri ukazi so se razglašali po vseh vaséh v deželi. ¹⁾

Ta „ravnopravnost“ slovenščine po uradih je celó na postilijonska znamenja in na znamenja pismonóš raztézala svojo pozornost o slovenskem jezici. ²⁾ V malih stvaréh velika skrb! —

Ko je zopet Avstrija pridobila Ilirijo, so se dalje prevajale okrožnice gubernija, patenti i. t. d., in sicer je te prevode izvrševal prof. Fr. Metelko precej dolgo.

Kar se je storilo v poslednjih dnéh o ravnopravnosti slovenščine po uradih, to se sploh zná, in se je čisto obravnavalo na ljudskih zborih in po novínah.

¹⁾ Mitth. d. hist. V. f. Krain, 1868, p. 35.

²⁾ Ibidem, p. 51. f.

Przevalskega potovanje k Lob-Noru.

Priobčil prof. J. Steklasa.

Najznamenitejši potnik in preiskovalec srednje Azije je ruski polkovnik N. M. Przevalski.

Na prvem svojem potovanju je obhodil zemljo mongolsko in tangutsko ter izdal o tem potovanju važno delo v dveh zvezkih;¹⁾ a v najnovejših dneh na svojem drugem potovanju je Przevalski odkril do sedaj neznane kraje okolo Lob-Nora in Altyntaga. To potovanje se more primérjati najvažnejšim odkritjem Nilovih izvorov ali obhoji Avstralije. Mnogo časa so bili ti kraji neznani, sedaj so znanosti odkriti, se vé, po velikih težavah, kakor se sploh godí pri takih potovanjih.

Izhodišče vsej ekspediciji je bilo mesto Kuldža na Iliju, ki teče od iztoka ter se izliva v balkaško jezero. Semkaj je prišel polkovnik generalnemu štabu N. M. Przevalski koncem meseca julija l. 1876 s svojima dvema izpremljevalcema, zastavnikom Povalo-Švejkovskim in dobrovoljcem Ekonom. Za to svoje potovanje je imel Przevalski dovolj novcev, kajti v Rusiji se za taka geografska preiskávanja mnogo troši,²⁾ ter si je lahko v Petrogradu in Moskvi nakupil potrebnih stvari, in država mu je dala brezplačno orožja in streliva. Vsa prtljaga je bila težka 130 pudov (à = 40 funtov). V Semipalatinsku sta se pridružila njemu še dva stara tovariša in znanca na njega prvem potovanju po Mongolski, namreč, transbajkalska Kazaka Čebajev in Prinčinov, ki sta bila pripravljena, vse težave tega potovanja prenašati. Vrhu temu je vzel polkovnik še tri druge Kazake semirečenske posadke, in razven teh je najel v Kuldži krščenega Kirgiza, ki je razumeval sartski jezik.

¹⁾ Mongolija i strana Tangutov. I. I. C. 32. T. II. C. 102. St. Peterburg 1875. Izdaniya Imperatorskago Ruskago Geografičeskago Obščestva.

²⁾ Ruska geografična društva razpolagajo z velikimi sredstvi. Posebno jih lepo podpira država sama, a tudi privatni ljudje. Društva imajo sploh obilejši dohodek, nego na Nemškem in celó na Angleškem. Ali tudi njih izvestja so važna in Nemci jih trudoljubivo prevajajo na svoj jezik.

Skôraj tri mesece so trajale v Kuldži priprave za pot te karavane, ki je imela 24 velblódom in 4 konje jahače. Vsi članovi ekspediciji so bili dobro naoroženi s puškami in revolverji.

Dné 12. avgusta l. 1876 zjutraj se vzdigne karavana iz Kuldže. Šla je ob reki Iliju. Okolo te reke stanujejo Taranči prav na gosto. Lepe, čiste vasi z vrtovi in topolkami se vrsté druga za drugo. Kraj je lepó obdelan, ima dobra pólja in lepe travnike, kodar se pasó konji in goveda. Zemljo natapljaajo po leti z vodó iz prekópv, ki so za to na goste izkopani. Povsodi se vidi, da so ljudjé imoviti, ker zadnji veliki ustanek mohamedanski ni dosegel teh krajev, nego je samo iztočni dél te pokrajine bil hudo zadet. Tukaj so pokončane vasi in mesta, ki ležé zdaj v razvalinah. Pri ustju Kašovem, 50 vrst (7 vrst na 1 miljo) od Kuldže, prešla je karavana na levi breg Ilijev. Od tukaj dalje je dolína največ pusta stepa z nizko travo in kržljivim grmfčjem. Ili je širok pri ustju Kašovem 70 seznjev in brzo teče. Na levem bregu so še od tukaj dalje 12 vrst vasi taranške, ali na desnem ni nikakega stanovništva. Vendar, skôraj je morala karavana čez drugi pritok, čez Tekes-reko. Ta reka silno dère in je široka 50 seznjev. Prepeljali so se potniki s prtljago na malih plavih, a konje in velblóde so privezali zánje, da so morali za njimi plavati; ali to je bilo velblódom škodljivo, kajti trijé so zaradi tega skôraj potem poginuli.

In tako so prispeli potniki v dolíno Kungesa. Pot je držala vedno proti iztoku in v dolini Karašara ni bilo nič več stanovnikov. Kungesova dolina se razlikuje od prejšnjih predelov. Namesto prejšnjega kržljavega rastlinstva se vidi tukaj po valoviti stepi lepa in dobra trava, a tudi gosta in visóka. Po gorah rastó jelóve šúme; tukaj imamo letni dež do 4000' visóčne; tukaj se začenja tudi listnata šuma okolo Kungesa. Najnavadnejše vrste drevja so visóki črni jagnedi, ki so časi visóki do 80' in debeli od 3—5', in jábolka; redkejše so bréze in marélice; podraščina so navadno glóg, kózji parkljeci, ščípek, kózja pogačica in čemž. Otoci reke so obraščeni z visókim trstjem in peščénim trnjem (*Hippophae rhamnoides*), po katerem se ovíja divji hmelj; na peščénih tleh se vidi tudi tamariška. Po senozétih in lazih bližnjih gor raste povsodi visóka trava, ki je prepleténa s slakom in predílnim zéliščem (*Filago*). Po leti ni moči take goščave prodreti. „Ali ko smo mi v te šúme Kungesove prišli“, poroča potnik, „je bil úže september in véla trava je bila polegla; tudi grmfče in drevésa, vse je imelo úže jesensko obleko. Take šumske oáze so nam bile jako ugodne, ker smo se prej po pustih stepah dolgočasili, zato smo sklenili, nekoliko dní v tem srečnem kotu Thian-Šana ostati, posebno še zato, ker se je bilo nádejati, da se bode dalo tukaj preiskavati mnogo znanosti važnih stvari. Tudi sta dva Kazaka oboléla ter se morala v Kuldžo vrniti, a namesto njiju priti dva druga vojnika. Za to se je potrebovalo najmanje deset dní.“

„Nam za stanovišče v kungeski šumi je bilo izbrano mesto, kjer je l. 1874 nekoliko mesecev stala jedna stotnja Kazakov. Daščare, v katerih so oni stanovali, kakor tudi kuhinja in kopaljšče, vse je bilo nepoškodovano: tukaj smo se tudi zadnjikrat umili, predno smo prekoračili Thian-Šan.“

Przevalski spominja izvanrednosti šum kungeških, da so namreč polne lepih plodunosnih drevés, posebno jábolk in marélic, katerih sad zori po navadi meseca julija in avgusta. Na nekih mestih je bila zemlja kar posuta z najlepšimi jábolki, s katerimi se hrane medvedje in divje svinje. Kako rodovit mora biti ta kraj, kjer brez obdelavanja rodé jablane toliko sadú! Visóko slame, skozi katero vodi 6000' visók prélaz, delí dolíno Kungeso-vo od širóke dolíne Caume. Od jedne in druge strani tečete te dve reki in s prelaza se vidi, odnosno nizka, globóko izdolbena Kungeso-va dolína, z druge strani visóko ležeče korito Caume. Ta dolína je po prilici širóka 4 vrste ter zaraščena z gosto in visóko travo. Ob bregovih reke raste na gornjem teku do 6000' šume, posebno je znamenita thian-šanska smreka; jábolk in marélic tukaj ni najti; a zato raste oskoruša. Jelóve šume se nahajajo tudi po bližnjih gorah, toda samo razstresene, in to do 8000' in morda še višje.

Jesen je bila nastopila, in v teh gorah so bila jutra prav mrzla. Malo prej so potniki v dolíni reke Ilija od vročine mnogo trpeli, in tukaj jih je uže zima nadlegovala. Po visókih gorah je bil vse sneg pobéfil; z drevés in grmovja se je listje osipalo. Drugače je bilo vréme lepó in vedró, po dnevu časih celó vroče.

Karavana se je s početka pomikala dalje ob Kungesu, a potem ob Caumi do podnožja Narat-gore. Ta gora ne doseza meje večnemu snégu, vendar je divje in po vsem alpinsko pogorje. Vrhunci pojedinih górnjích strmine štrlé povsodi, posebno v bližini gorskih grebénov, kakor gole pečine, ki zatvarajo ozke in strašne poklíne. Malo niže se razprostirajo planinske senožéti, in še niže se nahajajo na sévernem obrónku razstresene jelóve šume; južni obrónek je gól.

Przevalski je prekoračil s svojimi izpremljevalci gorovje ob iztočni strani na visóčino Juldusko, kjer imajo kočevniki izvrstnih pašnikov. Obkrožen od visókih górnjích dela Juldus širóko kotlíno, ki se širi do 100 vrst od iztoka proti zapadu. Juldus znači v jeziku tamošnjim stanovnikom „zvezda“, ker tako visóko med gorovjem leží, ali ker daje kočevnikom lepe paše za njih živino. Semkaj zahajajo Torgouti s svojimi čredami na pašo. Tukaj je moralo biti pred davnim časom kako planinsko jezero, kar se dá dokazati iz naplavljenih glinastih tál.

Juldus ima dva dela: véliki Juldus, ki zapréma večji zapadni del te kotlíne, in mali Juldus, ki leží v manjšem iztočnem delu. Oba sta jeden drugemu podobna, samo po veličini se razlikujeta. Mali Juldus je prava stepna ravnína, dolga 135

vrst, a v sredini široka 20 vrst. Bliže okrajnim goram je ta ravnina valovita ter pokrita z najboljšo travo; šúm tukaj ni. Absolutna višina malemu Juldusu je 7—8000'. Okrožno gorje je na severju in jugu divje, grebénasto ter jako visóko. Južno gorje, ki delí mali Juldus od vélikega, vzdiguje se po nekaterih mestih nad snežno črto. Ravno po sredíni malega Juldusa in vsej dolžni teče réčica Baga-Juldus-gol. Na neki pregazi so se potniki spustili čez reko, kar bi bilo sicer v spomladi ali po leti nemogoče. V reki mrgolí precej rib in po sredíni dolíne pokrivajo mnogo prostora močvare, kjer živé prav radi divji prasci. Po Juldusu ni zdaj nikakih stanovnikov. Pred nekoliko leti so tukaj stanovali Torgouti, in sicer v kakih 10.000 kibitkah (šatórih). Ali Dunganí so jih napali in oplénili, zatorej so se ti kočevniki izselili po nekoliko v Šiho, po nekoliko na Chajdu-gol blizo Karašara; drugi so pobegnili na rusko zemljišče k Iliju, kjer še sedaj živé. Tukaj v Juldusu je obólel zastavnik Povalošvejkovski ter se je moral vrniti v svojo posadko, zato je bil prostovoljec Eklon odvažnejši pomagač pri vseh podjetjih. Potniki so tukaj trí tedne ostali ter lovili divje zveríne. Posebno so stikali za maral-jeleni. Ta žival se prav močno loví, kajti njé rogovi se posebno v Kini prav drago pródajo za zdravíla. V Kuldži stojé veliki rogovi 50—70 rubljev, majhni po 15—30 rubljev. Od Juldusa se vzdignejo potnikičez južni obrónek Thian-Šana v dolíno Chajdu-golovo po ozki soteski, obdani od obeh strani s štrlečimi pečínami. „V dolíni (3400'), v katero smo prišli po težavni poti iz visóčine (9300'), je bilo vréme toplo, dočim je bilo na Juldusu zjutraj na toplomeru — 13.7° C.“ Tukaj v dolíni Chajdu-golovi se je karavana ustavila, in sicer pri Charamotu, kjer so jih prvi torgoutski stanovniki prijazno sprejemali. Ali skóraj se je raznesel glas po vsej okolíci, da so Rusi prišli. Mohamedani so se prestrašili ter pripovedovali, da se približuje vojska in da je jeden oddelek užé v Chajdu-golu. Mohamedani, ki so stanovali okolo Charamota, so se strela iz pušek, ker so potniki na lovu streljali, tako prestrašili, da so skóraj vsi pobegnili v mesto Karašar, kjer so javili prihod tujcev v te kraje. Od tukaj so poslali nazaj v Kuldžo z mnogimi zbirkami vodjo Johta-ahuna, mohamedana iz Korle, od kodar je bil pred nekimi leti pobegnil.“ Zaradi nevarnosti, ki mu je pretíla po mohamedanéh, odpravil ga je Przevalski na tihem nazaj v Kuldžo.

„Tretji dan po našem prihodu v Charamotu“, piše Przevalski, „je prišlo k nam šest mohamedanov, katerih je bil poslal zapovednik mestu Korli, Tokso-baj, da bi izvedel namen našemu prihodu. Jaz sem jim rekel, da potujem k Lob-Noru, in da Jakob-bek dobro vé o našem potovanju. S tem glasom so se vrnili poslaníki nazaj v Korlo, ali na drugem bregu Chajdu-golovem je bila postavljena mala straža, ki je imela na nas paziti. Drug dan so prišli zopet tisti poslaníki ter so izjavili, da je poslal Toksobaj glasnika k Jakob-beku, in da mi ne smemo

dalje, dokler on ne prejme odgovora. Meni ravno tak odlok ni bil preneugoden, kajti v šumovitem predelu Chajdu-golovem je bilo dosta ptic, posebno fasanov.“

Reka Chajdu-gol je blizu Charamotu 30—40 sežnjev ši-
rôka in prav derôča; po leti se ne more niti pregaziti, ter se izliva
v jézero Bagaraš, ki leži iztočno od Karašara. Kalmyki
pravijo, da se potrebuje 8 do 9 dni hodá okolo njega. Prze-
valski ga ni mogel preiskavati niti zdaj, niti kasnejše, ko se je
vračal.

V sedmih dnéh je prišlo dovolflo, da smejo potniki v mesto
Korlo, mimo katerega vodi pot k Lob-Noru. Ravno tisti ljudjé,
ki so s prva prišli, izpremljali so tudi sedaj karavano dalje, in na
vsaki postaji so bili vsi gosténi z bravétino in s sadjem. Pred
Korlo se mora iti čez Thian-Šan skozi deset vrst dolgo globél,
po kateri bobní reka Konče-darja, ki izvira na Bagarašu in
se izliva v Tarim. Pred uhomom stoji mala trdnjavnica in v njej
stanujejo nekateri stražárji.

„Prišli smo v Korlo“, nadaljuje Przevalski, „ter se na-
stanili v hiši, ki je bila nam pripravljena zunaj mesta, kar nas je
obdala zopet straža, baje za našo brambo, ali v istini se je to
zgodilo zato, da ni mogel priti k nam nobeden mestnih stanov-
nikov, ki so bili v vladu Jakub-bekovo prav nezadovoljni. Tudi v
mesto nas niso pustili, rekoč: „Vi ste naši dragi gosti, vam ni
treba o ničem skrbeti; vsega, česar potrebujete, bodeste dobili“. A
tako prijazno ponašanje je bilo le navidezno. Dajali so nam
sicer vsak dan po jednega koštrúna, kruha in sadja; vendar, to
je bila tudi vsa gostoljubivost. Vse, kar bi nas bilo zanimalo, in
kar bi bilo pravi predmet našemu preiskavanju, vse to je bilo
nam zakrito. Kar je bilo zunaj našega stanovanja, nismo ničesar
videli. Če smo povpraševali kaj o mestu Korli, o stanovnikih, o
trgovini, o legi okolice, niso nam hoteli odgovarjati — ali so nam
legáli. In tako je bilo šest mesecev, odkar smo živeli v državi
Jakub-bekovi, ali „Badualetovi“, t. j. „srečnega“, kakor ga nazi-
vajo njega podložniki. Še le kasnejše na Jarimu in Lob-Noru
se nam je posrečilo, da smo kaj tajno izvedeli od tamošnjih
zemljanov, ki so nam bili v obče udani, ali se niso smeli proti
nam tako ponašati. Od Tarimcev smo še le izvedeli, da broji
Korla z bližnjimi vasmí do 6000 stanovnikov obojega spôla. Mesto
se delí na dva dela, ki sta obdana z nasipi; v starem mestu stu-
nujejo trgovci, a v novem v trdnjavi sami vojaci. Ko smo mi
blízo mesta stanovali, bilo je prav malo vojakov v njem, ker so
skôrj vsi odšli v Toksum, kjer je Jakub-bek pod svojim nad-
zorom učvrščeval trdnjavo proti Kinezm.“

„Četrti dan po našem prihodu v Korlo je nas obiskal neki
mož najbližjega izpremtva „Badualetovega“, Zaman-beg, prej
ruski podanik iz mesta Nahe v Transkavkaziji, kakor mislim,
rodom Jermen. Bil je prej v ruski službi, govoril je izvrstno

ruski ter nam precej povedal, da ga je poslal Badualet, in da želi nas izpremljati na potu k Lob-Noru. To mi je bilo neugodno, kajti opazil sem precej, da je bil poslan nam za vohuna, in taka oseba je mogla nam pri naših preiskavanjih vedno več škoditi, nego koristiti. A sploh je bil ta Zaman-beg prav prijazen ter nam je tudi v mnogih stvareh pomagal, za kar imam zahvalen biti častitemu begu. Da je šel on z nami k Lob-Noru, je bilo za nas mnogo boljše, nego da je Jakub-bek poslal katerega drugega dvornika, ki bi bil morda nas celó préčil pri našem poslu.“

Dné 4. novembra se vzdigne karavana iz Korle proti Lob-Noru z izpremljevalcem Zaman-begom, njegovimi slugami in jednim hadžijem. „Ali uže tukaj so se pokazali naši novi gosti jako neuljudnimi, kajti“, takó pripoveduje dalje Przevalski, „oni so nas vodili po stranskih potih med poljem daleč od mesta, samo, da mi mesta ne vidimo, ter se niso celó sramovali trditi, da ni boljšega pota od tega. A ni bilo drugače, nego vse pretrpeti, kakor tudi še kasnejše v mnogih slučajih. Vendar je bilo časih težko prenašati tako samovoljo, posebno pri kakem važnem znanstvenem preiskavanju. O najjednostavnejših stvaréh ni bilo moči prave istine izvedeti, če nismo sami na svoje oči vsega videli. Varali so nas na razne načine. Stanovnikom je bilo zabranjeno z nami govoriti, ali sploh z nami kaj opraviti imeti. Pokazalo se je jasno, da smo pod nadzorom; naši izpremljevalci so bili vohuni in nič drugega. Zaman-begu je bilo to ponašanje proti nam težko, ali, on si ni mogel pomagati. Na Lob-Noru se je bilo počasi na bolje obrnilo, kajti izpoznali so nas, toda s početka je bil nadzor vsakako strog. Vsak teden je prišel za nami celó glasnik, da poizvé kaj o našem zdravju, kakor nas je Zaman-beg najivno uverával.“

„Iz vsega se je videlo, kako neljubo je bilo emiru naše potovanje, ali dovolila o tem vendar ni mogel odbiti generalu Kaufmanu, kajti Rusom se takrat Jakub-bek ni smel zamerjati zaradi bližnje vojske s Kinezi. Ali, da nas prisilijo to potovanje opustiti, vodili so nas po najtežavnejših potih k Tarimu. Tako smo morali preplavati dvé precej veliki reki: Konče-darjo in Inčike-darjo. Treba je samo na zemljevid pogledati in precej se more vsak osvedočiti, da nam ni bilo treba čez te dve reki plavati, da pridemo na desnibreg Tarimov. Toda oni so nas hoteli na vsak način preplašiti, kajti zime je bilo zjutraj — 16.7° C, in oni so mislili, da mi morda ne bomo mogli čez reki.“

„A mi smo prošli srečno čez Konče-darjo in Inčike-darjo, da-si je našim velblódom hladna vóda škodila. Ko so naši izpremljevalci videli, da se ne damo preplašiti, poskrbelo se je za splave in mostiče pri vseh rekah.“

„Da pridemo k Lob-Noru, morali smo s početka skôraj naravnost proti jugu kreniti v dolino tarimsko, oddaljeno od Korle 86 vrst. Okolica je s početka valovita, pokrita s kremenom in

prodrom ter skôraj brez rastlínstva. Ta kraj, širok 20—25 vrst, leží ob podnožju visôkega brezvodnatega in nerodovitega pogorja Kuruk-taga, ki je zadnji odraslek, razprostirajoč se od Thian-Šana v lob-norsko pustaro. Ta Kuruk-tag se vzdiguje, kakor se je nam reklo, na južnem kraju jézera Bagaraša, in se razprostira skôraj 200 vrst iztočno od Korle ter gubi v glinasto puščavo ali v peščene holme.“

Za kamenitim predelom, ki je najbliži gorovju, ter se jako od njega loči, in je bil breg nekdanjemu morju, razprostranjuje se nepregledna raván pustare tarimske in lob-norske. Svet je tukaj rahla, solna ilovica, ali legák pesek; organsko življenje je jako siromašno. Sploh je lob-norska pustara najbolj divja in najnerodovitnejša vseh, kar sem jih videl doslé v Aziji, žalostnejša je, nego li pustara alašenska.“

K Tarimu je dospela karavana na mestu, kjer se izliva vánj 8—10 sežnjev široka reka Ugen-darja. Tukaj je uže precej velika reka 50—60 sežnjev široka in ne manje od 20 sežnjev globôka. Njega vóda je čista ali jako dère; teče samo v jednom koritu in tukaj najbolj proti severju. Potem se obrača proti jugoiztoku, dalje čisto proti jugu, ter se izliva v jézero Kara-buran. Domači stanovniki ga malokedaj Tarim nazivljejo, nego po največjem pritoku njegovem Jarkendu, Jarkend-tarim ali Jarkend-darja. Imé Tarim se izvaja iz besede tara = polje, ker njega vóda rabi v gornjem teku namakanju polja.

Petdeset vrst izpod ustja Ugen-darjevega oddeluje se od Tarima na levem bregu 20—25 sežnjev široka struga Kük-ala-darjina, ki teče 130 vrst zá-se, a potem se zopet z glavno reko zedinja. Vánjo se izliva od severja Konče-darja. Razven tega se Tarim v doljnem teku delí na neznatne struge, vendar teče največ po svojem koritu. Na obeh stranéh leže močvare in jézera, katere domači stanovniki napravljajo, da mogó loviti rib, ter jih tudi za pašnike upotrebljati, kajti trstíka je v tej zemlji jedina klaja. Tarim sam mnogo k temu pomaga: v spomladi nakupícijo po njega bregéh, obraščenih z drevesi, grmovjem in trstíko, jaki vetrovi obilo prahú in peska tako, da se bregovi počasi vzdigujejo nad ostalo zemljo, s katere odnaša veter rahlo ilovico. Zaradi tega se vzdiguje gladína reke vedno višje, ker se zasiplje s peskom in prahom. V tem slučaju je treba samo breg prekopati, da se vóda čez vlíje, ter večji ali manjši dél zemlje poplavi. Z vodó tudi ribe odplavajo in skôraj naraste tam trstje. Potem se prékop zamaši, ribe se v jézeru z lahka polové, a na posušeno zemljišče se gónijo ovce na pašo. Kedar trst pojedó, potem se ponoví zopet od kraja stara navada.

Ljudjé stanujejo pri Tarimu, počensí od ustja Ugen-darjevega, ter se delé v administrativnem obziru v dva dela: Tarimce ali Karakulce (od jézera Karakul), kjer stanuje tudi njih ahun (poglavar), ki vlada stanovnikom doljnega Tarima,

in v Lob-norce ali Karakurčince (pravilnejše Karakošunce, od besede kara = črn in košun = del.) Tukaj hočemo govoriti samo o prvih.

Kakor se pripoveduje, so živeli sedanji stanovniki okolo Tarima s pócetka okolo Lob-Nora, in so še le pred jednim ve-
kom se razkropili po dolni tarimski zaradi gostih ubojstev Kalmykov in ker so začele pohajati ríbe v jézeru. Da-li so prej ljudjé na Tarimu stanovali, ni se moglo natanko izvedeti. Verjetno je samo, da se stanovniki tarimski množé po prognanih begunih iz različnih predelov iztočnega Turkeстана. Tako so nastali današnji Tarimci, ki spadajo karijskemu plemenu ter se posebno po različni fizijognomiji jako razlikujejo. Nahajajo se tukaj obrazi sartski, kirgizki, tangutski; tudi čisto evropskih obrazov je tukaj, a mongolski so prav redki. Sploh so stanovniki bledí, ozkih prs in slabega telesa. Možjé so srednje, če tudi visóke rasti; žené, katere se mogó redko kedaj videti, so majhne. Če se posreči časih priti v stanovanje jednega teh stanovnikov, pobegnejo devojke in žené po mišje skozi rogózna vrata. Jezik tem stanovnikom je sličen tarantskemu in sartskemu, a vera je mohamedanska, pomešana s poganskimi obredi. Tako pokopavajo oni mrtvece vselej v čolnu ter vržejo vánj tudi nekoliko mréz pokojnikom na grób, ali s temi mrežami grób obkolijo. Stanovališča si gradé iz trstíke, katere je povsodi dosta v močvarah in jézerih okolo Tarima. Naredé tako hišo čisto preprosto. Najprej zabijó kolce za vogle, potem pokrijó štiri stene s trstíko in tudi streho, v sredini pustivši dušek dimu. V sredini take hiše se postavi ognjišče; okolo stén ležé potem udje obitelji na klobučini ali na trstíki. Ob sténah imajo políce za razno posodje in druge stvari. Poleg hiš se naredí tudi od trstíke hlev živini. Deset takih hiš, a tudi manje ali več, to je vas! Toda, tako naselenje je nestalno, kajti národ stanuje po zimi tam, kjer ima dosta goríva in hrane živini; a po leti odhajejo k jézerom na ríbi lov.

Glavni povod, da Tarimci zapuščajo svoja prvobitna selišča, je bolezen. Posebno se bojé osépníc, za katerimi skóraj vsak umrè, kedor obolí. Takega bolníka namreč vse zapustí; postavijo prej malo hrane predenj, ter se precej odselijo, in sicer vsa vas, na drugo mesto, a bolnika dalje niti nimajo v mislih. Ako ozdravi, kar se redko zgodí, napoti se za svojci; ako umrè, ne pokoplje ga nobeden. Vseh teh stanovnikov je do 1200 duš v 9 vaséh. Nosijo dolgo obleko, spodaj srajco in hlače, po zimi tudi ovčji kožuh. Bogatejši ljudjé imajo tudi halat (suknje) in turban. Črevlje imajo samo trdnejši stanovniki. Siromaki nosijo po zimi klobučinaste opanke, in po leti hodijo bosí. Glavo si pokrivajo po zimi z ovčjo kučmo, po leti s klobukom. Ženska obleka se ne loči mnogo od možke; na glavi nosijo tudi kučme, in pod kučmo dolgo péčo. Lasé spuščajo spletene v dvé kiti po hrbtu, a spredaj visé po lici. Devojke nosijo samo jedno kito.

Obleko in drugo orodje za vsakdanjo potrebo dobivajo Tarimci od potujočih trgovcev iz Korle; po nekaj si ga tudi sami izdelujejo. Tkanine pripravljajo iz volčje volne ali iz líčja hendirastlínne, ki raste v tarimski dolini. V jeseni in po zimi pobirajo to vsèhlo rastlino, jo z rokami ali s pralci zdrobé ter namakajo v vódi; zatem jo očistijo pezdirja, namočijo zopet v vódi in jo napósled omikajo. To predivo žené spredó in potkó precej líčno robo iz njega. Razven tkanja in strojenja ovčjih kóz ne razumó Tarimci nikake druge obrti; redki so med njimi črevljarji in kovači. Njih glavno delo je ríbstvo, a tudi skôraj jedina hrana. Za lov si sami spletó mréz. In ker največ svojega življenja na vódi prežijó, zatorej znajo žene in možki dobro veslati. Njih čolni so izdolbena debela jagnedova. Vsaka hiša ima gotovo svoj čoln. Razven ríb si pripravljajo za hrano tudi kruha iz kendírovih korenín, kajti poljedelstvo jim je neznano, še le v najnovejši dóbi so se začeli baviti z njim. Zemljo močijo z vodó in potem sejejo malo pšenice in ječmena. A pridelek je sploh slab, ker je zemlja slanata.

Bolj kakor s poljedelstvom se bavijo z ovčarstvom. Ovcé njih imajo izvrstno volno ter so največ majhne. Razven tega imajo izvrstna goveda, malo kónj in oslov; psi so redki; tudi velblódom nimajo, ker ni kraj zánje. Vsa živina se hrani s trstíko. Tarimci so sploh, kakor drugi Azijati, leni, potuhneni in sumnjivi. Družbinsko življenje je kakor v drugih Turkestanjih. Žena je gospodarica hiši, ali robinja moževa. Mož smé ženo po svoji volji spoditi in drugo vzeti, ter jih tudi po več imeti. More se oženiti za kratek čas, celó samo za nekoliko dni. Navada je v tem národu, da hitro in glasno govoré. Ko se dva Tarimca razgovarjata, misli bi človek, da se prepirata, kajti silno mlaskata in kričíta: „joba, joba“. Odvisni so Tarimci in Lob-norci od poglavarja korlanskega, kateremu tudi davek plačujejo. A povrnó se zopet k potovanju.

Od ustja Ugen-darjevega v Tarim je prišla karavana za jeden dan v vas Ahtarino, največjo naselbino na vsem doljnem Tarimu in Lob-Noru, kjer stanuje tarimski upravitelj, neki Aeljam-ahun. Ta mož ima znameniti naslov „najučenejši“, vendar je popolnem nenaobražen. Tukaj je ostal Przevalski osem dni, ker je v tej šumovíti okolici mnogo ptičev, a v bičji tigrov; vendar se jim ni posrečilo niti jednega ulovíti, nego so morali kupiti od stanovnikov tri tigrove kože. Tukaj v Ahtarini se je tudi izvelo astronomísko opazovanje o dalji in širini geografski ter se zmerila absolutna večina barometriški. Poslednja iznosi 2500! Lob-Nor zatorej leží visóko 2200' nad morskim površjem, kajti Tarim ima v svojem doljnem teku odnosno prav neznamen pad, vendar je tók precej deróč, v jedni minuti pri srednji vódi 180'.

Od Ahtarine dalje drží pot ob Tarimu, zdaj bliže, zdaj dalje od njega, ki nima v doljnem toku prave struge. Površje tal je jednako do struge ob desnem in levem bregu. Povsodi je ilov-

nata zemlja, legák pesek sto korakov od vóde, kakor v sovisli pustari. Samo ozek rob z drevjem, po nekih mestih gosto bíče, močvare in jézera se vrsté ob strugi na obeh stranéh. Jahati na velblódih je tukaj prav težko, ker se mora plaziti zdaj skozi trnje, zdaj skozi visóko bíče, ki rani do krví parklje velblódom, kakor železne bodlíke.

„Ko smo se na plavih prepeljali čez Kük-ala-darjo“, poroča naprej Przevalski, „šli smo počasi dalje, ustavivši se pri vsaki vasi. Zaman-beg je hodil s početka vedno z nami. Ko se je osvedočil, da ničesar hudega ne mislimo, odhajal je čisto do bližnjih prenočišč. Stanovnikom, ki so ob našem potu stanovali, je bilo brez dvojbe uže naprej zapovedano, da nas v vsem, česar nismo mogli sami videti, po moči zaslepé. Vrhu tega so Tarimci, ki niso videli še nikakih Rusov, ali o njih čuli samo ležnjive vesti, s početka pred njimi bégali, kakor pred kugo. A ko so ti ljudjé videli, da so nas, „drage goste“, vohunom jednako po stranskih potih s stražo vodili, morali so nas smatrati slabe ljudí, tem bolj, ker niso imeli niti pojma o našem potovanju. Kakor prej v Mongolski in Gansu (na prvem potovanji), tako je bilo tudi tukaj na Tarimu. Na pol divji stanovniki niso mogli umevati, da se težave takega potovanja prebijajo, novci trosijo, in velblódi gubé, samo, da se nova zemlja vidi, rastlíne, kóže divjih zverí in druge take rečí zbirajo, kar nima po njih mnenju nikake vrednosti. Zaradi tega so legali, kolikor se je dalo, tako, da je bilo uže kar bedasto. Jediní človek, od katerega se je moglo kaj izvediti, je bil Zaman-beg. A z njim si nismo mnogo pomagli, ker ni razumeval dobro jezika tamošnjih ljudí in tudi zato ne, ker njemu niso zaupali, misleči, da je Rusom prijatelj. Za hrano so nam dajali stanovniki ovnov, ne hoteči od nas nikakih novcev. Zatorej sem jaz poklonil 100 rubljev največjim siromakom okolo Lob-Nora. Ali na Tarimu je bilo ljudem strogo zabranjeno, novcev prejemati, in tamošnji ahun je nam poročil, da nima tukaj nobenega siromaka. Vrème je bilo ves čas našega potovanja ob Tarimu, t. j. novembra in prvo polovico decembra, izvrstno jasno in tóplo. Se vé, po noči je bilo zime do -22.2° C., a kedar se je solnce pokazalo, rastla je toplina tako hitro, da je še le dné 19. decembra okolo poludné prvíkrat obstalo živo srebro pod ničlo. V tem času mora zmrzniti tudi Tarim, če tudi ne popolnem. Vetróvi so bili redki in slabi; zrak je bil izvanredno suh, prenapolnen s prahom, kakor z meglo. Padavin ni bilo nikakih. Po pripovedavanju stanovnikov, zapada sicer snég okolo Tarima in Lob-Nora, ali le redko kedaj, jeden krat ali dva krat v treh, štírih zimah; največ leží samo nekoliko dní, časih še manje. Ravno tako tudi po leti redko kedaj pride deževje“. Namesto, da so se izpremljevalci Przevalskega obrnili po najbližjem potu ob Tarimu proti Lob-Noru, krenili so proti jugozapadu od jézera in trdili, da je moči tukaj v vasi Čarhalyk laglje prezimovati. Przevalski se je moral udati, če tudi je vedel, da ga varajo.

Vas Čarhalyk je nastala pred 30mi leti; tukaj so se namreč naselili prognanci iz Chotana. V 21 hišah stanuje 114 duš, ki se bavijo s poljedelstvom, in 300 vrst (jednajst dni potovanja) jugozapadno od Čarhalyka, leži na reci Čerčen-darja malo mestece Čerčen (Marco Polo je zóve Ciarcian). Deset dni od Čerčena proti jugozapadu leži velika oáza Naj, od kodar se lahko v treh dneh dospè v mesto Kerijo, ki ima okolo 3000 stanovnikov. Od Kerije vodi pot čez Čiro na Chotan, ki je, kakor Kerija in Čerčen, podložen Jakub-beku kašgarskemu (boljše: je bil). V tej okolici se nahaja precej zlatá; dobiva se ga do 60 pudov vsako leto, ali vse se mora Jakub-beku izročati. V tem predelu ležé tudi razvaline treh mest Otogus-šari, (t. j., mesto Otoguševo, nekdanjega kana), potem Gas-šari, (morda od jézera Gasnor, južno od Lob-Nora), in Konje-šari, t. j., staro mesto. O vseh teh starínah se ni moglo ničesar natančnega izvedeti.

V tem kotu Azije okolo Lob-Nora so stanovali tudi ruski staróvrci. O njih se je precej izvedeti moglo. Tukaj so mislili ti ljudjé najti obljubljeno deželo svojo, Bjelovo dje. Prvi oddelek, deset móž, je prišel semkaj l. 1861. Ko so ta kraj ogledali, vrnila sta se dva njih ter pripeljala v jednom letu obilejšé društvo, 160 ljudi, med njimi tudi žene in otroke. Možjé so bili naoroženi s puškami na krèmen; a bili so med njimi tesarji in mizarji. Med potom so lovili Rusi ríb in divjih svinj ter se njimi hranili, in svojih posód in jedil niso dali nobenemu dotakniti se. Sploh so bili srèni in pridni. Nekateri izmed njih so se naselili na doljnem Tarimu pri sedanjí trdnjavi, postavili si kolibice trstikovih ter tako čez zimo preživelí; drugi so ostali v Čarhalyku, kjer so si iztesali lesene hiše in cerkev, katero je nedavno neka povódenj Čerčen-darja odnésla. V tem je po zimi zaradi velikih naporov mnogo ruskih kónj poginilo, ker niso imeli dobre krme. Ta nova zemlja ljudem ni bila po volji, ter so sklenili, da se bodo v domovino vrnili, kadar bode toplejšé. Kinezki upravitelj turfanski, kateremu je bil takrat Lob-Nor podložen, je zapovedal, naj se dá tujcem potrebnih kónj in hrane, in jeden naših drúgov iz Korle, Rahmet-bej, je izpremljal Ruse na Uškatal (po potu med Karašanom na Turfan). Potem so se vzdignili čez Turfan na Urumči. Kam so od tukaj odšli, ni znano, ker se je takrat unéla „buna“ dunganska ter zaradi tega prestala vsaka zveza z zemljami one strani Thian-Šana.

Po šestdnevnem potovanji se vzdigne Przevalski s tremi Kazaki in pomočnikom Eklonom prvi dan po božíci proti Altyntagu na lov divjih velblódom.

To pogorje Altyntag se vidi uže pri prelazu čez Airylgan, kakih 150 vrst daleč, ozka proga na obzoru. „Po utrudni jednoličnosti tarimske dolíne in bližnje pustare motri popotnik z veseljem pogorje, ki se vsak dan bolj pred očmi vzdiguje. Uže se

kažó pojedini vrhunci in tudi glavne doline tega pogorja. Vajeno oko vidi uže od daleč, da mora biti to ogromno gorje. Ko smo prišli v vas Čarhalyk, ležal je pred nami Altyntag, ogromen zid, ki je proti jugoiztoku še višji ter se vzdiguje do meje večnega snegá. Posrečilo se nam je, da smo preiskali to gorje, t. j., prav za prav njega severni rob v dalji 300 vrst od Čarhalyka iztočno. Na vsem tem prostoru vidi se Altyntag rob visočine proti strani nizke pustare Lob-Norove.

„Visočina na južni strani pogorja je najbrž najsevernejši del tibetanski gorati deželi. In to se more tudi nekako gotovo trditi, kajti domačini so nas uveravali, da se jugozapadni nastavci Altyntagovi nepretrgoma (brez dvojbe vedno kakor rob nizke pustare) razprostirajo do Kerije in Chotana. Proti iztoku se širi po besedah tistih ljudi prav daleč, toda Lob-norci vendar ne znajo, kje se končuje.“

Ker je bilo sredi zime in premalo časa, ni bilo moči popeti se na Altyntag ter izmériť absolutno višino površja na južni strani pogorja, vendar misli Przevalski, da se tamkaj razprostira visočina najmanje 12.000' — 13.000' nad morjem. Vsaj se to more razvidati iz neizmerne absolutne višine dolin na ograncih Altyntagovih. „Naši voditelji“, pravi potnik, „ki so nekoliko krat na oni strani Altyntagovi bili na lovu, so nam poročali, da je precej za Altyntagom visôka ravnica 50 vrst široka, če se gre v Tibet po starem potu, po katerem so prej (pred dungsansko buno) Kalmuki hodili. Za njo se vzdiguje zopet poprečno sleme, ki nima svojega posebnega imena, in na drugi strani tega pogorja vzdiguje se zopet ravnica, široka do 40 vrst, ki obiluje na močvarah. Južno od nje se vzdiguje jako visôko z večnim snegom pokrito gorje Čamentag. Obe omenjeni dolni se gubite proti iztoku za obzorjem; tistim merom se razprostranjujeti tudi oni dve paralelni pogorji. Na zapadni strani se vzdigujejo vsa tri pogorja: Altyntag, brezimeno pogorje in Čamentag, ne daleč mestu Čerčenu, v jedno z večnim snegom pokrito pogorje Tugus-daban zvano, ki se širi do Kerije in Chotana.“

Gorje je sploh prav nerodovito, in tudi vóde je malo tukaj; večina virov ima grenkoslano vodó. Samo v visôkih dolínah in soteskah je nekaj rastlínstva najti, največ so rastlínne kržljave. Ravno tako neznatno je tudi životinstvo v teh predelih, malo znamenitejše je na visôki ravnici južne strani. A podnebje na Altyntagu je posebno na severni strani prav hladno, čeravno malo snega pada. Po leti pogostoma dež gré, kakor lovci pripovedujejo; a tudi hudi vetrovi razsajajo.

Razven lovskih stezic sta še dva pota v teh gorah: jeden vodi od Lob-Nora v Tibet, drugi v mesto Ša-Čeu; oba sta sedaj zapuščena. Kalmuki namreč ne potujejo posle dungsanskega ustanka nič več v Lhasso (Tibet); po potu v Ša-Čeu so jo potegnili tudi neki Dungan iz Kine. Po tej poti je šel Prze-

valski do studenca Čaglyka, dalje voditelji niso znali za pot. Ob teh potih so postavljena znamenja, (navadno kupi kámenov), po soteskah ali tudi po drugih mestih. Najbrž vodi ta pot od Lob-Nora proti Ša-Čeu dalje skozi Altyntag, ker drugej v bližnji pustari ni vode. „Štirideset dní (od 26. decembra do 5. februarja), smo potovali“, pravi Przevalski, „ob podnožju Altyntagovem in po samem gorju, dobrih 500 vrst daleč, a ves ta čas smo zapazili samo jednega divjega velblóda, in še tega nismo ubili. Ali ujeli smo jednega divjega osla (kulan) in jednega jaka, (neko pleme divjega ovna). Sploh se nam ta izlet ni posrečil ter smo ta čas doživeli dosta neugodnosti. V tej veliki višini, sredi zime, ter v jako neplodni okolici, trpeli smo žejo in zimo, ki je bila često — 27° C. Drv je bilo prav malo, in ker tudi lov ni bil izdaten, morali smo se hraniti največ z jajci. Kjer smo stali, zdrobila so se rahla ilovnato-slana tla precej v prah, ki je pokrila na debelo vse stvari v kubitki. Mi sami se nismo mogli po ves teden umiti ter smo bili strašno zamazani; naša obleka je bila polna prahú in perilo je zaradi te nečistote postalo sivorjavo.

Ko smo pri studencu Čaglyku ves teden počivali ter geografsko širino in daljo opredelili, smo sklenili, da se vrnemo k Lob-Noru, ker smo želeli tam opazovati prihoduji prelet ptíc. Dva naših lovcev sta se imela vrniti v gorje, paziti na divje velblóde, katerih kože sem moral imeti o vsakičeni. Da ja posebno obodrim, obljubil sem njima za dve koži 100 rubljev, kar je, se vé da, proti navadni ceni za polovico predrago. To žival je zdaj težko dobiti; a pred 50 leti jih je bilo v Altyntagu še mnogo. Ali iztrebili so jih lovci. Lob-norci lové velblódov po leti in v jeseni. Oni se sicer ne podajajo navlašč na lov, nego jih streljajo, kedar jih opazijo. Sploh je ta lov prav težaven. Najlaglje se ustrelí velblód, ako ga čakaš pri studencu, kamor hodi pit. Przevalski je po izposlanih lovcih dobil nekaj kóz in misli, da ti divji velblódi niso zarodniki uteklih domačih velblódov, nego, da je to zárod pravih divjih velblódov.

Prve dni meseca februarja se je vrnil Przevalski nazaj k Lob-Noru. Tarim se izliva najprej v plitko jézero Karaburan, ki v spomladi zaradi iztočnih in severno-iztočnih vetrov na jugo-zapadu ležeče slane močvare poplavi; a površje temu jezeru je vendar odvisno od višine vode Tarimove. Pri iztoku iz Karaburana je Tarim redna reka, ali njegova vóda se hitro pogubi. Vzrok temu so mnogi prekopi, po katerih stanovniki vódo zaradi ribštva kam drugam napeljujejo. A nekoliko suší reko bližnja pustara, ki vedno bolj namakani predel stiska; dalje tudi silna vročina, ki vsako kapljico vlage posuší ter končno Tarim v svojem daljnem teku proti iztoku ovira. Borba je svršena: pustara je reko premagala, smrt življenja nadvladala. Ali še pred svojim koncem dela úže onemogli Tarim s svojo zadnjo vodó široko in z gostim bíčjem pokrito močvaro, ki je od davnih časov znana po imenu jézera lob-norskega.

„Ime Lob-Nor domačinom ni znano; oni s tem priimkom označujejo ves doljni tek Tarimov, a jezero na ustju te reke imenujejo s sploh Čök-kul (t. j., veliko jezero) ali še rajše Kara-kurč'in, in s tem poslednjim imenom označujejo celo dotično okrožje. — Oblika tega jezera, ali bolje močvare“, popisuje Przevalski, „ima obliko nepravilne bočnice, ki je jako potegnena od jugo-zapada proti severo-iztoku. Največja dalja v tej méri iznaša 90 ali 100 vrst, in širine je do 20 vrst. Tako so trdili vsaj tamošnji stanovniki. Jaz sam sem mogel preiskati le južni in zapadni brég. Vozil sem se v čolnu do polovice vse dolžine, dalje ni bilo moči prodreti, ker je bila vóda plitva in trstíka pregosta. Ta rastlina raste po vsem Lob-Noru ter ostavlja samo na južni obali 1—3 vrste širok pás proste vóde. Razven tega so tudi v trstju mala, prosta mesta, kakor zvezde razsejana.“

„Po besedah stanovnikov lob-norskih je bilo jezero pred 30 leti globoče in čistejše. A kar ima Tarim manje vóde, je jezero vedno bolj plitvo ter se je tudi trstje pomnožilo. Tako je trajalo 20 let, in sedaj voda v Tarimu zopet raste, ali ker za to vodo ni dostaten s trstjem obraščen prostor jezera, teče čez bregove.“

„Na ta način se je v kratkem pokazalo mnogo vóde ob južnem bregu Lob-Norovem. Tukaj se mogó opazovati korenine in debela tamarisk, ki so rastle nekedar na suhih tleh. Vóda je povsodi čista in sladka. Slana je samo tik bregov, okolo katerih leže slane močvare; tukaj ne raste nič in njé površje je podobno valovito vzburkanemu morju. Te slanače obdajajo ves Lob-Nor. Na južnem bregu so široke 8—10 vrst, ali na iztočni strani se razprostirajo po izvedbi stanovnikov precej daleč, dokler se ne izgubé v pustare. Onstran teh slanač se razprostira (vsaj sem to opazil na južnem bregu) poleg jezera ozek kos zemlje, zaraščen s tamariskami; a dalje od nje se širi s šoto pokrita ravnica, vzdigajoča se do podnožja Altyn t a g o v e g a. Ta ravnica je bila najbrž v davnih časih rob jezeru lob-norskemu, ki je takrat pokrivalo s svojo vodo vse sedanje slanače. Bilo je tedaj jezero tudi blezo bolj globoko in čisto. Iz katerih vzrokov se je začelo jezero plitviti, in če se to perijodično ponavlja, ne morem gotovo trditi. Sploh se to osuševanje opazuje pri vseh srednje-azijskih jezerih.“

Lob-Nor začenja navadno zmrzavati meseca novembra ter se otaja zopet meseca marcija. V tej okolici stanujejo tigri, volkovi in lisice, ali tudi teh je uže malo. V spomladi tukaj vse mrgolf povodnih ptíc, katere na svojem potovanji od juga na sever počivajo. Broj stanovnikov Karakurč'inov ne iznaša več nego 300 duš. Bavijo se z ovčarstvom, a drugi so začeli tudi uže žito sejati. O njih velja vse ono, kar smo prej o Tarimcih spominjali. Przevalski piše o njih na dalje še naslednje: „Ako se potnik vozi po ozkem, prav vijugastem in ob bregovih z gostim bléjem obraščenem Tarimu, opazi lahko nekoliko čolnov pri bregu, a za njimi majhen prostor, na katerem stoji nekoliko štirivoglatih

zabojev trstnatih. To je vás. Ali, ko stanovniki tujca opazijo, skrijó se hitro ter prežé na skrivaje skozi trstnate stene svojih stanovanj. Če opazijo, da so veslarji domači ljudjé, ali, da je njih poglavar poleg, potem pridejo na breg ter pomagajo pri izbarkanju. Potnik stopi na breg ter se ozíra. Povsodi močvara, trstje — drugega nič! Divje race in gosí čopljajo tik bajtic, in v jedni teh vasí sem opazil divjo svinjo, kako se je valjala pod steno neke bajtice. Tako malo je podoben tamošnji človek človeku, da se ga celo oprezna divja žival ne bojí!“

Do konca meseca marcija l. 1877 je ostal Przevalski na Lob-Noru, potem se je vrnil ob Tarimu v Korlo, kjer se je vse zopet ponavljalo, kar se tiče nadzora. Daljno potovanje je bilo prav težavno, ker je nekaj velblódom poginulo; od Juldusa se je moralo uže poslati po pomoč v Kuldžo. Semkaj je prišel slavni potnik početkom meseca julija, sicer utrujen, vendar v zavesti, da je dovršil sicer težavno ali znamenito potovanje.

„In če se nazaj ozrem“, završuje Przevalski svoje izvestje o tem potovanju, „moram priznavati, da mi je bila sreča zopet osobito mila, kajti, more se trditi, da bi se ne bilo dalo preiskati jézero lob-norsko niti jedno leto prej, niti kasnejše. Prej se Jakubek ni bal Kinezov ter ne bi bil Rusom tako prijazen in bi nas morda tudi preko Thian-Šana ne bil pustil. A sedaj se ne dá na tako potovanje niti pomisliti, ker je ves Turkestan zaradi Jakubeka († dné 19. maja l. 1877 v Korli) vzbunjen.“

Przevalski je prinesel s svojega potovanja v Petrograd zbirko 300 rastlín v 3000 eksemplarih; 85 kóž sesalcev; 160 ptičjih vrst v 500 eksemplarih; 50 ríb; 150 dvoživk in nad 2000 kukecv.

Na svojem tretjem potovanji v Tibet je obolel v Gučenu ter se je moral vrniti v Rusijo. Ko ozdravi, podá se zopet v srednjo Azijo.

- Izvori: 1. Izvestija Imperatorskago Geografičeskago Obščestva. Tom. 13.
 2. Globus. Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde B. XXXIII. 1878.
 3. Gaea. Vierzehnter Jahrgang 12. Heft 1878. 4. Ausland. 1878. Nr. 20. 21.
 5. Petermann's geographische Mittheilungen 23. B. 1877. Nr. 1, 4, 8; B. 24. 1878. Nr. 1, 12.

Črtice o starožitnostih slovanskih.

Spisuje Fr. Hubad.

I.

Gostoljubnost v Slovanih.

Brže li me, brate zaboravi,
I leb i so pod noge pogazi!
Vuk, „srb. nar. pj.“ II. str. 568.

Med navadami, katere krasijo narod slovanski, stoji na prvem mestu gostoljubnost, s katero sprejemajo Slovani vsakega tujca, bodi si tega ali drugega rodú. Mnogi učenjaki so uže modrovali, od kod izvira to svojstvo, katero nahajemo v raznih národih po vsej zemlji v večji ali manjši meri. A vsi povdarjajo, da je nahajemo najboljše razvito v rodóvih, kateri še niso stopili visóko v omiki in olike. Poglejmo stvar nekoliko bliže. Na prvi pogled mogli bi misliti, da je res taka, ali promotravaje bolje natanko, vidimo, da je vendar le silna razlika. Mnogi národi, kateri so napredovali v omiki, izgubili so gostoljubnost, drugi so si jo ohranili tudi tedaj. Poslednjim smemo in moramo prištevati Slovane. Se vé, da se ne kaže gostoljubnost v omikanem národu več takim načinom, kakor v neomikanem. Na nizki stopinji olike nahajemo razne rodóve gostoljubne, akoravno kažó druge navade in običaje, temu ravno nasprotne. Raznim národom na otócih avstralskih je vsak tujec sovražnik, vsak ga smé zatorej ubíti, dà, njega morilec stori posebno hvale vredno delo, ker mislijo, da donašajo tujci bolezní, kakor menijo nekateri rodovi iztočne Afrike, da so tujci čarovniki. ¹⁾ Nekateri divjaci tujcu sicer ne strežejo po živótu, a jemljó mu vse blagó, katero ima pri sebi. To je po volji bogóvom ali poglavarjem, kateri si ga razdelé. Tú nahajemo tudi versk uplív, ker zahtevajo bogóvi, da se opléni prišli človek. Da je res tako, kažó stanovniki otoka Totune. Mornarju, katerega zanese vihar na obalo, vzemó vse, tudi take stvari, katere divjakom

¹⁾ K. Andree, „Forschungsreisen in Arabien und Ostafrika, Leipzig 1877.“ zv. II. str. 307.

samim ne mogó rabiti. A če se odpravlja tujec zopet na odhod, darujejo mu čoln, jedi in drugih stvari. ¹⁾

Na otocih Fidši darujejo tujca bogóvom, ali ga snedó, kakor na novih Hebridah. Celó svojemu rojaku, kateremu je razbila nevihta čoln in ga je vrgla na suho, ne prizanašajo. Kedor bi se usmilil takega nesrečnika, bi se pregrešil proti bogóvom; ti bi ga kaznovali s smrtjo v valovih. Ravno tako je prepovedovala prazna vera na Nemškem nekedaj rešitev človeka, kateri je bil v nevarnosti, da se utopí. ²⁾ Mislili so, da je njega nesreča kazen božja, da pošiljajo bogóvi njega in blago njegovo pomorjanom v dar. Zato se je takó dolgo ohranil na Nemškem „Strandrecht“. Bila je ta pravica zeló kruta. Vsakega tujca, kateremu je razbila nevihta ladijo, smeli so zarobiti na suhem, ali vsaj ugrabiti vse, kar je bilo blagá na ladiji, ali, kar ga je vrglo morje na suho. To barbarstvo se je dolgo ohranilo. Cerkveni in cesarski zakoni odpravili so ga počasi, ali vendar je ostalo še dolgo nekaterim deželam in njih gospodarjem kakor poseben „privilegij“. ³⁾

A vendar nahajemo v vseh téh rodovih veliko gostoljubnost, če je prišel tujec pod streho, v šator ali v kočó. To čudno prikazen si moremo tolmačiti le s tem, da so vojevali in še vojujejo ti národi skóraj vedno med soboj. Zato je trebalo prositi dovoljenja vsakemu, kedor je hotel potovati po deželi. Na Molukih v Alfurih je moral trobiti potnik na rog, kedar je prihajal v deželo in kedar je odhajal. S tem je kazal, da pride prijatelj. Ravno tako je moral v Anglosaksonih trobiti ali vsaj vpiti potnik, kateri ni šel po potu skozi gozd. Tako je zahteval zakon Withreadov. ⁴⁾ A gosta, kateri je prišel pod streho, gostili so nekateri národi na državne troške. V nekaterih nahajemo po sélih posebne hiše za goste, kakor na avstralskih otócih. Na Kreti so imeli v starodavnih časih pri skupnih obedih posebna mesta, namenjena tujcem. ⁵⁾ Ravno tako imajo še dandanes bogataši po nekaterih iztočnih krajih posebna poslopja za goste. ⁶⁾

A vse to velja posebno o národih, kateri mnogo krat še niso zasedli gotovih selšé, ali vojujejo vedno med soboj, ali z drugimi. V Slovanih je stvar druga. Bili so uže od nekđaj kmetovalci, imeli so svoje polje, svoja poslopja, bojevali so se le, kedar jih

¹⁾ Mariner, „Tonga-Archipel“, str. 276.

²⁾ F. Nork, „Die Sitten und Gebräuche der Deutschen und ihrer Nachbarvölker. Stuttgart 1849,“ str. 364. — Fr. Panzer, „Beitrag zur deutschen Mythologie. München 1848 und 1855. Bd. II.“ str. 232.

³⁾ Schulte, „Deutsche Reichs- und Rechtsgeschichte,“ str. 434.

⁴⁾ W. Wachsmuth, „Europäische Sittengeschichte. Leipzig 1831. II.“ str. 209.

⁵⁾ Schoemann, „Griechische Altertümer. Berlin 1871—1873, I.“ 327.

⁶⁾ Klaproth, „Reise in den Kaukasus und nach Georgien. Halle und Berlin 1812—1814. II.“ str. 610.

je napadal sovražnik, da si branijo svoje imetje. Zato nahajemo v ljubezni do mirú še poseben vzrok, kateri stavi njih gostoljubnost nad gostoljubnost drugih národov. A sicer je uplivalo na razvitje tega lepega svojstva se vé, tudi pomanjkanje vsake narave za tujce. Kedor je potoval, bodi si trgovec ali drug človek, ni našel na potu krčme, kjer bi bil počival za plačilo.

Da je gostoljubnost slovanska res dika národova, pričajo nam uže najstarejši pisatelji. Bizantinski car Mavrikij ¹⁾ pravi: „Tujcem so gostoljubni. Prijazno jih vodijo iz kraja do kraja, kamor jim je treba iti. Če se pripéti komu kaka nesreča po nemarnosti onega, kateri ga je sprejel, začne boj proti njemu oni, kateri mu je privédel gosta, ker misli, da je pobožna dolžnost osveta za tujca.“

Ravno tako pripoveduje Helmold: ²⁾ „Po končani službi božji nas je prosil Pribislav, naj počastimo s svojim prihodom njega hišo, nekoliko oddaljeno. Sprejel nas je z velikim veseljem, napravil nam sijajen obed. Nad dvajset jedí so nam donesli na mizo. Tú sem spoznal po svoji skušnji, o čemer sem čul prej le praviti, da ni gostoljubnejšega národa od Slovanov. Pri nabiranji gostov so vsi jednako marljivi in prijazni, tako, da ni treba nobenemu iskati gostoprimstva. Kar si pridobé s kmétovanjem, z ribarstvom, z lovom, vse porabijo za gostoljubnost. Kolikor več potrosi kedo o tém, toliko bolje ga čislajo. Da, marsikaterega izmed njih nažene to do tatvine in do plena. Taka zločinstva niso velika, vsak jih izgovarja z gostoljubnostjo. Po slovanski navadi razdeljujejo gostom po dnevi, kar nakradejo po noči. A če zasačijo koga, da je spodil tujega gosta, menijo, da mu smejo požgati hišo in imetje. Vsi mislijo, da je neslaven, da je vreden zaničevanja, kedor ne sprejme gosta po svoji moči.“

Tako so kovali v zvezde uže stari pisatelji slovansko gostoljubnost. Helmold pravi menda preveč, ker ni poznal zádružnega življenja slovanskega. On je mislil na tatvino, kjer je po slovanski upravi ni bilo. ³⁾ V zádrugi je stvar inača, kakor tamo, kjer ima vsak svoje gotovo posestvo. Ali še dandanašnji ne najdemo potopisca ali sicer drugega opisovatelja kakega plemena slovanskega, kateri bi se ne čudil gostoljubnosti slovanski. Da to svojstvo nima vzroka le v potrebi potnikov, da ni urojéno le národom na nizki stopinji omike, da ne izvira iz radovednosti, ker vedó pri-

¹⁾ „*Στρατηγικόν*“, 11. 5.

²⁾ „*Chronica Slavorum*“, I. 82. Primeri II. 12. Prim. A d a m a B r e m s k e g a (Adam von Bremen), „*histor. ecclesiac*“ II. 12.

³⁾ Zato čítamo tudi v „*Vita S. Ottonis*“ II. 20: „*Tanta vero fides et societas est inter eos, ut furtorum et fraudium penitus inexperti (sint).*“ Životopisec sv. Otona je spoznal Slovane bolje, on pravi, da niso poznali tatvine; zato še dandanes nekateri rodovi slovanski ne poznajo ključanic, vse imajo odprto, ker se ni bati tatov.

povedovati tujci mnogo novic, kako se godi po sveti i. t. d., kaže nam ves značaj slovanski. Bili so n. pr. tudi zelo ljubeznjivi in prijazni z zarobljenci. Ljubezen do bližnjega in usmiljenje do reveža, kateri tava po sveti, bil je menda in je še glavni vzrok gostoljubnosti. Zadržna uprava slovanska, po kateri ima vsak ud rodovine tiste pravice, provzrokovala je, da med njimi ni bilo beračev, revežev. Vsakdo je bil posestnik v zadržu. Gotovo se je smilil zatorej Slovanu vsak človek, kateri je potoval po sveti, ter ni imel kraja, kamor bi položil glavo. Dobro in milo srce ganilo je zategadelj vsakega, da postreže tujcu, kateri pride k njemu v hišo.

Ta navada se je ohranila do današnjega dne v vseh rodovih slovanskih. Primér navesti bi mogli na tisuče, ali zadostujejo naj nekateri. ¹⁾ Medaković pravi: „Još je uzvišeniji i plemenitiji karakter Crnogorca, kad prima u nevolji čovjeka pod svoj krov. Svakojem nevoljniku otvorena su vrata u svakojem domu svakojeg Crnogorca. Nije ta duševna vrlina i ljudska milost samo za brata Crnogorca, već za svakojeg brata rišćanina pa i za samog turčina. Negleda se, koje je vjere i národnosti, već se gleda kakva je ljudska nevolja. Događjalo se, da su Crnogorci kakvog krivca gonili, da ga ubiju, a ovaj se dočepa da u čiju kuću umakne, onda je krivac u sigurnosti i više ga niko taći nesmije. Ovo je ne samo za Crnogorca već isto tako i za Turčina, pa ako je Turčin krvnik crnogorski i čeraju ga Crnogorci pa pobježe u dom Crnogorca, on je tad spasio svoj život. Dok je ovaj nevoljnik utekao pod krov Crnogorca, domaćin odma pod oružjem izlazi pred kuću i motri na one Crnogorce, koji bježećega gone, pak će jim, pošto se primaknu reći: „On je pod mojim krovom, i dok je u mojemu domu, preko mene živa, nemože mu niko ništa učiniti; ako ga mislite ubiti, prije mene pak njega.“ Nema te vlasti niti sile, koja će primorati Crnogorca, da izda čovjeka izpod svojega krova; nema ni blaga, koje bi ga zaslijepilo ili prevlastilo, da pogazi ovaj amanet, ovu naslijedjenu vrlinu svojih pradjedova. ²⁾ Jeli čovjek jednom ijo sô i hljeb sa Crnogorcem, onda su oni braća i blizki drugovi. Kao što svakoga nesrećnika, tako prima Crnogorac pod svoj krov svakoga uskoka, te ga čuva kao svoga rođenog u svojem domu: a kad se uskoku ukaže zgoda i dobije volja da ide, Crnogorac će

¹⁾ Gl. Dr. V. Bogišić, „Pravni običaji kod Slovena. V kužiževniku, časopisu za jezik i povjest hrvatsku i srbsku. U Zagrebu 1866. (Godina treća),“ str. 437 in dalje.

²⁾ Gost v hiši svojega prijatelja je bil tudi varen pred preganjanjem zaradi zločina. Hudodelci so se skrivali pri svojih sosedah, pod streho njih so bili varni. Tem neprilikam niso mogli priti v okom. Vladika Peter II. je dal zatorej zažgati hišo, v kateri se je skrival kak hudodelec, da je ustavil na ta način zlorabo gostoljubnosti. Gl. G. Frilley in Jovan Vlahović, „le Monténégro contemporain, Paris 1876“, str. 225.

ga pratiti i čuvati od svake napasti. Stojao uskok koliko mu drago u domu Crnogorca, nigda mu ovaj neće reći da odlazi, niti tražiti kakve naknade, što je užio kod njega.“

V vseh Slovanih nahajemo isto razméro. Kedar pride gost, pozdravljajo ga veseli, poslužijo mu z vsem, kar imajo. Po nekaterih krajih, n. pr. v Hercegovini, domači ne pijó vina in rakije, samo, da mogó gostiti došlecev. „Što bog i kuća da i što se namjeri“, vse je le za gosta. Domačin in domačica se izpričavata gostu, če mu ponujata tudi najboljših in najobilnejših jedil: „Oprostite mi, nije kako se hoće, nego kako se može.“ Ali gost je tudi velika čast vsej hiši. Ako se ljudje rugajo komu, govore: „Nikad ti u godini dana ne bude jednom musafer u kući.“ A če hočejo hvaliti dom, pravijo: „Ne diraj u tu kuću, ona je vazda musaferška kuća bila.“

Največja sramota bi bila vsej hiši, ako bi pustili oditi gosta negostovanega. Po nekaterih krajih sprejemajo gosta kaj slovesno. Napijajo mu iz čaše, pripravljene za take slovesnosti, na kateri nahajemo mnogo krat napis:

„Dobro došli gosti mili,
U zdravlje je izkapili!“

Ko je gost v hiši, ne treba mu skrbeti o ničemer. Oskrbé mu konja, posušé mu obleko in mu storé vse, kar bi po krémah niti za novce ne mogel dobiti. V Bolgarih okolo Ljeskovca oddá došlec gospodarju celó svoje novce, da mu jih hrani, dokler je pri njem.

V Črnogorcih podaje domačin došlecu rôko, napija mu in naznanja s tém, da ga sprejema v svojo vrsto. Kedar odhaje gost, prosijo ga domačini, naj ustrelí s puško, da naznanja sosedom, da je zadovoljen s sprejemom.

Taka dobrodušnost se kaže tudi v vsem drugem življenji. Rad pomore sosed sosedu pri delu, v nesreči, kakor le more. Dá, celo država je gostoljubna. Skadarski paša Mahmut Bušatlija pridrl je bil leta 1785 s silno vojsko v Črno goro. Došel je celo v Cetinje, popalil je vse in storil silne škode. Posled dvéh let se zameri paša svojemu sultanu, kateri pošlje veliko vojsko proti njemu. Zato vpraša Mahmut kneza črnogorskega Petra I., ali bi mu dal zavetja. Vladika mu odgovorí, da so domovi siromašni v Črnogorcih odprti vsem nesrečnikom brez razlike, da more priti zatorej paša slobodno k njemu, ker velja na Črni gori zakon, da pomogó vsakemu v nesreči. Mahmut spravi zategadelj vse svoje dragocenosti na Črno goro in jih oddá vladiki na „amanet“, t. j. v varstvo. Ko premaga paša vojsko sultanovo, vrne mu knez vse dragocenosti.

Ali Črnogorci ne sprejemajo le tujca radi pod svojo streho in ga pogostujejo, tudi pomagajo mu radi v nesreči. Če pogorí kedo, pomogó mu sosedje z novci in z rokami. Če mu pokradejo

živino, če mora platiti „krv“ za ubitega človeka, pomaga mu bratstvo kolikor le more. To imenujejo „poplata“. ¹⁾ Zato ne pomenja glagol „poplatiti“ samo „plačati“, ampak tudi „darovati“. Tudi poje narodna pesem: „Poplatiše sužnja nevoljnoga“. Dobrosrčnost kaže se o vsaki priliki. Seljaci se ravnajo med soboj po geslu: „Ja tebi danas, a ti meni sutra.“ To nam kaže prav lepo „pomoč“ in „môba“. Kedar treba seljaku delovcev za svoja dela, a jih sam nima dosta, naprosi sosedov in prijateljev, da mu pomagó s pogojem, da pomaga tudi on, kedar jim bode treba. Ali pri tem ne štejejo strogo pomagačev. Komur treba 15 delovcev, ne more jih poslati n. pr. svojemu prijatelju več, kakor šest, vendar se pobotata tudi o tém.

„Môba“ je tudi pomoč, toda razlikuje se od nje, da prihaje na „môbo“ veliko več pomagačev in da jo sklicujejo le tedaj, kedar je mnogo dela na jeden krat, kateremu tudi velika zádruga ni kós. Sklicujejo jo na košnjo, na žetev, na „plastidbu“ (na spravljanje pokošenega sená). Tedaj se zbere po 20 do 30, v srednji Hercegovini celo po 60 do 70 fantov in deklet. Plače ne zahtevajo pomagači, sám pogostiti jih mora gospodar dobro. Delovci prihajejo oblečeni kakor na kak praznik. Po dokončanem delu se gosté, plešó in pevajo do trde noči. Primerjati bi mogli temu na Slovenskem prostovoljne pomagače, kateri pomagajo spravljamu prosó, obrezovati repo, líčiti koruzo i. t. d. Vendar, najlepše se kaže „pomoč“ in „môba“, kedar prihajejo ljudjé pomagat ubožcem. Zberó se ljudjé in zórjejo njivo onemu, kateri nima svoje živine za delo, devojke se zbirajo po zimi po hišah, kjer ni dosta ženskih, da bi napréle potrebne preje za dom i. t. d.

O gostoljubnosti kaže dalje najbolje pregovor: „Težko ti kući, u koju gosti ne dolaze.“

O Srbih pripoveduje Vuk („Rj.“ s. v. krčma): „Krčem dosedaj na Srbskem, po Bosni in Hercegovini ni drugod, kakor po mestih, po planinah, kjer ni vasi, in ob rekah. Kedor potuje, prenoči v selu, kjer ga prehití noč. Ustavi se pred prvo hišo in vpraša, ali more prenočiti. Gospodar ali gospodinja ga sprejme vesela ali mu reče, da ne more, ker nima sená za konja ali kaj drugega, in mu pové, v kateri hiši more dobiti potrebnega. Če jih pride vsa družina, razdelé se po hišah.“

„Vsak gospodar sprejme gosta, če nima vina ali rakije, da bi ga pogostil, izposodi si potrebnih reči od sosedu ali prijatelja. Po hišah, kjer stanujejo imoviti ljudjé, imajo gostov skóraj vsak dan: danes pride pop, drugi dan kak kalugjer, tretji kedo drug. Nekateri bégovi po Bosni imajo posebno poslopje poleg hiše, namenjeno gostom. Tú more ostati gost, kolikor časa hoče, ne treba mu platiti niti záse, niti za konja, niti za hlapca. Kedar odhaje, pokloni slugam kako darflo.“

¹⁾ Gl. Vuk, „Rječnik“, s. v.

Dalje opisuje Bogišić gostoljubnost rusko. Po ruskih národnih pesmah nahajemo često običaje, katerih se mora držati gost, ki hoče uživati gostovskega prava. Ves obred spoznavamo v naslednjih vrsticah :

„Molodoj Solovej synŭ Budimirovičŭ,
Spasovu obrazu molitsja,
Vladimiru knjazu klanjatsja,
Knjaginjě Apraksěvnoj vŭ osobicu.“

(Kirša Danilov, 5.)

Stopivši v hišo moli zatorej pred „spasovim obrazom“ (sliko spasiljevo) in se klanja gospodarju in gospodinjji. Ta obred mu daje vse pravice gostove; kedor bi se mu ógnil, bi žalil hišo.

Gospodar pozdravlja prišleca z raznimi pozdravi, da bi mu pokazal, kako mil mu je njega prihod. Imenuje ga „dragega gosta“, prosi ga oproščenja, da ga ne sprejme tako lepo in sijajno, kakor bi ga hotel, akoravno storí vse, kar mu je moči.

Posadí ga za mizo na častno mesto in donaša jedi in pijače. Vse, kar mu donesó na mizo, imenujejo „hljeb-so“, zato, ker je navada, še danes, da ponujajo došlecu najprej kruha in solí. Tudi donašajo še sedaj vsakemu novemu namestniku cesarskemu, kedar pride na svoje mesto, kruha in solí, v znamenje gostoprinstva. Ravno tako delajo samemu carju, kedar pride v deželo ali v mesto. V granitni Palati v Moskvi in v Eremitagi v Peterburgu je na stotine zlatih in srebrnih krožnikov in solnic, na katerih so prinesli carju poslaniki raznih dežel in mest „hljeb-so“.

Zato imenujejo Rusi še sedaj gostoljubnost, „hlěbosolčstvo.“ Jednako imenujejo tudi Srbi človeka, s katerim so jéli kruh in sol, „solojednika“ ali „soiljebnika“. ¹⁾

Sol in kruh rabi ljudém od nekedaj za glavno jed, zato ste obe reči vsem národom v izrédni časti. Rimski povestničar Tacit ²⁾ pripoveduje n. pr. o strašni vojski v Hermundurih in Chattih zaradi slane reke, iz katere so dobivali sol s tem, da so uliváli vódo na ogenj. Mislili so namreč, da so kraji, kjer teče slana vóda, nébu najbližji in da uslišujejo bogóvi molitev človeško na takih krajih najrajši (eos maxime locos propinquare coelo, precesque mortalium a deis nusquam propius audiri). Kedar odhaje gost, prosijo ga Rusi, naj ne raznaša slabega glasa o hiši.

Gostoljubnost národova se kaže posebno revežem. Berači in sleparji menda ne živé nikjer takó dobro, kakor na Ruskem. Zato je tudi opravičen izrek: „Na Rusi ešte otŭ goloda (glada = lakote) niko ne umiralŭ.“ „Hljeb-so“ je na Ruskem takó stara navada, da ja pošiljajo prijatelji in znanci pri vsaki priliki, tudi, ako je kedó promenil samo svoje stanovanje i. t. d.

¹⁾ Gl. Vuk, „Rječnik,“ s. v.

²⁾ Tacitus, „ann. XIII.“ 57.

Velikoruski seljaci, oddaljeni od mest, mislijo še sedaj, da je greh, vzeti novcev od gosta. Po njih misli je dolžnost vsakemu, da pogostí tujca s tém, kar je Bog poslal.

A gostoljubnost nahajemo tudi v Slovanih polárnega morjá. Nesrečnike, katerim je razbila nevihta ladijo, sprejemajo ljudjé po bratski, dà, gostoljubnost velja tudi mrtvecem. Kedar najde mrtveca, mora ga pokôpati, če bi s tém izgubil tudi mnogo časa in priliko za najboljši lov. To je vredno, da se spominja, ker je vse leto jedva kakih šest tednov ugodnih lovu. A še tedaj je mnogo krat grdó vréme, takó, da ostaje ugodnih dní časih jedva po dvajset. V tem si mora pribaviti marsikatera družina hrane za vse leto. ¹⁾

O Lipovanih, naseljencih ruskih v Bukovini, pravijo, da niso gostoljubni, da ne sprejemajo radi tujca ali gosta v svoje hiše, ali ti so razkoluici in mislijo, da so nečisti vsi oni, kateri niso njih vére; zato moremo umeti, zakaj ne vidijo radi gosta. V lepem svitu se kaže tudi gostoljubnost v dalmatinskih Morlakih. O tem rodu pripovedujejo potniki marsikako slabo, ker ne poznajo njega izvirnega slovanskega značaja. Morlak je rojen gostoljub, rad odpira tujcem svojo hišo, gostí jih, kolikor najbolje more, plačila neče za svojo postrežbo. To svojstvo ima ne le bogatin, ampak tudi siromak. Bogatin pripravlja gostu jagnje, siromak ponuja kokóš, mleka, sat medú, ali kaj drugega. Fortis pravi na strani 55 svojega potovanja po Dalmaciji: „Dokler živím, ne zabim srčnega gostenja, s katerim me je počastil vojvoda Pervan iz Kokorića. Bil sem prijatelj nekemu njegovemu sorodniku. Poslal mi je obleke in vodnikov naproti; v nekaterih dnévih, kedar sem bil pri njem, mi je pokazal izvrstno svojo gostoljubnost, svojega sina je poslal z menoj do Neretve, akoravno je oddaljena od njega hiše dober dan hodá. Dal mi je jedi soboj, a ni hotel niti krajcarja za tó. Ko sem odhajal, izpremljal me je gospodar z vso družíno, še po slovésu se ni vrnil, gledal je za menoj, dokler me je mogel videti. Ta prijaznost vzbudíla mi je v srcu čuvstvo, katerega nisem čutil nikdar, ko sem potoval po Italiji.“ ²⁾

Gostoljubnost se kaže tudi po národnih posloviceh. V Čelakovskega zbirki jih nahajemo polnih šest strani; ³⁾ Čehi in Poljaci pravijo: „Host do domu, bñh do domu“, a Rusi: „Česti priložena (gostju), a otú ubytky bogú izbavilú.“ Kedar pride gost, živé bolje v hiši, kakor navadno; zató pravijo Srbi: „Dogje gost, pa razori post“; zaradi tega se celó ne postijo, kedar treba častiti prišleca.

¹⁾ Erman, „Archiv V.“ 588.

²⁾ Gl. S. Ljubíć, „Národní običaji kod Vlahah u Dalmaciji. U Zadru 1846“, str. 16. Prim. Menin, *Il costume di tutte le nazioni*,“ str. 728.

³⁾ Fr. L. Čelakovský, „Mudrosloví narodu slovanskeho ve pñislovích, v Praze, 1852,“ str. 413—418.

Ali v prislovciah nahajemo tudi takih, katere ne kaže ravno veselja o gostih. V Srbih in v drugih rodóvih čujemo: „Vesél gost, a žalosten gospodar“; ali: „Gost mrzí na gosta, a domačín na obadva“, ali: „Najmilijeg gosta, tri dana je dosta“, in jednakih na stótime. To ne govóri proti gostoljubnosti, ampak le proti onim, kateri tudi tú ne poznajavo mere. Ni treba misliti tú s Čelakovskim (gl. str. 415) na to, da je začela ginevati gostoljubnost. Ako le pomislimo razliko med gostom, kateri pride po opravkih, ostaje toliko časa, kolikor mu treba, da si počije, da izvrši svoja opravila, in mislimo si gosta, kateri samo lenuši po svetu, lahko umemo, zakaj je národ stvaril tudi takih prislovič. A da pripisujejo gostu mnogo krat tudi v šali, kar se ne tiče njega, nam pripóuje porogljiva pesmica srbska:

„Sedam kuća jednu kozu muze,
Još se (h)vale, da se dobro (h)rane:
Da im nije mloge gostinice,
Od sira bi ćuprije zidali,
Na siruci b' vodenice mljele.“

(Vuk, „Rj.“ s. v. gostinica.)

II.

Božja sodba.

Bog pomaga nedolžniku, mislili so pogani, verujejo kristijani. Zato nahajemo v poganstvu in v kristijanstvu srednjega veka čudnih navád, in običajev, po katerih so skušali izpoznovati nedolžnost ali krivíco zatoženčevó. Nedolžnost ima veliko moč, celó čuda dela Bog, da varuje nedolžnika, iz očitne nevarnosti, mislijo mnogi še sedaj, ga reši Bog. Če skoči nedolžnik v vódo, ne utóne, če utakne rôki v vrélo vódo, ne spéče se, v boju ga sovražnik ne premóre, ako dela vse le zato, da dokaže svojo nedolžnost. Po misli indijski more narediti otrok kroglo iz vóde, po misli slovenski imajo nedolžni mladenči oblast nad zmijami, gnati jih mogó, kamor hočejo, dá, ubraniti se jim ne mogó, če jih hočejo tudi usmrtiti. ¹⁾ Bog ustavlja celó priródine moči, da varuje nedolžnika.

Te in jednake misli so napotile razne národe úže zgodaj, da so skušali izpoznovati krivícnika por aznih skušnjah („očiste“) ali po božji sodbi. Obtoženec je moral prijematí ali nosíti razbeljeno železo v rokah, moral je hodíti po žarečih lémežih, metali so ga v vódo, sézati je moral v vrélo vódo, ali bojevati se

¹⁾ Jagić, „Archiv für slav. Philologie“ II. 439.

mu je bilo s tožiteljem, da dokaže, je li kriv ali ne. Kedor se ni opékel, kogar ni požrla vóda, kogar ni premógel nasprotnik, bil je nedolžen.

Uže v svetem pismu berémo takošno zapóved. V četrti knjigi Mojzevi (5. 12—18) stoji zapisano: „Če je komu žena nezvesta in je mož ljubosumen, a jej ne more dokazati, da je grešila z drugim možem, naj jo pelje pred duhovnika. Zánjo naj prinaša v dar deseti del jednega efa ječmenove moke. Ali na moko naj ne zlíva olja, niti naj ne síplje kadíla náujo, kajti to je dar ljubosumnosti, dar premišljevanja, da se najde pregreha. Duhovnik naj jo pripelje (na svetišče) in naj jo postavi pred Jehovo; naj vzame posvečene vóde v lončeni posodi, in prahú, kateri leží na tleh v stanovanji, in naj ga vrže v vódo. Potem naj postavi ženo pred Jehovo, naj jej odkrije glavo in naj jej dene na roki dar premišljevanja, ki je dar ljubosumnosti, in v roki duhovnikovi bodi vóda kletve. Na to naj zaklinja duhovnik ženo, naj jej ne škoduje grenka vóda kletve, ako ni grešila; a če je grešila in se je onečistila z drugim, naj jo stori Jehova kletvo in prisego vsemu národu, ledija naj se jej posušé in trebuh naj se jej napihúje. In žena naj odgovarja: amen! amen!“ Na to je zapisal duhovnik kletvo na listič in jo izbrisal z grenko vodó, in je dal ženi piti vodé. Potem vzame dar iz rok ženinih, daruje jedno pest, jo sežgé na oltarji in žena je morala spiti vodó.

Tedaj se bode spolnila kletva nad njo, če se je spozabila res, ali, če je nedolžna, ne bode jej škodila vóda, ampak rodovíta bode.

Boj Davidov z Golijatom je tudi le ‚božja sodba‘, s pomočjo božjo premaga mali fantič orjaka.

Od todi nahajemo kasnejše tudi v legendah mnogo jednacih primér. Tako pripoveduje Herman de Valenciennes (iz XIII. veka) v životopisu Marije device: ¹⁾ „Hči Abramova je bila noseča od duha ‚drevésa življenja‘, katero je usadil Bog na Abramov vrt. Iz lesá tega drevesa naj bi stesali nekédaj križ Izveličarju. Ko opazi oča, da je ‚trudna‘, bil je zeló hud. Toda ona mu dokaže svojo nedolžnost s tém, da gré skozi ogenj gola do srajce. Plamen jej ni škodil, nego promenil se je v dehtéce rožice.“ Jednacih primér imamo še mnogo po legendah.

V Grkih nahajemo tisti običaj. V Sofoklejevi „Antigoni“ (v. 264—267) pravi stražnik, kateri je varoval truplo Polynikovo, da bi ga ne pokopal kedó, „da je pripravljen on in njega tovariši pobirati z rokami razbeljeno železo, iti skozi ogenj in slovesno priséči bogóvom, da niso potrosili niti samí trupla s prstjó, niti ne vedó, kedó je to storil.“

Boginja Gê (Zemlja) je imela slaven tempelj v Krathi (Krathis) v Ahaji. Svečenice njé mogle so biti le žene, katere

¹⁾ Gl. „Histoire littéraire de la France“, 18. 834.

so se udale v svojem življenji jednemu samemu možu. Pavzani (VII. 25. 13) pripoveduje zatorej, da so morale piti žene, katere so hotele biti svečenice v tem svetišči, bikove krvi, o kateri so mislili Grki, da usmrti vsakega, kedor jo pije, če ne govori resni e.

Na Siciliji, blizu mestu Paliki, so bili žvepleni studenci, sveti bogovom Palikom. Tamo so Grki slovesno prisézali, ali, kedor je hotel prisézati, se ni smel doteknuti nekaj časa prej ženske, ni smel jesti nekaterih jedi i. t. d. Kedar je prisézal, stopal je kraj studenca, da se je dotikal robú. Na to mu je čital svečenik prisego in prisezalec je moral govoriti za njim. Kedor je prisezal po krivem, oslépel je na hip ali je umrl takoj. Drugi pisatelji pripovedujejo, ¹⁾ da so zapisavali prisego na deskico, katero so metali v vódo. Če je govoril zatoženec resnico, plavala je deskica po vódi, če ne, utonila je, a prisezalca je zgrabil ogenj, da je zgorel.

Achilles Tatius („de amor. Clitophon.“ VIII, 12) pripoveduje takó o studencu pri Efezu: „Če dólžé kako žensko, da se je pregrešila, mora stopiti v studenec in se umivati. Vóda je plitva in seza nad méča. Kedor je hotel prisézati, zapisal je prisego na pisno deskico, jo je zavezal po šegi tedanji z vrvíco in si jo obesil okolo vratú. Na to je stopil v vódo; če je prisézal pravično, ostala je vóda mirna, če ne, naraščala je tako dolgo, da mu je narasla do vrata, in da je potopila tudi deskico.“

A Eustathius (Ismene, VII.) poroča o studencu pri Efezu, da je vóda ostajala čista, če je stopila vánjo devica, ali če je bilo izgubilo dekletce svoje devištvo, skalila se je.

V Arkadiji, blizu mesta Nonakris, je bil studenec Styx. Kedor je prisézal po krivem in je pil njega vodé, je umrl takoj, le oni je ostajal živ, kateri je prisezal pravično. Herodot (IV. 5.) pripoveduje, kako se je začel rod Skythov. Dežela, kjer so bivali kasnejše, bila je pusta, ni bilo žive duše tamo. Narodí se v nji prvi Skyth, Targitaos. Oča mu je bil Zen, mati hči reke Boristhena. Targitaos je imel tri sinove, Lipoksaída, Arpoksaida in Kolaksaida. Ko so vladali še vsi trijé, pade z nebés zlat plug, zlat jarem, zlata bojna sekíra in zlata čása (σάλα). Starejši brat hoče prvi pobrati te stvari, ali opeče se, srednji poskusi drugi, ali opeče se tudi, a tretji pobere vse brez kvara. Starejša prepustita zatorej mlajšemu kraljestvo.

Poznali so božjo sodbo tudi Rimljani, a rabile so jim očiste navadno le za robóve, ne za oproščence. „Acron ad Horatii epistolas“ I. 10 (Gesner str. 521) pravi: „Če sumnijo, da so ukrali robóvi kaj, vodijo jih k svečeniku; ta dá vsakemu kósec kruha, kateri je zagovorjen (carmine infectus). Ko ga snedó, zvé

¹⁾ Stephanus byzantinus, s. v. *παλική*.

se, kedo je tat.“ Po čem so spoznavali hudodelca, nam ne pripoveduje, ali misliti smemo, da so menili tisto, kakor v srednjem veku Germani, kateri so mislili, da se mora zadaviti zločinec nad grizljejem blagoslovljenega kruha.

Bogóvi grški in rimski so prisézali pri vódi podzemeljske reke Styxove. Kedor bi bil prisegel po krivem, ležati bi bil moral veliko letino dóbo mrtev, a po vzbujenji bi moral živeti še devet let prognan iz družbe drugih bogóv.

Ko so tožili v Rimu svečenico Vestino Tucijo (Tuccia), da je prelomila prisego devištvá, opravičila se je s tém, da je prinesla vóde v situ iz Tibere in jo je zlila višjim duhovnikom pred nóge.

Tudi v byzantinskem carstvu je bila navadna božja sodba, posebno po razbeljenem železu. Georgius Akropolita (c. 50) pravi o carju Mihailu: „Ker ti ni moči dokazati po svedokih, moraš dokazovati resnico po razbeljenem železu“ (*τῷ μύθῳ τῆν ἀλήθειαν παραστήσειται*).

Da je služil národom dvoboj o božji sodbi, je znano; mnogo prilik bi mogli navesti o Davidu, o bojih grških in rimljanskih, o vojskah nemških in slovanskih.

A posebno razširila se je božja sodba v srednjem veku. Najstarejšo pričo iz téh časov nahajemo v Gregoriju Turškem: ¹⁾ „Arijansk in katolišk duhovnik“, pripoveduje, „sta se pričkala o veri.“ Naposled reče zadnji: „Kaj se mučiva z dolgim pravdanjem, z dejanjem poskúsiva, kaj je pravo, zakuríva pod kótlom, vrzíva prstan v vrélo vódo, in kedor ga potegne iz vóde, on ima pravico, nasprotnik se mora udati njega mnenju. Arijanu je bilo po volji, dogovorita se zatorej, da poskusita božjo sodbo drugo jutro. A po noči se začenja bati katoličan; zjutraj vstane in si namaže roki z oljem in drugimi mazili. Ob tretji uri prideta na trg, ljudjé privró od vseh strani, zakurijo, postavijo kótel na ogenj, vóda začne vréti, in vržejo prstan v vódo. Najprej povabi dijakon krivoverca, naj zagrabi prstan, ali ta ga zavrne: „Ti si nasvetoval poskušnjo, ti moraš iskati prvi prstana.“ Trepetaje zaviše dijakon rokave. Toda, ko zapazi nasprotnik, da ima namazani roki, zavpije: „Rabil ti je pripomoček, tvoja poskušnja ne velja nič!“ V tem hipu pride mimo drug katoliški duhovnik iz Ravene, Jacint (Jacintus), in vpraša, o čem se pričkata. Jedva zvé o čem, potegne roko iz obleke in utakne desníco v kótel. Prstan je bil zeló legak in drobán, vroča vóda ga je gonila sem ter tija, kakor veter pleve. Dolgo ga je iskal in lovil, a še le posled jedne ure ga ujame. V tem so kurili vedno pod kótlom, da je vóda bolje vréla. Ko potegne dijakon roko iz kropa, ni se mu znala nikakova opeklína, pravil je celó, da je bila vóda na dnù mrzla, le od zgoraj je bila mlačna. Krivoverec, osupnen, reče: „Tudi meni bode pomagala vera“ in utakne roko v vrélo vodó. Ali jedva se je poto-

¹⁾ Gregor von Tours „miracul. lib. 1. c. 81.“

pila roka v vódi, se je opekel tako strašno, da mu je padlo vse mesó od kostí. Tako je bila končana „pravda.“ To se je zgodilo v gornji Italiji v šestem veku.

Leta 859 so tožili kralja Lotharja ženo Thietbergo, da ni ostala zvesta svojemu možu; zato ponudi ona dokaz svoje čistosti po božji sodbi. A ker je veljalo pravo, da ženskim ni treba dokazovati samim, ampak mogó voliti tudi namestnika možá, dokazal je njé sluga, da je bila tožba le obrekovanje. Posebno razširjena je bila in je menda še v današnjih dnéh božja sodba po Indiji.

O Slovanih so mislili nekedaj učenjaki nemški, da niso poznali božje sodbe, ker pravi Hel m o l d („Chronicon Slavorum“ I. 83. Leib n i z, p. 608): „Slovanom (krščeniim) niso dopuščali prisézati pri drevesih, studencih in pri kamenju, obtožence so dajali duhovnikom, da jih skušajo z železom (razbeljenim) ali z lémeži (zarečimi).“ Ali od tedaj se razširja poznanje národa slovanskega silno hitro. Angleži in Francozi se zanimajo zlasti za vse posebnosti slovanske, na Nemškem so se začeli pečati od nekdaj učenjaki resno z bližnjim národom slovanskim. Razna društva v Meklenburgu, v Pomoraciji, na Pruskem, po Poznanskem in Šlezijemskem bavijo se uže silno dolgo uspešno s starožitnostimi onih pokrajin. Ta društva priznavajo radovoljno, da so bivali nekedaj Slovani po téh pokrajinah. Nemški učenjaki sami so dokazali, n. pr., da so vse pripovedi o nekedanjih Nemcih na otoku Ranu (Rügen) le pravljice. Leta 1868 je preiskaval poseben odbor razvalíne na otoku in dokazal je jasno, da ne nahaje ni najmanjšega vzroka, da bi mogel pripisavati razvalíne nemškemu národu. Vse to je prav veselo znamenje. Kaže nam, da je obilica učenjakov nepristranska, katera išče le resnice in jo priznava tudi povsodi, kjer jo najde. Dà, mnogi so uže očitali svojim rojakom, da se pečajo bolje z národi afrikanskimi in azijskimi, da se učé jezikov divjih národov, a zanemarjajo svoje bližnje sosede. Da je reč res taka, je gotovo, ali poglejmo tudi mi, kako delamo Slovani; koliko jih je Slovanov, kateri poznajo Slovanstvo le nekoliko bolje na tanko, kedó izmed nas sme reči, da pozná svoje brate, druge rodove slovanske, le nekoliko bolje, da pozná njih povestnico, da se je seznanil s starožitnostimi národa svojega? Se vč, da bode odgovoril kedó kaj hitro in po svoji misli tudi resnično: Saj ni mamo prilike, da se učimo drugih nareči slovanskih. Ali ta odgovor še ni dosta, kedor ljubi res svoj národ, bode našel sam prilike, ako mu ni žal truda in dela.

Uže slavni Jakob Grimm, vzor vsakemu učenjaku, dokazal je v svoji knjigi „deutsche Rechtsaltertümer“ leta 1828, da so poznali Slovani tudi božjo sodbo. Tega ni sklepal le od todi, da jo nahajemo v vseh inih národih, da zatorej Slovanom gotovo ni bila neznana. Uže leta 1826 je pisal E w e r s, profesor na vseučilišči v Dorpatu, svojo knjigo „das älteste Recht der Russen“,

v kateri piše, da jo je našel uže v „pravdi“¹⁾ Jaroslavovi, dani Novgorodcem. Ta „pravda“ je tem večje važnosti, ker je najstarejša. Noben narod nima pisanega zakona iz tako starega časa. Jedva 158 let je minolo, kar je nastala država ruska. Še le leta 988 so se pokristijanili Rusi in so opustili daritve ljudi in uže 32 let kasnejše zapisali so prvo „pravdo.“ V njej nahajemo zatorej početek raznim pravnim rečém, o katerih vidimo v drugih národih evropskih jedva sled. Naprave, o katerih moremo le soditi, kako so nastale in so se razvile v drugih rodovih, vidimo v svojem početku in razvitku. A še več, tudi početek ravno tém napravam moremo dobiti. V družbinskem (zádržnem) življenji, katero ima svoj temelj prav v naravi človeški, vidimo vzrok temu pravu.²⁾

Jasno nam kaže „pravda“ Jaroslavova, da ni bila država, nego združenje posameznih rodovín, da se branijo sovražnikom. Ali posamezne rodovíne v državi niso izgubile nobene pravice, država še ni kaznovala človeka, kateri je koga ubil. Sorodniki ubitemu svojcu so imeli še pravico do krvnega maščevanja; „pravda“ je skušala le nekoliko skržiti krvno maščevanje s tém, da je določevala visóko „viro“ (Wehrgeld) onemu, kateri je opustil maščevanje. Ali o „viri“ v navadnem pomenu se ne govori, ta se je zgotovila še le kasnejše.

Sinovi Jaroslavovi vladali so složno vsak svoji deželi od leta 1054—1068. Kasnejše so se razprli in so živeli v sovraštvu.

Še za časa svojega prijateljstva dostavili so stari „pravdi“ nekoliko novega z imenom: „Pravda, dana zemlji ruski, ko so se zjediniли Isjaslav, Vsevolod, Svjatoslav, Kosnjačko, Perenjég, Mikifor Kijevljan (кыянинъ), Čudin, Mikula.“ Prvi trije so bili sinovi Jaroslavovi, drugi možaki, katere so si pridružili svétnike. Ti so določili uže „viro“ in so ukazali, da se mogó maščevati krvno le bližnji sorodniki. Vidimo zatorej, da so skušali omejiti prosto krvno maščevanje, ali odpraviti ga si niso upali.

Veliki knez Vladimir Vsevolodovič Monomach je pomnožil zakon zopet z nekaterimi dodatki.³⁾

Med dodatki Vladimirovimi nahajemo tudi določilo o božji sodbi. V 17. paragrafu po novejši uredbi pravi: „Dati im pravdu želézo vĕ vsĕch tjažbach i vĕ tatĕbĕ i poklepĕ; ože ne budetĕ

1) „Pravda“ v pomenu „Recht“ znana je bila tudi Slovenom. Kmetje pripovedujejo še sedaj o „stari pravdi“, t. j. o starih pravicah, o katerih so se bojevali l. 1515. in 1516.

2) Glej Joh. Phil. Gust. Ewers, „Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung dargestellt. Dorpat 1826“, str. 288.

3) Našel je „pravdo“ Tatiščev l. 1738. Izdali so jo kasnejše mnogo krat. Poljski je pisal o njej J. B. Rakowiecki, „Prawda Ruska czyli prawa wielkiego se ię zia Jaroslawa Władymirowicza. W. Warszawa. 1820—1822.“

lica, t² dati jemu žel²zo iznevol² do polgrivny zolota; a²e i m²n²e, to na vodu.“¹⁾

Čudil se bode kedo, zakaj ne nahajemo določila o bo²žji sodbi u²že prej, ker stavljajo ta dodatek še le v trinajsti vek. Nekateri so u²že mislili na to in so hoteli dokazovati, da so se Rusi seznanili še le po tujcih (Nemcih in Skandinavcih) z bo²žjo sodbo. Ali, če pomislimo, da nimamo iskati v pravdi običajev národovih, ampak le določil kneževih, ako pomislimo dalje, da tedaj še ne moremo govoriti o državi, kakeršna je sedaj, v kateri imajo vladar ali njega uradniki po zakonu sami pravico kaznovati hudodelca, in oni, kateremu se godí krivíca, nima iskati sam pravice, ampak le po uradu, bodemo lahko uvideli, zakaj pravda prejšnja ne govori o bo²žji sodbi, kakor vidimo še današnje dní, da si išče n. pr. okradenik po državah, kjer ni uréjenih zakonov, sam svoje pravice, da jemlje tatu, ako ga najde, ne le ukradeno stvar, ampak mu naloží s pomočjo starejšin tudi glóbo, takó je bilo tudi tedaj, ko je bila oblast vladarjeva še mala, vsakedo si je iskal pravice sam s pomočjo svojega rodú. Vladar se za take stvari ni brigal in se ni smel brigati, ako ni hotel, da bode ljudstvo nezadovoljno z njim. Zató smo videli, da vladar tudi krvnega maščevanja ni odpravil, akoravno so mu prigovarjali duhovniki, kateri so prišli iz Carigrada. Novgorodski letopisec pripoveduje o tem: „In Vladimir je živel v strahu bo²žjem, in množila so se razbojstva (разбои), in ško²fje so rekli Vladimiru: „Mno²ž se razbojniki; zakaj jih ne kaznuješ?“ On jim odgovori: „Bojim se greha (грѣхъ).“ Oni mu rekó: „Ti si postavljen od Boga, da kaznuješ hudobnežev in pomilostuješ dobrih. Ti imaš pravico, da kaznuješ razbojnikov; ali s preiskavo.“ Na to zavrže Vladimir „viro“, in kaznuje razbojnike. In rekli so ško²fje in staroste: „Vojska je mnoga, če je „vira“, naj bode v oro²žju in v konjih.“ In Vladimir reče: „Takó bodi!“ In Vladimir je živel po naredbah bo²žjih, očetovih in dedovih.“²⁾

V tem odstavku nasprotuje si letopisec sam, ker pravi prej, da je odpravil knez „viro“, a takoj potem pravi, da jo je trebalo plačevati v konjih in v oro²žju. Ewers dokazuje, da ni mo²či, da bi bil odpravil u²že Vladimir „viro“, ker jo nahajemo v kasnejših pravdah in ker pravi letopisec sam, da je veljala še dalje. On misli, da so mu svetovali duhovniki, a da njih svéta ni mogel izpolniti; ali, da bi pripravil vsaj pot odpravljenju krvnega maščevanja, ukazal je le, naj se plačuje „vira“, se vé, le tedaj, ako je poškodovanec zadovoljen z njo.

Vendar, da je veljala bo²žja sodba po dvo²boju u²že pred trinajstim vekom, vemo gotovo. Leta 993 premagal je močen mla-

¹⁾ Gl. Dr. H. Jireček, „Das Recht in Böhmen und Mähren, Prag 1865.“ I. 1. str. 64. — Ewers, o. c. str. 317. — Ivanišev, „drevnee pravo Čehov, v Žurnalu min. narodn. pros. 1841. XXX, 139.“ — Afanasjev, „poet. vozzr. Slavjan² na prirodu II. 198.“

²⁾ Gl. Ewers. o. c. str. 213.

denič ruski orjaškega Pečenega v dvoboju in priboril je s tém svojim rojakom zmago. Zato ga je napravil Vladimir velikega možá (великимъ mužemъ)¹⁾ Pečeneški vojevoda je bil predlagal, naj bode takoj mir, ako zmaga Rus, ali, ako zmaga Pečeneg, naj traje vojska še tri leta.

Leta 1022 bojevala sta se tudi Vladimirov sin Mstislav in knez Kosogov Prededej. Določila sta pred bojem, da izgubi premaganec imetje, ženo, otroke in deželo.

Vse to nam kaže vendar uže jasno, da so poznali Rusi božjo sodbo še v poganstvu, in gotovih poročil o nji ne nahajemo le zato ne, ker je v pravdah ni trebalo omenjati, in ker knez ni imel upliva nájno. Ali tudi v inih Slovanih spoznavamo dvoboj kakor božjo sodbo. Kedar so se bojevali národi, zbirali so mnogo krat od vsake strani jednega bojevalca, ta dva sta potem odločila za obe vojni. Uže v „Ilijadi“ nam opisuje Homer take bôje, Livij nam poroča o Horacijih in Kuracijih, in v Slovanih nahajemo še sedaj mnogo pravljič, n. pr. v Slovenih o Petru Klepcu i. dr. junacih, kateri so pridobili svojcem zmago v dvoboju. Toda, ne smemo misliti, da bi bilo to vse izposojeno. Národ je poznal uže takošne bôje, ko še ni vedel niti o sv. pismu, niti o inih národih.

V baltiških Slovanih veljala je ta navada. V Vagrijanih in Saksonih n. pr. je nastal razpór zaradi meje. Vsaka stranka je trdila, da ima pravo. Napósled se dogovoré, naj določi dvoboj, čegava je pravica. Saksoni si zberó junaka Barvida (Barvido), a Vagrijani Agrima. V odločen dan prideta odbranca s knezi in mnogim ljudstvom na mesto, o katerem so se pričkali, kronisti imenujejo ta kraj „vadum Agrim-vidil“. Obé stranki sta blagoslavljali svojega bojevalca, kristijanski Saksoni po šegi krščanski, pogauski Vagrijani po obredu poganskem. Na to se začne boj. Dolgo sta se ruvala korenjaka, napósled premaga Sakson Slovana. Vagrijani so morali zatorej prepustiti pokrajino. A Saksoni so postavili velik kamen na mesto, kjer je pal Agrim, v večer spomin svojemu junaku Barvidu.

Jednako pripoveduje Wippo²⁾ o Srbih (lužičkih), katerim so silili tudi Saksoni čez mejo: „Pravili so pogani, da kalé Saksoni mir; to hočejo dokazati po dvoboju, ako dovoli cesar. Ravno tako so ponujali Saksoni, akoravno niso imeli pravo, cesarju dvoboj, da bi dokazali svoje pravo. Cesar dovoli, naj rešijo pravdo po dvoboju. Izbrana dva junaka začneta boj . . . končno pade kristijan, ranjen od pogana.“ Takó bi mogli najti še več primér, ktere bi pričale, da Slovanom poganom božja sodba ni bila neznana.

1) „Létopis Nestorova po Kenigsbergskomú spisku“, str. 87. — Ewers o. c. str. 209; 224.

2) Gl. Pistorius, „scriptores rerum germanicarum, III. 479.“ — Jireček, o. c. I. 1, str. 64. — J. Grimm, „Deutsche Rechtsaltertümer“, str. 928.

Opominjati bi mogli tudi boja Miloša Obilića in Vuka Brankovića pred bitvijo na Kosovem, ali dosta je uže primér, saj bodedo videli še, da je ostalo do današnjega dné dovolj prič, kate-
tere nam kažó jasno, da ne smemo misliti, da tega običaja naši
pradedi niso poznali.

Ko so se pokristijanili Slovani, rabilo je kristijanom povsodi
to sredstvo, da spoznajo nedolžnika in krivčnika. Saj smo videli uže
priliko iz sv. pisma, kateri je bil vzrok, da se duhovniki takim
obredom niso ustavljali. Ali opirati so se mogli tudi na boj Da-
vidov z Golijatom, na mladeniče v žaréci peči i. t. d. Krščansko
legende pripovedujejo tudi še mnogo, kako varuje bog pravičnika.
Jednega dogodka smo omenjali uže zgoraj, a našli bi jih lahko še
mnogo.

Znano je, da nedolžniku hudič ne more ničesar, da Bog ne
dopušča, naj bi se zgodilo nedolžniku kaj zlega i. t. d. Stari Slovani
so častili Peruna (pol. Pirun, lit. Perkunas, lot. Pehrkons, staro-
pruski Perkunos). V Stargardu v Vagriji častili so ga posebno;
tamo je bil mu posvečen log, o katerem pravi Helmold (I. 84),
„da je bil svetišče vsej deželi“ (sanctimonium universae terrae). Ve-
likanski starodavni hrasti, drevje, posvečeno v vseh národih naj-
višjemu bogu, šumeli so nad svetiščem Perunovim. Umeteljno iz-
delana lesena ográda je bila narejena okolo svetega kraja, nikedo
ni smel stopiti v ográdo. Le svečeniki, knezi, oni, kateri so iskali
pomoči, in oni, kateri so bili v smrtni nevarnosti, smeli so pri-
hajati. Vsak ponedeljek se je zbiralo ljudstvo pred ográdo k sodbam,
(propter judicia), ker ni vladal Perun le blisku in gromu, ampak
je bil tudi prorok. V njega varstvu je bila sodnija, ¹⁾ v njega
imeni, kakor stari Grki v imeni Zenovem, sodili so Slovani. On
je dajal oblast knezom in svečenikom svojim, da rešujejo tožbe,
on jim je dajal tudi razuma, da so spoznavali pravico in krivico.
Po slovesni daritvi so začenjali zatorej soditi.

Středowsky ²⁾ pripoveduje, da so upodabljali Peruna na
Moravskem z žarečim železom v róci. To bi moglo biti sicer tudi
le znamenje strele. A omenjani pisatelj misli, da je pomenjalo že-
lezo, katero je rabilo božjim sodbam. Dà, nekateri mislijo celo,
da je izvajati beseda Prove, Proven ali Prono, katera pomenja
tudi Peruna od besede „prove“, katera rabi Kašubom še dandanes
v pomenu „pravo“. Středowsky pravi, da so imenovali železo v
v róci Perunovi „pravda“. Gotovo je, da je bil Perun glavar sod-
nijam, v njega imenu sodili so Vagrijadi, smemo zatorej misliti,
da so ga častili vladarja sodnijam tudi drugi Slovani. Da je bilo
posvečenih njemu mnogo svetišč, kaže nam povestnica slovanska.

V Litavskem na gori Rombinus, blizo reke Memel,
kazali so do leta 1811 daritven kamen Perunov, o katerem je pri-

¹⁾ Afanasjev, „poetičeskija vozrěnjija Slavjanŭ na prirodu.“ II. 194.

²⁾ Sac. Moraviae hist. 1710 str. 36.

povedovalo ljudstvo, da si ga je postavil bog sam. Pod njim, pravili so dalje, je bila zlata miza in srebrn plug. Leta 1811 razrušili so kamen, da bi se ljudstvo ne spominjalo več starega božanstva, napravili so iz njega dva málinska kamena. A še tedaj so menili ljudje, da je to velika nesreča za celo okolico.

Rusi častili so ga v Novgorodu in v Kijevu, Jugoslovani so mu darovali; Srbi imenujejo po njem še sedaj peruniko i. t. d.

O svetišču Stargradskem pripoveduje Helmold, da ga je videl sam, ko je bil tamo z biskupom Ljubeškim (Ljubica = Lübeck) Geroldom l. 1155. Biskup je dal razsekati ogrado in sežgati sveta drevesa. Kasnejše naselil je celó Saksone v mestu, da je zatrl ne le poganstvo, ampak tudi národnost slovansko.

Kedar pri sodnijah sodniki niso upali razsoditi sami, je li kriv zatoženec ali je nedolžen, pribežali so k svojemu bogu in so skušali zvedeti pravo po božji sodbi: kedor je mogel nositi zareče železo v roci, kedor je utaknil roko v vrelo vodó, da se ni opekел, kedor je skočil v vódo, da se ni potopil, bil je nedolžen,

Bilo je pač več vrst božje sodbe. Ker jih nepoznamo iz časa poganskega, bodemo našteli one, katere so bile navadne kasnejše posebno na Češkem, ¹⁾ o katerih vemo največ.

Razločevali so troje očist pri božji sodbi: a) pravo vodá (judicium aquae), b) pravo železá (judicium ferri), c) sédanie (dvoboj, judicium duelli).

Vse tri vrste navaja uže pesem iz kraljedvorskega rokopisa „Libušin sud“:

„ . . . dvě věglastě děvě
vyučene veščbam vitezovým:
u jednej sú desky pravdodatné,
u vtorej meč krivdy karajúcí,
protiv ima plamen pravdozvesten
i pod nima svatocudna voda.“

Pri vsaki očisti imeli so biti navzočni duhovniki. Nekateri samostani in nekatere posamezne cerkve so imele posebne pravice, da so smeli očiščevati duhovniki po njih. „Jus Conradi“ zapoveduje določno, §. 8.: „Kedar se imá očiščevati kedó z vodó, nima ga spuščati v vódo nikdó drug, nego sam duhovnik in njega pomagáč.“ Očiščevali so se v „božjem sudu“ po vreli vódi ali po mrzli (judicium aquae ferventis, judicium aquae frigidae). Kedor se je očiščeval z vrelo vodó, imel je sézati z golo rokó v kotel vrele vóde, da potegne iz nje kos železa, kamen ali kakošno drugo stvar. Prepovedani so bili razni pripomočki, o katerih so pravili, da varujejo rôko vročine.

¹⁾ Gl. Jireček, o. c. „O Rusih“ gl. Afanasjev, „poet. vozr. Slavjanŕ na prirodu“ II. 195.

Predno se je očiččeval, imel se je izpovedati, potem ga je obhajal svečenik in ga opominjal, naj ne skuša Boga, ako je morda kriv. Pri božji sodbi po mrzli vódi so peljali za tem toženca k jezeru ali k reki; a kjer ni bilo tekoče vóde dosta velike, rabila jim je kad polna vóde. Ko dospó na odločen kraj, podá mu duhovnik blagoslovljene vóde, da jo izpije, rekoč: „Ta naj ti krepča vero!“ Na to se obrne proti vódi in reče: „Zaklínjam te, vóda, v imeni vsemogočnega Boga, kateri te je stvaril in te podelil ljudem, da jim rabiš; zaklínjam te v imeni sinu, kateri je hodil svojima nogama po tebi in se je dal krstiti s tobój; zaklínjam te v imeni svetega duha, po katerega volji se je razdelilo morje, da je šlo ljudstvo Izraelsko po suhem skozi nje, da ne pustiš tega človeka v sebe, ako je dolžen, česar ga tožijo, ampak, da ga pustiš plavati na sebi.“ Na to se obrne svečenik z nova k tožencu in ga zopet opominja, naj opusti očisto in naj ne izkuša Boga, ako je kriv. Po vseh teh obredih slačijo služabniki toženca, mu vežó roki in nogi, mu opasujó vrv okolo ledij in napravljajo vozec na njej; potem ga spuščajo polagama na vrvi v vódo. Če se je potopil toliko, da se je zmočila vrv do vozla, bil je nedolžen.

Se vé, da ni bilo težko napraviti, da se je potopil hudobnež do vozla, zato je bil prepovedal uže cesar Karol Véliki l. 800 svojim poslancem očisto po mrzli vódi. Prepoved je ponovil l. 829 tudi Ludovik Pobožni, a vendar ni obveljala povsodi, ker tudi oblast cesarjeva ni veljala povsodi v jednaki meri. Iz početka mislili so tudi, da se potopí le krivičnik, ker so menili, da bodi storil Bog čudo, da varuje nedolžnika in ga pusti plavati po vóde.

Ko so začeli proganjati čarovnice vedno hujše in so premišljevali tedanji modráki vedno boljše na tanko moč hudičovo, ko so začeli verjeti vse neumnosti o čarovnicah, da mogó letati po zraku i. t. d., domislili so si, da bi mogel pomagati peklenšček hudodelcu, da plava nad vodó, zato je obveljalo ravno nasprotno: kedor je utonil, je bil nedolžen, kedor je plaval nad vodó, je bil hudodelec.

A poznávali so Čelhi še drug načín božje sodbe z mrzlo vodó. Če sta se toževala dva o nepremičnih stvaréh in sta hotela prisezati obá, moral je iti tožnik skozi globoko reko, a toženec za njim, tri korake oddaljen od njega. Če je začel toniti tožnik, smel se je vrniti toženec in je bil opravičen; a če je prišel prvi onstran vodé in je bil drugi v nevarnosti, da utoni, dobil je pravdo prvi. Ali če sta pregazila oba srečno na drugo stran, bil je prost toženec.¹⁾ To očisto so tudi poznali Nemci z imenom „Wasser-treten“.

V Rusih so se ohranili do današnjega dné po národnih prisolovcah in poverijah razni ostanki stare očiste z vodó. Pravijo n.

¹⁾ Afanasjev, o. c. II. 198.

pr.: „pravda ne vtoneť u vodě in ne zgoritě u vognjě;“ znan je tudi rek: „vbi vesti kogo na svěžuju vodu,“ kar pomenja toliko, kolikor: prepričati koga leži ali nepravde.¹⁾ A poznavali so tudi uže od nekdanj božjo sodbo, da so metali žrebe v vódo, na katere so napisávali imena sumljivih osob in so izpoznavali krivca, kakor nekedarj Grki, po tem, da je utonil njega žreb. Stara pesem pripoveduje, da se je zagrešil bogat trgovec Sadko, ker ni dajal žrtev Morskemu Carju (t. j. Morju). Zato se vstavi njega ladija sredi morja in se ne gane z mesta. Da bi spoznali, kedo je kriv temu, reče Sadko mornarjem:

„vz město vsě vbi sobiraitejsja,
 A i rězťe žerebĭja vbi valženĭi,
 A i vsjakkъ — to piši na imena,
 I brosačťe vbi (ich) ъ vѣ sině more:
 Kotorĭje bĭi poverchu plĭvutĭ,
 A i tě bĭi dušenĭki pravĭlja;
 Čto kotorĭje — to vѣ morě tonutĭ,
 A mĭi těchĭ spichnem ъ vo sině more.“

Žreb gospodarjev potone in ga naznanja krivim; zato zapovē napraviti drugih žrebov, „žerebĭja vetlanĭe“, in reče: Čegaver žreb bode plaval po vrhu vodě, ta se je zagrešil. A tudi v drugo je pokazala sodba tisto: Sadkov žreb je plaval na vódi, drugi so se potopili vsi.

Ta navada se je tudi ohranila med národom. Kedar hočejo izpoznati tatú ali družega zločinca, vzamejo čašo vóde, vržejo imena domačih in poznatih osób, zapisana na kosec lesa ali papirja, v vódo. Če zavrtē čašo in skoči kosec iz nje, je kriv oni, katerega ime je zapisano na njem.²⁾

Drugodi iščejo na jednak način hudobneža, kateri je storil koga bolnega. Kadar lečijo takega bolnika, mečejo goreče oglje v vódo, a v tem zgovarjajo imena znanih sumljivih osób. Tisti, čegaver ime zgovarjajo ravno tedaj, ko potone oglje, je krivec.³⁾

Jednake misli so se ohranile med národom v vseh národih, če se je uže tudi pogubila misel na očisto, ostalo je važno čarovanje in prorokovanje po vódi. Na sveti večer prižigajo n. pr. po mnogih krajih lučice v orehovitih lupinah, katere devajo v posodo polno vodě, da plavajo semtertija. Čegaver luč gorí dalje, oni bode i živel dalje, če se približati lupini, mladeničeva in deklíčina, in plavati vkupe, bodeta dotičnika mož in žena. Po Češkem mečejo dekleta o kresu vence in kitice v vódo in prorokujejo srečo in dolgo življenje onim, katerih venci plavajo dolgo po vódi i. t. d.

Očisti po vódi je mogel uteči le oni, za katerega so prisezali drugi ljudjé.

¹⁾ Poslov. Dalja 3, 5, 194.

²⁾ Afanasjev, o. c. II. 199.

³⁾ Afanasjev, l. c.; Valjavec, 248.

Pravo železo je bilo tudi dvoje. Obtoženec je moral iti bos preko nekoliko razbeljenih lemežev. Položili so jih po devet ali po dvanajst na tla, čim več jih je bilo, tim ostrejša je bila očista; odmerjenim korakom imel je stopati siromak po njih. Druge krati so razbelili kos železa, in hudodelec ga je moral nositi v goli roki nekaj, navadno devet korakov daleč. A navadno niso sodili takoj, je li prestal obtoženi očisto ali ne; po nekaterih krajih so ovijali roko ali nogo s platnom, katero so zapečatili. Posled tréh dní odvil je odbor, kateri je nadzoroval očisto, platno, in je pogledal, je li roka ali noga zdrava, ali ne.

Z železom so se očiščevali posebno tatovi in morilci. „Jus Conradi“ zapoveduje v paragrafu 19.: „Če ukrade kedo živino ali slugo, če krade bučele,¹⁾ ima se čistiti z železom.“

Ustanove Brečislavove („Decreta Breccislawi I.“) iz l. 1039 ukazujejo v §. 5: „Če tajé oni, katerih dolžé ubijalstva, naj jih skušajo z blagoslovljeno vódo (aqua adjurata) ali z žarečim železom.“ Zakon srbskega carja Stepana pravi: „I ašče kto poišče husara i tata, a nebudet' obličenia, da im est opravdanie železo.“²⁾

Nadaljevalec Kozmov (Cosmas, letopisec češki) pripoveduje: „Ko se je zarotil l. 1130 Miroslav zoper Soběslava, imel se je čistiti on in pomagači njegovi železom, ali Bog sam jih je obsodil, videlo se je, da so res krivci.“

Državna oblast je začela omejevati uže zgodaj to očisto. Po dogovoru smolenskega kneza Mstislava z Rigo in z „Gotskim bea regom“ l. 1229. ne sme pozvati Nемеc Rusa in Rus Nемеца n-božje sodbo železom, če ne pristane nasprotnik dobre volje na to: „Rusinu ne věsti latinina ko želězu gorjačemu, aže samъ vъschočetъ; a latininu tako rusina ne věsti, aže samъ vъschočetъ.“³⁾

Pravo železo je bilo hudo. „Pravda“ (Rechtsbuch) gospodov Rozenberških (der Herrn von Rosenberg) pravi, da se je mogel umakniti železu človek le tedaj, ako jih je priseglo sedem zanj.

Kolike važnosti so bile te očiste, kaže nam med drugim tudi nemška povestnica. Po smrti Ludovika, kralja nemškega (l. 876) osvoji si brat njemu Karol Plešivec nekoliko njegovih dežel. Ko je bil Karol v Koloniji (Köln), pride njega sinovec Ludovik pri Andernachu čez Reno in pošlje od todi svojemu strijcu trideset mož. Deset izmed njih se je ponujalo, da dokažó pravo Ludovikovo in njemu bratov (Karlmanna in Karla Debelega) po božji sodbi vroče, deset po sodbi mrzle vóde, a deset po očisti žarečega železa. Karol jim dovoli očisto in letopisec Hinkmar Remski (Hinkmar von Rheims) pripoveduje, da so

¹⁾ V starih zakonih, tudi v pravdi ruski, nahajemo mnogo krat kazni za tatvino bučel; to nam kaže, da so bili uže od nekaj Slovani pridni bučelarji.

²⁾ Gl. Jireček, l. c.

³⁾ Afanasjev, o. c. II. 199.

prebili vsi očisto z dobrim uspehom. Ta dokaz vendar ni preveril Karola, veliko bolje mu je dokazal kasnejše sinovec svojo pravico z orožjem v roci.

Danskemu kralju Haraldu je dokazal, kakor pripoveduje legenda, na enak način misijonar Poppo, da je vera Kristova prava. Ko je pridigoval kralju, naj se pokristijani, vpraša ga poganski kralj, si li upa dokazati resnico svojih besed z žarečim železom? Vesel pritrudi Poppo. Kakor pripovedujeta Sigebert von Gemblours in Thietmar Merzoburški, dá razbeliti kralj kos železa v nenavadni velikosti, ali misijonar ga nese brez kvara odmerjene korake daleč, in kralj se prevéri.

Tudi o ti očisti ohranili so se ostanki do sedaj. Kakor pripoveduje Afanasjev (o. c. II. 199), zbirajo ljudje, kedar je ukradeno komu kaj, vse sumnjive osebe, jim dadé svečice jednako dolge v roke in jih užgó; čegaver sveča napravi utrinek, ta je tat. Vidimo zatorej, da ne velja več staro strašno pravo, da se je predručilo, ali navada priča vendar še jasno o starodavnosti. Na Avstrijskem in Španskem je razširjena misel še dandanes, da more ugasniti devica luč s sapo in jo upihati zopet tako, da začne goretí na novo.¹⁾

Sédanie²⁾ („judicium duelli“, ali „pugnae“, dvoboj) imenovali so kasnejše tudi „klanje“, kar je pomenjalo prej to, kar nemški „Turnier“. Bojevala sta se nasprotnika z mečem („s meči sediti“), ali s kijem („za kyje sediti“). Kij je rabil le proti tujcem. „Jus Conradi“, §. 37. pravi: „Duellum, quod in vulgari kyj (a pišó kig), non habeant nisi ad estraneos.“ (Dvoboj, kateri imenujejo kij, naj jim rabi le proti tujcem.)

Nekaj primér dvoboju naveli smo uže zgoraj. Primer iz leta 1315 nam je ohranila pesem iz tega časa. Rudolt Košic ubije Věněk-u „panoši“ (Edelknappe), zato ubije Věněk Rudoltovega sina. Na to pobije Rudolt sina Věněkovega. A da bi ne zahtevalo krvno maščevanje še več krvi, se dogovoré, naj razsodi „božji sud.“ Ogradé zatorej pripraven prostor, „okol“, in spusté od vsake strani šest bojevalcev nánj. Boritelji Věněkovi zmagajo.

„Majestas Carolina“ imenuje dvoboj „staro pravo“, (jus antiquum) in „staro navado“ (antiqua consuetudo).

Legenda o sv. Vaclavu pripoveduje o boju Vaclavovem s knezom Radislavom Zlickom.³⁾ Takó omenja te stvari tudi letopisec Dalimil (49—50). Radislav Zlicko vojeval je proti Vaclavu, zato ga pozove ta, naj določita boj z dvobojem. Radoslav pristane na to, in na konjih se zadrevita drug proti drugemu, ali prikazen nadčloveška konča boj.

¹⁾ Grimm, „deutsche Rechtsaltertümer“, str. 932.

²⁾ Primeri tudi: Jos. u. Herm. Jireček, „die Echtheit der Königinhofers Handschrift, Prag, 1862,“ str. 132.

³⁾ Jos. u. Herm. Jireček, o. c. p. 132. — Výbor, I. 316.

Posebno jim je rabil zatorej „meč krivdy karajuci“ v vojski, da sta končala dva sama boj in sta prilhranila s tém mnogim življenje.

Rusi so imenovali dvoboj „sudebnič poedinskъ“ ali „pole“. Zadnja beseda naznanja prav za prav le kraj, kjer sta se merila bojevalca. Po mislih starih Slovanov je bila vsaka bitva med vojskama božja sodba, ker storé bogovi mogočnega in hrabrege le onega, katerega hoté, kateri zasluži. Zato nahajemo mnogo krat izraz: „To uže Bogovi suditi.“

Uže Muka ddezi, pisatelj arabski, pravi: „Kedar rešuje car razpor med dvema tožečima se, a ta dva nista zadovoljna s sodbo, tedaj jima pravi: Bojujta se z mečema svojima! kedor ima ostrejši meč, onega je zmaga.“¹⁾ Ravno tako pripoveduje tudi Leo Dia konos (§. 93.) o Tavroskythih: „Tavroskythi rešujejo še danes svoje razpóre ubijstvom in krvjó.“

Ali tudi ta očista je imela često neprilike, posebno, če sta se merila človeka raznih držav. Zato določuje tudi dogovor smolenskega kneza Mstislava z Rigo in „Gotskim beregom“, da Rusin ne smé zvati Nemca „na pole“ na ruski zemlji, ni Nemeč Rusina v Rigi ali na „Gotskem bregu“. Kedor se je hotel bítí s protivnikom, moral je iti v njega domovino in se je podvrgel s tém v razsodbi tudi tujemu gospodarju.

Kasnejše so določevali ruski zakoni na tanko slučaje, v katerih je bil dovoljen dvoboj, orožje in način boja. „Pskovskaja sudnaja gramota“ (l. 1467.) določuje, da se mogó bojevati tudi ženske, a dovoljevala jim je tudi, kakor vsem drugim slabotnikom, starcem, bolnikom in duhovnikom, da si volijo namestnika; dovoljeval se je tudi dvoboj s tožencem in svedokom, kateri je pričal njemu protivno, toda če je pričalo več prič jednako, ni trebalo dvoboja več. Nadzorovali so „poedinok“ posebni pristavi, mnogo krat je sodil celó sam posadnik ali namestnik, kakor omenja „Novgorodska sudnja gromata.“ Ti zakoni določujejo tudi bojno orožje. Sudebnik Ivana Groznega ukazuje, da so morali prisézati bojevalci pred bojem in poljubljati križ, in če so imeli namestnika, morali so prisézati vendar le samí. Ali privolil se je tudi dvoboj s svedoki, kateri niso pričali jednako.

Na Ruskem veljal je dvoboj pred sodnijo do 17. veka, akoravno so ugovarjali duhovniki uže zgodaj. V Novgorodu ugovarjal je metropolit Fotij uže l. 1410 in je pretíl popu, kateri dá bojevalcu sveto pričastje in ga pušča poljubovati razpelo, „totъ popovstva lišenъ.“ A kedar gré na dvoboj in ubije protivnika, pogubi svojo dušo, zato ga izključuje metropolit za osemnajst let iz cerkve. Posebno so pisali in govorili zoper „pole“, ker je rabilo bojevalcem čarovanje, da bi zmagovali. Vraža je poznala mnogo sredstev, katera so varovala méča. Posebno moč je imel jezik

¹⁾ Afanasjev, o. c. II. str. 271 in dalje.

črne kače, ubite s sabljo ali z nožem, i. t. d.¹⁾ Tudi v Čelih in drugodi se je ohranil dvoboj pred sodnijo sila dolgo. Brnensko mestno pravo, dano v Pragi meseca januarija l. 1242 kralju Vaclavu, omenja še „pravice božje po vodi in žarečem železu“ (justitia dei per aquam vel ferrum ignitum), če svedoki ne mogó dokazati. A mestno pravo tistega kralja za Igľavo govóri le še o rani v dvoboju, „de vulnere duelli“ in o načinu napovedovanja dvoboja, „de forma indicendi duellum.“²⁾ Drugih očíst tedaj uže ni bilo več navadnih. Na Češkem je bil zadnji dvoboj pred sodnijo leta 1514, a na Moravskem celó še le leta 1549.³⁾ Na Štajerskem odpravili so jih uže leta 1186.

Slučaji, katerim je sodil „božji sud“, bili so razni, nekaterih omenjali smo uže. Ustanove Brečislavove zapovedujejo tudi, naj razsodi božja sodba med zakonskimi, kedar toži žena moža, da je ne ljubi i. t. d.

Kedor se ni hotel očiščevati, odtegnil se je lahko, se vé, da je bil po tem kriv in so ga kaznovali o zločinu. Poleg tega zahteva „Jus Conradi“ tudi, da mora platiti duhovniku sedem denarov „et vetulae duos“. Namestnika si je smel najeti na Češkem le plemenitaš prve vrste, „len“, in menda žene. „Jus Conradi“ pravi §. 9.: „Če ima kak plemenitaš, in ne „drho“ (vir nobilis et non drho, t. j. po Jirečku, plemenitaš druge vrste, „vladyka“ (na sebi „nárok“, naj se čisti zánj mladenič („puer“, tu menda v pomenu „oproda“) ali če ni prebíl očíste, naj mu plati dve sto denarov.“ Poznejše sta stopila na mesto božje sodbe žreb, n. pr. „za vodu vrci hřebé“, in prisega.

Pri prisegi govoril je prisegalec „roto“ (Eidesformel) in držal je v tem prste na kovčeg, v katerem so bili ostanki kakega svetnika, ali na kosu razbeljenega železa. Od todi izvira po misli nekaterih tudi beseda prisézati. „Roto“ je moral govoriti brez jecljanja, brez pogreška, roke ni smel umekniti, dokler ni izgovoril.

Omenjati treba še druge očíste, o kateri nam pričajo ostanki še dandanes. Kedar so našli ubitega človeka, a niso poznali ubójca, položili so mrtveca na oder in prignali so k njemu vse sumnjive osebe. Vsaka se je morala dotekniti rán in pópka umorjenčevega. Mislili so namreč, da začnó rane z nova krvaveti, če se jih dotakne morilec. Po Kranjskem se je ohranila ta misel do denašnjega dné. Na Gorenjskem pripovedujejo kmetje še sedaj, da krvavé rane ubitega človeka gotovo, kedar se jih dotakne morilec, ali tudi, če pride samo blizo mrtvecu, če je minulo tudi uže dalje časa po umoru. Sodnikom je rabilo nekedar to znamenje res, ali dandanes vodijo tudi še ubójca pred truplo umorjenčovo, akoravno ne mislijo, da bode pričala tekoča krí o njem, a po utisu,

¹⁾ Gl. Afanasjev o. c. II. 275.

²⁾ Jahrbücher der Literatur. XL. Band, Wien, 1827, str. 108.

³⁾ Jireček, „Echtheit der Königinhofer Handschrift,“ str. 134.

kateri se kaže na obrazu morilčevem, mogó bolje soditi, je li kriv on, ali ni.

Nemci so imenovali to božjo sodbo „das Bahrrecht.“ Uže pesem o „Nibelungih“ jo pozná. Ko prinesó Kriemhildi truplo umorjenega moža pred vrata, zahtevala je ona, da bi našla morilca, naj stopijo k mrtvecu drug za drugim vojaci nje brata. Jedva stopi Hagen k mrtvecu, začne vréti krí iz ran, kakor je kipela iz njih ob studencu, kjer ga je bil prebodel.

„ Da hub Kriemhild an:

„Wer unschuldig sein will, leicht ist so dargethan;
Er darf nur zu der Bahre, hier vor dem Volke gehn,
Da mag man gleich zur Stelle sich der Wahrheit versehn.“

„Das ist ein grosses Wunder, wie es noch oft geschieht:
Wenn man den Mordbefleckten bei dem Todten sieht,
So bluten ihm die Wunden, wie es auch jetzt geschah.
Daher man nun der Unthat sich zu Hagen versah.“

So li poznali to sodbo uže stari Slovani? Mogoče, da so se seznanili z njo še le po Nemcih, ker v drugih národih ne nahajemo sledu o njej.

Nemci so poznali še drugih sodeb, o katerih v Slovanih ne čujemo ničesar. Pri „pravu križa“ (Kreuzurtheil, judicium crucis) sta pravdarja stopala z raztegnenima rokama h križu, in kedor je prvi povsil roki, ali, komur ste se začeli tresti prej nego nasprotniku, je izgubil pravdo. A uže Ludovik je odpravil to navado, češ, da ni krščanska. Pravu železa dodajali so še to, da je držal obtoženec roko nekoliko časa v ogenj, kakor v ripuarskih Frankih; v Frizih imel je iti, kedor je hotel dokazati svojo nedolžnost, v sami srajci, namazani z voskom, skozi gorečo gramado. Pravo vodá je odstranil, kakor smo uže omenjali, Ludovik I. 829., ker je bilo preveč jednako krstu Kristovemu. Kasnejše, ko so začenjali proganjati čarovnice in nevernike, urnilo se je na novo, zato je je prepovedal l. 1601. pariški parlament.

Pravo blagoslovljenega grizljaja (Probe des geweihten Bissens, judicium offae) rabilo je posebno Anglosaksom. Duhovnik je blagoslovil kos kruha, in obtoženec ga je imel pojesti pred oltarjem. Če se je le količkaj davil pri povživanji, je bil kriv. Ta navada je bila prastara. Navadno so se pripravljali tudi pri drugih očistah zánjo s tem, da so prejemale obhajilo. Mislili so namreč kasnejše, da pogine gotovo, kedor nevredno zaužije hostijo. Rabila jim je ta božja sodba, — imenovali so jo „Abendmahlprobe“, (judicium eucharistiae) — navadno le proti duhovnikom in menhom. Toda rabila jim je tudi o drugih. Kralj Lothar II. se je bil ločil od svoje žene Thietberge in je stopil v zakon z neko pregrešno Waldrado. Papež Nikolaj I. izključi zató kralja iz cerkve in ga prisili, da zapusti Waldrado. Leta 869., ko je bil izvoljen namesto

Nikolaja Hadrijan za papeža, pride Lothar v Rim, da bi se pomiril s papežem. Hadrijan ga sprejme ljubeznjivo, ga pelje v cerkev k maši in mu reče po blagoslovljenju hostije, naj zaužije zakrament, če se čuti, da ima čisto vest in trdno voljo, da ne vidi Waldrade več. Vedeli so sicer vsi, da to ni res, vendar sprejme Lothar obhajilo. Papež, osupnen, se obrne k izpremstvu kraljevemu in jih pozove tudi, naj prejmo zakrament, ako imajo čisto vest, da niso pospeševali Waldrade. Skoraj vsi prejmo obhajilo, le malo jih je odšlo. Ali, ko se vrne kralj domov, pride jedva do P i a c e n z e. Tamo zbolí in umrè dné 8. avgusta l. 869. in največ izpremljevalcev njegovih umrè tudi za kugo. Zato so menili ljudjé, da je bil Lothar kriv.

Navadno so se očiščevali ljudjé z dvobojem ali s prisego in s soprisežniki. Druge očiste so veljale prostínom, druge neprostínom, ako gospodar njih ni hotel prisézati zánje. Ženske so smatrali navadno slabejše od možkih, zato so jim dovoljevali moža namestnika. Letopisci nam pripovedujejo o ženah posebno trdnih in pogumnih, katere se niso strašile boja tudi z možkimi. Vendar so lajšali tudi takim boj. Mož, kateri se je boril z njimi, imel je stati v jami do kolena, ženska je stala na ravnem poleg njega, zmagala je uže, če se jej je posrečilo potegniti ga k sebi toliko, da se je doteknil zemlje s kolonom.

Za časa, ko so proganjali čarovnice, našli so po nekaterih krajih še novo sodbo. Mislili so, da izgublajo čarovnice svoje teže, zato so jih tehtali; dobro rejeni ljudjé niso bili nikdar sumnjivi, da bi imeli opravka s hudičem.

Kakor povsodi, skušali so tudi mnoge prevare. Babjevercem pródali so zviti rokovniki mazil in drugih ropotij, katere varujejo človeka, da se ne opeče i. t. d. Zato nahajemo po starih zakonih tudi kazni o takih prevarah. Med očistami se je ohranil dvoboj najdalje. Dà, celó v našem času ni še zginil. Še sedaj je mnogo ljudi, kateri mislijo, da ne mogó očistiti razžaljene časti drugače, nego s krvijó! —

Nikjer po vsej Evropi se ni ohranila božja sodba tako dolgo, kakor pri južnih Slovanih. Prava raznih mest pripovedujejo mnogo o tem. Pravo (Statut) istrijskega mesta Labina (Albona) ima celo poglavje o božji sodbi z vrelo vodó (de lege caldarja) ¹⁾ Najbolje nas zanima, kar pripovedujeta nesmrtni Vuk Stefanović Karagjić ²⁾ in dr. V. Bogišič. ³⁾ Pravita, da je minula sicer božja sodba, a da je živela še početkom tega stoletja po pokrajinah, kjer vlada turška sila. Vuk je poznal še sam dvojico, katera sta „vadila maziju“, t. j. sta potégovala razbeljeno železo z golima rokama iz vrele vóde, Panta Stamenića iz Jadrá, sela Tršića

¹⁾ Gl. Bogišič v „Archiv für slavische Philologie II. 3. 588.“

²⁾ „Rječnik, s. v. mazija i život i običaji.“

³⁾ „Zbornik sadašnjih pravnih običajá u južnih Slovenâ, str. 560, 562.“

in Mitra Tufekcija iz Ragjevine, iz sela Mojkovića. Vuk pri-
stavlja, da sta imela oba opečene roke, da on ne pozna nikoga,
kateri bi bil „vadi maziju“, a bi se ne bil opekeli.

Bogišičev odgovornik iz Hercegovine, Črne gore in Boke
kotske pravi, da je videl sam v Grblju, „da je vabila maziju po-
padija (žena popova) pred svojim možem, da se mu opraviči, ker
so jo dolžili, da je imela posla z nekim drugim človekom. To se
godí tako: Kôtel vóde postavijo na ogenj, da zavrè vóda, a kos
železa denó v žrjavico, da se razbéli. Ko začne kipeti vóda, po-
stavijo kôtel z ognja in zakolnejo vódo „zemljom, nebom i sve-
tijem Jovanom“, da ne vrè dalje, in vržejo žareče železo s kleščami
v kròp. Kedor se hoče očiščevati, zaviše rokave do ramena, seže
na dno kôtlu in potegne železo ven. Če se opari, je kriv, če ne,
mislijo ga nedolžnega. Mnogo krat se je uže zgodilo, da so bili
ljudjé zadovoljni, ako je hotel seči obtoženec v kôtel, in videli so
uže po tem, da ni kriv.

„Maziju vadijo“ navadno ženske, katerih dolžé nezvestobe.
Ljudstvo nevedno še veruje v čarovnice, ali kakor jih imenujejo
Srbi in Hrvati „vještice“. ¹⁾ Vsaka omožena žena, posebno če je
stara, more biti „vještica“. O njih pripovedujejo, da so krive mno-
gim boleznim malih otrok, a spoznati jih mogó le svečeniki.

Taka žena ima v sebi nekakošen hudičev duh, kateri jo za-
pušča v spanju, se prominja v metulja, kokóš ali kakošno drugo
ptico, leta okolo in jé ljudí, posebno male otroke. Kedar najde
spéčega človeka, ga udari z neko „šipko“ po levem sescu, na to
se odpró spéčemu prsi, vještica mu iztrga srcé in ga sné; prsa
se onemu zopet zarastó tako lepo, da nikedo ne more izpoznati
sledú. A „zjedenik“ umrè takoj, ali v tolikem času, kolikor mu ga
je namenila čarovnica. Vendar misli národ, da „vještice“ ne mogó
škodovati več, ako se izpovedó; po tem so „lekarice“ (zdravnice)
in pomagajo „izjednikom“ z raznimi rastlinami. „Če mró otroci“,
pravi Bogišič, „zbira se selo, da bi izpoznalo žene, katere so „vje-
štice“, in da bi jih kaznovalo. Kedor nosi puško, pride na zbor in
starejšina govori tako: „Vidite li, bračo, da nam pomete trag od
bezdušnih hrdoroga i krstašica, bog im sudio. Sutra rano svaki
svoju ženu i majku, kao šta éu ja moju, dovedite na ubao (stu-
dence, ali na „četrnju“, kapnica, ali na „rijeku“), da ih u vodu
bacamo, da vidimo, koje su i da ih kamenujemo, ili da nam se
zakunu (zakolnejo), da neče više zla činiti. Hočemo li bračo?“ Vsi
odgovarjajo jednoglasno: „Hočemo a da kako?“ Drug dan pripelje
vsak svojo ženo, jej priveže konop (vrvico) pod pazduho in jo vrže
oblečeno v vódo. Ono, katera se potopi, potegnejo hitro iz vóde,
a ona, katera „kopra“ nad vódo, je vještica.“

Ko je bil poročevalec Bogišičev še dete v Risnu (Risono), je
slišal, da so metali Krivošijani v selu Unirini svoje žene v vódo.

¹⁾ Vuk, „Rječnik, s. v.“; Ljubić, „Narodni običaji kod Vlahah u
Dalmaciji. U Zadru, 1846,“ str. 41; Bogišič, „Zbornik,“ str. 561.

Tudi po Hercegovini je živel ta običaj. Tistemu poročevalcu je pravil Trebinjan Luka Pištelja, kakó so nagnali Turki kristijane trebinjske l. 1857, da so morali metati svoje žene v Trebišnjico (reko, katera teče skozi Trebinje), in da ste se potopili slučajno njega pokojna mati Fana in še živeča žena njegova Mara. Sedem se jih ni potopilo, ker so imele mnogo obleke na sebi in so pale v vódo na noge in jim je ušla vóda pod obleko. Turci so zahtevali, da jih kámenajo vseh sedem. Jedva so jih izprosili kristijani z obljubo, da pokličejo iz samostana Duži-igumna (opata) Jefstatijo Dučića, da jih izpové in da se one odrekó čarovništvu petrahiljem (*πετραχίλιον*, stola).

V početku tega veka je zatorej živila božja sodba na Srbskem, ali osvobojena Srbska jo je opustila. Po Hercegovini, kjer Turek ni dopuščal omike, živila je dolgo, in živi morda še dandanes.

Toda ravno to priča, da Slovani niso prejeli božje sodbe od tujcev, ker bi se jim ne bila ukoreninila tako trdno. Ravno vera je pospeševala tudi ohranitev očisti. Kakó trdno se držé ljudje mnogo krat besed sv. pisma, priča tudi drug slučaj, o katerem poroča Bogišić (str. 183). Dopisniku dopovedoval je njega oča, da je snubil nek mladenič devojko in se je bil zaročil z njo. Po nesreči se snideta v noči in ona „zatrudni“. Ko se izvé za to, gredó Risanski poglavarji k protipopu in mu povedó, da je dekle uže v šestem mesecu. Pop ni imel druge knjige nego „kromčijo“ (nomokanon, zbirka crkvenih zakonov). Tam najde zapisano, da treba kámenjati oba. Priženó zatorej devojko in mladeniča pred cerkev in primorajo njih očeta, da vržeta prva kamen nánja. Za njima so metali kamenje vsi možki, da sta siromaka umrla. —

III.

Dodole in prporuše,

ali prošnja za dež v Jugoslovanih.

Suša uničuje mnogo krat vse upanje pridnemu kmetu; če ni nekoliko časa plodnega dežja, nastane dragína in lakota. Zato so uže skušali od nekđaj razni národi, da se varujejo „šibe božje“ z molitvijo. Molitev ima čudno moč, ona more rešiti pogube človeka, more izprositi od Boga vsega, česar treba človeku. Ta misel je navdajala ljudi uže od starodavnosti. A posebno velika je moč molitve v vezani besedi.

V vseh národih nahajemo najstarejših molitev v vezani besedi. V národu na prvi stopinji razvitka je bila pesem celó prva služba božja. Pesem je zatorej starejša od darítve, molitev se je narodila še le pri darítvi. ¹⁾

Ko so se pokristijanili razni rodóvi, zapustili so svoje malíke, ali marsikak obred, marsikak običaj ukoreninjen je bil tako silno, da ga ni bilo moči takoj izrúvati. Zató so skušali oznanovalci vere kristijanske postaviti na mesto starih bogóv in bóginj pravega Bogá ali vsaj njega svetnike in svetnice. Sam papež Gregor Véliki priporóča v pismu opatu Melitu in nadbiskopu angleškemu Avgustinu (gl. Mone „Gesch. des Heidentums“, II, 105), naj ne skušajo jemati preverjenim malikovalcem s silo starih običajev, rajši naj jih obračajo na krščansko stran; svetíšča poganskih bogóv naj posvečujejo v cerkve krščanske, da se bode opravljala služba božja pravemu Bogu v njih. Zato, pravi, naj jih posvečujejo svetnikom, katerih spomin praznuje cerkev v času, kedar so se zbirali pogani, da so darovali starim bogóvom, in če so praznovali svoje praznike prej s pojédinami, naj jim nikdar ne branijo tega kristijanom, toda naj pazijo, da se veselé sámó v slavo pravemu Bogu, ker je težko vsakemu opuščati takoj stare navade.

V Slovanih je vladal gromu in blísku, dežju in toči Perun. Mnogo nahajemo prič v starih pisateljih, da je imel Perun moč o nebéskih prikaznih. V cerkvi kristijanski so imeli tudi svetnika, kateri je bil najboljše pripraven, da stopi na njega mesto, sv. Elija.

Uže sveto pismo stare zaveze (I. knjiga kraljev, 17, 1; 18, 41, 45) pripoveduje, da je nastala suša na njega prošnjo, in apostol sv. Jakob piše v svojem pismu (5, 17), da na njega prošnjo ni deževalo tri leta in šest mesecev in je prišlo dežévje še le potem, ko je prosil o n.

Zato nahajemo v Slovanih sv. Elija na mestu Perunovem. On vodi oblake, ima streló v róci, grmá ²⁾ in daje dežja in toče zemlji. Posebno v srpskih národnih pesmih ima Elija vedno priimek „gromovnik“ (n. pr. Vuk „srpske národne pjesme“ II. 1. vrsta 12 i 35; 2. 3; „pesme iz Hercegovine“ str. 304 in še mnogo krat).

¹⁾ Gl. Krek, „Einleitung in die slav. Literaturgeschichte str. 309.“ S krepkim povdarkom, slovésnimi besedami so prosili Grki in Rimljani pomoči od svojih bogóv. Peli so tudi naši pradedje Slovani pri žrtvah, kedar so zahtevali od Peruna dežja za polje in vinógrade. Naravno so se obračali do najvišjega bogá, Peruna, kakor Grki in Rimljani do Zena, Nemci do Thonarja, kajti vladarju nebes in zemlje so pripisovali vsi, da imá v oblasti tudi oblake, kateri plodijo zemljo z nebésko mokroto.

²⁾ „Milad.“ str. 213.

Kakó je prišel grom v oblast Eliji, pripoveduje prav lepo srpska národna pesem „sveci blago dijele“ (Vuk II. 1.). Pesem slóve:

„Kada sveci blago podjeliše:
 Petar uze vince i šenicu,
 I ključeve od nebeskog carstva;
 A Ilija munje i gromove;
 Pantelija velike vrućine;
 Sveti Ivan kumstvo i bratimstvo
 I krstove od časnoga drava,
 A Nikola vode i brodove.“

A pesem „car nebesni ženi sunce“ (Vuk, „srps. nar. pjesme iz Hercegovine“, str. 304) pravi, da je dobil Elija grom v svatovni dar od solnčne neveste. Ta pesem kaže živo, kako si mislijo Srbi še dandanes solnce v podobi človeški.

Tudi v Hrvatih in Slovenih mislijo ljudjé še dandanes, da grmí sv. Elija in da pója hudiča. Da, Bog ne sme povedati svetniku, kedaj bode njega god, zato ga skuša prevariti. Če vpraša Elija: „Kedaj bode moj god?“ odgovarja mu Bog, pravijo, navadno, da je še dolgo do tačas, ali, da je uže bil. Ko bi zvedel sv. Elija, kedaj je njega god, grmel in treskal bi tako strašno, da bi bilo svetá konec. A kedar mu dovoli Bog, da proganja hudiča, razljuti se, da ga mora miriti oče nebeski, naj ne pogubi zemlje. Srbi pravijo, da se ga hudič takó bojí, da se skrije celó pod križ; zato rékajo, naj se človek ne križa, kedar grmí, da bi se hudič ne skríl za človeka, katerega bi sv. Elija v sveti jezi ubil s skritim vragom. Jednake pripovedi pripovedujejo si tudi Sloveni po Gorenjskem. Pri Skaručini za Šmárijno goró sem čul takih pripóvedek sam. Tudi v starih Nemcih je imel sveti Elija oblast o gromu. ¹⁾

Ali čudno je še bolje, da stanovniki svétski v Kavkazu časté tega svetnika gromovnika. Od stréle ubitega človeka nazivajo srečnim in pravijo, da ga je vzel Elija k sebi. Ostali stanovniki se veselé, zberó se okolo mrtveca, plešó in pevajo pesem, v kateri slavé Elijo „gospodarja gorskih vrhov.“ Pokopljó ga in naložé kamenja na kúp, a poleg kupa postavijo drog in obesijo nánj kožo črnega kozla. Prosijo tudi Elijo, naj storí plodovito polje in naj odganja točo.

A tudi devica Marija ima oblast na nebu. Srbske in bolgarske pesmi jo imenujejo „ognjano“ (Vuk, II. 2, 4, 6, i. dr.) in pravijo, da je dobila pri delitvi blaga med svetniki „munju i strijelo“, s katerima pokorí hudobne ljudí, a Ilija z gromom.

¹⁾ Gl. Grimm, „deutsche Mythologie“, 4. natis I. str. 144. — Mannhardt, „Myth.“ str. 157, 158, 772. — „Zeitschrift für deutsche Mythologie“, II. 3.)

Kedar so ljudjé hudobni, da mlajši ne spoštuje staršega in detca roditeljev ne sluša, da tera kum kuma pred sodníka in pri-sezajo svedoki po krivem in sorodnik ne spoštuje več sorodnika, tedaj prosijo svetniki Boga in:

„Bog im dade od nebesa ključe,
Zatvoriše sedmera nebesa,
Udariše pečat na oblake,
Te ne pade dažda iz oblaka,
Plaha dažda, niti rosa tiha,
Nit' obasja sjajna mjesečina;
I ne rodi vino ni šenica
Ni za crkvu časna leturgija
Puno vreme za tri godinice.“ (Vuk, II. 1, 64 in 72).

Druga pesem črnogorska (Vuk, II. 2.) pripoveduje to malo drugače in opisuje strašno sušo (str. 43—56).

Bog kaznuje hudobnike po prošnji svojih svetnikov, med katerimi sta prva „ognjena Marija“ in „gromovnik Ilija“. Srbi pripovedujejo o „ognjeni Mariji“, da je „sestra rojena sv. Iliji.“

M. S. Milojević¹⁾ je zapisal národno pesem iz stare Srbije od Kačanika, v kateri imenuje Elijo kar naravnost Peruna.

V tisti pesmi imenujejo Peruna „daž dljivi“ t. j. deževnega.

Videli smo zatorej, da namestuje sv. Elija popolno starega pogankega Peruna; to dokazujejo uže pesme iz Vukove zbirke, akoravno se na Milojevićeve ne smemo opirati preveč, ker so sumnje. O njem pravi namreč temeljiti poznavatelj národnega blagá slovanskega prof. dr. Krek:²⁾ „Milojević nas je izenadejal s pesmami, v katerih nahajemo ne le srbskega Svaroga, Svarožića, Dažboga, ampak tudi Radgosta, Kupalo, Velesa, Davorja, Jarilo, Ljelja, Poljelja i. dr., kakor boginjo Svarogo, Živo i. dr. A ne le to, nego obilo rodovino bogóv nam pripoveduje, vendar le takó, da ne moremo dvomiti, da je le izmišljena. Še to nas ne more prepričati o resnici, da navaje pesnikov, kateri so mu péli pesem, in kraj, kjer jo pojó. Ker spominja bogóv, o katerih Srbi niso nikdar znali, n. pr. polabskega Radūgosta, in božanstev, katera je odpravila vednost uže davno iz nebes slovanskih (n. pr. Živo, Davorja, Ljelja i. dr.), ne morem misliti, da so res národne in stare. Tiste pesmi nahajemo tudi v drugih nabirateljih, ali v nobenem ni bajeslovnega líšpa, ako tudi je vse drugo ravno takošno, kakor v Milojevići.“

A za sv. Elije namestnika Perunovega nam ni treba Milojevićevih prič, saj smo jih naveli uže dosta in jih bomo našli še več.

¹⁾ „Pesmi i običaji ukupnog naroda srbskog, prva knjiga. Obredne pesme. U Beogradu 1869.“ str. 14.

²⁾ „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden. I. Graz, 1874.“ str. 320.

Tudi Bolgari pripisujejo svetnikom moč, da pošiljajo sušo ljudém v kazen.

Ko se poboljšajo ljudjé, pošlje jim Elija zopet dežja.

Takó so se ohranile gotovo iz časov poganskih nekatere navade do današnjega dné. V god sv. Elije ali v občé, kedar je suho leto in treba dežja, hodijo v Srbíh „dodole“¹⁾ od hiše do hiše in pevajo razne pesmi, v katerih prosijo dežja. Nekoliko devojek se zbere v kaki hiši, jedna se sleče do srajce in druge jo ovijó s travo in cvetjem tako, da se je ne vidi nič. To imenujejo „dodolo“ ali kračje „do do“ (imen. doda), v stari Srbiji po Milojevići „daždo“, v Albaniji, Macedoniji in Tesaliji „dudo“. Na to hodijo od hiše do hiše. Pred vsako obstojé, stopijo v vrsto in dodola pleše pred njimi, a njé drugarice pojó razne pesmi. Na konci vsake vrste pristavljajo: „oj dodo! oj dodo le!“ Potem pride domačica iz hiše s polnim škaфом vodé in polije dodolo, katera se vrtí v tem še vedno okolo. Pesmi, katere pojó dodole, so te le (po Vuku):

1. Pred hišo, kedar pleše dodola.

„Molimo se višnjem Bogu, oj dodo, oj dodo le!
 Da udari rosna kiša, oj
 Da porosi naša polja, oj
 I šenicu ozimicu, oj
 I dva pera kukuruza, oj“

2. Ali:

„Naša doda Boga moli, oj dodo, oj dodo le!
 Da udari rosna kiša, oj
 Da pokisnu²⁾ svi orači, oj
 Svi orači i kopači, oj
 I po kući poslovači, oj“

3. Ali:

„Udri, udri sitna kišo, oj dodo le, Moj Božo
 Te porosi žito vino, oj dodo le! . . . le!
 I tri pera kukuruza, oj
 I lanove za darove, oj
 I kudeljku tankoviju, oj“

¹⁾ Vuk Stefanović Karadžić, „Rječnik s. v.; život i običaji naroda srbskoga“ str. 61. — Kreck, „Einltg.“, str. 286. — Grimm, „Deut. Myth.“, str. 493.

²⁾ Še zmočijo.

4. Kedar idejo preko sela:

„Mi idemo preko sela, oj dodó, oj dodó le!
 A oblaci preko nebo, oj
 A mi brže, oblak brže, oj
 Oblaci nas pretekoše, oj
 Žito, vino porosiše, oj“

5. Ali tudi:

„Mi idemo preko sela, oj dodó le! Moj božo le!
 A oblaci preko neba, oj
 Iz oblaka prsten pade, oj
 Ujagmi ga kolovogja, oj“

Tako prehodijo vso vaš. Ker so hiše mnogo krat daleč razen, izpremljevali so jih prej tudi naoroženi mladeniči, da jih varujejo kakega napada.

Prej so hodile okolo tudi odlične devojke sélske, ali odkar so jeli pridigovati svečeniki proti tej navadi, hodijo le reve, zlasti ciganke, katere prosijo darov in beračijo. Popolnem še vendar ni zginil običaj; ohranil se je še po kmetih.

Po Dalmaciji, posebno po Kotorih (bocche di Cattaro) hodijo tudi mladeniči okolo. Imenujejo jih „prporuše“. Svojega vodjo imenujejo „prpca“ (prpac), ovijejo ga z divjim trsjem (srobotom, clematis vitalba Lin.) in z zelenimi mladfkami. Izpremljevalci nosijo zelene veje v rokah. Tudi „prporuše“ hodijo od hiše do hiše, pojó in plešó, a žene skušajo politi posebno prpca z vodó. Pred vsako hišo jim delé malih daróv, s katerimi si napravljajo z večera gostí. Pesem, katero pojó, nima pripeva in slóve takó:

„Prporuše hodile,
 Terem Boga molile,
 Da nam dade kišicu,
 Da nam rodi godina
 I šenica bjelica
 I vinova lozica
 I nevjesta ¹⁾ gjetića
 Do prvoga božića.“

To je obredna pesem. Pristavljajo tudi še nekoliko vrstic, v katerih prosijo darú in se zahvaljujejo za prejeto maslo, vólno, sir, sól ali jajca.

Takošen običaj nahajemo tudi v Bolgarih. ²⁾ Na Ruso sredo (menda po binkóštih) odberó si dečki jednega izmed sebe, ga

¹⁾ Srbi imenujejo omoženo deklé še prvo leto po poroki „nevesto“.

²⁾ Gl. „Miladinovci“, str. 511 in 524.

opašo vrhu obleke od pet do glave z različno zelenjavo, posebno z bezgòm in drugimi mladífkami, in hodijo od hiše do hiše, pevajoči pesem, kateri pripevajo po vsaki vrstici besedo: „Oj ljule“ (= dežúj¹⁾). Dospevši pod kako okno, polivajo od zgôraj vòdo na opasanca. Potém gredó v hišo in točé sito; če se povézne, pomenja lakoto hiši, a če pade inače, naznanja dobro létino. V vsakem hramu jim darujejo kaj malega, móke, masla, ali kaj jednacega. Z nabranimi darovi napravljajo si z večera gostí, plešó in pevajo do trde noči. Ves ta obred imenujejo: „Oj ljule.“

Pesem, katero pojó, slòve v prevodu veleučenega g. župnika B. Raića:

„Spreletaval se metulj je, oj ljule oj!
 Od orača na orača, oj . . .
 Od kopača na kopača, oj . . .
 Od rezača na rezača, oj . . .
 Da zarosi drobna rosa, oj . . .
 Drobna rosa plodonosna, oj . . .
 I po polji i po morji, oj . . .
 Da uspeva vse obilno, oj . . .
 Vse obilno — vino, žito, oj . . .
 Pšenica tja do slemena, oj . . .
 Ječmen pako do strešine, oj . . .
 Lenovje kar do pojasa, oj . . .
 In sadovje do kolena, oj . . .
 Da se hrane siromaki, oj . . .
 Drevesa niso (ni) sito, oj . . .
 Da je sitna (sita) letina, oj . . .
 Drevesa niso merica, oj . . .
 Da je polna košnica, oj . . .
 Drevesa niso berači, oj . . .
 Da je tučna letina, oj . . .“

Metulj, o katerem pòje pesem, da frlí od orača do orača, zòve se bolgarski „preperuga“, s katerim imenom se ujéma beseda „prporuše“.

Da je bila ta navada razširjena nekđaj tudi po Slovenskem, dokazuje Dav. Trstenjak (slov. Glasnik III. št. 5. 1. marca 1859, str. 78). Na sródpostno sredo točé mladeníči tržiške okolice sod z vodó in kamenjem v bližnji potok, da se razbije. Tej igri pravijo: „Vehtra-Babo kotalícati.“ Vehtra-Babo poznajo od Trziča preko kámeníških planín tija do Pohorja. Pastirji po planínah imajo posebno igro, pri kateri kličó:

„Vehtra-Baba! dežja daj! —
 Lanú ti dam debel kučaj.“

¹⁾ Primeri češko besedo lulati, mingere, slov. po lulati se, lat. pol-lučre; detca pravi: lulú.

A često oblečejo kako pastirico s plaščem, spletenim iz sitja, ter jo polivajo z vodó, plešó okolo nje in pevajo:

„Vehtra-Baba, daj pšenice,
Moji kravički travice.“

Jednak običaj poznajo tudi Rumuni, in kakor poročajo nekateri veščaki, Magjari. Toda misliti smemo, da sta prešla ta dva národa ves običaj od Slovanov.

V sedanjih Grkih se je ohranil tudi tisti obred, a reči ne moremo, je li domač, ali izposojen. Kedar ne dežuje nekaj časa, zbere detca izmed sebe otroka od 8—10 let, navadno kakošno siroto. Slečejo tovariša in ga ovijó od nóg do glave s poljskimi cvetlicami. Imenujejo ga „pyrperuna“ (*πυρπερούνα*). Pyrperuno vodijo po vasi od hiše do hiše, pevajo neko pesem¹⁾ in vsaka gospodinja mora zliti védro vóde pyrperuni na glavo in darovati otrokom jedno paro.

Da so vsi ti običaji bistveno jednaki, vidimo na prvi pogled, in skóraj bi se mislilo, da je ta navada le slovanska, ker ne poznamo enakih navad v inih národih. O enakem običaji poroča vendar tudi Burchardus von Worms († l. 1024) v svoji knjigi „Sammlung der Decrete“, natisnjeni v Koloniji (Köln) 1548 na str. 201, b. V omenjenem delu navaje raznih dekretov cerkvenih zborov proti vražam in babjevérstvu. O nekaterih vemo, od kodi je zajemal, ali ravno o tem ni gotovosti. Pisatelj pravi: „Kedar ni dežja, zberó žené po več deklet in izberó izmed njih dekletce vodníco, katero slečejo in jo odvedó iz vasi ali mesta na kak prostor, kjer raste rastlina „hyoscyamus“, v Nemcih imenovana „belisa“, t. j. z obník (*hyoscyamus niger*). Tamo izrúje devica z mezínecem desne roke to travo s kórenom, katero mora privezati s kakim vezílom na mezíncec desne noge. Potem izpremljajo dekleta z mladíkami v rokah devico, katera vleče rastlino za soboj v bližnjo reko, ter jo poškopé s šibami, omóčenimi v vódo, in upajo, da dobé po svojem zagovoru dežja. Potem vedó devico od reke v vas, a ne hodijo naprej, ampak rítniski, kakor rak.“

Tako piše Burchardus. Od kodi je zajemal poročilo, ni gotovo. Ker navaje nemško ime zobníkovo, sicer še ni dosta, da bi si misliti morali običaju nemško domovino, ali drugega znaka ne nahajemo v njem. Govorí sicer o zagovorih ali o njih nam ne poroča ničesar. Tudi imena nam ni ohranil, katero so nadevali morda devici.

Da mora biti dodola góla in ovíta z zelenjem, gotovo ni brez pomena. Preller²⁾ pravi, da pomenja dodola zemljo, po-

¹⁾ Natisnena je v Theodor Kindovem delu: „*τραγωδία τῆς νέας Ελλάδος*“ Leipzig, 1833,“ str. 13 in v Passoua „*Neugriechische Volkslieder*“, str. 627.

²⁾ „*Römische Mythologie*“ str. 313.

raščeno z zelenjem, in ravno tako prof. Krek, da je posebljeno leto. Dodola znači zatorej zemljo, olupšano s cvetjem in zelenjem; kakor poliva domačica dodolo z vodo, tako naj se ulije dež na suho zemljo, da jej dá novih moči. Afanasjev („poet. voz. II.“ str. 177; III. str. 801, 802) pravi, da pomenja tudi deževni oblak, kar se vendar ne prilega takó lepó, kakor prvo. Afanasjev je skušal najti tudi pomen besedi, ali po Krecku njega razlaganje ne prýja stvari.

Čudno je le, da póje pesem bolgarska, kakó rfoléva metulj (preperuga) od orača do orača, ker so metulji navadno le znamenje nesmrtnosti. Jugoslovani poznava jo še druge pripomočke, kakó si more pridobiti kmet potrebnega dežja. V okolici ptujski ohranila se je še doslé misel, da mora iti kmet, ke dar je suša, z večera na njivo in izliti tri tikve (buče) vodé nánjo; če storí tako, pravijo, dežuje gotovo prihodnji dan.

Takošno navado, pripoveduje J. Grimm,¹⁾ so imeli tudi Kelti. „Lovci so hodili ob suši k studencu pri Barentonu v gozdu Breziliande; iz studenca so zajemali vodé v svoje rogove in so jo polivali po kamenitem oklepu; takoj na to se ulije dež in napojí suho zemljo. Ta navada se je ohranila s cerkvenim obredom do današnjega dné. Ke dar je suša, idejo z izprevodom k studencu, duhovniki hodijo jim na čelu, pet velikih zastav nosijo pred njimi. Župan utakne svojo nogo navskriž v studenec barentonski in gotovo gré dež še predno pride procesija domú.“

Izprevodi hodijo še dandanes od cerkve do cerkve in prosijo dežja, ali ravno tako so hojevali uže Rimljani. Petronius (sat. 44) nam opisuje tak obhod. „Spredaj so hodile ženske v stolah (obleka), bosonoge, z razpletenimi lasmi, a čistim srcem na (kapitolinski) grič in prosile so Jova vodé. In začelo je deževati takoj ali nikdar, kakor bi líl iz škafov, in vsi so se smijali, mokri kakor miši.“

V srednjem veku prosili so dežja posebno device Marije. Letopisci pripovedujejo o izprevodu v Lüttichu l. 1240 ali 1244. Trikrat je šel izprevod z duhovniki bosonog in oblečen v laneno obleko, ali vse ni pomagalo, pozabili so bili prositi tudi Marije. Ko so prosili božji svetniki Boga, naj pošlje meščanom dežja, ugovarjala je, pravijo, Marija. Z nova je zatorej šel izprevod okolo, slovesno so zapeli „salve regina“ in „zdajci je začelo deževati (akoravno je bilo nebo prej popolnem jasno), da so se razkropili pobožniki na vse strani.“

V národu se je ohranila še misel, da more človek storiti kaj, da bode leto vlažno ali suho. Esti²⁾ mislijo, da mogó napraviti suho leto, če postavijo tri kamena po konci, vlažno, če jih položé po dolzem. Neki pridigar videl je nekda j kmete, kateri so se go-

¹⁾ „Deutsche Mythologie 4. Auflage“, str. 494.

²⁾ Grimm, „D. M. Nachträge“, str. 702.

stili pri treh kamenih; jeli, pili in plesali so okolo njih. Ko jih vpraša, čemu so napravili gostí, mu odgovoré, da mogó napravljati s temi kameni suho ali mokro vreme, če jih postavijo po konci, ali jih položé po dolzem.

Jednako pripovedujejo v okolici ptujski, da mora odluščiti človek na sveti večer dvanajst luščín od čebulje v redu letnih mesecev. Če potrosi na vsako solí, bode dotični mesec bolje ali manj vlažen, če je luščina drugo jutro mokra ali suha. ¹⁾ Še drugo vražo pripoveduje Valvazor (II. knjiga str. 164), da je nad Kranjem na planini neka luknja. Če vrže kedó kamen vánjo, vzdigne se megla iz nje ter začne deževati, grmeti in toča se usúje.

Ta prazna vera ohranila se je do naših dní, akoravno je poskušal uže marsikedó in se je prepričal, da ni res. V okolici ptujski pravijo še dandanes, da dežuje gotovo v tréh dnéh, ako ukrade kedó Italijanóm, kateri delajo opeko, tri opeke ter jih vrže v vódo. Nekaj jednakega pripoveduje o Grkih Pauzanij (VIII, 38, 3): Arkadijani so čistili Zena Lykajskega (*Zēn; Avxaiōs*). Kedar je trebalo o vročem poletju dežja setvam in gozdom, daroval je svečenik Zena slovesno bógu, šel je na goro k studencu, Zenu svetemu, z mladíko hrastovo dotaknil se je vóde in takoj je začela kipeti, vzdignila se je megla, in promenila se v oblak, kateri se je združil z drugimi, in obilen dež se je razlil na žejno polje.

Rimljanóm znan je bil še drug običaj, da so si pridobili dežja. Pri tempeljnu Martovem pred Kapenskimi vratmi (porta Capena) ležal je cilindričen kamen, imenovali so ga „petra manalis“. Kedar je bila suša, vlačili so ga svečeniki Martovi po mestu in po okolici, da začne deževati (Paul. p. 128, Servius V. t. III. 175). Valjenje kamena pomenjalo je po Prellerju (l. c. 313) vodó, katera se valí po polju. Prosto ljudstvo pripisuje tudi vsakemu olikanemu gospodu, da zna „delati vreme“. V vsakem ljudstvu nahajemo to misel. Znano je, da mislijo še dandanes nekateri kmetje, da znajo zagovarjati duhovniki oblake, da mogó odvrčati točo. Gotovo je vsaj, da so prosili uže marsikje ljudjé duhovnika, naj jim naredí dež. Ali marsikateri si ni umel pomagati tako dobro, kakor oni pòp iz Hercegovine, o katerem pripovedujejo, da so zahtevali „seljaci“ deža po službi božji. Pop je poznal dobro svoje ovčice. Ne ustraši se, ampak jim reče mirno, naj le določijo, kateri dan naj dežuje, „ako ne bude kiše, evo, moje glave.“ — „A kad bi ti rekaó, pope?“ „Ja bi bračo! ako vi velite šjutra.“ „Šjutra ja, bračo! ne mogu nikako, poručio sam za mobu (delavce), da mi žnju ženicu, jer znate svi, da je već prezrela“, reče knez. — „A da hoćemo li u utornik?“ „Jok (ne) pope!“ odgovorí kočó-baša, „za što ja mislim vrijeći (mlatiti, a mlatijo in vejejo Hercegovci na planem) šenicu, tako sam ugovorio

¹⁾ Tako so mi pripovedovali ptujski dijaki.

i kaparao ljude i konje.“ — „A da hoćemo li u srijedu?“ „Kakvo srijedu?“ zaviče subaša, „a da li, pope, ne znaš, da ja ta dan ženim sina i kupim svatove evo petnaest dana.“ — „Da hoćemo li u četvrtak?“ „Ne, pope, ako Boga znaš, da li ja ne kosim livadu u ta dan?“ In tako je šlo do nedelje, vsak dan je imel kedo kak opravek, da ni hotel dežja. Zato reče pop: „E, braćo moja, vi se bracki dogovorite, pa kad godj rečete, ja sam gotov: ali samo onda kad svi rečete, da medju vama ne bude inata (prepira).“ Vendar pripoveduje Milojević (l. c. str. 20), da je običaj v stari Srbiji, da ujamejo o suši popa, ter ga položé po sili na roke, ga „poljuljajo“ (gugljejo) in ga vržejo oblečenega v reko, misleči: sedaj pride skóraj deževje! —

Misljo tudi, da dobé dežja, ako je kedó ubít, ali se je kedó utopil, a tedaj se bojé tudi toče in hudega vremena. Tudi po Kranjskem misljo ljudjé, da nastane hud vihar, kedar se kedó obesi. Da misljo o bližnjem dežji, ako se kedó utopí, izvira gotovo od todi, ker so stari Slovani posebno spoštovali studence, potoke in reke. Prič imamo dovolj zato iz starih časov, in posebna priča je to, da so se ohranile do današnjega dne nekake daritve vódi. G. župnik Dav. Trstenjak pripoveduje n. pr. v slovenskem „Glasniku“ (l. 1859, str. 171), da mečejo ribiči slovenski na ogerski meji, predno odhajejo na lov, robec s prstanom v vódo na dar Gestrinu (povodnemu možu). Srbi nosijo po nekaterih krajih na „varin dan“ (god sv. Barbare, $\frac{4}{16}$ decembra) „varice“ na studenec. Varica je razno žito in druge stvarí, skuhane na večer pred godom. V noči pusté varico pri ognji, da vrè, ter proroknjejo drug dan („varin dan“) kakošna bode létina. V Boci jo nosijo z jutra molčéči na studenec in posipajo vódo z njo, govoréči: „Dobro jutro, ladna vodo, mi tebe varice, a ti nama vodice i jarice, janjiče i muške glavice i svake srečice.“¹⁾ Na Božičino jutro zgodaj gré iz vsake hiše jeden najprej po vóde na studenec, od kodar jo zajemajo navadno, in nese žita soboj, da jo pospè, kedar pride do nje.

Na Slovenskem propovedujejo matere svojim otrokom, naj ne žvégljajo v vódo, češ, da bi oskrunili bogorodíco.

Po južnem Štajerskem mečejo dekleta na sveti večer jábolko in rožmarinov venec v vódo in pravijo: „Od dna do dna, če sem za možá godna.“ V okolici ptujski gré tisti dan dekle bosó na studenec po vódo. Soboj nese jábolko in venec, vódi v dar. Ko pride domú, morajo se umivati vsi, da se varujejo nesnažnosti vse leto.²⁾

Posebno važni so obredi, s katerimi vodijo Srbi, Bolgari in Hrvatje nevesto na vódo. Po svatbi izpremljajo nevesto v slovesnem izprevodu na studenec, od kodar zajemajo vodé za hišne

¹⁾ Vuk, „život i običaji“, str. 1.

²⁾ „Poročilo o ptujskih učencih“.

pótrebe. V Bolgarih nosi zaročenka prosá soboj. Z njim pospè vodó, na to zajme ‚gjever‘ (drug) kôrec vodé, vánjo vrže nekoliko novcev, a nevesta zvrne kôrec z ного, in dečki poberó novce. Na to zajame nevesta kôrec vodé in jo nese slovésno domú.¹⁾ Vse priča jasno, da so se ohranile daritve vódi do današnjega dné.

Ni treba navajati starih prič, Prokopija, Nestorja, Helmolda, Thietmarja i. d., kateri jasno trdé, da so darovali Slovani potokom in rekam. Ohranila se je do današnjega dné po nekaterih krajih slovanskih in nemških misel, da mora utoniti v nekaterih rekah vsako leto kak človek. To nas opominja celó prastarih človeških daritev, ali kaže nam tudi, kako je moči, da mislijo še sedaj ljudjé po nekaterih krajih, da pomore utopljenec dežju. Utopljenec je dar, za kateri daje reka dežja.

A če se oziramó še dalje po običajih raznih národov, nahajemo v Nemcih še nekaj jednacega dodoli in prporušam. Pastirja, kateri žene na velikonočen ponedeljek zadnji na pašo, vodijo po Bavarskem drugi v gozd, ga povežó z listjem, z mladíkami ali s trstjem, ga ženó k vódi in ga vržejo vánjo. Imenujejo ga „Wasservogel“. ²⁾ Tudi po Avstrijskem volili so si otroci „binkoštnega kralja“ („Pfungstkönig“), ovijali so ga zelenimi mladíkami, počrnili mu obraz ter ga metali v vódo.

Takó delajo tudi na Poljskem in po Šleziji. V velikonočni ponedeljek polivajo mladeníči dekleta, katera so spala takó dolgo, da ne mogó več k jutranji službi božji, z vodó, in jih tepó z brézovimi šibami, ali jih vlačijo k réki, ali na koríto in jih potapljajo v vódo. ³⁾ Sicer nam ne poročajo pisateljji ničesar, kar bi nam dalo povod, da bi mislili take običaje v zvezi z dežjem, a vredni so le posebne pozornosti, ker nam kažó, kakó različni so ostanki poganskega češčenja vodé.

¹⁾ Gl. Bogišić, „Zbornik“, str. 225, 232, 235, 240, 245 i. t. d.

²⁾ Grimm, „Deutsche Mythologie“, str. 495.

³⁾ Grimm, „D. M.“ ibid.

Žalostna 1800letnica

ali

posuto mesto Pompeji.

Spisal A. Zupančič.

Ves nekoliko učenejši svet pozná ognjeno goro Vezuv, ki se kako poltretjo uro od mesta Neapolja proti jugoiztoku k nebu vzdiguje. Stojí sredi krasne in silno rodovite kampanske ravnine in je kakih 1200 metrov visôka. Dobro do polovice visôčine je gora poraščena, a proti vrhu gola in gost dim se neprenehoma valí iz nje žrela. Ali gora ni vedno tako mirna in nedolžna. Pridejo časi, ko začne bobnêti in tuliti v nje osrčji, ko iz žrela puha goste megle dima in pepela, da dan spremené v temno noč. Pridejo časi, ko med silnimi potrési meče Vezuv iz sebe ogenj in težko, razbeljeno kamenje do 1000 metrov visôko in višje, ter gorečo lavo v mogočnih potocih lije iz žrela, jo v dolíno valí, ki v svojem teku vse požíga in pokončáva, kar doseza! Táko hujše ali milejše bljuvanje se je pripétilo od leta 1500 sem do danes úže petdeset krat!

Rimci za Jezusa strašne moči Vezuva niso poznali; prišteváli so ga mrtvim vulkanom, in mirno so pasli po njega poraščenih bregóvih svoje črede. A leta 63. po Kr. nastane nenádejano okrog te gore strašen pôtres, ki je napravil po vsi okolici brezkončno nesrečo in razdejanje. Stanovniki lepe okrajine se zavzemó, ali ker se pôtres ne ponoví, je skôraj pozabljen strah in škoda popravljena. Kar pride leto 79. po Kr., mesec avgust, in do sedaj tako tihi, pohlevni in mirni Vezuv začne razsajatí, da je človeka groza, ko bere stare popise. Pôtres na pôtres maja zemljo; tu jo visôko vzdigne, tam se delajo brezna, ki požirajo cele vasi. Gora na površji počí, napravi se strahovito žrelo, iz katerega se vzdigujejo črni oblaci, ki jih trgajo plameni kakor veliki bliski. Razbeljena lava se valí dalje in dalje kakor vóda; med strašnim bobnénjem se cele težke skale visôko vzdigujejo k nebu, gosti dim in pepel zakriva solnce in dan prominja v noč.

Gneča begóčega ljudstva napolnuje vse ceste in pota. Vse vpije, kričf, vzdihuje. Nihče ne pričakuje več rešitve; vse misli, da je napočila zadnja noč, večna noč! — — In kaj je bil konec strahoviti dogodbi? Ko se zopet zdani, ni bilo videti družega, nego razdejanje — vsa lepa rodovita okolica je promenjena — cele vasf so izginile — tudi mest Herkulana, Stabije in Pompeja ni več! Vse je razdejanó, vse posuto z vulkanskimi izmečki — posuto tako, da še poznati ni bilo, kje so stala ta mesta! —

Pompeji je bilo staro mesto blizo morja, sloveče zvlasti po svoji trgovini in svojem bogastvu. Imelo je kakih 20.000 stanovnikov, bilo je z dvojnim močnim zidovjem obzidano in je imelo pet mestnih vrát. Ob strašnem bljuvanji ga je ognjenik 6 do 7 metrov na debelo zasul s pepelom, z lavo in s kamenjem. Več nego 16 stoletij ostalo je zasuto, pozabljeno, neznano. Še le leta 1748. so v nekem vinógradu prišli nesrečnemu mestu na sled, in od takrat se je začelo izkopavanje, tako, da je do danes nekako polovica mesta razkrita. Ogleдал sem si leta 1875. izkopljine in razvaline nesrečnega Pompeja, in ker je letos ravno 1800letnica zgoraj popisaneга strašnega dogodka, bode morebiti marsikomu ustrezéno, ako na kratko popišem, kar sem tam našel in videl.

Bilo je prekrasno jutro dné 30. septembra, ko z dragim tovarišem zapustiva Neapolj. Brzo piha železni konj proti jugu vedno ob morji. Na desni mirno, lepo višnjevo morje, po katerem se ziblje mnogo ribiških čolúčev z razpetimi malimi jadri, a na levi se vrsté najlepši in najrodovitejši kraji vse južne Italije: sloveči Portici, Resina, Torre del Greco. Človeku res pohajejo besede, ako hoče popisavati krasno lego ali rodovito južno rast tega obrežja. Pesnik Sannazaro imenuje to okolico Neapolitansko „kos nebes, ki je padel na zemljo.“ — Tú stojí košato figovo drevó tako polno, da se mu veje šibé od teže sadú — poleg njega log pomoráncinih drevés in limón, ki se ti uže po prijetni vonjavi svojega cveta razodevajo. Tam zopet oleándri, visóki in košati, kakor naša drevesa; ob vrtéh in vinógradih séči velikih bodečih kaktov. Nekoliko višje mogočne pínije ponosno štrlé v nebó — a zdolaj stojé vrste murbinih drevés, ki imajo od debela do debela speljan vínski trs, od katerega visé mogočni črni grozdi! —

V mali uri smo na četrti postaji in „Pompeji, Pompeji!“ zaklíče konduktér.

Jaz se ozrem na desno, levo — ali omenjanega mesta ni nikjer. Blizo postaje je neka restavracija. Od njé, pravijo, naj greva na desno rôko k višku, in bodeva skóraj tam, kamor sva namenjena. Prideva do nekega poslopja, kjer morava plačati vsak dva franka; a zato dobiva uniformovanega izpremljevalca, ki nama prijazno obljubi, da hoče razkazati vse imenitnosti. „Ali kje je Pompeji,“ ga vprašava, „sledú ne vidiva o nesrečnem mestu.“ „Smo kar précej v njem,“ je bil odgovor. In res, še nekaj stopinj

navzgor, prideva do mogočnih kamenitih vrat, ustopiva — in sva na ulicah posútega Pompeja!

Prvi pogled je silno žalosten. Zdí se človeku, da stoji sredi velikanskega pogorišča. Hiše na desno, hiše na levo rôko, ulice sem, ulice tija — a vse prazno, vse brez stréh, golo zidovje k višku molí.

Izpregovoriva najprej o razvalínah in izkopljinah pompejskih sploh.

Kamenita vrata, skozi katera sva prišla, so starodavna mestna vrata „Porta Marina“. Pred nama se stezajo dolge ravne ulice, obdane od hiš, ali boljše rečeno, od hišnih razvalín, ker silna teža vulkanskega kamenja in pepela je utrla strehe, podrla gornja nadstropja, polomila stebrovje, in kar je bilo lesenega, požgal je goreči izmeček ognjenikov. Od vseh do sedaj izkopanih poslopij stojé zategadelj največ le še spodnji močnejši prostori. Ali tudi to, kar še stoji, je silno zanimivo, ker nam živo pred oči stavi podobo mesta grško-italijanskega, kakoršno je bilo skóraj po Kristu. Da le bolj znamenita poslopja po vsem mestu nekoliko ogledaš, potrebuješ kake 3 ure; a povestničar in starinoslovec ali slikar imeli bi tù dovolj studirati mnogo mesecev.

Vse mestne ulice imajo čeden tlak, uložene so s kamenitimi plóčami razne oblike in velikosti. Ob hišah so povsod nekoliko vzvišena hodišča (trottoirs), kakor so dandanes navadna. Ceste in ulice, širóke po 4 do 7 metrov, so največ lepo ravno speljane in na mnogih krajih, zlasti ob voglih, so čez ulice od jednega trotoara do drugzega speljani kameni, iz uličinega tlaka k višku moleči. Menda so po teh kamenih stopaje hodili pešci ob dežji in blatu čez ulice, da si niso močili nóg. V tlaku se dobro poznajo kolovozi, ki so jih po mnogi vožnji urézala kolesa v rahli kamen. Le dober meter širóke so te kolovóznice in iz njih spoznavamo, da so Rimci imeli ozke vozove. Tudi sled konjskih podkóv je najti. Kjer se križajo ulice, stojé na mnogih krajih očitni vodnjaki, ozaljšani največkrat s celo podobo ali samo glavo kakega božanstva. — Na poslopih vidiš še semtertija napise ali imena gospodarjev, narejena skóraj samo z rudečo bôjo. Po mnogih krajih sta na steni naslikani po jedna ali dve veliki kači; pravijo, da so podoba hišnih božanstev ali larov. Dôkaj je videti tudi malih čačkarj po zidovji, kakor jih dandanes otroci napravljajo po stenah.

Hiše pompejske skóraj nikjer nimajo óken na ulice, in kjer je katero, zadelano je z gostim omrežjem, kajti svitloba je dohajala rimskim hišam iz dvorišča, ki je bilo sredi poslopja. Pri raznih hišah videti so znotraj ali zunaj stopnice, kar nam spričuje, da so poslopja imela še višja nadstropja, katerih je vendar kaj malo najti v izkopanem delu mesta, kajti ognjena lava in vulkansko kamenje sta ob strašni uri razdejanja ulomila in v tla pomandrala vse višje in tanjše zidovje.

Stopáje po praznih ulicah se tudi brž spoznava, da je Pompeji bilo trgovsko mesto. Nenavadno mnogo večjih ali manjših prodalnic je videti. Vse so odprte na ulice; imajo velika vrata in obširna okna in zadaj po jedno ali po dve sôbi. V teh prodalnicah je najti mnogo kamenitih miz in uzidanih velikih prstenih vrčev za olje in takošno blagó. Časih jih je po več jeden poleg drugega udelanih in kaj dobro ohranjenih. Tudi téhtnic in različnih mér so našli po prodalnicah pri izkopavanji.

Privatne hiše so največ vse po jednom slogu zidane. Skozi malo vežo se pride na dvorišče, ki ga okrog in okrog obdaja pokrit mostovž. Sredi dvorišča je v tleh okrogla globína, v katero se je stekala dežnica. Iz dvorišča se pride v notranje hišne prostore in sôbe, ki so skóraj vse prav ozke in majhne, ker vsa dela in opravila so se vršila za dnó po večem na dvorišči. Večje hiše imajo tudi še drugo dvorišče z malim vrtom na sredi, po katerem so razpostavljene sem ter tija mramorne podobe malíkov.

Nekaj posebnega v tem posutem mestu jetudi, da so zvlasti po zasobnih hišah vsi notranji prostori barvani in vse stene prevlečene s slikami na présno, katere kažó cvetlice, živali, prizore iz prirode, a največ iz basnoslovja rimskega ali grškega, ali tudi reči iz povestnice. Slike so po večem tako dobro ohranjene, kakor bi bile izgotovljene še le pred nekaterimi leti. Bóje so prav žive in goreče; največ je žolte in rúdeče. Kar se tiče umeteljniške vrednosti, so nekatere slike po stenah pravi umotvori, toda slikani predmeti pogostoma razodevajo mehkužno in razkošno življenje malikovalskih stanovnikov. Nekatere so takošne, da bi jih sramežljivo okó kristijanovo ne moglo trpeti na steni. —

Kaj lepe in velike vrednosti so po mnogih poslopjih tudi tlà, sestavljena iz različno písanih mramornih koscev, tako imenovani mozaiki. Vendar opomeniti je, da so, kar je do sedaj bilo izkopanih slik na stenah ali mozaikov, če so bili posebne lepôte in vrednosti, preneseni v Neapolj, kjer so na ogled razpostavljeni v velikanskem in slovečem muzeji Nationale ali Museo Borbonico. In res, umno in modro ravnajo, da dragocenejši reči tija prenašajo, ker tukaj, kjer sedaj hudi žarki južnega solca gole stene žgó, sedaj nalívi dežja razkrite podrtine izpirajo, bi se ne ohranile dolgo, ako bi jim tudi prizanašale tatarske roke. —

Toliko zapaziva sploh, stopaje po ulicah nesrečnega Pompeja. Ali hočeva si še nekatere znamenitejši reči in poslopja posamezno ogledavati.

Blizo starodavnih mestnih vrat, skozi katera se v Pompeji pride od železnične strani, napravili so zadnja leta nekaki muzej, kjer so razpostavljene nekatere izkopane znamenitosti. Tú vidiš vrata, kolesa, vrče, razno kuhinjsko posodje, mnogovrstna orodja, raznih sadežev, izkopanih kosti živalskih in človeških. A kar je mene tukaj najbolj zanimalo, je osem pod steklom shranjenih, v gipsu posnetih človeških trupel, ravno takó ležéčih, kakor je ne-

srečneže pred 1800 leti zasačila smrt. Ob strašnem razdejanji je namreč Vezuv mnogo Pompejcev posúl na debelo z vulkanskim pepelom, jih črez in črez obdal in zadušil. Vroči pepel se je strdil okrog trupel in zgostil, ali v sredi je trhnelo mesó in razpadlo, in tako se je počasi sredi pepela naredila votlina, katere stene so jednake truplu zadušenčevemu. Ko so zopet leta 1863. zadeli na taka trupla sredi strjenega pepela, skušali so prav rahlo in varno iz votline pobrati kostí, in potem so v votlino počasi ulivali gipsa. Posrečilo se jim je! Ko se je strdil gips, so prav varno po vseh straneh od njega kruščili strjeni pepel in tako so dobili gipsasto človeško podobo, katera kaže zadušenega nesrečneža v ravno tisti legi, v kateri ga je zadela silna smrt. Največ leže trupla na obrazu ali tudi vznak, in na legi rók je poznati, kako so v zadnjih hipih obupno okrog sebe zbijali. Obleke ni zapaziti na truplih, menda jim jo je posmodil vulkanski pepel, ki jih je posúl. Neki deklici se vidi prstan na róci. V srečo so mestni stanovniki ob strašnem razdejanji menda po večini ubežali, ker do sedaj so izkopali samo kakih 600 človeških trupel, ali boljše rečeno ogródi.

A ta pompejski muzej hrani le prav malo tega, kar so do sedaj našli. Vse, kar ima večjo vrednost, prepeljó v Neapolj, kjer sem si ogledal po obširnih prostorih muzeja dragocenejše starine posutih krajev. Tukaj je za mnoge dni dovolj ogledovati le samo pompejskih izkopljín, ako jih nekoliko pazljivše hočeš pregledovati. Dolga vrsta sôb obsega freske, mozaike, mramornate, brončene in prsténe podobe, izmed katerih so nekatere pravi umotvori. Po teh sôbah je vedno najti slikarjev, kopirajočih izkopane dragocenosti. V bližnji dvorani studirajo povestničarji zanimive pompejske napise. Dalje so razpostavljene po omarah izkopane dragotíne, zlate in srebrne: náuhvice, prstani, verízice in jednako blagó. Zopet v drugih prostorih muzeja vidiš različnih posód; vmes je jedna, ki je še polna olja. Tudi različno orožje, stoli, kuhinjsko orodje, mnogi sadeži i. t. d. i. t. d. se tù vidijo, vse izkopano v poslopjih posutih měst. Res, nad vse zanimiva je ta zbirka in silno imenitna, ker iz vseh teh reči spoznavamo šege, navade in življenje nekdanjih Pompejcev, kakor tudi njih stopinjo naobraženosti in umetelnosti. —

A sedaj še stopiva nekoliko po ulicah izkopanega Pompeja, da si malo natančnejše ogledava le nekoliko imenitnejših poslopjij.

Tù nama vodník najprej pokaže tempelj Venerin. Velik je in precèj dobro ohranjen z oltarjem vred, na katerem so tej boginji zažigali poljskih pridelkov.

Blizo tam zagledava véliki trg ali véliko sodíšče, forum civile, ki je videti, da je nekako sredi mesta. Od treh strani ga obdaje dvojna vrsta precèj dobro ohranjenega lepega mramornatega stebrovja. To stebrovje obseza prostor, ki je 157 metrov dolg in 33 metrov širok. Šest cest je speljanih na ta terg, ali kjer se steka cesta na sodíšče, tam jo zapirajo precèj visóki stebriči, menda zato, da nihče z vozom ni mogel na forum. Po

raznih krajih notranjega prostora je 22 stebrov, in soditi po napisih, ki jih beremo na njih, so ti stebri nosili podobe imenitnih rimskih móž.

Sodíšču nasproti stoji tempelj Merkurijev z lepim oltarjem na sredi, ki ima ob straneh podobe zalega vzbuknenega dela. — Temu poslopju ravno nasproti je tempelj malika Jupitra; mogočnih stopnic 18 drži do stebrovja na spodnji strani. Zidovje je 30 metrov dolgo in njega notranje stene so vse polne slík.

Nekoliko stráni so očitna kopališča ali toplice. Kaj zanimivo poslopje je to in veliko, izkopano še le leta 1824. Meri na dolgost 53 metrov in na širokost 49 metrov. Dolga vrsta sób je pred nami. Tú je sobana, kjer so kopajoči se shranjevali oblačila, poleg njé prostor za kópel v mrzli vódi. Dalje toplica za gorko vódo, blizo tam sobana za poténje (sudatorium). Stenam so uzidane ceví. Videti je, da je iz jedne peči dohajala gorkota vsem toplicam, kakor je tudi vóda bila napeljana po vsem poslopju iz jednega vodnjaka. V vseh prostorih se kaže nekdanja krasota. Vsa tla so uložena z dragocenim raznobojnim mramorjem, vmes podobe v mozaiku. Po stenah so lepe stukature in slike na présno.

Toplicam ravno nasproti je hiša, v kateri so našli pri izkopavanju mnogo dragocenosti in zlatega lišpa. Moralo je biti to poslopje last pravega bogatína, kateremu se je bilo bati tatov, ker na hišnem pragu je narejen pes v mozaiku z napisom: „Cave canem“. Nahajejo se tudi po raznih drugih pompejskih privatnih hišah napisi v tleh blizo praga; največkrat se beró iz malih kamencev sestavljene besede „Salve“ ali „Have!“

Na zapadni strani Pompeju steza se od predmestja do velikih Herkulanskih vrat tako imenovana Via Domitiana, ali cesta grobov, ker ob nji stojé na desni in levi róci grobni spominki, nekateri prav lepi in velikanski. V mnogih so našli dokaj pepélnic ali zalih vrčev z ostanki sežganih mrtvecev.

Ob tej cesti stoji tudi tako imenovana Villa Suburbana ali palača Arija Diomeda. To je jedno največjih in najlepših do sedaj izkopanih zasobnih poslopij. Imelo je trí nadstropja, a gornje je podrto. Pravi mogočnež je moral biti gospodar tej palači; imel je v hiši svoje toplice in vrt 33 metrov dolg in ravno toliko širok, v katerem so izkopali mnogo prelepih stativ. Pod hišo je klet, kjer so našli 17 človeških trupel, največ otroke in ženske. Poleg njih so našli tudi precèj živeža. Pri durih so ležale moške ogródi s ključem v róci in blizo njih drugo truplo s posodico, polno dragocenosti. Spoznati je iz vsega tega, da so reveži ob strašnem razdejanju v prvi naglici zgrabili nekoliko hrane in najlepših dragotín in bežali pod hišo v klet, da si ohranijo vsaj življenje, ali drobni vulkanski pepel jim je zadelal okna pri kleti in jih zadušil!

Zanimiva je tudi neka izkopana prodalnica zaradi napisa na pragu, ki slóve: „Salve lucrum“ — in na steni predhišja se beró besede: „Otiosis locus hic non est, discede morator.“

Izmed mnogih do sedaj najdenih očitnih poslopij imenujem še veliko gledališče. Prav lepa zidava je. Prostor za igre, tako imenovana „scena“ in „orchestra“ sta pokrita in imata mramorna tla. Za kakih 5000 gledalcev je bilo prostora v poslopiji, in kjer so stali ali sedeli, ni strehe.

Prav ob koncu mesta na jugozapadni strani so izkopali poslopje, vredno, da si ga ogledava. To je amfiteater pompejski. Od zunaj so ga pustili zasutega, znotraj je očejeno. Poslopje je podolgasto-okroglo. Daljši njega premernik ima 130 metrov, krajši 102 metra. Od vseh strani se od arene k višku vzdigujejo kamniti sedeži; 35 vrst jih je, in prostor so dajali 20.000 gledalcem.

Naj zadostuje; ustaviva se. Južno solnce med golim zidovjem silno pripeka in poleg tega prihaje mislečemu človeku tako milo, milo pri srcu. Hodiš po ulicah gori, po ulicah doli — vse mrtvo je in tiho. Oziraš se po hišah — a vse prazno, ni ga sledu življenja! Gledaš tempeljne, visôke bazilike, obračaš se na mogočno sodišče in kličeš: kje ste, ki ste se tukaj zbirali k modremu posvetovanju? — ali nihče se ne oglasi; še ptičice so zbežale izmed golih, vročih razvalin! Ni ga cvetóčega vrta, ne košatega drevesa, ne oveseli ti pisana cvetka očesa — vse prazno, goló, podrtó, mrtvo, kakor v kraljestvu smrti! In če k višku pogledaš proti severju, stopi ti pred oči bližnji Vezuv, oblastno piháje iz orjaškega kôtna vulkanskih moči svoje črne oblake, kakor bi ti hotel reči: Glej, vse to je moje delo!

Krško mesto na Dolenjskem.

Zgodovinska črtica. Po raznih virih in delih sestavlil J. Lapejner

Krško je staro kranjsko mesto. Iz starodavne keltske in rimljanske dóbe se vendar o njem ničesar ne vé, kakor n. pr. o keltsko- (morebiti slovansko?) rimljanskem mestu Nevioudunum, ki je bilo ob Savi blizo Krškega, jedno uro hodá od poslednjega oddaljeno, v sedanji leskovški fari, med vaséma Dernovo in Vihre. V rimljanskih časih in kasnejše v 1. polovici srednjega veka je utegnila v Krškem biti ladijestaja. Ker se je od todí do Radeč na desnem bregu Save dosta rimskih novcev našlo, sklepa se, da je utegnila uže v tistih časih po tej strani Save tudi stezica biti od Nevioudunuma do Radeč, kjer so še Rimljani ladijestajo imeli. Nevioudunum je bilo, kakor kažó najnovejša preiskavanja, cvetóče in zeló obširno mesto, ki se je bilo prav za gotovo obdržalo do konca 4. stoletja. Ker o njega daljšem obstanku nimamo nikakoršnih gotovih poročíl, soditi se smé, da so to mesto v dóbi preseljevanja národov Huni ali katero drugo ljudstva razdejali. Nemirni časi, ki so prišli po dóbi preseljevanja národov, ko sta še divja avarska in magjarska národa sredi Evrope razsajala, niso bili ugodni zidanju gradov in mest. Zato se tudi početek krškega gradú, ki je gotovo prej stal nego mesto, smé iskati v letih 1000 p. Kr. Prvo poročilo o obstanku krškega gradú imamo še le od l. 1189. To leto je namreč — tako poročajo stara pisma — „Adalbert von Bogen“ (morda Bozen?), krško graščino zastavil salcburškemu stolnemu kapiteljnu, in skóraj potem (l. 1202.) sta on in njega brat to graščino v fevd ponudila solno-graškemu nadškofijstvu. Nekoliko let kasnejše (l. 1248.) se navaje gospodar krškemu gradu Bertold Krški (Berthold von Gurkfeld), čegaver ime se nahaje za pričo v pismu o utemeljenju kostanjeviškega samostana (Mariabrunn bei Landstrass). Ostolf Krški je drug krški gospod, podpisan v pismu dné 2. februarija l. 1270, v katerem brižinski (Freisinger) škof Konrad vse fevde, kateri so bili zaradi smrti koroškega (in kranjskega) vojevode Ulriha na razpolaganje, prenaša na češkega kralja Otokarja. — Na pod-

nožji gradu naselilo se je sčasoma vedno več in več ljudi, ki so bili postavili temelj kasnejšemu mestu. A kedaj so se tukaj prve kočice postavile, nam zanesljive zgodovinske številke ne povedo niti pri tem, niti pri drugih mestih. Mestna kronika v Krškem, katero je pisatelj teh vrst pregledal, navaja vendar l. 1288 kakor leto mestnega ustanovljenja; ali razumno je, da take letnice niso velikega pomena, čeravno nam pričati utegnejo o starodavnosti kraja. —

Rodovina krških gospodov je l. 1322 izmrla. Kedo je bil njih imetje podedoval, o tem nam povestnica ne poroča, najbrž deželni knez, fevdalni gospod, kajti tudi Krško je bilo državni fevd. Toda v poznejših letih so imeli Krško celjski grofje, oni silno bogati in mogočni gospodje 14. in 15. veka. Tukaj je bival uže l. 1421. v povestnici dobro znani celjski grof Friderik, kateri je bil dobil po svojem očetu Hermanu tudi graščine: Samobor, Kostanjevico, Rudolfovo in drugo po Ortenburgih podedovano imetje na Dolenjskem. V Krškem je umrla l. 1422 tudi Frideriku soproga, rojena grofica Modruš, o kateri se je govorilo, da jo je mož umoril, ker je Veronika Deseniška bolje ugajala njega srcu. Poslednjo je bil Friderik tudi za ženó vzal, ali njega oče, Herman, jo je tožil o čarovništvu; dasiravno je bila nedolžna izpoznana, dal jo je bil v ječi utopiti. Njé truplo počiva v nekdanjem kartuzijanskem samostanu v Jurkloštru pri Laškem trgu. Vdova poslednjega celjskega grofa Ulriha II. (umorjen dné 8. (11.) novembra l. 1456 od Hunyadove ogerske stranke v Belgradu), Katarina, hči srbskega kneza Jurija Brankovića, bivala je tudi nekoliko časa v Krškem. Po smrti Ulrihovi prepustiti je morala cesarju Frideriku IV. vsa prostrana gospodarstva, razven krške graščine. Zadovoljiti se je morala samo z 2000 gld. letnih dohodkov in s krškim gradom, kate-rega si je bila volila za svoje vdovsko življenje. Poznejše se je bila ta poslednja celjska grofica še temu odpovedala in je šla v Dubrovnik v samostan. Drugi sicer hoté vedeti, da je živela pri svoji sestri Mari, vdovi sultana Murada II., v Jasovi, blizo Atoške gore na Turškem.

V 15. veku je divji Turek uže često prihruméal v slovenske kraje, posebno je bila dolenska stran najčešče od njega poteptána in razdejana. Da „zakleti sovražnik krščanstva“ tudi Krškemu in okolici ni prizanašal, menda ni treba omenjati. Razsajal je tudi posebno v l. 1469, l. 1475 in l. 1546. Da so bili Turci tudi temu kraju nemalo škodo napravili, razvidamo uže iz tega, ker je cesar Friderik IV. dné 27. januarja l. 1478. krškemu župniku Primožu opustil vse davke za novi farovž, kajti starega so bili Turci požgali. — Da bi se bilo Krško ložje utrdilo in branilo grozovitemu sovražniku, podelil mu je cesar dné 5. marca l. 1477 mestne pravice. V istem letu je dobilo mesto tudi svoj grb, ki je imel na višnjem polju v končnem delu zeléno goróvje, v sprednjem delu na jedni polovici podobo sv. Janeza Evangelista v rudeči obleki, držečega v róci čašo (kélih) s tremi kačami, a na

drugi polovici je slika mesta s stolbi, belim zidovjem in rudečim stréšjem. — Krško mesto je imelo uže v 15. veku svojo bólnico, kateri je cesar Friderik dné 26. januarja l. 1578. potrdil nje imetje. Kasnejše se je nje imovina zeló pomnožila. Krški župnik Martin je za njo ustanovil posebno hišo z zemljiščem poleg popokališča. Celjski grof Friderik in grofica Katarina sta jej darovala zemljišča in desetine. *) Dasiravno so mesto mnogokrat Turki napadali, vendar se je še precej razvijalo, kajti bilo je važno zavoljo svoje lege ob Savi in po glavni cesti. Imevalo je tudi mnogo izrédnih pravic pred kmétiskimi vasmí. Vsi vladarji za Friderikom so mu mestne pravice z nova potrjevali in pridobljenim še novih privedali. Pravice do letnih in tedenskih sejmov so bile n. pr. dné 28. avgusta l. 1563. z nova odobrene

Kakor več inih mest, je imelo tudi Krško pravico svojega sodstva. Kako ponosni so bili Krčani o tem, in kako bogati so morali biti, nam spričuje znamenje samosvoje pravice v sodnijskih rečéh, namreč srebrena sodniška pálica krškega mesta. Dolga je 30 palcev, široka $1\frac{1}{8}$ palca; na konci je pozlačena, in tudi nje olupšave (arabeske) so pozlačene. Na sredi ima trak z dvema grboma; prvi kaže krško mesto, drugi dvojnega orla z mečem in žezlom. Ob robu je napis: „Statt 1526 Gurkhfeldt“. Na spodnji plóči sta urezani črki M. P., ki pomenjati gotovo ime umeteljuika, morda Martina Porebella, ki je bil kipar v Celovci.

Krško mesto ni imelo nikoli svoje fare ali svojega župnika, spadalo je od nekdanj pod leskovško župnijo, in leskovški cerkveni oblastnik je bil ob enem krški župnik, a kasnejše je pomenjal naslov krški župnik toliko, kakor leskovški. Fara leskovška je bila uže l. 1274. ustanovljena. Prvi župnik se navaja Bertoldus. Pod farno cerkvijo in okolo cerkve v Leskovcu je moralo stati nekdanj jézero, kajti Valvazor pripoveduje, da se je imenovala prej „cerkev matere božje na jézeru“, in Hrvatje še dandanes leskovško farno cerkev tako nazivljajo. Iz te male cerkve so, kakor Valvazor pripoveduje, deželni stanovci l. 1500. postavili sedanjo farno cerkev v spomin dobljene zmage o Turcih. V cerkvi je znamenita propovédnica (prížnica), izsékana iz jednega samega kamena, ki je bil izkopan na krajih, kjer je stalo starodavno mesto Neviodunum. Služila je morda Rimljanom za govorniški oder. — Sedanja krška vikarijatna cerkev je bila dolgo časa le podružnica leskovški fari, dasiravno so imeli nekateri leskovški (krški) župniki svoj sedež tudi v Krškem. Poseben vikarij za krško mesto nastvil se je še le pred kakimi 50 leti. Valvazor navaja v svoji slavno znani knjigi „Die Ehre des Herzogthums Krain“ več krških župnikov, med katerimi nahajemo móž, ki so se odlikovali po rodu,

*) Zgodovina poroča o prav mnogih in pogostnih ustanovah za krško bólnico, dandanes je s težka znati, da je v Krškem takošen zavod.

dostojanstvu in učenosti. L. 1439. se imenuje n. pr. Andrej Düring, ki je bil tudi prvi dijakon slovenski pokrajini. V dóbi protestantski (l. 1582.) je bil leskovski župnik Polydorus de Montagnana. Bil je tudi prošt v Rudolfovem, župnik v Laškem trgu na Štajerskem in svétnik nadvojevodi Karolu. O njega delavnosti za katoliško vero v dóbi reformacije čujemo kasnejše.

Nova Lutrova vera, katero je po Kranjskem posebno Primož Trubar s pomočjo deželnih stanov (grofov, graščakov) zelo razširjal in s tem največ dosegel, da je za nje razširjevanje spisal in tiskati dál mnogo slovenskih knjig, poprijela se je bila tudi Krčanov. Kakor v Ljubljani, Kranji, Metliki, Radečah in družih krajih, naselil se je bil tudi v Krškem protestantski pridigar (predikant) Ivan Weyxler (l. 1567.). Ta je zbiral okolo sebe navadno kacic 200 ljudi; posebno ženske so ga radé poslušale. — Ali skoraj je bil zatožen, baje po duhovniku, kateri je navadno zórno mašo bral, in sicer novemu krškemu župniku Polydoru pl. Montagnani. Ta pride v Krško ravno takrat, ko je Weyxler v cerkvi pridigoval, ter ga hoče odpraviti. Ali Weyxler mu odgovarja, da ima pravico pridigovati od Krista in od deželnih stanov. Na to je baje nastal v cerkvi nemír in prepír, zvlásti ženske so bile na novega katoliškega župnika srdite in bi mu bile skóraj njegovo cerkveno oblačilo raztrgale. Po drugem poročilu je župnik v cerkvi ostal in protestantski pridigar peté odnesel. Drug dan po tem dogodku so se podali k župniku mestni sodec z dvema meščanoma ter pridigar Weyxler, ki so ga vprašali o svojem včerašnjem postopanju v cerkvi. Župnik odgovorí, da je delal po povelju nadvojevodinem, kateri mu je naročil, da nima trpeti v svoji fari krivovercev ali jim celó dopuščati pridigovanje. Sódec se je sicer zahvaljeval o tem razjasnilu, ali tudi se potezal za pridigarja, rekóč: da ni ničesar govoril, kar bi bilo protivno božji resnici. Prav takó se je Weyxler hotel braniti, ali z njim se katoliškemu župniku ni ljubilo prepirati. Ker so naposled še meščanje se zlagali s protestantskim pridigarjem, dovolil jim je vendar, da smejo jedino v bólnični cerkvi svojo protestantsko božjo službo opravljati, tako kakor Ljubljančanje, samo, da mora pridigar, kedar ljudstvo obhaja, v popolni mašni obleki biti, kakor pridigarji v Gradci. Weyxler teh pogojev ni hotel sprejeti. Katoliški župnik je sicer mestnemu sodcu naročil, naj Weyxlerju pridiganje prepové, ali ta mu je odgovoril, da tega on ne more, in tudi noče storiti. Meščanje so bili uže tako zavzeti za protestantskega pridigarja, da so mu hoteli nakloniti dohodke od zórnega maševanja, o katerih so oni imeli pravico.

Ali ta upornost krških meščanov ni bila brez zlih nasledkov. Ko je to izvedel nadvojevoda Karol v Gradci, velik zagovornik stare katoliške vere, pozval je krškega sodca in dva tržana, katera sta se za Weyxlerja najbolj potezala, v Gradec, in jih je tú v ječo vtaknil. Weyxler je tudi moral kopita pobrati in se umek-

ni v Novo mesto, od kodar je bil prognan uže naslednje leto (1568).*)

V Krškem je bil rojen imeniten mož protestantske dôbe Jurij Dalmatin. Leto njega rojstva ni znano; a bil je sin ubozih starišev. V šolo je hodil na Nemškem. Podpirali so ga kranjski stanovi in vojevoda Württembergski. Svoje studije je završil v Tubingi, kjer je tudi Trubar po očetovski skrbel zanj. L. 1569. so ga imenovali protestantskim pridigarjem in učiteljem. Kakor smo omenjali, pisal je uže Trubar mnogo slovenskih knjig. Poleg drugega začel je bil tudi prelagati sveto pismo na slovenski jezik.***) Ali tega ogromnega dela njemu samemu ni bilo moči izvršiti; ta velevažni posel je izročil Juriju Dalmatinu, ki ga je bil tudi v nekolikih letih s pomočjó drugih tovarišev srečno in lepó završil. Tisek je v tistih časih mnogo stal, ali z novci so to delo podpirali kranjski, koroški in štajerski stanovi ter mnogo nemških vojevod, grofov in mest.

Ta za slovensko slovstvo zeló zaslužni mož, ki je zatorej prvi preložil sveto pismo na slovenski jezik, umrl je l. 1589. v Ljubljani. Bil je oženjen. Njega ženi je bilo imé Barbara. Imel je več otrok, od katerih sta mu dva sina še mlada umrla.

V Krškem je bival svoje dni (za Lutru) drug znamenit mož naše domovine. Ta je bil Adam Bohorič, rodom Dolenjec. Učil se je raznih nauk na Nemškem, kjer je slušal veleučenega Melanchthona, prijatelja in vérskega privrženca Martinu Lutru. Ad. Bohorič je v Krškem poučeval, se vé, ker javnih šol takrat še ni bilo, osobito otroke plemenitnikov. A v Ljubljani so bili takrat deželni stanovi, (sedaj pravimo deželni zbor), ustanovili šolo, nekakošen gimnazij, kateremu je bil vodja Budina. Po njega smrti pozvali so Bohoriča na to mesto (od l. 1566. do 1582.) Bohorič je tudi pomagal Dalmatinu sveto pismo na slovenski jezik prelagati. Vendar največjo zaslugo in zgodovinsko imé si je bil Bohorič pridobil s tem, da je spisal prvo slovensko slovnico (v latinskem jezici) in v njej ustanovil pravopis, ki je bil 300 let v rabi. Pisatelji pred Bohoričem niso znali pisati slovenskih glasov c, č, s, š, z, ž, in so zanje rabili raznih nedoslednih sestáv latinskih pismén. Toda Bohorič je bil tako odločil: naš c=z, č=zh, s=f, š=flh, z=s in ž=sh. Tega

*) Luteranski veri v Krškem še dolgo ni bilo konca. Za mestne sodnike se je volil navadno mož nove vere, in ko so s početka 16 veka protestante ostro proganjali, dobili so bili trije Krčani od škofijstva povelje, naj se pridejo (menda v Ljubljano) zaradi nove vere zagovarjat. Takrat je živel tukaj nek Tischler, sin predikantov, katerega so bili katoličanje od nove vere odvrnili.

***) Trubrove slovenske knjige so imele mnogo nasprotnikov. Da bi se iz neopravičenih vzrokov ne uničevale, želel je Trubar, naj jih komisija duhovnih in posvetnih gospodov pregleda. V tej komisiji nahajemo poleg drugih tudi krškega župnika Zilspacherja.

pravopisa so se Slovenci držali skóraj do l. 1850. in ga imenovali bohoričico. Še le pred 30 leti smo se stalno prijeli gajice, črkopisa hrvatskega domoljuba dr. Ljudevita Gaja, kajti sedanjí č, š in ž rabi tudi Hrvatom in Čehom.

Najslavnejšega kranjskega domoljuba ostanke hrani tudi krška zemlja. Ta je bil Ivan Vajkard plemeniti Valvazor. Kedo še ni čul tega slavnega imena? Valvazor je bil bogate plemenite kranjske rodovine, ki je bila iz Laškega došla, na Kranjskem se naselila ter je, že prej imovita, morebiti tukaj ne malo obogatéla. Pradedje Valvazorju so imeli graščino Turnsko (Thurn am Hart) in Krško. V krškem mestecu so uže ti za bólnico napravili ustanove. Naš Valvazor je bil rojen v Ljubljani dné 28. maja l. 1641. Hodil je najprvo v jezuitske latinske šole pri sv. Jakobu, ki so bile takrat dobro oskrbljevane. Valvazorju učitelj je bil tudi najstarejši kranjski zgodovinar Schönleben. Po završenih šolah podal se je bil po svetu, bil je na Laškem, na Francoskem in celó v Afriki. Ali tužina mu ni prijala, želel si je v lepo svojo domovino, po vsem svetu še nepoznano, katero je vendar jako goreče ljubil. Po svetu se je Valvazor mnogo naučil, a še več domá, kjer je bil vedno zakopan v svoje knjige. Spisal je sam mnogo déla, in tudi sam jih založil, kar ga je stalo preobilo truda in mnogo noveev. Največja, najvažnejša njega knjiga je „Die Ehre des Herzogthums Krain“, katera res naši deželi dela največjo čast. V tej obširni knjigi, ki obséza v vsem 3320 strani in 533 podob, popisana je vsa kranjska dežela (in nekoliko tudi sosednje) v vsakem zanimivem obziru. Valvazor je sam obhodil in obiskal vsako mesto, vsak trg, vsako vas, grad, grič, reko, jézero na Kranjskem, povsodi je vse obrisal in zapisal in s pomočjo mnogih prijateljev, s pomočjo vsakovrstnih knjig — spisal in založil knjigo, kateri ni najti vrstníce. Ali stala ga je tudi knjiga vse njega imetje, katero ni bilo malo, kajti imel je več graščin, dragoceno knjižnico in druge stvari. Še le dva in petdeset let star, je bil ves obubožal. Kupil si je še ta slavni mož naše dežele l. 1693. hišo (št. 85) v Krškem od tržana Vodníka (prednika prvemu slovenskemu pesniku), a le malo dni — od meseca februarija do septembra — je v njej stanoval. Dné 19. omenjanega meseca l. 1693. sklenil je svoje prezasluzno življenje. Zemeljski ostanki Valvazorjevi počivajo zatorej v mestu, kjer so mu bili prijatelji postavili lep grobni spominek, katerega, žal! sedaj ni več videti.

Krško mesto smé zategadelj ponosno biti, da tú počiva najslavnejši kranjski zgodovinar, Ivan Vajkard Valvazor.

V svojem preslavnem delu se spominja Valvazor tudi krškega mesta in okolice na mnogih krajih. Popisujóč kranjska mesta, trge in samostane, prinaša tudi popis tega mesteca s sliko. Slika, dasi ni prav zadeta, kaže nam še dobro ohranjen grad (stari grad, sedaj čisto razdrt) in še mestno zidovje ob séverni in južni strani po Tržki gori navzgor. Sedanjih hiš sicer ni več

razločiti, a posamezne še stoječe cerkve se na sliki mogó kolikor toliko izpoznati. Na južnem konci mesta se vidi „Turn“ (stolb*), v katerega so baje „čarovnice“ metali, ter jih v njem sežigali, o čemer stari ljudje še vedó pripovedovati.

Pri zgodovini krškega gradú ne navaja mnogo novíc, katerih bi uže ne bil povedal. Po smrti Ulrihove (poslednjega celjskega grofa) vdove je pripadel grad avstrijskim vladarjem. Kasnejše ga je imel neki prednik Valvazorjev, za njim baroni Moškon, potem (za Valvazorja) grofica Strassoldo. Ali sedaj je morebiti uže minulo 200 let, od kar ni nihče v njem stanoval, in le malo-kateri Krčan se spominja še celega zidovja. —

O kmétiskem uporu, ki je bil l. 1573. v Krškem, piše tudi Valvazor. Mi hočemo o njem takoj več povedati. —

L. 1578. in l. 1646. je bila v Krškem kuga. — Kapucinski samostan se je l. 1639. sezidal. Napósled pripoveduje o Krškem še to: „Novembra meseca l. 1686. se je bil kaplan graščinski, (kjer je opravljal službo božjo v kapeli) v Savi s svojim konjem vred utopil. Govorí se, da je bil vúnjen.“

Podružnic v krški fari našteva Valvazor 24, med temi sedanjo vikarijatno cerkev sv. Janeza Evangelista v Krškem, cerkev sv. Florijana (na pokopališči), sv. Duha (špitalska) in sv. Rozalije (na bregu). (Bolniško cerkev — takó pripoveduje Valvazor — so utemeljili meščani iz delavnice sedlarja, a bólnico samo so po tem istem viru rajhenburgski graščaki ustanovili. — Pri podružnicah v Drnovi in Vihrah v leskovski fari tudi Valvazor o ostankih keltsko-rimskega mesta Neviodunuma govori. Ko Valvazor o Krški fari končuje svoje pripovedanje, omenja še smešnice o pijanem kmetu, katerega so njega voli s štajerske strani na to stran Save na vozu spečega srečno prepeljali. Navzlic tej milosti božji pa kmet ni hotel pobožno živeti, marveč je svojega svaka pri neki priliki ubil in potem na Hrvatsko pobegnil.

S početka 16. veka je bilo sem ter tija po Slovenskem čuti o uporih kmetov proti graščinam, ki so neznano mnogo davka in tlake od kmeta terjale, ker so grofi tudi vsega obilo potrebovali, da so se silovitemu Turku in proti Benečanom vspešno braniti mogli. Ali, ker so le preneumljeno od ubogega kmeta davek izterjevali,**) začel se je ta napósled upirati. Razni mali upori so bili s početka 16. veka l. 1503., 1513., 1514. Težko se je bil uže upor l. 1515. zadušil. Takrat se je bilo namreč zbralo v Bréžicah na Štajerskem kakih 40.000 kmetov, če ne še več. Poté-zali so se za „staro pravdo“ (pravico) in za večje svoboščine. Prosili so sicer olajšanja najprvo pri cesarji Maksimilijanu I. v Avgsburgu, a ker jih je bil ta samo z obljubami odpravil, prijeli so za orožje in šli na gradove. Najprvo so bili Méhovski

*) Stolb je bil prvotno za brambo proti sovražniku.

**) V Krškem je prav grozovito kmete tlačil nek Jurij Turnski (Georg von Thurn), kakor poroča A. Dimitz v svoji „Geschichte Krains“.

grad pri Rudolfovem napali in tukaj strašno razsajali. Umorili so dva brata graščaka, več vitezov in otrok zadavili. Njih plén so bili tudi gradovi: Šrajbarski grad (Thurn am Hart) pri Krškem, Bôštajn, Raka, Mokronog, Rukénštajn in drugi. Ali deželna in cesarska gospóska je zbrala večjo naoroženo vojno in skóraj zadušila divji upor, ter je kmeto, ki so se ga udeleževali, ostro kaznovala.

Poslednjega upora krško mesto menda ni zeló čutilo, ali vse inače se je pozneje udeleževalo kmétiskega upora l. 1573. Tega vélikega upora je bil zeló zakrivil graščinski posestnik Tahy v Sosedu na Hrvatskem. Ta je s svojimi podložniki prav neusmiljeno in živinsko ravnal, vse mu je vzel, kar mu je bilo po volji pri kmetu: živino, vino, ženo, otroke. Zato so se uprli najprvo hrvatski kmetje in njim se pridružili še štajerski kmetje ob levem bregu Save od Bréžice do Sevnice in Kozjega. Vseh skupaj je bilo morebiti do 40.000 móž. Pred vsem so vzeli ustajniki mesto Bréžice, potem so se ušatorili pri Vidmu, onstran Krškega. „Prva naloga je bila“ — pripoveduje véšči Parapat v „letopisu l. 1869. slovenske Matice“ — da si pridobé krško mesto. To ni bilo težavno, saj so bili meščanje z uporniki jednih misli, hodili so čez brod v Videm k njim in ti v mesto ter so se pogajali o brodu. In res, dva dni potem je bil brod v njih oblasti. Dolžili so krškega oskrbnika, češ, da je pripomogel, da so meščanje brod upornikom izročili Četa upornikov, ki je bila namenjena rogoviliti po Kranjskem, ne čaka dolgo onkraj Save, temač jo nemudoma prebrodi in obsuje Krško mesto. Nekateri kmetje prideró celó vanj in razlijó svoj žólč tú nad hišami dacarskimi, ter pobijó peči, okna, stene in usmrte poslednjíc predrznežev, ki so se jim v bran stavili. Graščaki v okolici, posebno samostan v Kostanjevici, so bili zeló preplašeni. Na pomoč pošljó deželni stanovi Jošta barona Turna, žumbergskega kapitana, ki je imel povelje nad brzimi Uskoki. Ta pride še tisti dan Krčanov reševat. Ustopi se okolo Krškega, kamor se je bilo kakih 2000 kmetov umeknilo, in jih od dveh strani zajame. Boj je bil srdit, a uporniki skóraj omagajo. Kar jih ni bilo posekanih po Uskokih, ti so zbežali. (Valvazor ima o tem boju sliko). Turn je bil v tej borbi izgubil hrabrega kapitana Bihačkega, Danijela Loškega; koliko še drugih svojcev, ne poroča se. Kmetov je bilo 300 ali 400 (ali celó 1000) ukončanih, a nekateri so se bežéci v Savi utopili. Nekaj ujetnikov so bili v Ljubljano odvédli, in nekaterim so rokó in ušesa posékali. Poveljnik Turn je svoje grozovito početje s tem izgovarjal, da je to storil „drugim v strah in svarjenje“ in da „takó delajo tudi drugi gospodje“.

Uskoki so v krškem mestu po zmagi strahovito plénili in nikomur ne prizanašali, niti ne ženskam in otrokom. Lehko si zatorej mislimo, kakošno divje morišče je moralo biti takrat (dné 5. svečana l. 1573.) naše krško mesto.

Bilo je tudi ne dolgo potem konec temu uporu, kajti poveljnika upornikom, Ilijo, so bili skôraj potem štajerski, ogerski in hrvatski vojniki blizo Kozjega potokli.

Manjši kmétiski upori so bili tudi v poznejših letih še na Kranjskem in na Štajerskem. Da so jih ukrotili, vzeli so kranjski stanovni na pomoč navadno Uskokov, a ti so po potlačenem uporu plénili pri krivičnikih in nekrivičnikih. Krčanom je nasledek zveze z uporniki l. 1573. v ta nauk služil, da so bili l. 1635., ko so se unémali drugod mali upori, priségli braniti se upornim kmetom. Vsaj tako se bere v kroniki krškega mesta.

Krško mesto je tudi zadelo še mnogo drugih nesreč. L. 1628. je bil v saboto pred sv. Trojico tak hud pôtres, da je trajal tri ure; še hujši je bil dné 27. novembra l. 1632., trajal je noč in dan. L. 1646. je bila kuga v Krškem, Leskovcu, v Šrajbarskem gradu in drugod.

Kronika v občinskem uradu poroča, da se je bil unél l. 1790. upor kmetov proti Turnski graščini, a da so ga skôraj potlačili. Tisti vir poroča o veliki lakoti zaradi slabe letine v l. 1814., 1815. in 1816. in o veliki rodovitosti l. 1817. L. 1824. je bila Sava izstopila in precejšnjo škodo napravila. L. 1829. so bili po tistem viru razbojci napali Turnsko in Velikovaško graščino in da je bil pri tej priliki grof Auersperg ranjen. O letu 1834. se tudi tukaj poroča, da je bila prav dobra letina in izvrstno vino. L. 1837. je dobila meščanska straža uniformo. L. 1840. se je čutil močan pôtres in tisto leto' je bila uvedena prva ponočna svečava po mestu. L. 1863. se je odprla železnica Zidanmost-Zagreb, ki drži ob štajerski strani mimo Krškega. L. 1866. je bil dodelan most čez Savo med Krškim in Vidmom.

O naobraževanji mladine so skrbeli najprvo očetje kapucini. Za gotovo se zna, da so od l. 1786. do 1803. oni imeli nekako normalno šolo, za katero je samostan od vlade po 50 gld. na leto dobival. Do l. 1875. oskrbovali so jednorazredno ljudsko šolo posvetni učitelji. A ko je bil l. 1877. bogati krški meščan Martin Hočevnar sezidal za malo mesto velikansko šolsko poslopje in ga krškemu okraju za šolske namene podaril, otvorila se je bila v njem čveterorazredna ljudska in tri-razredna nemška meščanska šola.

Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele.

Spisal izdatelj Peter Kozler.

Predgovor.

Dne 27. junija t. l. je prišla k meni gospá vdova nepozabljivega rodoljuba Petra Kozlerja in je meni, prvosedniku „Maticе slovenske“, izročila zapečateno pismo. Na zavitku temu pismu stojé besede: „Po moji smrti odpreti!“ V navzočnosti gospé vdove sem odprl zavitek in v njem našel rokopis pokojnega rodoljuba z napisom: „Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele; spisal izdatelj Peter Kozler.“ Na zavitku je zapisal gospod Kozler še naslednje besede: „Uložene dogodbe so bile uže l. 1863. za natis spisane; ako bode slovenska Matica po moji smrti spoznala, da so razširjenja po tisku vredne, naj jih natisne.“ Nepopisljivo vesel té dragocéne ostaline, ki nam svedóči, koliko je trpel naš Peter Kozler za to, da se je leta 1848. drznil na svetlo dati „zemljevid Slovenije“, brez pomisleka obljubim gospé, da uže v letošnji „Letopis Maticе slovenske“ vzamem za našo literarno in kulturno zgodovino v prenuogem obziru jako zanimivi spis, ki vzvišuje njega ceno v obili meri in ostaje iskrenemu rodoljubu, mučeniku národne stvari, najlepši spomenik „aere perennius“. Al ob jednom je tu spis tudi po uradnih dokumentih izpričan dokaz tedanje avstrijske cenzure in kakošni robóvi smo leta 1848. še bili Sloveni!

Dr. Jan. Bleiweis,
urednik „Letopisu“.

Slavni slovenski pisatelj Matija Vertovec je leta 1848. bil nekoliko dni v Beču. Njega prijatelji in spoštovalci so ga pogostoma obiskávali in po mestu izpremljali. Pri tej priliki, pomenkovaje se o potrebah slovenskega národa, sva ga dr. Matija Dolenc in jaz prosila, naj spiše tudi „občno zgodovino za Slovene“, takó domače, kakor sta neprecenljivi „Vinoreja“ in „kemija“. „Presar sem za tako obširno delo“, nama je odgovoril, „vendar se ga hočem poprijeti, ako mi obljubita, da bodeta tudi vidva vsak kako slovstveno delo sestavila“, in svetoval je dr. Dolencu

pisati o pravoznanskih rečeh, a meni o zemljepisji. Podali smo si roke. —

Občne povestnice rokopisi so se v Vertovčevi ostalini našli uže tako dogotovljeni, da je g. dr. Janez Bleiweis leta 1853. začel na svitlo dajati te Slovenom jako koristne bukve za prilogo „Novicam“. Povabilo c. k. pravosodnega ministerstva, izdano leta 1849. in poslano dr. M. Dolencu, dr. Fr. Miklošiču in M. Cigaletu, naj se pridružijo komisiji za ustanovitev „jurično-politične terminologije slavjanske“, prileglo se je obljubi dr. M. Dolencu, ter se je jugoslavjanska terminologija za pravniške in državoslovne zadeve uže leta 1853. tiskala v dvorni tiskarni.

Tudi moja naloga ni zaostala; urédil in nabral sem zemlje- in národopisno gradivo in dokaj statističnega blagá. Prijatelji in znanci poslali so mi dotičnih zbirk, med katerimi se imam zahvaliti posebno g. dr. Janezu Bleiweisu (za prevažni popis dekanij in fár nekdanjega labudskega škofijstva) — saj je on bil prvi podpornik vsaki národni stvari — ter g. g. Andreju Einspielerju, Matiji Majerju, dr. Muršecu, Kreftu, Kobetu i. m. d. Načrt zemljevida je bakrorézec E. prevzel, da ga na medeninasto plóčo uriše in to delo završi po pogodbi v prvi polovici leta 1849. Bakrorézec E. je potem meseca oktobra leta 1848. nenadoma iz Beča ubežal — zastoj je bil moj trud in trošek, ker ni bilo ni duha ni sluha, kam je pobégnil, kje je moj načrt in uže precej dodelana medeninasta plóča.

Po srečni naključbi sta se moj načrt in plóča leta 1851. našla, in bakrorézec Anton Knorr je potem obljubil plóčo zemljevida do konca leta 1852. dogotoviti. „Novice“ dné 17. novembra leta 1852. šte. 92. so dakle naznanile, da bode tisek „zemljevida slovenske dežele“ in „zemljepis“ meseca januarja leta 1853. gotov, in ob jednom je bilo oznanjeno vabilo na naročbo, potem ko je c. k. tržaško in ljubljansko policijsko ravnateljstvo po §. 7. postave za tisek dopustne liste*) izročilo, v „Novicah“ in po drugih novínah.

*) Dopustni list c. k. ljubljanskega policijskega ravnateljstva je lmei naslednjo vsebino:

„Nr. 825. R. An die löbliche Redaction der „Novice“ hier.

Die Einschaltung der Pränumerations-Einladung auf die vom k. k. Staatsanwaltsubstituten Herrn Peter Kosler in Tolmein herausgebende Landkarte von Illyrien in die Zeitschrift „Novice“ unterliegt als ein, in der Pressordnung durch keine ausnahmsweise Bestimmung normirter Gegenstand, keinem Anstande.

Wovon Sie in Erledigung Ihrer Eingabe vom 12. l. M. verständigt werden.

K. k. Polizeydirection Laibach den 19. November 1852.

•

Strohbach m. p.“

Skôraj potem me je tedanji goriški c. k. okrožni glavar baron Buffa po prijateljskem potu prosil, naj mu pošljem načrt ali kak odtisek svojega zemljevida. Ker po zadobljenem dovoljenju za nabero naročnikov ni bilo misliti na nikakoršno uradno postopanje ali zapreko, poslal sem iz spoštovanja (bil sem takrat c. k. državnega pravdnika namestnik v Tolminu) dné 17. decembra leta 1852. baronu Buffi makulaturu s prošnjo, naj mi jo brzo vrne, ker načrta ali natisa nisem imel, in sem makulaturu za pristavo popravkov potreboval. Ali žal! baron Buffa je bil drugače zasukal vso stvar, ter mi je vedeti dal, da je poslal izročeno makulaturu c. k. najvišji policijski oblastniji v Beč, in da mi daje svét, naj opustim izdatbo zemljevida, ker bi to utegnilo imeti žalostne nasledke („funeste Folgen“).

Te žalostne nasledke sem uže tretji dan potem izvedel, ko mi je bilo „na znanje dano“, da je c. k. vojna sodnija v Beču, (kjer je takrat gospodaril stan obsede) pri tiskarji uže napravljene natise (422) zemljevida in 1000 natisov grbov s plóčami vred zapečatila — a proti meni preiskovanje zavoljo hudodelstva kaljenja javnega pokoja, po vojaškem pravu, napotila, akoravno sem tistikrat stanoval v Tolminu. —

V svesti prevzete naloge, koristno in poučno delo spraviti na beli dan — in prepričan, da se nikakor ne more dokazati niti v mojem prizadevanju, niti v književnem delu kaka postavam nasprotna ali skrivna namemba, sem pričakoval, potrpežljiv izida preiskave, v kateri je bilo mnogo prič zaslišanih. Vojaška pravna preiskava se je napósled končala s tem, da sem namesto sodniške razsodbe c. k. vojaške sodnije, dobil dopis c. k. okrajnega glavarja v Tolminu dné 20. maja leta 1853. šte. 65 P. *), po katerem je c. k.

*) V izvirnem dopisu:

„Nr. 65. P.

Euer Wohlgeboren!

Das k. k. Militär Gouvernement in Wien hat mit Note vom 6. Mai l. J. Z. 3723/2516 der k. k. Kreisregierung in Görz wörtlich folgendes mitgetheilt: „Durch eine Anzeige der k. k. Polizei-Direction in Laibach ist bei der k. k. obersten Polizei-Behörde die Verhandlung in Betreff einer slovenischen Sprachenkarte, welche der k. k. Anwaltschafts-Substitut zu Tolmein Peter Kosler hinaus zu geben beabsichtigt hat, in einer Anzahl von 500 Exemplarien bereits anfertigen liess, und in öffentlichen Blättern Pränumerations-Einladungen dazu kund gab, anhängig und auf deren Veranlassung die hiesige kreisgerichtliche Voruntersuchung eingeleitet worden, deren Ausgang zu dem Ergebnisse geführt hat, dass ein weiteres Verfahren in dieser Angelegenheit wegen Mangel jedes Thatbestandes einer strafgerichtlichen Handlung zwar nicht statt finde, dass jedoch die hierorts den der Anfertigung beauftragten Personen abgenommenen Kupferblättern und Abdrücke, so wie jene schon fertigen Exemplare, welche Peter Kosler selbst der obersten Polizei-Behörde überreicht hat, jeder möglichen Verbreitung* zu entziehen sein. In Folge dessen

vojaško poveljstvo v Beču na znanje dalo, da se po vojaškem pravnem preiskovanju ni našlo nikakega po kazenskem pravu zadetega kaznjivega dejanja; zavoljo tega se je preiskava popustila, a da so se vsi natisi, ker se imajo razširjenju, kolikor je mōči odtegniti, izročili za obrambo redū in varnosti postavljenemu c. k. policijskemu ravnateljstvu v Beču. — Na posebno prošnjo je potem c. k. najvišja policijska oblastnija po ukazu dné 4. avgusta leta 1853. šte. 9978 sicer dovolila izročbo plōč zemljevida in grbov kakor tudi zapečatenih natisov, vendar pak tudi na ponovljeno prošnjo po ukazu dné 16. aprila leta 1854. šte. 4845 potrdila prepoved razširjevanja.

Prepričan po vsem tem, da v tedanjih žalostnih časih vse prošnje ostanejo brez uspeha, zakopal sem te grenke skušnje v dnō svojega srca, a zapečateno skrinjico, v kateri sem še le leta 1856. medeninaste plōče in natisse prejel, hranil sem v temnem kōtiču pod streho. —

Še le, ko je naš cesar po diplomu dné 20. oktobra leta 1860. svojim narodom vnovič ustanovil svobodo in podelil obilna pomiloščenja, in je ministerstvo preklicalo prepovedi prejšnjega ministerstva proti toliko tiskopisom, slovstvenim in umeteljniškim delom — še le takrat sem odprl skrinjico in v ujej našel plōčo zemljevida, a namesto v prepoved dētih iztisov samo 318 natisov zemljevida, in nepopolne so bile tudi natisnene pōle priloge (zemljepisa in imenika krajev). Na prošnjo mnogih prijateljev sem dakle meseca marca leta 1861. sklenil, te natisse (v katerih celō c. k. vojna sodnija obsednega stana ni ničesar krivega našla) razširjati. Naročil sem tisek zavleččenega narodopisa (stran XVII. do XXIV. in stran 55. in 56. priloge) pri J. Blazniku in izročil sem vse bukvarju J. Lerherju v Ljubljani, da oskrbuje razpečāvanje. Po §. 4. postave za tisek je bukvar Lerher izročil zapovedane primērke c. k. policijskemu vodstvu v Ljubljani dné 29. maja leta 1861. — in še tisti dan so bili vsi natisi zemljevida in natisnene pōle priloge („kratek slovenski zemljepis“ in „pregled“) v drugič v prepoved dēti, ker je bila z nova preiskava napōtena! — Mene in mnogo prič so zopet zaslišavali, a mojo pritožbo je vendar napōsled bilo uslišalo c. k. ministerstvo policije, katerega ukaz dné 8. junija leta 1861. šte. 3161 sem uže z od-

werden die erwāhten Kupferblatten und Abdrücke unter Einem der hiesigen Polizei-Direction als der durch das Pressgesetz zur Amtshandlung wegen Unterdrückung erschienener anstössiger Druckwerke wegen Aufrechthaltung der öffentlichen Ordnung und Sicherheit bestellten Behörde übergeben.“

Hievon werden Euer Wohlgeboren in Folge verehrten Kreisregierungs-Erlasses vom 9. Mai 1853 Nr. 429 P. zur Benennungswissenschaft verständiget.

Tolmein 20. Mai 1853.

Sterle m. p.“

lokom c. k. ljubljanskega policijskega ravnateljstva dné 14. junija leta 1861 šte. 489/Pr. *) prejel. Izrečeno je bilo, da je prepoved

*) Izvirni odlok slóve:

„Nr. 489/Pr.

Gemäss Landes Präsidial-Erlasses vom 13. d. Z. 332/Pr. hat das hohe k. k. Polizeiministerium unterm 8. l. M. Z. 3161/763 D. über Ihr dort eingebrachtes Gesuch, sich bestimmt gefunden, die von Ihnen verfasste, im Jahre 1853 in Wien mit Beschlag belegte, und sohin verbotene slovenische Sprachenkarte mit Aufhebung des Verbotnes nunmehr wieder freizugeben, wornach dem weiteren Vertriebe derselben kein Hinderniss mehr entgegen steht.

Hievon beehrt man sich Euer Wohlgeborn zum weiteren Benehmen, mit dem Beifügen in die Kenntniss zu setzen, dass unter Einem die vom Buchhändler Georg Lercher und Lithografen Louis Hochbaum in Verwahrung genommenen Exemplare dieser Sprachenkarte, so wie die beim Blasnig gedruckte Anempfehlung derselben ausgefolgt und das k. k. Bezirksamt Sesana angegangen wurde, Ihnen ebenfalls die abgenommenen Exemplare dieser Karte sogleich zurückzustellen.

K. k. Polizeidirektion, Laibach den 14. Juni 1861.

Bezdek m. p.“

„Z. 900.

An den Herrn Peter Kosler in Sesana.

Das hohe k. k. Polizeiministerium hat laut h. Erlasses vom 8. d. M. Z. 3161/763 D. über Ihr unmittelbar an Hochdasselbe gelangte Einschreiten sich bestimmt gefunden, Ihnen die von Ihnen verfasste, über Anordnung des bestandenen Militär-Gouvernements in Wien im Jahre 1853 mit Beschlag belegte, und von der damaligen Obersten Polizeibehörde verbotene slovenische Sprachenkarte mit Aufhebung des Verbotes nunmehr wieder freizugeben, wornach dem weiteren Vertriebe derselben kein Hinderniss entgegensteht.

Hievon werden Sie mit dem Bemerken in Kenntniss gesetzt, dass die von der beschlagnamten Karte in Verwahrung des k. k. Polizeiministeriums noch vorfindlichen Exemplare zur Ausfolgung an Sie oder einen Bevollmächtigten dort bereit liegen.

Was aber die Ausfolgung der Provinzial-Wappenabdrücke betrifft, deren Sie in Ihrem Einschreiten Erwähnung machten, so wird Ihnen bedeutet, dass diese, u. z. 998 Stück derselben laut einer bei der Wiener Polizeidirektion erliegenden Empfangsbestätigung noch unterm 23. August 1853 an den von Ihnen bestellten Bevollmächtigten, den Hof- und Gerichts Advokaten Dr. Dollenz in Wien, ausgefolgt worden sind.

Dies wird Ihnen in Folge Erlasses der h. k. k. Statthaltereı Triest ddo. 14. d. M. Z. 1706/P. mit dem Bemerken mitgetheilt, dass es Ihnen frei steht, die hieramts in Verwahrung befindlichen Exemplare Ihrer Sprachen-Karte zu übernehmen.

K. k. Bezirksamt Sesana am 15. Juni 1861.

Der k. k. Bezirks-Vorsteher:

Rechfeld m. p.“

preklicana in da proti razširjanju ni nobenega zadržka več! — in tako je moje pred 13 leti s tolikim veseljem in trdom začeto, leta 1852. dogotovljeno in po skóraj neverjetnih okolnostih zadržavano delo, še le sedaj zagledalo beli dan. — Moja druga prošnja, da se mi še nazaj vernejo vse drugi zapečateni in zavlečeni natisi zemljevida in pôle priloge, ni bila uslišana, ker jih ni bilo več najti?! --

Prvi zemljevid „slovenske dežele“ je slovenski národ dobrovoljno sprejel, kakor sem ga v predgovoru svoje priloge priporočil — in to mi je moj trud poplačalo; mnogih troškov in skrbi, katere sem, posebno zavoljo preiskáv in ukazov toliko let trpel, ne more, se vé da, mi nikdo povrniti! —

Dogodbe mojega zemljevida naj bodo donesek zgodovini slovenskega slovstva; — a predragi bralci teh resničnih in s prilogami dokazanih vrst se bodo iz njih prepričali, da vsako pravično domorodno početje s časom obvelja — in da bode tudi slovensko slovstvo navzlic vsemu naltolcevanju in oviranju se ukorenínilo in lepó razširilo. — V to Bog pomozí!

V Sežani meseca junija leta 1863.

Janez Ziga Valentin Popovič.

Spisal M. Vodušek.

Prebirajóč knjigo „Littrow, Wunder des Himmels, 6. natis, 1878.“ naletel sem na str. 1078., kjer se govori o zvezdárnah, na zanimivo opazko, katera preložena slóve takó-le: „Ta poslopja, pri starih Grkih *σκοπή*, v srednjem veku Observatorium ali Specula imenovana, dobila so svoje nemško imé „Sternwarte“ še le sredi osemnajstega veka po predlogu nekega dolenještajerskega Slovena (Wenden) J. S. V. Popoviča, ki se je sploh mnogo in ne brez uspeha bavil s čiščenjem nemškega jezika.“ Poleg te opazke stojí citat: „Büsching, Wöchentl. Nachr. III. Jahrgang, XVIII. Stück.“ Stvar zdela se mi je poizvedovanja vredna, jel sem povpraševati po Büschingi in jegovem tedniku, a kakor v ljubljanski, takó se v graških knjižnicah ni dalo nič najti, napósled vendar dobím zaželjeno knjigo iz dunajske vseučiliščne knjižnice. Tú sem našel več, nego li sem pričakoval, namreč ves životopis Popovičev, pisan od Büschinga samega, jemu prijatelja, s katerim sta si dopisovala. Anton Friederik Büsching (l. 1724. – 1793.), najizvrstnejši nemški zemljepisec svojega časa, je bil nepristransk, Slovanom prijazen učenjak. Uže takrat so različni ljudjé lajali na Ruse in črnili vse, kar je bilo slovanskega, a Büsching, kot pravi učenjak, pobíjal je te vrste lažij in večkrat se za Ruse potegnil dokazovaje, da so Rusi pošteni, omikan národ. Bil je sam dvakrat v Petersburgu, l. 1749. za majhen čas, poznejše (l. 1761. – 1765.) štiri leta, torej je lahko Ruse natanko poznál. V tedniku „Wöchentl. Nachrichten, III. Jahrgang“, knjigi, ki jo imam v rókah, na str. 121. piše: „Es gibt in allen europäischen Ländern viel Einäugige, welche sich einbilden, Russland sei das Land der Blinden, woselbst sie sehr scharfsichtige Leute vorstellen könnten: allein sie sehen ihren Irrthum bald ein, wenn sie dahin kommen. Der russische Hof zeigte 1675 eine so feine Staatsklugheit, dass verschiedene europäische Höfe vergeblich Rechnung auf demselben machten.“ Med drugimi učenimi deli izdajal je Büsching tudi v periodičnih zvezkih „Magazin für die neue Historie u. Geographie“; tukaj govori mnogo o Rusih. Poslednjih 27 let bil je ravnatelj gimnaziji „am Grauen Kloster“ v Berlinu. To je torej mož, ki je postavil v omenjeni knjigi našemu Popoviču lep spominék; ta životopis, ki zavzema skóraj vso 17. in 18. številko tednika, slóve, kolikor móči od besede do besede preložen takó-le:

„Profesor Jan. Žiga Val. Popovič, ki je 69 let star umrl dné 21. novembra l. 1774. v Petersdorfu, majhnem svobodnem trgi na Dolenjem Avstrijskem, je takó imeniten mož, celó kar se tiče zemljepisja, da, kar je uže bil lani moj namen, v tem tedniku o njem sporočujem. Rodil se je blizo Studenic, v celjskem okraji na Dolenjem Štajerskem, sin revnih slovenskih (wendischen¹⁾ starišev. V desetem leti pride, zapustivši svoj rojstni kraj, v Gradec, glavno mesto štajerski zemlji, kjer se je nemščine poprijel in v 13 letih dovršil vse šole, in tudi na tamošnjem vseučilišči se bavit. Ves ta čas ni čul niti imena znanosti, ki mu je bila poznejše najbolj priljubljena, namreč prirodoslovja; besedo botanik je 30 let staremu povédal nek lekár; tako slabe so bile takrat graške šole. Tukaj je, občevaje z Nemci, sicer učil se nemški govoriti, toda po šolah nemščina ni bila učni predmet, zato je bral prepovedane nemške bukve, da bi se v tem jezici bolje izučil; ker je poleg tega po izredni trudoljubivosti še drugih koristnih znanostij si nabral, zato se je imenoval potlej sam *αυτοδιδασκων*. Grški in hebrejski je tudi nekoliko znal. Wendi in Slovani²⁾ se lahko naučé tujih jezikov in Popovič posebno imel je glavo, za jezike sposobno. Prepotoval je poznejše ne samó južno-avstrijske dežele v prirodopisnem nameni, temveč je tekom tréh let prehodil tudi vse Laško. Iztočno, južno in zapadno obrežje Sicilijansko, kakor tudi vse pokrajine kraljevstva Neapolitanskega je križem prerómal in se z zemljo, najimenitnejšimi prirodnimi tvorbami, hrano, npravjo in običaji stanovnikov teh dežel prav na drobno seznanil, tako da si je upal o téh stvaréh malo ne takó natančno poročati, kakor da je rodom Sicilijan ali Neapolitan. Črtal je tudi s pridom oddaljenost krajev, po katerih je potoval, z znamenji današnjih laških milj in bi bil zatogadelj k popravi zemljevida laških dežel, posebno kraljevstva Neapolitanskega, lahko mnogo pripomogel. Zasedoval je tudi starine po Laškem, (kakor tudi nekdanjega Norika in zgornje Pannonije); po mnogem ogledovanji starih stavb po Laškem in razvalín, katere se sem ter tija po deželi še nahajajo, naučil se je, mesta novejših razdejanih krajev od starih, celó kós rimske opeke od današnje razločevati; upal si je po skladbi treh ali štirih kvadrov gotovo presoditi, ali je ostanek rimskega zidovja, ali ne. Sploh pak je po ogledovanji več nego sto takih prostorov, kjer se ostanki rimskih ali grških mest kažó, resnično spoznal trditev, da se ne more sléd staremu mestu nikdar popolnem uničiti, če bi biló tudi pred tisoč leti do tál razrušeno. Zapisoval si je Popovič le malo, zanašajóč se na svoj spomin, česar bi vendar noben učenjak ne smél storiti. Iz svojih

¹⁾ Popovič sam piše: windischen.

²⁾ Ni se treba čuditi, da Büsching loči Wende in Slovane, ker še celó v dandanašnjih zemljevidih, stare čase kažóčih, se nahaje ta ločitev.

popotnih spominov, pisanih in ne pisanih, podal je bukvarju Brandmüllerju v Baseln, ko mu je ta poslal Morerija „Namenbuch“, spis o lepem neapolitanskem mestu Lecce, v katerem popravlja pomote in napake, ki so je storili Maty, Martiniere in Moreri opisovaje ta kraj. Na otoci Malta mudil se je precej časa. Želel je zelo, da bi s pripomočjo kakega visokega gospoda mogel potovati iz Avstrijskega po jedni strani do črnega, po drugi do jadranskega morja po svoji volji. Poleg tega hotel se je še arabskega jezika naučiti, da bi mogel jezike, ki se v teh krajih govoré, tem temeljitejše presojati. Glavni namen temu potovanju bilo bi preiskávanje slovanskih narečij in vrhu temu še zasledovanje rimskih, grških in slovanskih starin, opaževanje rastlin, živalij in drugih v prirodopisje spadajočih rečij. Zaradi slavonskega jezika bi se bil rad dlje mudil v Bosni, ker tamošnje narečje je po sodbi vseh móž, ki poznajo slovanski in vendijski jezik, in tudi po jega raziskavanji, najčistejše in najlepše izmed slovanskih, kakor tudi vendijskih narečij, a bolgarsko najtrše. Manjkalo ni mnogo, da se mu ta želja izpolni, kajti ko je prišel iz Gradca na Dunaj, nasvetovali so nekateri veljavni možjé, naj se pošlje Popovič v Carigrad, da se nauči turškega jezika ter službuje dunajskemu dvoru. V dveh letih upal se ga je toliko privaditi, da bode mogel ustmeno in pismeno v njem službo opravljati. Toda nek avstrijski plemenitaš, varuh mlademu gospodiču, mu ponudi službo domačega učitelja, katero je Popovič tudi prevzel, misleč, da bode v nekaterih letih mogel popis dolenjeavstrijskega Sneznika, od Kluzija toliko hvaljenega, in drugih bližnjih štajerskih gorá izdelati; a plemenitaš umrè po drugem leti in stvar je splavala po vódi. Popovič se odpové službi domačega učitelja, katere je uže bil dolgo sit, in po triletnem bivanji na Dunaji podá se na potovanje mecenatov iskat. Uže v spomladi l. 1746. hotel je avstrijske dežele zapustiti; jegove knjige bile so uže v zabojih zabite, zadrževale pak so ga ravno prikazujoče se gobe, katere bi bil rad pregledal ter popisal, in takó je preživel tri leta v deželi nad Anizo v Kremsmünstri, trgi ležečem blizo znamenitega benediktinskega samostana, tudi takó imenovanega. Ta trg imel je takrat novoustanovljeno plemenitaško šolo ali takó zvano akademijo. Ker je hotel Popovič varčno ravnati z betvico novca, ki si ga je za potovanje bil prilhranil, ni najemal nobenega nosáča, temveč hodil je sam z vérbasom v hoste in vračal se navadno s polnim domóv. To se je ljudem čudno zdelo, vsakdo je tekel, da bi videl možá; zasmehovali so ga, rekoč, da je nabiralec gób; toda on, ki si v vsem svojem življenji ni v sramoto štel veljati posebnížem, se niti zmenil ni o tem zasmehovanji. Jegovo stanovanje bilo je bolj podzemeljsk brlog nego sôba. Skoz potrta okna lazile so žábice, krastáče in kače; miza, stene, gomazele so samih prasičkov in postelj drugih živalic. Po deskáh na tléh rastle so góbe in nekatere knjige, ki je je imel pri sebi, kakor tudi jega črevlji so plesnovali ter mu dali sami po sebi povod, ne samo štiri vrste

plésnji prava rastlina, ki daje séme. Tem vrstam plesnji dal je posebna imena, misleč, da je našel kaj novega, ker njega knjige bile so zabite in benediktini v Kremsmünstri mu niso hoteli iz svoje krasne in dragocene knjižnice nobene posoditi; ko je pa poznejše v Ratisboni svoje knjige iz zabojev izvlekel, videl je, da so ga prehiteli uže drugi. Dasi po vsem čuden, bil je Popovič vendar pošten mož; zató je našel povsod, sosebno med protestanti, prijateljev. V Ratisboni, kamor se je bil najprej podal, se ni hotel muditi, temveč naravnost v Lipsijo iti, toda želja, preiskati rastlinstvo bližnje okolice in dokazi prijaznosti raznih tamošnjih učenjakov so ga dolgo tamkaj zadržali. Prof. Gottschedt, potujoč skoz to mesto na Dunaj, ni mu bil po volji, pač pa njega soproga; njemu je v svojih bukvah: „Untersuchungen vom Meere“ še več ko treba povrnol, zató ker mu je poznanje nemškega jezika odrekal, a njega soprogo je v tistih bukvah zaradi njé uljudnosti pohvalil.

V Ratisboni nabral je v dveh letih iz raznih izposojenih knjig toliko učenega gradiva, da bi bil z njim lahko dva debela folijanta napolnil. V Nürnbergi seznanil se je s kosmografičnim društvom¹⁾ posebno pa s svetovalcem Franzem, ki je želel, da bi kosmografično društvo njegovo znanje slovanskega jezika v popravo zemljepisja porabilo. Ta želja bila je opravičena, kajti slovanska in vendijska ljudstva posedla so toliki del Evrope, da se brez znanja njih jezika niti v zemljepisji, niti v zgodovini mnogih evropskih dežel ne dá nič temeljitega storiti; na to znanje se opira pravopis in razlaganje nebrojnih imen deželâ, krajev, rék in gorâ. Izmed opomb, ki se nahajajo v njega delih in ki so za zgodovino važne, omenjam tukaj prilično samo dvéh. V svojem „pismi nekim učenjakom v Lipsiji“ na 9. in 10. str. pravi, da mu jezik svojih rojakov, Slovenov v celjskem okraji, jasno dokazuje, da je sedež njih prednikov bil ob baltiškem morji, od katerega vendar loči dandanašnje potomce tolik kós nemške dežele; v svojem narečji namreč imajo mnogo takih besedi, ki jih ni v jezici njih nemških sosedov, ki se pa nahajajo z enakim glasom in pomenom v danskem, švedskem, angležkem in holandskem jezici. Od današnjih Dancev, Švedov, Angležev in Holandcev si jih gotovo niso izposodili, temveč te besede so dedščina starega sévernega jezika, ki se je govoril na južnem obrežji, na otocih in poluotocih baltiškega morja. — V svojih „raznih raziskavanjih“ str. 49. pravi, da so Verli ali Heruli in Rugiji jednotisto ljudstvo in

¹⁾ Kosmografično društvo, osnovano l. 1746 od svetovalca in profesorja J. Franza, imelo je svoj sedež v Nürnbergi, poznejše v Göttingi. Razven nekaterih zemljevidov in zemljevidnih óbel ni izdalo ničesar; bilo je v dolgéh in zaradi malomarnosti sodelavcev tudi v slabem imeni, takó, da je l. 1762 zaspalo. (Glej „Büsching, wöch. Nachr. III. Jahrg. 8. in 9. št.“).

sicer vendijskega pokolenja, opazech, da beseda Verli pomenja „wackere Leute“ in da si je ljudstvo to ime najbrž samo pridelo. Po tem takem, nadaljuje, se lahko razume, zakaj Pavel Dijakon, Eugipp v življenji sv. Severina in drugi Dunaj ter današnji okraj Unter-Manhardsberg Rugeland (Rugilandia) imenujejo i. t. d.

Toda vrnimo se zopet k životopisu svojega učenjaka. L. 1754. je bil naposled v avstrijske dežele nazaj pozvan in na dunajskem vseučilišči kakor tudi pri Savojsko-Lichtensteinski akademiji imenovan pravim učiteljem nemške zgovornosti. Svoja vseučiliščina branja razglasil je v spisi „de inveterato corrupti stili germanici malo“. Ta spis je kaj izvrsten. Tistega leta izdal je „Anfangsgründe der deutschen Sprachkunst“, kjer se nahaja mnogo čudnega, a tudi mnogo resničnega. Različni protivni spisi, ki so bili proti njemu napérjeni, osramotili niso njega, ampak njih pisatelje. Očitalo se mu je brez vzroka kovanje besedi po Zesenovem načini, kdor pa nemški jezik bogati z besedami, takó srečno izmišljenimi, kakor je beseda „Sternwarte“ na mesto „Observatorium“, ta zasluži mnogo hvale. Mimogredé bodi omenjeno delo, ki ga je dal naš učenjak v natis l. 1760; naslov mu je „Entwurf einer Abhandlung von deutschen Briefen.“ —

Na Dunaji Popovič ni bil zadovoljen. Iz pisma 15 pol debelega, ki mi je je pisal svečana 1761, navajam v dokaz samó te le stavke: „Ich habe mit meinem zahlreichen und für eine einzelne Person fast zu vielem Gerathe keinmal freiwillig, sondern allemal durch einen Zwang der Wiener, die in diesen Zeiten weder die Wissenschaften noch ihre Verehrer lieben, die Wohnung fünfmal ändern müssen, und zweimal mit einem so ungestümen Anliegen, als wenn der Feind vor den Thoren gestanden und von der Räumung meiner Zimmer die Rettung der Stadt abgehangen hätte. Im Sommer des 1759sten Jahres war ich in Gefahr, durch eine Feuersbrunst alle meine Bücher, Schriften und Sammlungen in einer Stunde zu verlieren. Es fing schon eine Ecke des Dachs, unter welchem ich über 100 Schachteln und viel Kisten mit Schätzen aus den drei Reichen der Natur stehen hatte, an zu rauchen. Das meiste von diesem Gerathe wurde durch das Löschwasser verwüestet. Im verwichenen Herbst wäre ich durch die Ungeschicklichkeit eines Aderlassers beinahe am meinen linken Fuss gekommen und musste einige Monathe darauf im Bette zubringen. Die Besoldung fällt bei diesen Kriegsläufthen nicht richtig. Wenn ich dabei betrachte, was für Leute in Wien ihr Glück machen, da ein französischer Zeitungsschreiber, ja ein Comödiant, jeder jährlich 6000 Gulden gewinnet, wo ich für alle mein Bemühen nicht mehr als 700 Gulden einnehme: so mögen Ew. — sich leicht vorstellen, wie vergnügt ich hier lebe. — — Ich bin manchmal so schwermüthig, dass ich mich uulängst geschehener Dinge so wenig erin-

ner, als wenn ich niemals eine Nachricht davon gehabt hätte.“ Napósled naveličal se je svojega stanja takó, da je l. 1766 prosil za slovó, katero je tudi dobil „in Gnaden“. Sedaj preselil se je v trg Petersdorf, kjer je do konca svojega življenja na čuden način samotaril; našemu dosedanjemu slavnoznanemu učitelju pri šoli „am grauen Kloster“, gospodu Heynatzu piše o tem takó-le: „Ich bin durch ein Verhängniß zu einem Winzer gemacht worden. Ich besitze einen grossen Weingarten, den ich weder verkaufen, noch verschenken, noch verpachten, noch öde werden lassen darf. Stehe ich nicht bei den Leuten, welche darinen arbeiten, so würde er für mein Geld bald öde werden. Von nun an muss ich die Bücher durch 9 Monate im Staube liegen lassen.“ Njega stara ljubezen do prirodoslovja, posebno do botanike, ga ni zapustila, tudi v njej je dalje dospel, nego kateri koli avstrijski učenjak. Njegove „Untersuchungen vom Meer“ pričajo o tej veliki ljubezni do prirodoslovja in o dotičnih njegovih vedah, ki je je pa poznejše še zelo pomnožil. Z Gesnerjevimi izvrstnim delom „Thesaurus linguae romanae“ je bil zaradi tega nezadovoljen, ker v njem besede iz prirodoslovja vzete niso bile dosta razjasnene. Gospodu Kästnerju, dvornemu svetovalcu, je zameril, da prevédsi po nekoliko razprave švedske akademije znanostij, v katerih jedni Linné poroča, da je vendar tudi na Švedskem ptiča Witewal staknol, ne pové samo nobenega nemškega imena temu ptiču, temveč tudi, da ni popravil pomote gosp. Linnéja, ki piše, da ta ptič črésnjeve peške kljuje s kljunom. Zató mi je poslal l. 1761 v Göttingo mnogo zapisanih imen, ki je ima ta ptič v raznih jezicih, posebno v nemškem. V spisih društva „pfälzische ökonom. Gesellschaft“ nahaje se njega razprava o laporji. Pred svojo smrtjo poročil je vsa svoja botanična dela in zbirke botaničnemu vrtu „auf dem Rennweg“ na Dunaji, pa gosp. Jaquin, váruh tega vrta, pravi, da je vse takó zmršeno, da mu ni v nobeno rabo. Neko etimologično delo, katero je spisaval polagoma 40 let, izročil je pred svojo smrtjo slavnoznanemu gosp. Denisu, od katerega zdaj pričakuje svet delo, ki bode imelo najbrž jako mnogo lepe in rabljive vsebine.

Njegova zgoraj omenjena knjiga „Untersuchungen vom Meer“, ki je dobila l. 1750. naslovni list, je učena mešanica opomb, premišljevanj in razprav, tičócih se prirodoslovja in rastlinstva, zemljepisja in besedoslovja. Kakor je nastala ta knjiga iz presoje dela „de columnis Herculis“, ki je je spisal prof. Christ. Gottlieb Schwarz, takó tudi druga knjiga „das erste Probestück vermischter Untersuchungen“ iz presoje spisa „de Veldidena urbe antiquissima et totius Rhaetiae principe“, ki ga je spisal licentiat gosp. Ant. Roschmann. To presajo, ki je bila natisnena v „Regensburger wöchentl. Nachrichten“, hotel je Popovič zopet v natis dati in z novimi majhnimi opazkami pomnožiti, v drugem oddelki pa bolj obširne in v prikladi najdaljše opombe dodati. Iz tega je razvidno,

da je bil ta načrt prav takó zmeden, kakor oni, po katerem je izdelal svoje „*Untersuchungen vom Meer*“; tudi ona kakor ta knjiga naj bi se spuščala v mnogovrstne druge stvari in bila bi takó zopet učena méšanica nastala. Toda te knjige je zagledalo beli dan samó 9 pól v četvorki in sicer na njega tróške v Regensburgi l. 1749. A teh 9 pól še ni jeden razdelek, temveč zadnja stran se veže z naslednjo nenatisneno, in vendar je doklado dveh listov pridal. V tej obliki knjiga ni mogla v knjigotrštvo; zgodovino njé naj povem z besedami pisateljevimi, kakor stoji v pismi, ki je je meni pisal in katerega sem úže zgoraj omenjal:

„An den vermischten Untersuchungen, welche ich beilege, bekommen Sie ein seltenes Stück, nicht wegen seines Inhalts, sondern weil Sie der erste sind, der nach mir eins besitzt. Ich habe diese Bogen noch niemanden gezeigt, ungeachtet viele begierig geworden, sie zu sehen, weil ich ihre in meinen Untersuchungen vom Meer gedacht habe. Sie werden geographica, antiquaria und viel anderes, (dahin mich mein Geschmack führet), darinnen antreffen. Ungefähr so würde eine gelehrte Zeitung aussehen, (nur mit Beobachtungen aus der Natur und den Sprachen würde sie mehr bereichert sein), wenn ich an einem Orte lebte, wo ich eine schreiben dürfte. Hier macht der — — (flagellum rei literariae) die Ausführung aller gelehrten Werke unmöglich. Diese vermischten Untersuchungen waren meine erste Arbeit, welche ich zum Drucke bestimmt hatte; allein der Buchdrucker, ein bekannter liederlicher Tropf in Regensburg, von dem ich durch die Schönheit seiner Schriften in sein Netz gelockt worden bin, hat sich um mich und diese Schrift úberaus schlecht verdient gemacht. Er liess einen Cornuten daran setzen, der kein lateinisch Wort verstanden haben muss, und ob er gleich bei der Uebergabe der Handschrift versicherte, dass er alle Bogen selbst lesen und die Druckfehler ausrotten wollte, die ich nicht so gut merken könnte als er, so hat doch der Lügner keine Zeile durchgesehen, sondern dafür alle Tage, die Gott vom Himmel gegeben, die Bierkanne zu Stadt am Hof fleissig besichtigt. Als 9 Bogen fertig waren, gab ich die ersten einem Gelehrten zu lesen, der mir mit Erstaunen gleich etliche Stellen zeigte, welche durch die Druckfehler ganz verdunkelt waren. Ich hatte damals zur Lesung der Sudeleien der Setzer noch kein geübtes Auge, und úberging alles unrichtige, wenn es noch so toll lautete, als wenn es richtig da gestanden hätte. Wegen der vielen Druckfehler, da mein Geld zugleich ausging, der Buchdrucker aber ohne dies kein Papierkauf keines hatte, welches ich ihm vom Anfang an verschaffen musste: so blieb die úbrige Hälfte ungedruckt, die auch ungefähr 9 Bogen ausgemacht hätte. Ich habe die ganze Auflage, ohne den Titulbogen, bei einem guten Freunde in Regensburg stehen lassen. Wenn der Pack durch das Wetter oder die Ratten nicht vernichtet ist, (denn er stehet auf einem verlassenem Thurm) so kann ich mit diesen 9 Bogen mehrere Gelehrte bedienen. Ist der Vorrath aber zu Schanden ge-

gangen, so wird ihr Exemplar noch seltener werden und vielleicht nur das dritte in der Welt sein. Der flegelhafte Mensch hat mich durch seine Liederlichkeit um ein Dutzend Ducaten geschnellt, die ich damals besser gebraucht hätte und davon ich ein Jahr länger in der gelehrten Musse hätte zubringen können. Mein Brief hat sich mit Klagen angefangen und endigt sich mit Klagen.“¹⁾

Iz teh vrstic dolgega pisma se razvidi precej značaj tega učenjaka. Pôle te so jako učene in mnogo važnejše od Roschmannove knjige, katero storé ob jednem nepotrebno. Najbrž se bode našlo nadaljevanje ali še ves rokopis, katerega odtis je teh devet pôl, v ostalini pokojnikovi; jaz želim ves rokopis dobiti, da ga priobčim v svojem „Magazini“.

Takó piše Büsching Nemeč o Popoviči; a mi, njemu rojaci, obžalujemo, da ni šel med slovenske pisatelje in da ni oral ledine na našem polji; ker je bil izvrsten slovničar, lahko bi bil Marka Pohlina nemogočega storil. Vendar ostaje Popovič slaven mož tudi med nami, ker je svetu pokazal, da Sloveni nismo zadnji národ na zemlji.

¹⁾ Ta poslednji stavek je slovenizem.

Iz pótne torbe.

Priobčil Fran. Erjavec.

V mátičinem letopisu za 1875. l. priobčil sem rokove rastlinskih in živalskih imen in tudi nekoliko po narodu pobranih besed in rékov, katerih naši besednjaki ali ne znajo, ali če jih tudi, ogibljejo se jih vendar mnogi pisatelji, rekel bi od bojazni, da niso istinito narodno blago.

Minola štiri leta sem nabiral še prídneje povsod, koder sem hodil, in potna torba mi je tega blaga takó polna, da v letošnji letopis vsega ne morem izsúti, tem menj, ker sem ž njim prišel nekoliko kesnó. Letos priobčujem zatorej samó rastlinska ter živalska imena in besede do črke O, a drugo leto, ako bodem živ in zdrav, ostalo polovino.

Da je zbirka takó narasla, pripomogli so mnogo tudi moji dijaki, katerih sem o vsaki priliki povpraševal, kakó se ta ali ona stvar imenuje v njih zavíčaji (domačem kraju). A največjo oporo sem imel v gospodu Šimnu Gregorčiči, kaplanu in njega žensvu, bogoslovu, tudi v gospodu župniku Matiji Sili in v gospodu Fr. Praprotniku, učitelji lembaškem. Vsem tem se tukaj za njih prijazno pripomoč dostojno zahvaljujem. Jezikoslovec mej klénim zrnom najde gotovo tudi káko plevo, ali meni ne pristoji sodba, kaj je in kaj nij naše, a to tem menj, ker si tudi učenjaki prve vrste dostikrat niso v soglasji.

Pri nekaterih rastlinah — zlasti gobah — in pri nekaterih živalih — sosebnó ribah — nisem mogel pridéti znanstvenega latinskega imena, ker sem čul rastlini ali živali samó imé, a njé sáme nisem dobil na óči. Ta nedostatek popravim o prvi priliki.

Rastlinska imena.

- Ajdovec-vca*, m. Rumex acetosa. Gorjánsko na Krasu.
Babolúška, f. Sternbergia lutea. Hrv. primorje.
Bádavec-vca, m. Xanthium spinosum. Medolín v Istri.
Bála, f. Stipa pennata. Istrski Kràs.

- Beličnica*, f. *Cannabis sativa*, in sicer konoplja prašna. Vrsno.
- Besika*, f. *Cornus sanguinea*. Bánjščice.
- Bic*, a, m. *Juncus effusus*. Stržén rabi v sténj, (Docht). Sv. Jakob pri Savi. Na Cérkniškem jezeru: *bík*, m.; v Láščah: *biček-čka* m., *bičeje* n. (collect.)
- Bil črna*, *Scrophularia nodosa*. Povír na Krasu.
- Bobják*, m. *Salvia pratensis*. Šembje na Pivki.
- Bóžec-čca*, m. *Paliurus aculeatus*. Boršt v Istri.
- Bodř-čca*, m. *Xanthium spinosum*. Podgórje v Istri.
- Bodřlj*, a, m. *Carlina corymbosa*. Plomín v Istri.
- Bokálič*, m. *Lilium bulbiferum*. Rôdik na Krasu.
- Boljúnec-nea*, m. *Anthyllis montana*. Pédrovo nad Rihemberkom.
- Bólmet*, a, m. *Origanum vulgare*. Luče, (Štaj.)
- Boréd*, a, m. *Triticum repens*. Kràs.
- Bradavičnjak*, m. *Sedum acre*. Štájarsko.
- Bradúlja*, f. (tudi brdúlja). Neka trava. Rôdik na Krasu.
- Brák*, a, m. *Ceratophyllum demersum*. Vránsko Jezero na otoku Črésu.
- Bréka*, f. *Sorbus* sp. Vas Krn na Tolmínskem.
- Brékanica*, f. *Sorbus domestica*. Gorjánsko na Krasu.
- Brekúlja*, f. *Sorbus Aria*. Čépopan na Goriškem.
- Bréskvica*, f. *Impatiens balsamina*. Menda zaradi plodú, ki je majheni breskvi podoben. Sélnica na Štájarskem.
- Brika*, f. *Juniperus phoenicea*. Otok Lošínj.
- Brmélj*, a, m. *Scolymus hispanicus*. Plomín v Istri.
- Brnbeč*, a, m., *brnbečica*, f. in *berunbéeč*, a, m. *Scolymus hispanicus*. Medolín v Istri. Mesnati korén in mlado rastlino jedé.
- Brogovíta*, f. *Viburnum Lanthana*. Tolmínsko. Ta beseda je z mnogimi svojimi sooblikami vréd pokvarjena od: *dobrovíta*, f., *dobrovítovina*, f. *Viburnum Lanthana*, inŕta lés zató takó imenujemo, ker se rês „dobro vije“ v goží ali trte.
- Bróskva*, f. *Brassica oleracea*. Krn na Tolm.
- Brsč*, a, m. *Heracleum Spondylium*. Vrsno na Tolm. — Ruski: *borščú*, m.
- Brsček-ščka*, m. *Hedera Helix*. Štájarsko.
- Búkovščica*, f. *Ruscus hippoglossum*. Halóze štájarske.
- Bútiči*, m. pl. *Helleborus* v otročjem govoru. Vas Krn na Tolm.
- Cérec-rca*, m. *Stachys recta*. Podgórje v Istri.
- Cíproš*, m. *Artemisia Abrotanum*. Skrilje v Ipavski dol.
- Čmólje*, n. *Juncus* sp. Goričko na Štájarskem.
- Čišljak*, m. *Stachys* sp. Lúče, (Štaj.)
- Črničnica*, f. *Cannabis sativa*, in sicer konoplja plodna. Vrsno na Tolm.
- Črnika*, f. *Quercus Ilex*. Črés; Lošínj.
- Črnilec*, m. *Maisbrand*. Št. Andrež pri Goríci.
- Črnilec*, m. *Melampyrum arvense*. Klénik na Pivki.
- Črnoglav*, m. *Balota nigra*. (?) Poníkve na Št. Vídski gori.
- Čuviček-čka*, m. *Gentiana asclepiadea*. Goričko, (Štaj.)

- Čužka*, f. *Phalaris canariensis*. Koborid. *) Glej besedo: čužiti.
- Čužki*, m. pl., sklízave gobice, rastóče po starih panjéh. Rôdik na Krasu. Priméri: glíva.
- Dédnik*, m. *Boletus edulis*. Rihenberg.
- Dénta*, f. (Bríci izgovarjajo: dánta = dételja). *Trifolium*. Brda.
- Déntelj*, i, f. isto, na Kanálskem.
- Derák*, a, m. coll. deráčeje. *Paliurus aculeatus*. Črníče v Ipavski dol.
- Destílj*, a, m. *Acer monspessulanum*. Vrána na otoku Črésu.
- Devétek-tka*, m. *Paeonia* sp. Na Vídeži v Istri. V Krépljah na Krasu *devétek* znáči: *Helleborus viridis*. Ti dve rastlini ljudstvo sploh rado zamenjava, zlasti ako nisti v cvetu. Gospod župnik M. Sila mi piše, da je ime *devetek* od tod, ker ta rastlina rabi pastirjem v neko igro „devetkanje“. Mogoče, no ako se ne varam, rabi narodu korenika te rastline v neko zdravilo ali v nekovo vrazo, in sicer kopljó jo védno onde, kjer blizu na kupu devet steblec poganja. Glej tudi: *petrák*.
- Devíčnica*, f. *Convallaria majalis*. Rôdik na Krasu.
- Dihnik*, m. *Sisymbrium* sp., Koborid.
- Divín*, m. *Verbascum Thapsus*. Sélnica, (Štaj.) Stópice, (Goriško); Koróško.
- Dremávka*, f. *Galanthus nivalis*. Goriška okólica. O dremavkah ima narod prazno vero, da se po njih kokoši kújejo. Zató so ženske hude, če kdo tega cvetja prinese. To isto velja o „*Helleborusu*“, ki se zategadelj po nekaterih krajih tudi imenuje kújanica.
- Drgovita*, f. *Viburnum Lanthana*. Kámenica; Krn. Priméri: brogovíta.
- Drnóselj-slja*, m. *Polygonum* sp., Koborid.
- Drobnják*, m. *Sorghum vulgare*. Klánc v Istri.
- Drskec-skeca*, m. *Rumex pratensis*. Ajdovščina.
- Glíva*, f. Néka goba. Rihenberg. Láščan „glívo“ imenuje mehko gobo platnícasto, rastóčo, posebno jeséni, po starih búkovih še stojécih ali podrtih kladah. Dobra jéd.
- Glógovec-vea*, m. in tudi: *lógovec*. *Crataegus*. Črníče v Ipavski dol.
- Glóta*, f. Plevélné trave raznih vrst, rastóče po žitu. Poníkve na Št. Vídski gori. Staroslov. *glota* f., *turba* (die Schar).
- Góbovec-vea*, m. *Scrophularia canina*. Senodólje na Krasu; Rihenberg. Z njim svinjam preganjajo gobe (kožno bolezen).
- Gomolívka*, f. *Briza media*. Vas Krn. Glej: gomolíti.
- Goréčnica*, f. *Pelargonium* sp., Krn.
- Gospodíčna*, f. *Oenothera*, biennis. Goričko, (Štájarsko.)
- Gospodíčnica*, f. *Papaver Rhoeas*. Sólkan pri Goríci. Dokler je cvet še v popku, ugibljejo otroci, ali je gospod (bel) ali gospa (ruděč). Bílje.

*) Sliši se tudi: Kobôrid, ki se izgovarja: Kobárd in tudi: Kobérd.

- Grábljišče*, n. *Scabiosa* sp., Povir na Krasu.
- Grána*, f. *Triticum repens*. Préšnjica v Istri. V Ospu: *Sorghum halepense*.
- Grebéneč-nea*, m. *Ranunculus arvensis*. Po Krasu in po Istri. Ime je dobil od grebenastega plodu.
- Grínta*, f. *Cuscuta Epilinum*. Goríčko na Štaj.
- Grôzdek-zdka*, m. *Muscari botryoides*. Rôdik.
- Gubánec-nea*, m. *Lonicera Caprifolium*. Oréhovlje v Ipavi.
- Hiba*, f. = bukev (namesto: „šiba“). *Fagus sylvatica*. Vrsno, (Tolm.)
- Hlápček-čka*, m. (deklíški). *Chrysanthemum leucanthemum*. Koboríd.
- Hlápavec-vca*, m. *Iris germanica*. Gorjánsko (Kràs) .Dajó ga živini, kadar hlíplje (kólca).
- Hlipávník*, m. Isto, v St. Petru pri Goríci.
- Hrásčevac-vca*, m. *Salvia pratensis*. Kràs.
- Hrásčica božja*, *Aronia rotundifolia*. Nános.
- Hudobílnik*, m. *Datura Stramonium*. Goríčko, (Štaj.)
- Iskrica*, f. *Primula pubescens*. Goríčko, (Štaj.)
- Jábolník*, m. *Aristolochia Clematitis*. Pédrovo nad Rihemberkom.
- Jájčar-rja*, m. *Taraxacum officinale*. Tolmínsko.
- Jálovka*, f. *Narcissus poeticus*. Herpélje v Istri.
- Jám*, m. *Ulmus campestris*. Sélnica, (Štaj.)
- Járnica*, f. *Poa pratensis*. Koboríd.
- Jásika*, f. *Populus tremula*, Zitterpappel. Dobrodob na Krasu.
- Jermánec-nea*, m. *Achillea millefolium*. Goríška okólíca.
- Jerš*, *) a, m. *Ailanthus glandulosa*. Hrvatsko primorje.
- Jesének-nka*, m. *Dictamnus fraxinella*. Kràs. Jesének je Kraševcem čárovno zélijšče. Na Kresni večer odščipnejo čarovnice vsacemu jesénku vršiček, da ga potem rabijo v lék. Pripoveduje se, da je néki človek na Kresni večer cél jesének utrgal ter ga v postéljo položil, a drugo jutro je vídel, da mu je vršiček bil res odščipnen.
- Jesénka*, f. *Panicum sanguinale*. Rôdik na Krasu.
- Jézik volóvjí*, m. *Scolopendrium vulgare*. Poníkve na Št. Vidski gori.
- Jézavka*, f. *Orobancha* sp., Sélnica, (Štaj.) Dajó jo kravam, da se „jézdijo“.
- Júrjievka*, f. *Iris Pseudacorus*. Bílje pri Goríci.
- Júrjievka*, f. *Caltha palustris*. Štájarsko.
- Júrjievka*, f. *Narcissus poeticus*. Gorjánsko na Krasu.
- Káčjak*, m. *Euphorbia* sp., Štájarsko.
- Káčjak*, m. *Paeonia peregrina*. Gorjánsko na Krasu.
- Kakúkavica*, f. *Orchis morio*. Rôdik na Krasu.
- Kánjec-nea*, m. *Salvia pratensis*. Benédski Slovenci.
- Kášica*, f. *Capsella bursa pastoris*. Bôdrež na Goríškem.
- Káška sv. Ivana*, *Spiraea Aruncus*. Razdrto, (Kranjsko.)

* Morebiti bi bilo bolje pisati: járš.

- Klasníca*, f. *Holcus lanatus*. Sv. Peter pri Goríci.
Ključálnica, f. *Galanthus nivalis*. Vas Krn.
Ključník, f. *Lychnis Flos cuculi*. Libúšina v Sóški dolíni.
Knjeginja, f. *Centaurea Cyanus*. Vrsno.
Kóber-bra, m. *Helleborus viridis*. Prodól na benédski meji.
Kodéljica, f. *Muscari racemosum*. Povír na Krasu.
Kokóševce-vca, m. *Cynanchum vincetoxicum*. Vas Krn.
Kolénec-nca, m. *Lapsana communis*. Poníkve na Št. Vídski gori.
Kolésnica, f. Neka goba. Rihenberk.
Kóleš, a, m. Neki grm. Sékiči pri Púlji v Istri.
Komonjika, f. *Vitex agnus castus*. Nerezíne na otoku Lošínji.
Komoráčeavlje, n. *Ferulago galbanifera*. Škrbína na Krasu.
Komoríka, f. *Phillyrea media*. Otòk Lošínj.
Konopljika, f. *Vitex agnus castus*. Stánić, selo na Vranskem Jezeru. (Otòk Črés).
Kórček Bógov, *Cyclamen europaeum*. Poníkve na Št. Vídski gori.
Korén rudéči, *Onosma stellulatum*. Brda pri Goríci.
Koromáčnica, f. Neka goba. Rihenberk.
Kostenik, a, m. *Ligustrum vulgare*. Bólec na Goríškem. Dolénjec to imenuje: koščíčeje, n., koščíčeveje, n.
Kosteníka, f. *Daphne Mezereum*. Poníkve na Št. Vídski gori.
Kotlíči, m. pl. *Convallaria majalis*. Laníšče v Čícih.
Kózzica, f. *Onopordon Acanthium*. Gorjánsko na Krasu.
Kravína, f. Riedgras, *Carex* sp. Na Cérkniškem jezeru.
Krivínavec-vca, m. imenujejo po vsem Tolmínskem víniko ali divjo vinsko trto. *Vitis vinifera*.
Krivúlja, *Anthriscus sylvestris*. Vrsno, (Tolm.)
Križec-žca, m. *Papaver Rhoeas*. Vrtójbja. Menda zaradi štírih na križ stoječih vénčevih listov.
Križman, m. *Polygala* sp., Présnjica v Istri.
Kromprjevica, f. *Lamium Orvala*. Rihenberk.
Kršín, m. *Pollinia Gryllus*. Goríška okólica; Kràs.
Kruh stári, *Lonicera caprifolium*. Štájarsko. Priméri: gubánec.
Kruh stári, *Secale cornutum* (*Claviceps purpurea*). Goríčko, (Štaj.), kjer je ljudém znamenje dobrega léta.
Kruščina, f. *Parietaria* sp., Hrvatsko primorje.
Kržúlj, a, m. *Pollinia Gryllus*. Pédrovo nad Rihenberkom.
Kújanica, f. *Galanthus nivalis*. Sežána. Priméri: dremávka.
Kúpci, pl. m. Neka goba. Rihenberk.
Kúpnjak, m. *Agaricus phaloides*. (?) Sélnica, (Štaj.) Morebiti je „kúpnjak“ namesto „kúkmak“ m., tudi neka goba (v Dolénjcih). Priméri Schmeller-Frommann I, 1232.: „kuglmàgng, cucumago alba, Champignon, windisch: kúkmak, österr. Kuckemucken“.
Kúrešnica, f. *Caltha palustris*. Slovénke Goríce.
Kuroslèk-sléka (?), m. *Ranunculus acris*. Štájarsko.
Làp ribji, *Antirrhinum majus*. Sélnica, (Štaj.)
Ledónja, f., tudi *lodónja*, f. *Celtis australis*. Medolín v Istri.

- Lék kačji*, Allium sp., Podgórje v Istri.
- Lepotica*, f. Convallaria polygonatum. Krn.
- Lepotica*, f. Echium vulgare. Rihenberk. Otroci si s korenomo „lepotičijo“ lica. V Laščah je „lepotica“ Schminke.
- Leprín*, m. Ruscus aculeatus. Vránja v Istri.
- Lepúš*, a, m. Alisma Plantago. Klánec v Istri.
- Leskótec-tca*, m. Rhinanthus sp. Stúpica na Benédskem.
- Lisíče*, n. coll. Lycopodium clavatum. Trnóvo na Goríškem.
- Lisják*, m. Trollius europaeus. Poníkve na Št. Vídski gori.
- Ljútica*, f. Paliurus aculeatus. V Nerezínah na Lošínji, čul od nekega Dalmatinca.
- Lóboda*, f. Atriplex sp., Préšnjica v Istri. Staroslov. loboda f. vere atriplex, češki: lebeda.
- Londón*, m. Celtis australis. Polžánščina v Istri. Priméri: ledonja.
- Lóšič*, m. Rhinanthus Alectorolophus. Sélnica, (Štaj.)
- Lótka*, f. Asphodelus sp., Vídež v Istri.
- Lúčka*, f. Muscari comosum. St. Peter pri Gorci; Vrtójbá. Od „luka“ ali od „luči“?
- Lúnež*, m. Rhinanthus sp., Koboríd. Gotovo zaradi okroglih plošnatih plodov také imenovan.
- Lúnka* = ljúlka, Lolium temulentum. Goríška okólica; Krás; Lášče. V Povírji se govóri: lunka — skrinjo nabunka. Znamenje dobre létine. V istem kraji sta tudi navadna pregovora: kókelj (recte: kókolj) — dober mókelj in graška — ritna paška.
- Máčešina*, f. Satureja montana. Podgórje v Istri.
- Máčica*, f. Plantago sp., Podgórje v Istri.
- Máčnica*, f. Gnaphalium Leontopodium, Edelweiss. Žábče na Tolm.
- Magríž*, m. Helichrysum angustifolium (navadno: smilje). V Nerezínah pod Osórščico, čul od nekega Dalmatinca.
- Maléka*, f. = béka. Salix alba. Poníkve na Št. Vídski gori; vas Krn.
- Malóvrat*, a, m. Neka trava, katere pa še nisem dobil na óči Vrsno.
- Máselnik*, m. Ajuga reptans. Št. Andrež (Štaj.)
- Maslénik*, m. Lysimachia vulgaris. Sélnica, (Štaj.)
- Maslínjak*, m. isto, v Slovénskih Goricah.
- Mávčica*, f. Stipa pennata. Knežák na Kranjskem. (Mávčica = máčica).
- Měš*, m. Gladiolus communis. Gorjánsko na Krasu.
- Medénka*, f. Narcissus poeticus. Vídež nad Préšnjico.
- Medvéjak*, m. Spiraea Aruncus. Vas Krn.
- Medvéjka*, f. isto, v Poníkvah na Št. Vídski gori.
- Mekúza*, f. Razne mehke trave, rastóče po Cérkniškem jezeru.
- Meljév*, adj. (hrast), slišal na Krasu, a kakov hrast je to, ne morem povedati.
- Mésec-sca*, m. Capsella bursa pastoris. Koboríd.
- Mětla*, f. Osiris alba. Nerezíne na otoku Lošínji.

- Metlják*, m. Sorghum vulgare. Skrílje pod Čávnom.
- Metrika*, f. Viburnum Lanthana. Mariborska okólica.
- Mirálica*, f. Rhamnus rupestris. Vodíce v Istri.
- Mléčec-éca*, m. Cerinthe minor. Knežák na Pívkí.
- Mléčnica*, f. Neka goba. Rihenberk.
- Močúneec-nea*, m. Colchicum autumnale. Podgórze v Istri.
- Móde*, pl. f. Plod od Colchicum autumnale. Bánjščice. V Ospu (Istra): Paeonia peregrina.
- Modrič* in *modriš*, m. Centaurea Cyanus. Sélnica (Štaj.)
- Modrijánica*, f. Pyrethrum Parthenium. Vas Krn. V Goríški okólici jej pravijo: mandrijélica. Morebiti od starega lat. imena: „matricaria“?
- Modróst*, m. Polygonum amphibium. St. Peter pri Goríci.
- Moljava*, f. Specularia speculum. Bódrež na Kanalskem.
- Moráva*, f. mehka trava okolo hiš. Gorjánsko na Krasu. Glej: Muráva.
- Motikica*, f. Delphinium Consolida. St. Peter pri Goríci.
- Motílj*, a, m. Cyperus flavescens. Imajo vero, da škodi ovcam Vas Krn.
- Móžek-žka*, m. Sempervivum tectorum. Slovénska Bístrica, (Štaj.)
- Mráčnica*, f. Sanguisorba officinalis. Razdrto pod Nánosom.
- Mrkáč*, m. *) Bidens tripartita. Lúče (Štaj.) Menda zaradi dveh zób na plódu, ki sta dvema rožičkoma podobna.
- Mřkvice*, f. Daucus Carota. Ptújsko polje (Štaj.)
- Mřta*, (tudi: mărta) f. Myrtus communis. Lošínj. Staroslov. mřtva f., myrtus.
- Mřtvica*, f. Daucus Carota. Bílje na Goríškem. Namésto: mřkvice.
- Múhalica*, f. Holcus lanatus. Koboríd.
- Múhvič*, a, m. Setaria viridis, S. verticillata. Gor. okólica; Kràs; Istra.
- Muráva*, f. sploh mehka trava, rastóča okolo hiš in ob cestah. Po Krasu, kjer je ta beseda navadna, sliši se zabavljica o Čiči, da namreč čiški mezèg ni imel uže kaj jesti v dolgi zimi in da je Čič šel k gospodu (duhovniku) ter ga lepo prosil: gospodine! oznani Júravo (svetega Jurija), da porenem konja na múravo. Ista beseda v istem pomenu je znana tudi po Tolmínskem. (Vas Krn.)
- Múzgalica* f. Calamintha officinalis. Podgórze v Istri.
- Múžič*, a, m. Sempervivum tectorum. Sélnica (Štaj.)
- Nadstôrek-rka* m. Sempervivum tectorum. Dornberk. } Vse to od
- Nástrk*, a, m. isto, v Razdrtem pod Nánosom. } latínskega:
- Natrôsek-ska*, m. isto, v Rihenberku. } „nasturtium“.
- Nevéstica*, f. Centaurea solstitialis. Jako lepa, rumena, bodljíva rastlína. Sékiči pri Púlji v Istri.
- Nósec-sca*, m. tudi *nósek-ska*, m. Cicer arictinum. Kras. Po Goríškem ga sadé, žgó (rösten), meljejo in mešajo mej kávo.

*) Mrkač = oven = praz = Widder.

- Obršlj*, m. = bršlan, Hedera Helix. Bilje na Gorškem.
- Octek-cteka*, m. Cirsium, pa tudi Cardus. Ogerski Slovenci. Na Gorškem: „óacet“, na Kranjskem: „osát“.
- Očnica*, f. Myosotis sp., Vergissmeinnicht. Žábče (Tolm.)
- Očúm*, a, m. Colchicum autumnale. Vrsno (Tolm.) Glej: močúneec.
- Ognjéneec-nea*, m. Peucedanum Oreoselinum. Rihenberg.
- Ognjénica*, f. Poterium Sanguisorba. Benédski Slovenci.
- Ognjica*, f. Diplotaxis sp., Povír na Krasu.
- Ognjič*, a, m. Calendula arvensis. Goríčko (Štaj.)
- Okóličeje*, n. Malva nicaeensis. Podgórze v Istri.
- Omelíšeje*, n. Lycopodium sp. Savínska dolina (Štaj.)
- Opíh*, a, m. Ranunculus. Oréhovlje na Ipavi.
- Opólzlika*. Neka glíva. V Rihengerku.
- Opónec-nea*, m. Smylax aspera. Medolín v Istri.
- Osec-sca*, m. Cirsium arvense. Cérknica na Kranjskem. Gl.: *octek**
- Osládič*, a, m. Campanula Trachelium. Vrsno (Tolm.)
- Otávčič*, a, m. Leontodon sp. Koboríd.
- Ovíta*, e, f. Neka rastlina. Koboríd.
- Ožárnica*, f. = kopríva. Urtica. Túblje v Istri.
- Pálčnik*, a, m. Campanula Trachelium. Poníkve, na Št. Vídski gori. Otroci si cvet natikajo na prste.
- Pápica*, f. Helianthus tuberosus. Moščenice v Libúrniji.
- Parízar-rja*, m. Lycopus europaeus. Bilje na Ipavi.
- Pásjica*, f. Solanum nigrum. Gorjánsko na Krasu.
- Pástorka*, e, f. Helleborus viridis. Na Dragónji v Istri.
- Pečénica*, f. Urtica urens. Stópice na Tolm.
- Pèkel-více*, Chrysanthemum leucanthemum. Otroci, pukajóč cvetna peresca, ugíbljejo, pridejo li v pekel ali v vice ali v nebesa. Káčiči na Krasu.
- Petrák*, a, m. Helleborus viridis. Obrov v Istri.
- Petrík*, a, m. isto, v Podgórze v Istri.
- Pèžek-žka*, m. Cicer arietinum. Goríška okólica. Glej: nosec. V Borštu v Istri je pa: *pèček*, in razlikujejo pítanega in divjega.
- Pijánka*, f. Lolium temulentum. Bólec.
- Pírjevíca*, f. Triticum spelta. Gorjánsko na Krasu.
- Pítanka*, f. Scorzonera sp., 'Préšnjica v Istri.
- Plahúta*, *plahútica*, f. Specularia speculum. Kràs. (Dobrálje, Gorjánsko).
- Planika*, f. Arbutus Unedo. Lošínj.
- Pléskavica*, f. Konoplja prašna. Fimmel.
- Plótnik*, a, m. Iris germanica. Gorjánsko na Krasu.
- Podčrnka*, f. Goba. Rihenberg.
- Podhrástnica*, f. Goba. Rihenberg.
- Podjólhnika* f. Goba. Rihenberg.
- Podpónec-nea*, m. Polygonum aviculare. Klánec; Podgórze v Istri.

*) Podoba je, da stoji namésto: osee-stea, m.

- Podsólničnica*, f. *Potentilla verna*. Rôdik (Kras.)
Podzémľjica, f. Kohlrübe, Unterkohlrabi. Senožéčo.
Pogáčica, f. *Trollius europaeus*. Kranjska gora.
Poglavína, f. Neka sočivnica. Bílje pri Goríci.
Pokrováča, f. Plod od *Paliurus aculeatus*. Služi otrokom v igračo.
 Dobrodob na Krasu.
Póljka, f. *Triticum spelta*. Rihenberg. Izréka se: púljka.
Popádnica, f. *Lycnis Viscaria*. Ogerski Slovenci.
Pópek babji, *Lycoperdon bovista*. Gorjansko na Krasu.
Popojálnik, a, m. *Orobancha* sp. Ajdovščina. Glej: jéžavka.
Popónec-nca, m. *Linaria Cymbalaria*. Hrvatsko primorje.
Popótnik, a, m. *Cychorium Intybus*. Podgórze v Istri.
Posíliživ, m. *Sedum reflexum*. Sv. Lovrenec na Štajarskem.
Poskokínka, f. Neka goba. Rihenberg.
Posólničnica, f. *Tragopogon pratensis*. Koboríd.
Pótnjak, a, m. *Plantago major*. Lúče (Štaj.)
Povítec tea, m. *Convolvulus arvensis*. Poníkve na Št. Vídski gori.
Povôj, a, m. *Lycopodium*. Slovénske Goríce.
Povójček-čka, m. *Glechoma hederacea*. Sélnica, Goríčko (Štaj.)
Pôžmek-meka, m. *Anthericum Liliago*. Polžáne v Istri.
Práprotica, f. *Asplenium Trichomanes*. Rihenberg.
Prijátelj ovčji, *Lappa major et minor*. Stópico na Tolm.
Prsteník, m. *Paeonia peregrina*. Nános.
Prstki, pl. m. *Clavaria flava*. Gorjansko (Kràs.)
Prstnič, a, m. *Anthemis Cotula*, ter tudi *Chrysanthemum leucanth.*
 Podgórze (Istra.)
Pšeníčnica, f. *Holcus lanatus*. Rôdik (Kràs.)
Rába, f. *Equisetum palustre*. Kràs.
Rabótovina, f. *Viburnum Lanthana*. Postójjina. Priméri: brogovíta.
Rabozél, i, f. Neki plevél. Menda ist, kakor: raba. Razdrto pod
 Nánosom.
Rabúš, a, m. *Ononis spinosa*. Goríčko (Štaj.)
Ráva, f. *Triticum repens*. Vrtójjba pri Goríci.
Rép medvéďov, *Echium vulgare*. Sélnica (Štaj.)
Rép petelínov, *Iris* sp., Koboríd.
Repúlj, a, m. *Lappa major*. Bílje na Ipavi.
Réšek-ška, m. *Sonchus asper*. Vas Krn.
Rešetárka, f. *Dipsacus sylvestris*. Goríčko (Štaj.)
Ríbica, f. *Ceterach officinarum*. Báker v hrv. primorji.
Ríj, *rèj*, *ròj*, *rùj*, a, m., *Rhus Cotinus*, *Sumach*. Staroslov. *ruj* m.,
Rhus Cotinus.
Rogáčica, f. *Aegopodium Podagraria*. Rihenberg.
Rója, f. *Carex humilis*. Povír na Krásu. Gospod župnik Sila
 mi piše: moj stari oče pripoveduje, da kadar roja
 cvete, nij še kravam paše, kajti pregovoruč: rója —
 krave v jamo pója. (Ako bi gnal krave pást na
 rojo, to bi od gládi poginile.
Rokávec-vca, m. *Silene inflata*. Pod Tabrom na Kranjskem.

- Róna*, f. Beta vulgaris; pésa = rothe Rübe (Mangold). Koborid. Nemški (tirolski): *Ròne*, švicarski: *Rande*. Schöpf, Tirolisches Idiotikon.
- Rôsopas*, a, m. Alopecurus sp. S. Peter pri Goríci; Kràs.
- Róštalica*, f. Papaver Rhoeas. Vrsno (Tolm.)
- Rózgan*, a, m. Crithmum maritimum. Na otoku Košljúnu blizu Krka.
- Rúja*, f. Achillea millefolium. Kras. Rusom je „ruda“ to, kar nam „krí.“ — Otroci si z rujo nos natláčijo in se z dlanjó po njem bijejo, govorèč:
- Ruja, ruja! tei kri,
Ena žlica ali tri.
Glej Vuk, srb. rečnik: kunica.
- Rúkulja*, f. Eruca sativa. S. Peter pri Goríci. Na Brégu v Istri Diplotaxis zóvejo s tem imenom.
- Rúnda*, f. Ruta divaricata. Ródik; Povír na Krasu. Rundo nabirajo v lék od slabih očí ali od uróka, in da se z njo pokadé, kadar jih kaka slabost prime. Gospod župnik Sila mi piše, da tudi v Trstu, sosebno v starem mestu, babe rade stavijo rundo na okna, da jim véšče in hudobne očí ne škodijo. Po Krasu se govori: maja meseca kri cvete, in rundica jo utolaži. Néki da je ta beseda tudi v jezikoslovstvu jako imenitna.
- Rúsi kónj*; *rusikónjevina*, f. Ilex aquifolium. Stára Góra pri Goríci.
- Ržádec-dca*, m. Lotus corniculatus. Bódrež nad Kanálom.
- Sáblja*, f. Iris germanica. Črníče pod Čávnom.
- Samosévec-vca*, m. Sorghum halepense. Rihenberg.
- Scálnik*, a, m. Physalis Alkekengi. Rabi ljudém od zaprte vóde. Vas Krn.
- Sékavec*, ca, m. Eryngium amethystinum. Medolín v Istri.
- Selátnik*, a, m. Neki hrast. Šènpas v Ipavski dol.
- Senodólka*, f. Chelidonium majus. Ptúj.
- Silj*, a, m. Peucedanum sp., Podgórje v Istri.
- Skřka*, f. Picris hieracioides. Skrilje pod Čávnom.
- Skróbla*, f. Chelidonium majus. Vrsno v Sóški dol.
- Skróbótec-tea*, m. Rhinanthus. Klénik na Pívkí; Kràs.
- Skorócelj-celja*, m. Achillea millefolium. Št. Andrež (Štaj.)
- Stanóvrat*, a, m. Ranunculus sp., Namesto: solnóvrat: solu-ce, sich nach der Sonne wendend. Ponfkve in sploh po Tolmín-skem.
- Slíbovina*, f. (namésto: svíbovina), Cornus sanguinea. Rihenberg.
- Smílj*, a, m. Helichrysum angustifolium. Istra.
- Smolénec-nea*, m. Gallium sp. Rihenberg. Pod Tabrom pri Knežáku.
- Smolíčka*, f. Leontodon taraxacum. Gorjánsko (Kràs.)
- Smólj*, a, m. Gallium Aparine. Stópice na Tolm.
- Smrdéčec-čca*, m. Scrophularia canina. Rabi v stéljo pod svinje. Povír na Krasu.
- Smrdéka*, f. Rhamnus alpina. Bánjščice.

- Smrdelíka*, f. Pistacia Terebinthus. Púlj v Istri.
- Smrtnica*, f. Helleborus viridis. Koboríd.
- Sólnčica*, f. Narcissus poeticus. V Čičih.
- Sólnka*, f. Tragopogon pratense. Podstava je: soln-ce. Vrsno v Sóški dol.
- Sporiš*, a, m. Verbena officinalis. Skrilje pod Čávnom.
- Sprž*, a, m. Helleborus viridis. Sovinják pri Bolzétu.
- Sráčica*, f. Spiraea Ulmaria. Poníkve na Št. Vídski gori.
- Stárec-rca*, m. Salvia pratensis. Bánjščice; Trebúša.
- Stípor-rja*, m. Tussilago Farfara. Štajarsko.
- Stráčič*, a, m. Glechoma hederacea. Koboríd.
- Stríc ověji*, (namesto: o-stríc: oster), Carduus sp., Gorjánsko (Kràs).
- Strklása*, f. Bromus secalinus. Poníkve na Št. Vídski gori.
- Štrpnik*, a, m. Lamium Orvala. Rôdik na Krasu.
- Svinjec-njca*, m. Scrophularia canina. Lipa na Krasu.
- Šár*, a, m. Carex sp., Goríčko (Štajarsko.)
- Ščetína*, f. Neka trava, katere pa nisem videl. Vrsno (Tolm.)
- Ščír*, a, m. Amaranthus blitum. Goríška okólica; Vrsno (Tolm.)
- Ščírjavec-vca*, m. Asarum europaeum. V Prodólu na benédski meji
- Šenčúrka*, f. (Šent-Júrka). Caltha palustris. Lívek.
- Šíbek-bka*, m. Rosa sp., Podgórje v Istri. V Ospu: Punica granatum. Staroslov. šípükü m. Rosa; Malum granatum.
- Škátla*, f. Trollius europaeus. Lívek.
- Škrébec-bca*, m. Silene inflata. Koróško.
- Škripec-pca*, m. Silene inflata. Sélnica (Štajarsko.)
- Štévnica*, f. (recte: štélnica), Taraxacum officinale. Koboríd. Primér i: ženténje.
- Štrkát*, a, m. Arum italicum. Sovinják v Istri.
- Štrkavica*, f. Ecballion Elaterium. Medolín v Istri.
- Šuja*, f. Juncus sp., Podgórje v Istri.
- Tálov*, a, m. Helleborus viridis. Kót pri Koborídu.
- Táščica*, f. Lotus corniculatus. Koboríd.
- Télek-lka*, m. Helleborus viridis. Túblje na Krasu.
- Télek-lka*, m. Paeonia peregrina. Kóblja Glava na Krasu.
- Tičica*, f. Bellis perennis. Štajarsko.
- Tólek-lka*, m. Liliium Martagon. Rihenberg.
- Toríca*, f. Gallium sylvestre. Poníkve na Št. Vídski gori; Goríčko na Štajarskem: Gallium Aparine.
- Trakónje*, n. coll. Lycopodium sp., Pod Pohorjem (Štaj.)
- Trebeljé*, á, n. Senecio paludosus. Cérknica.
- Tremúr* (tremür)-rja, m. Dianthus sp., Báte za Sv. Goro.
- Trístovec-vca*, m. Polygonum amphibium. Sv. Peter pri Goríci.
- Trn pásji*, Paliurus aculeatus. Gorjánsko (Kràs.)
- Tromár-rja*, m. Dianthus sp., Sv. Peter pri Goríci.
- Trščák*, a, m. (recte: turščák), Zea Mays. Ipavska dolina.
- Trtorína*, f. Clematis sp., Medolín v Istri.
- Uheljník*, a, m. Sempervivum tectorum. Goríčko (Štajarsko.)
- Uhovník*, a, m. isto, v Šempásu. V Rodíku: ušésnik.

- Ujédka*, f., neka goba. Rihenberg.
Uljésa, n. pl. Ranunculus acris. Rôdik na Krasu.
Ušivec-vca, m. Colchicum autumnale. Rôdik na Krasu.
Véternica, f. Dorycnium herbaceum. Rôdik.
Véternik, a, m. Centaurea jacea. Vrsno (Tolm.)
Vílíce, f. pl. Geranium columbinum. Kràs.
Vínjenec-nca, m. Lamium maculatum. Koboríd.
Vínovlje, a, n., isto, v Vrsnem.
Vodeníka, f. Cirsium Erysithales. Goričko (Štaj.)
Vránica, f. Cynanchum vincetoxicum. Dréznica (Goriško.)
Vránjica, f. Ranunculus sp., Mariborska okólica.
Vrba uklónjena, Salix babylonica. Rihenberg.
Vršičevlje, a, n. coll., Stenactis bellidiflora. Bílje pod Goríco.
Zaspánka, f. Anemone sp., Ogerski Slovenci.
Zavrl, a, m. Lysimachia Nummularia. Štájarsko.
Zeleníka, f. Phillyrea media. Sékiči pri Púljí.
Zób babji, Geranium sp., Goričko (Štaj.)
Zrástlika, f. Convallaria polygonatum. Rôdik na Krasu. Céli rane
 ovcam, ako si katera nogo zvine. Korén izkopljejo in
 ga stolčejo „z lesom na lesu,“ ter z lojem ali salom po-
 méšanega položé na rano.
Zvézdnica, f. Gnaphalium Leontopodium. To besedo sem čul na
 Čávu pod Kúcljem od pastirja iz Avče.
Žábničnik, a, m. Anthemis Cotula. Vrtójbá pri Goríci.
Ženténje, a, n. Taraxacum officinale. Vrsno v Sóški dol. — V Rihen-
 berku govoré: žehtélnica, a v Koborídu: štévnica (recte:
 štélnica.) „Zehtéti- tím“ znači: glühend heiss sein.
Žestílj, a, m. Acer monspessulanum. Hrvatsko primorje.
Žíljak, a, m. Plantago lanceolata. Štájarsko.
Žitnica, f. Centaurea Cyanus. Párje na Pfvki.
Žlíca Bógova, Cyclamen europaeum. Vas Krn.
Žlíčnik, m. Alisma Plantago. Bílje pod Goríco.
Žolténica, f. Leontodon taraxacum. Sovínjak v Istri.
Žrnóvec-ca, m. Calluna vulgaris. Rôdik; Óbrov; Pod Gradom.
Žúlj (žúlj), a, m., vsaka ostrá, bodljíva rastlína, n. pr.: Scolymus,
 Cirsium, Carduus, Eryngium, Xanthium. Isterski Slovenci.

Iména žíválska.

- Andróga*, f. Leuciscus rutilus, Rothflosser, Rothfeder (riba). Mursko
 polje. Tudi na ljubljanskem ribjem trgu se prodaje riba
 tega imena. Priméri: *dróžica*.
Bábor, a, m. Pseudopus apus. Nerezíne na otoku Lošínji, čul od
 nekega „Dalmatinca.“
Békovka, f. Sylvia sp., Kràs.
Belogúzka, f. Saxicola oenanthe. Vránja v Istri.
Bóžka, f., ovca „ob očéh“ ruménkasta; namesto: ob-óčka. Vas Krn.
Bóg stári, Mantis religiosa, Gottesanbeterin. Kràs.

- Bólen*, a, m. *Aspius rapax*, riba, živoča v Savi, sem ter tja tudi v Krki. Gáziče na Krki.
- Bóna*, f. *Bufo vulgaris et variabilis*, die Kröte. Poníkve na Št. V. g.
- Bosoglávec-vca*, m., mlada žaba, der Kaulkopf. Osek v Ipavski dol.
- Bráv*, a, m. der Schöps. V Berkínih. Bravína, Schöpsenfleisch.
- Bréška*, f., ovca na čelu in okolo gobca bela. Vas Krn. Morebiti je pisati: bréška, od starosl. beséde: bréžgü m., Morgenschimmer, Glanz.
- Brólek-lka*, m. *Sylvia garrula?* Kóblja Glava na Krasu. Ta ptiček dela gnéздо po kraških zidovih, zloženih od samega susega kamenja. Blizu tacih gnezd se radi potikajo modrási, vrebajóč na mladíče, in ker tudi pastirji lázijo za gnézdí, zgaja se po gósto, da strupéna kača katerega ukólje v róko.
- Bütoglávec-vca*, m., mlada žaba, Kaulkopf. Polžáne v Istri. V Laščah: *bütéc-tcà*.
- Čík*, a, m. *Turdus musicus*, Singdrossel. Vránja v Istri.
- Čép*, a, m. *Aspro vulgaris*, Rauhbarsch. Zidani Most na Savi.
- Čeriček-čka*, m. *Decanthis pellucens*, Weingrille. Štájarsko.
- Číga*, f. *Accipenser ruthenus*, Stierl. Potočin pod Zidanim Mostom.
- Čík*, a, m. *Cobitis fossilis* (riba). Gáziče na Krki.
- Čínkovec-vca*, m. *Fringilla coelebs*. Zábče pri Tolmínu.
- Čmrlj*, a, m. *Bombus*, Hummel. Na Št. Vídski gori razlikujejo čmrlje v: *máharje*, *lístnarje* in *zémľarje*, a Láščani v: *máhovce* in *lúknjevce*.
- Črénšnjevec-vca*, m. *Fringilla coelebs*. Gorjánsko (Kràs).
- Črlín*, a, m., neka ptica, ki se takó nékam glási. Kràs.
- Dróžica*, f. Neka riba v Ipavi; Bílje pri Goríci. Priméri: *andróga*.
- Drstnica*, f. *Näsling*, *Chondrostoma nasus* (riba.) Zidani Most pri Rádečah.
- Dršč*, a, m. *Turdus viscivorus*. Vránja v Istri.
- Dút*, a, m. *Labrax lupus*, Seebarsch. Dalmatínska.
- Dvrst*, í, f. *Abramis vimba* (riba). Krško na Savi.
- Glavática*, f. *Salmo hucho* (riba). Mursko polje.
- Gódec-dca*, m. *Runzelbock*, *Hammaticherus*. Bólec.
- Golób*, a, m. *Raja pastinaca* in *R. aquila* (riba). Lovrána v Libúrniji.
- Grižnik*, a, m. *Vipera Ammodytes*. Kóblja Gláva na Krasu.
- Grúmovica*, f., morska riba: *Muraena conger*. Lovrána v Libúrniji.
- Hlápéc modrásov*, f. *Wasserjungfer*, *Agrion* sp., Gor. okólica; Ipavska dolína. Na Kranjskem je to: káči pastír.
- Hrastír-rja*, m. *Wachtelkönig*, *Crex pratensis*. Cérknica; starosl. hrastél', krastél'.*)
- Iglica*, f. *Cobitis taenia*. Bílje pri Goríci.
- Jêlen divji*—rogáč, *Lucanus cervus*. Skrílje pod Čávnom.
- Kanjúh*, a, m. *Turdus saxatilis*, Steindrossel. Svéta Gora.
- Klēja*, f., neka riba v Krki. Kostánjevica.

*) Ker tiskárnica néma znamenja za staroslovénski *mehki poluglásnik*, zatorej píšem apostrof (') namésto njega.

- Klěščar-rja*, m. Hirschkäfer, *Lucanus cervus*. Bólec.
- Kobila siva*, *Oriolus galbula*, Pirol. Kràs.
- Kóla*, f. Ovčje imé. Podgórije v Istri.
- Kosič*, a, m. *Turdus merula*. Po Krasu in po Istri.
- Kováč*, a, m. *Zeus faber*, St. Petersfisch. Lovrána v Libúrniji. — Springkäfer, *Elater* sp., Koboríd; Bólec.
- Kràp*, a, m. *Cyprinus carpio*, Karpf. Gáziče na Krki.
- Krtovica*, f. Maulwurfsgrille, *Gryllotalpa*. Kràs.
- Kurják*, a, m. *Geflügellaus*, *Liotheum pallidum*. Bílje na Ipavi.
- Kát*, a, m. Unke, *Bombinator igneus*. Bílje.
- Lástovica*, f. *Trigla hirundo* (riba). Lovrána v Libúrniji.
- Lěščec-ščeca*, m. *Acanthia lectularia*; Bettwanze. Tolmínsko. V Láščah: *laščec-ščecà* m., die Zecke.
- Linj*, a, m. *Tinea chrysitis*, Schleihe (riba). Gáziče na Krki.
- Láben-bena*, m. Morska riba: *Labrax lupus*. Otok Ráb. Laški: branzin.
- Lánjež*, a, m. = planinski orel, Steinadler. Vas Krn na Tolm.
- Méngelič*, a, m. Feldgrille, *Gryllus campestris*. Na Tolmínskem. V Žábčah pri Tolmínu ga otroci ogovarjajo, drezajóč sè slankom v jamico: šáver, šáver, méngelič! ven se izklíč'!
- Mínek-nka*, m., mlada žaba, Kaulkopf. Tolmínsko. Na Kranjskem je: *mündek-nkà*, m. néka riba. (*Lota vulgaris*.)
- Mlinar-rja*, m., Wasserläufer, *Hydrometra lacustris*. Bólec.
- Molávar-rja*, m. der Drache. V Kóblji Glavi na Krasu tudi kratak in debel môdras. „Kakor bi mačku noge odsekal.“ Morebiti kaka breja samíca. — Priméri srbski: blavor m., blavur m., blor m., nekaka velíka kača. Vuk.
- Mrámor-rja*, m. Maulwurfsgrille, *Gryllotalpa vulgaris*, in tudi rák (bolézen). V Ijubljani: *bramor* za žival in za bolézen (Scropheln).
- Múkavec-vca*, m. *Bombinator igneus*, Unke. Poníkve na Št. Vídski gori.
- Múrka*, f., črna ovca (ovčje ime). Podgórije v Istri.
- Nít živa*, *Gordius aquaticus*, Wasserkalb. Vas Krn na Tolmínskem.
- Ogór-rja*, tudi: *ugór-rja*, m. *Anguilla fluviatilis*, Aalfisch. Povsod po Goriškem. V Bíljah: *vigór*, *vigórja*, m.
- Oslě-íča*, m. *Gadus merluccius*; laški: asinello. Lovrána v Libúrniji.
- Ostriž*, a, m. Flussbarsch, *Perca fluviatilis*. Gáziče na Krki.
- Pastirica*, f. *Motacilla alba*, ima na Krasu vedno pridévek „božja“.
- Pástrica*, f. morska riba: *Scomber sarda*; laški: pelamide. Lovrána. Staroslov.: p'strú adj., bunt.
- Pazdér káči*, *Julus* sp., Tausendfuss, Schnurassel. Polžáne v Istri.
- Pérnja*, f. Ovca, polu bela, polu črna. Vas Krn.
- Pétek suhi*, *Cerambyx Heros*, Riesenbock-Käfer. Ipavska dolína.
- Petróvka*, f. *Carassius vulgaris* (riba). Gáziče na Krki. Glej: plòsk.
- Píka*, f., ime ovci. V Podgóriji.
- Písanka*, f., neka riba v Krki. Kostánjevica.
- Pívra*, e, f. Kiebitz, *Vanellus cristatus*. Cérknica.
- Platica*, f. *Leuciscus rutilus* (riba). Kostánjevica.
- Pláza*, f., svoje ime koblí. Sv. Lucíja na mostu.

- Pliskavica*, f. *Motacilla* sp., Bachstelze. Kanál.
- Plòšk*, a, m. *Carassius vulgaris*, Karausche. Gáziče na Krki. Glej: *petróvka*.
- Podrinka*, f. Kaulkopf, mlada žaba. Sv. Peter pri Goríci.
- Podvèst*, i, f. (podùst?) *Chondrostoma nasus* (riba). Kostánjevíca na Krki. V Gázičah jo zovejo: tínaš, zaradi črne trebúšne mréne. Tudi hrvatski ríbiči jo znajo po tem iménu.
- Ponóvčica*, f. Kaulquappe. Bólec.
- Póstra*, f. = postřv = postřva, Forelle. Ipavska dolina. Staroslov.: p'strú adj., bunt.
- Povélka*, f. *Coccinella septempunctata*, Marienkäfer. Goríška okólica; Ipavska dolína; Kràs. — Otroci, našedši povélko, nagovarjajo jo, rekóč:
- Pověj, pověj, povélčica!
Kje je moja ljubica?
- in kamor zletí, onde je.
- Práz*, a, m., der Widder. V Brkínih; na Krasu.
- Prč*, a, m., neskopljen kozel, der Ziegenbock. Vrème.
- Rožína*, f. *Coccinella septempunctata*, Marienkäfer. Vas Krn na Tolm. Otroci jo nagovarjajo: „roža, rožina! pokaž' svoj-ga možína.“ — Kamor zletí, onde jej živí mož.
- Róžka*, f. Ovčje ime v isterskem Podgórji.
- Rudečovka*, f., neka riba v Krki na Dolénjskem. Kostánjevíca.
- Rúska*, f. *Tinca vulgaris*, Schleihe (riba). Bilje na Ipavi.
- Rúslja*, f. (recte: rúsulja), neka riba v Krki. Kostánjevíca.
- Sírka-plél*, takó imenujejo v Kanálu ptico *vugo* (*Oriolus galbula*), katerej na Kranjskem rékajo: kobílar. „Sírka-plél“ menda oponaša tega ptiča glas.
- Skáva*, f. Ovčje ime v isterskem Podgórji.
- Smfkež*, a, m., neka riba v Krki. Kostánjevíca.
- Smúč*, a, m. *Lucioperca Sandra*, Schill (riba). Pri Potočínu na Savi pod Zídanim Mostom.
- Smúkalica*, f. *Feuerunke*, *Bombinator igneus*. Povír na Krasu.
- Stréharica*, f. *Forficula auricularia*, Ohrwurm. Vas Krn.
- Stréžič*, a, m. *Troglodytes parvulus*, Zaunkönig. Vas Krn. V Starem Sedlu in v Bolci: *strežžč*; v Gor. okolici: *králjč*. — Staroslov. se imenuje: striž' m.
- Strnáda*, f. Na Krasu je „strnád“ ženskega spola.
- Strúglja*, f. *Forficula auricularia*, Ohrwurm. Poníkve na Št. Vídski gori, a v Laščah: strgúlja f.; zatorej je prav: *strugulja*.
- Strúna*, f. *Scolopendra* sp., Polžánščina v Istri.
- Ščúrek-rka*, m. Feldgrille, *Gryllus campestris*. V Skríljah pod Čávnom ga otroci vabijo iz luknjice, govoreč: „ščurek, ščurek! pojdi ven, ti boš imel konjčeka, jaz oslíčka.“
- Šivánčica*, f., neka riba v Krki na Dolénjskem. Kostánjevíca.
- Škrljíca*, f. Feldlerche, *Alauda arvensis*. Ipavska dolina; Kràs; namesto: skovrljica; staroslov: skovrjan'c' m.
- Štókavec-vea*, m. *Oriolus galbula*, Pirol. Žábce na Tolmínskem.

- Štrkavec-veca*, m. *Squalius cavedanus*. Bilje na Ipavi.
Têta kâčja, Bandassel. *Scolopendra* sp., Kràs.
Trtijón, a, m. *Rhynchites betuleti*, Rebenstecher. Brda pri Gorici.
Tujec-jca, m. in *tújica*. f. = maček in mačka. V Gorici in po okó-
 lici. Tuj, tuj! kličejo mačka ali mačko.
Vólek božji, Bockkäfer. Ipavska dolína. V Laščah: božji vólek,
 die Feldgrille.
Vólk, a, m. *Acherontia Atropos*, Todtenkopfschwärmer. Sv. Peter
 pri Gorici.
Zahváli-bógca, *Mantis religiosa*. Polžáne v Istri.
Žvíca, f. *Oniscus* sp., Mauerassel. Polžáne v Istri.
Žúžek-žka, m. *Bruchus pisi*. Kràs. — „Črn si, kakor žužek“, to
 je navaden pregovor.

Beséde, réki in pregóvori.

- Amca*, f. ali tudi *ánca* f. imenuje se po Sóske dolini spodnji kos
 svinjske gnjáti. Na Kranjskem: kráča.
Bantóč, á, m. = slap, Wasserfall. Pod Gradom v Rodiški župi.
Barórkla, f. Leséna krogla v igro; *barórklati* = igrati s tacimi
 krogلامي. Bánjščice.
Bèč, a, m. Sód, držéč do deset kvinčev (600 bokalov). Bilje pri Gorici.
Pèček-čka, m. Sódček od 20 bokalov do dveh kvinčev. Ipavska
 dolína.
Bèdenj-dnja, m. Velíka leséna posoda (kàd), ki je vender manjša od
 plávnika.
Bél, i, f. Bolézen na očéh pri konjih, der Staar. Ipava.
Beléžen-žni, f. Znamenje, Zeichen, Marke, na pr. na „obéljenih“
 drevesih, ki jih je posékati. „Vidiš, onde je beléžen.“
 Vas Krn. Priméri staroslov. *bêlêgü m.*, das Zeichen.
Beráč, a, m. Košek v pobiranje sadja ali krompirja; ima leséno
 dno. Poníkve na Št. Vídski gori.
Berárnja, f. = bira, Collectur. Koborid.
Bêrkati, v. impf. Nachlese halten, in to pri sadji, izlásti pri oréhih.
 Šènpas.
Bérsa, f., pokvarjeno vino, zevrélica. Goríška okólica. Tudi v moral-
 nem zmisli: „ej! ta mladenič se je izbérsal.“
Béštrica, f. Lepa bela ovca. Krn.
Bežgáti, v. impf. Lúščiti, na pr. fežol, túrščico, oréhe. Tolmínsko.
Bežine, f. pl. Fisolenschoten. Tolmínsko.
Bežól-óla, m. Fiole. Tolmínsko.
Bíček-čka, m. Oven z rogmí; brez rogov je: múl, m. Krn.
Bínc-nca, m. Odraslo dvoletno jaguje (járe). Krn. Morebiti laški?
Bírja, f. (virja?) Železo pri vozu, ki sklepa sóvro in zadnji tráp.
 Sv. Peter pri Gorici. Tudi železni obroček ali okòv pri
 noži, šilu itd. Na Tolmínskem: *virje, a*, n.
Birúnja, f. = bira, Collectur. Sólkan.

- Bivati**, v. impf., sein, vorkommen. „Ta trava biva po sténah.“
Knežák na Pívkí.
- Bizec-zca**, m. Répno listje, répna nát. Gorjansko (Krás.)
- Bizgec-geca**, m. Méšanica kislega zelja in kisle répe. Gor. okólica.
- Blagovnica**, f. Jedína hči v hiši, katerej pripade ves imétek. Blagovnice imajo največ snubókov (snúbcev.)
- Blánja**, f. Pánj, Holzklotz. Ajdovščina. Na Krasu se takó imenujejo hlódi, na katerih ležé vinski sódi.
- Blazina**, f. Greda pri stogu in menda sploh pri strehah; Mauerbank, Lagerbalken. Tolmínsko.
- Bóben-bna**, m. Košára, pleténa od vrbovih prótov, rabi v ribjo lóv. Vídem (Štaj.)
- Bodílj**, a, m. Stechspaten. Gorjansko na Krasu.
- Bokalína**, f. Prsténa skléda. Žábče pri Tolmínu.
- Bóžič-čca**, m. Na Sveti večer vzamejo z ognjišča želézni zaglávník ter na njega mesto položé pánj, ki se *bóžič* imenuje. Sólkan.
- Bradovánjica**, f. Koláč, vežóč grédelj in kólca. Pleten je od dobrovítovih trt. (Bradovítница = dobrovítnica = dobrovítovina = Viburnum Lanthana). Vrsno pod Krnom. Po Krasu ta kolác (trtó) imenujejo „gredánjico,“ (od beséde: grédelj m., der Pflugbalken.) V Laščah se ta gož (trta) zóve: *grédeljnica*.
- Bránkelj-klja**, m. = ábranzek, léskov cvet. Rihenberk. Od laškega: branca, Zweig, Tatze.
- Bráti**, *bérem*, v. impf.: lat. capere. „Žganci beró mnogo masla.“ Senožéce. Prim. v srbšč.: „zlatna kupa devet *berelitar*.“
- Brbónec-nca**, m.; dim. brbóuček = bradavica ali izrástek na nosu, Papille. Priméri: srb. brabonjak, Ziegenkoth. Vuk.
- Brčék-čka**, m. Kreisel. Otročja igrača. Goriška okólica.
- Brék**, a, m. Lovski pes, in tudi nemiren, razposájen otrok. Sv. Peter.
- Bréncelj-clja**, m. Koš, v katerem senó, listje itd. nosijo. Bánjščice.
- Brentáč**, a, m. Majhena leséna posoda z úhom in z luknjo v úhu. *Golída* je vsa taka, samó ká nema luknje. Na Krasu: *móser-rja*, m., značí isto. Nemški?
- Brgéše**, f. pl. Hlače; *brgešine*, f. pl. Spoduje hlače. To navajam samó zató, ker veleučeni g. Trstenjak méni v letopisu slov. mat. 1876. l., str. 45., da goriški Slovenci te beséde ne znajo; a v istini jo imajo vsi, razven morebiti Ipavcev. Znana je tudi po vsem Krásu.
- Bríža**, f. = sódrag, babje pšéno, Graupe. Koboríd; Bólec. A beséda „sódrag, sódraga“, m. je namesto: sógrad m., Mithagel (Hagel und Regen), kakor tudi: sórzica f., Mitrogen (Weizen mit Roggen), kajti strsl. gradü m., srbski: grad m. značí tudi „Hagel“; srbski: súgradica f., Graupe.
- Bríkati**, *bríkam*, v. impf. Oréhe lúščiti iz oblátovja. Brkánci (oréhi). Tolm.
- Bríla**, f. = brlez, Kreisel. Krás.
- Brlélka**, f. Ratsche, *brléti*, ratschen. Koboríd. V Senožéčah je: skrzát-záta m., die Ratsche.

- Bflez*, a, m. = vrtálka. Poníkve. Tolm.
- Bflica*, f. Kreisel. „Bflica brlí.“ Sólkan.
- Brník*, a, m. Kreisel. Vrème.
- Brúzgalica*, f. Ljubljanska *plundra*; voda in sneg. Krn. V Láščah je to: brúza f.
- Brvadánjica*, f. Glej: bradovánjica. Krn.
- Břzla*, f. Ratsche; *brzlati*, ratschen. Bólec.
- Búdla*, f. Cmoki od túrščine moke sè slanínó. Eine Art Speckknödel. Poníkve na Št. Vídski gori.
- Búrica*, f. Lúpljen kostanj. Búriti = lupiti (kostanj). Sóska dolína.
- Búrkla*, f. Pletenica od sróbrota v ribjo lóv. Koborid. (V Goríški okólici se to orodje imenuje: *vrša*, f.)
- Bütèk-tkà*, m. Stegno pri letéčini. Kràs.
- Bütéti*, *bütéjem*, v. impf. = tléti, glimmen: v ogljénici butéje; tudi sovraštvo v srci. Tolmínsko.
- Bütica*, f. Glockenschwengel. Sólkan.
- Búžiti*, *búžim*, v. impf. Koruzo slačiti. Bólec.
- Càp*, m. Kaj uprav znáči, ne vem; morebiti tó, kar *cápa*. Čul sem jo samó v pregovoru: smrdí, kot *càp*. Senožéče.
- Cika*, f. Krava z bélkastim križem. Krn.
- Cikálnik*, m. Neka priprava v ribjo lóv. Na dolzem motvózu je po vrsti navezanih več trnekov z vado. Nanj lové sosebnó ogórje. Bílje pri Gorici.
- Címa*, f. Odlomljena véjica. Sv. Peter pri Gorici. — V Láščah: címa f., mentula.
- Civkati*, *cívkam*, v. impf. „Roke mi civkajo“ (od mraza) = pekó me. Sóska dol.
- Cúra*, f. = déklica. Čul sem to besedo samó v narodni pesmi: „tam pod klancem ljub'ca čaka, ta predraga cúrica.“
- Cvečiči*, m. pl. Gewürznelken. Goríška okólica. Žebice f. pl. (namesto: žebíce), isto, v Láščah.
- Cvétka*, f. Smókva prvega róda. Osep v Istri. V Goríških Brdih: *cvétnica*.
- Čvrljávka*, f. Ratsche. Sólkan.
- Čájiti*, *čajim*, v. impf. Oréhe iz oblátovine lúščiti. Bólec.
- Čampárina*, f. Roka levica. Bánjščice.
- Čehóvsk*, a, o, adj. Čehóvsko sukno = debelo sukno. Rihenberk. Okolo Zágreba je „čóhovina“ meso ali tudi koža mlade juníce ali junca. V Láščah je: „čóha“ (reci: čúha) f. junica, predno se je prvič otelíla, a „čóhovina“ f. koža take juníce.
- Čéja*, f. = snaga, Reinlichkeit. Krn. „Tudi pri živini je čéja prva stvar.“
- Čeljústí*, f. pl. Spodnji del pri grabljah, kamor so vtákneni zobjé. Ipavska dol.; v Láščah.
- Čélo*, a, n. Hagelfleck (bot. chalaza), na pr. pri kostánji. Tolmínsko.
- Čepínec-nca*, m. Zapfen, pri vinskem sodu. Ipavska dolína.
- Češúlja*, f. Véjica z listjem vred. Krn; Lašče.
- Četvériti*, *čtvérim*, v. impf. Vorspann leisten. „Šel je četvérit“. Skrílje; Lášče. V četver voziti, vierspännig fahren, po četvérici hoditi, auf allen Vieren gehen, oboje v Láščah.

- Čavila*, f. Dolg želézen žrebèlj. Sv. Peter p. G. V srbsč. čavao, čavla.
- Čóba*, f. Baumstrunk. Sv. Peter p. G. — V Stópicah (Tolm.): *paróbek* m.
- Čólja*, f., isto, v Bólci.
- Čómpa*, f. Krompír, v Bólci.
- Črča*, f. Senózet na črtu (Rodung). Glej: črtati.
- Črčáti*, *črčím*, v. impf. Zwitschern. Krn.
- Čréda*, f. Reihenfolge (a ne: Herde). „Zdaj pride nanj čréda.“ Koboríd; črédití se, abwechseln.
- Črész*, adv. Na črez, im Allgemeinen, im Durchschnitt. „Na črez se lehkò reče, da“ Krn.
- Črñják*, a, m. = rumenják, Dotter. Krás; Ipavska dolina; Koboríd. Namesto: črñnják; strsl. črñm'nũ adj., roth.
- Črt*, a, m. Rodeland. Črtiti in črtati, v. impf., roden; part. prf. pass. *počrčen* in *počrtan*, ausgerodet. Na Tolmínskem.
- Čúkla*, f. Strmína ▼ planinah. Krn.
- Čúla*, f. Razklan paróbek, kos paróbka. Rihenberg.
- Čúm*, a, m. Grm; čúmovlje coll., Gestrüppe, Buschwerk. Bánjščice.
- Čúméti čúmím*, v. impf. Tiho in mirno ležati, na pr. bolnik čúmí. Sóska dolína.
- Čúš*, a, m. Tráp, norec. Krn.
- Čúžiti*, *čúžim*, v. impf. Koruzo slačiti, to je, slámo odtrgóvati. Sóska dol.
- Čúžka*, f. Büschel, Zopf. Krn. V Koborídu: svilen trák.
- Čvrš*, a, m. Grča v lesu, v deski, Knorren. Sv. Peter p. G.
- Dámñica*, f. Zadnja deščica pri čebelnem panji, končnica. Bólec.
- Dána*, f. Deščica iz „dna“ kakeršne koli leséne posode. Vrsno.
- Dáne*, f. pl. = „dno“ kake leséne posode. Vrsno.
- Dávinj*, a, e, adj., od davi, na pr. dávinje mleko. Krn; Lašče.
- Debelíca*, f. Debela zemlja. Krn.
- Debelñica*, f. Pustna nedelja. Na Tolmínskem.
- Dehtéti*, *dehtéjem*, v. impf., močno sòpsti; pes dehtéje. Krn.
- Derečina*, f. Durchfall. Razdrto pod Nánosom.
- Devér-vérja*, m., to je žèni móžev brat. Rihenberg. Tudi benédski Slovenci znajo to besedo v istem pomenu.
- Dímec-mca*, m. Prvo žganje, ki je navadno motno in se zatorej vlije v kotel nazaj. Ipavska dolína.
- Dlábiti*, *dlábim*, v. impf. = grábiti. „Zdlábil me je za láse.“ „Vse si podlábil izpred mene“ (sádjé na pr.) Goríška okólica.
- Dñišče*, a, n. Véje, ki se polágajo „na dno“ senéne kópe (stóga). Krn. V Rihenbergu je dñišče = paróbek, Baumstrunk.
- Dragóča*, f. = dragínja. Krn.
- Dréža*, f. Črésnja (drevo); dréznica (sad), sladka rudéča črésnja. Tolmínsko.
- Dréžnik*, a, m. Trapast človek. Rihenberg. — V Laščah je sítén človek „drežnjálo“ n.; podstava: drézati.
- Drgáli*, f. pl. Neka bolezen v vratu. Skrilje. Podstava: za-drg-niti.
- Drgancéla*, f. Bezgálka; Mandel, Tonsille. *Drgancéle*, f. pl., bolézen. Tolmínsko; Goríška okólica.
- Drnásec-sca*, m. = merjasec, Eber. Bánjščice.

- Drobilnica**, f. Neka sekira. Žábce pri Tolminu. V Láščah: *robilnica* f. sekira, s katero se drevó *poróbi* (poséka); staroslov.: rabiti v. = sékati. Priméri: *paróbek*.
- Drócati**, *drócam*, v. impf., = drézati, stossen, stapfen. Gor. okol. V Žábčah: *drózati*.
- Dústev-stva**, m. Kalkspath, krystallinischer Tropfstein. Kóblja Glava na Krasu.
- Durè-éta**, m. Trottel, blöder Kerl.
- Duréti**, *durim*, v. impf., blóde dareinschauen. Tolmínsko. — V Láščah: *dúr* adj., scheu; *oduréti*, scheu, wild werden.
- Dúšnica**, f. Luknja pri sadni sušilnici. Krn.
- Gábernat**, a, o, adj., uneben, holperig. Krn; Lášče.
- Gáče**, f. pl. Spodnje hlače. Bólec. Na Ipavskem in v Láščah: *svítice* f. pl. šiško besedo „galica“, a našemu Gutschmannu je „galup“ = Tinte in „galé“ Schusterschwärze. Vuk ima „galičast“ = črn. Vsacemu je znano, da se od gálek dela črnílo.
- Gáratí**, v. impf., težko nositi. Bánjišce. Gáratí se, sich stark kratzen. Lášče.
- Gárne**, f. pl. Kožna bolézen, gárje, f. pl., die Krätze. Sóska dol.
- Gatíti**, *gatím*, tudi *gátiti*, *gátim*, v. impf. = stopfen, z vsemi sestavami. Nagátiti, ausstopfen, nagáčena ptica, ein ausgestopfter Vogel. Krás; Ipavska in Sóska dol. Zagatíti se, sich verstopfen; zagátna jéd, eine unverdauliche Speise; zagátan človek, ein unerträglicher Mensch; zagátna beséda, ein beleidigendes Wort. Lášče.
- Gatíti se**, v. r. impf. = stiskati se: ovce se gaté. Krn.
- Glája**, f., der Sparren am Dache. Krn.
- Gláva**, f. = pésto pri voznem kolesu. Sv. Peter p. G.
- Glávica**, f. Korúzen strók, Kukurutzkolben. Krás.
- Glávina**, f. Meso pri glavi. Goríška okólica.
- Glavnjénica**, f. Praznik matere božje na 25. sušca. Povír na Krasu. Glej tudi: *ognjénica*.
- Gléja**, f. Skrb za živíno, Pflége. Krn. Znáči isto, kar je kranjski „gléštanje.“
- Glisti**, f. pl. Oder nad ognjíščem, kjer se navadno drva sušé. Krn. Glisti f. pl. so tudi leséni drogóvi (štange) v kmetskej hiši pod stropom, od préčnjaka do sténe, da se nánje kaj obési ali povprék položí. V Láščah.
- Globódnica**, f. Tolmún v vodi. Ipavska dolína. Podstava: glob + duo.
- Glodív**, a, o, adj. Požrénen, gefrässig. Krn.
- Glóta**, f. = plevél; glotno žíto = plevélno žíto. Stópice. Strsl. glóta f., turba (die Schar).
- Gnézdo**, a, n. Zadnji dél pluga, namreč: désna in léva ročica (plaz) in postranica, vse to skupaj se zóve: *gnézdo*. Krn.
- Gnjíšče**, a, n. Prisójen in gnoján prostor, kamor na vzpómlad se-jejo kapús za vso vas. Poníkve na Št. Vídski gori.

- Gód*, a, m. Pravi čas: za góda = o pravem časi. „Glej, da prideš za góda“, to je: ne prepozno (rechtzeitig). V drugi vrsti stóprav znači: ráno (frühzeitig). Čuje se: za góda in tudi: za godá. Vrsno.
- Gólec-ica*, m. Ptica (raca), ki se golí in zató ne more letéti. Cérknica.
- Golén*, i, f. Das Schienbein. Krn. Goleníca f., die Stiefelröhre. V Dobrépoljah na Dolénjskem.
- Gombéla*, f. Obód pri zibéli. Sóska dolína. Srbski: gòbela f., das Rad (in einer Anekdoten.) Vuk.
- Gomilo*, a, n. Gnojni kup; Misthaufen. Pétovlje ob Soči.
- Gomléti*, *gomléjem*, v. impf.; *izgomléti*, v. pfct. „Da bi ti ušesa izgomléla!“ govori mati otroku, ako je neče slušati.
- Gomóla*, f. Pusta in nerodovita zemlja, nastavša od razprhlega skrílника. Lisíčine pri Lúpoglavu v Istri.
- Gomoléti*, *gomoléjem*, v. impf. = flackern. „Plamen gomoléje“. Krn.
- Gonjáti*, *gonjám*, v. impf., namesto: vonjati. „Ta cvet lepo gonjá.“ Podgórje v Istri. Priméri: „gosénica“ in „vosénica“, die Raupe.
- Góvno*, a, n. Prostor pri opekárnici, kjer se suší opéka. Menda namesto: *gumno*. Bílje pri Goríci.
- Góz*, a, m. Jerman, vežóč jarem na prégelj. Sv. Peter; Tolmín.
- Góža*, f., der Kropf. Poníkve; Stópice.
- Gráh*, a, m., znači v Stárem Sédlu: „Fisole“ in „Erbse“.
- Grántati grántam*, v. impf. = žréti. „Krava gránta sadje“. Krn.
- Grča*, f. = víme. Kanál; Bánjščice; Tolmínsko.
- Grčáti*, *grčím*, v. impf. = knurren. „Pes grčí“. Stáro Sédlo.
- Gredánjica*, f. Verížica, vežóča grédelj na plužna kólca. Skrílje.
- Gríč*, a, m. Schutthalde. Modréja.
- Gríča*, f. Bodljívo kostánujevo oplóddje. Trnóvo; benédski Slovenci.
- Grlj*, a, m. Grča v deski; Knorren. Skrílje. Znači tudi jelóvo luč (tresko), s katero svétijo. Ipava.
- Gráh*, a, m. Gerölle. Krás.
- Grúpež*, a, m. Schotter. Sólkan.
- Grúšč*, a, m. Schotter. Ipavska dolína.
- Gubánica*, f. Goriška potica.
- Gúna*, f. Svét za híšo ali okolo híše. Morebiti tudi namesto: „gumno“. Krn.
- Gúsniti*, *gúsnem*, v. pfct. Dati glas od sebe. „Ves čas nij gúsnil.“ Tolmínsko.
- Gúzniti*, *gúznem*, v. pfct. = súniti. Krn.
- Halamója*, f. Dickicht, Gestrüppe. Krn.
- Heláča*, f. Póljka, kadar je opúhána. Rihenberk.
- Hlapec-pca*, m. Pri vozu zadnji klin v sóvri pred podvozom. Sv. Peter.
- Hoté*, adv. Nalášč, vorsätzlich. Bánjščice.
- Hrúpež*, a, m. isto, kar: grúpež. Gor. okol.
- Hudína*, f. Slabo vreme. Krn; Krankheitsstoff: zdaj gré hudína iz bolníka. Dolénjsko.
- Igla*, *iglica*, f., to, kar nožu pri brušnji odpade. Skrílje; Bólec. V Láščah se to imenuje: „vodíca“.

- Iglár-rja*, m., die Nadelbüchse. Sóska dolína.
- Ikalo*, a, n. Orodje, s katerim črevljar podplat gládi. Kràs.
- Izgubíti, izgubim*, v. pfct. Abortieren. Kràs; Ipavsko.
- Izjéde*, f. pl. Ostanki pri senu. „Voli so pustili izjede“. Rihenberg.
Lašcan to imeuje: izjédi f. pl.
- Izlákvatí, izlákvam*, v. impf. = izstradati; izlákvan = izstradan.
Sóska dolína.
- Izmétati se*, v. r. pfct. „Sírek (= túrščica) se je izmétal“. Der Mais
ist in die Kolben geschossen. Vrsno.
- Izríniti se*, v. r. pfct. „Ogerci (mozóli), mehúrci so se izrínili“ (iz
kože); hervorkommen. Sóska dolína.
- Iztrúpiti, iztrúpim*, v. pfct. = razbiti, obrábiti, na pr. črévlje. Krn.
- Izvéšiti se*, v. r. pfct. Vino se izvéši, ako dolgo stojí v nezaprti
posodi ter izgubi moč in okus; izvéšeno vino. Ipavska
dolína. Podstava: véha f., der Spund.
- Jábranek-nka*, m. (= ábranek.) Léskov cvét. Tolmín. Od laškega:
branca, Tatze, Zweig.
- Jáderne*, f. pl. Razdélki pri jaslih. Vrsno. *Jáderna*, n. pl. Izréza,
skozi katero prasec vtakne glavo, da more do korita;
Fressloch. Bólec.
- Janječek-čka*, m. Léskov cvet (résa). Goríška okólica; Vréme.
- Járe-eta*, n. Lamm. Takó govoré vsi goríški gorjáni; besedo „jag-
nje“ znajo samó iz cerkve.
- Jarníca*, f. Seno prve košnje; drugo je „otáva“ a tretje „otávník“. Tolm.
- Jáva*, f. Mesto, kjer se kamen lómi; Steinbruch. Rihenberg. (Laški?)
- Jégniti, jégnem*, v. pfct. Glej: gúsniť.
- Jêrže*, a, n. coll. Sägespanne. Mariborska okólica.
- Jeriča*, f. Bodljiva kostánjeva lupína (oplódje). Ipavska dolína;
Goríška okol.
- Jérovica*, f. Rujávo-rudéčkasta zemlja. Rihenberg.
- Jeseníca*, f. = siníca, Kohlmeise. Bólec. (Volksetymologie.)
- Jéšča*, f. = hrána. Kost. „Pri tej hiši je slaba ješča“. Gor. okólica.
- Jézik-íka*, m. Pri vozu tist del, ki je vtakneu v skránji. Poníkve.
Glej: skránj.
- Jezikati*, v. impf. Jezik otesati, opravljati. Krn.
- Ježica*, f. Bodljivo kostanjevo oplódje. Skrllje.
- Jóna*, f. Bundtram, pri strehi. Krn.
- Jóta*, f. Neka jed. (Móčnik s fežólom in s kisló répo.) Goríška okólica.
- Júternje*, a, n. Čas od jutra do poludne. Krn. — „Za jútra“ =
zjútraj. „Pojdi za jútra“, am frühen Morgen. Vrsno.
- Jútro, svéto*. Sveto jutro zvoní = dnévi zvoní. Sv. Peter.
- Kád*, a, m. Hohenrauch. Tolmínsko. Po drugó govoré: čád m.
- Kálanka*, f. Breskva, ki se dá razklati. Ipavska dol.
- Kalónce*, adv. (nositi), huckepack (tragen). Krn.
- Kálovnica*, f. Poléno, Holzscheid. Poníkve; Koboríd.
- Kámbo*, f. Priprava, ptiče loviti. Šempas.
- Kambàč*, a, m. Kébel (škáf) z želézno kámbo. Poníkve.

- Kánc-nea*, m. = kaplja. Senožéče. Otrokom, proséčim „kanca“ vina, odgovárjajo navadno: „kanec je v Planini!“ Menda so ali so bili onde ljudjé tega imena.
- Kánjec-ujca*, m. Zakrivljen sékavec (nož). Lúvek.
- Kápati*, *káпам*, v. impf. trans., fallen lassen, setzen, na pr. kadar se krompir sadí: „prerédko kápaš! Gósto kápa!“ St. Andrež p. G.
- Káрати*, *káрам*, v. impf. Vznemirjati, provocieren. Krn.
- Kášča*, f. Dachboden. Gor. okol. V Stópical: kášt, a, m.
- Kávka*, f., die Winde. Krn.
- Kavljáti*, *kavljám*, v. impf., sprossen, treiben. „Krompir (v kléti) kavljá“; *kavljíje*, n. coll., die Triebe, Keime. Sv. Peter.
- Kešnjáti*, v. impf. Obotavljati se, počasno napravljati se (na káko délo). Krn.
- Keznánik*, a, m. = mérník = polovník, to je: pol vagána. Navadna stara mera na Goriškem. Po nekaterih krajih tudi samo četrt vagána. Ipavci izgovárjajo: kúznének-nka m. Priméri strsl. kúzn' f., modus: kú, kovati. Mikl. lex.
- Kihálka*, f. Schnupfen. Krn.
- Kíkati se*, v. r. impf., kichern. „Kaj se kíčeš?“ Krn.
- Kílavec-vca*, m. Pflaumenmisswachs (róžič). Senožéče.
- Kílec-lea*, m. Kémbelj na tehtnici. Krn. — V Gor. okol.: büt-a m.
- Kláč*, a, m. (klač) = potepúh. Gorjánsko na Krasu: klát-iti se.
- Klamatírítí se*, v. r. impf. Pijan človek se klamatíri, ker ne more v eno mér hoditi. Rihenberg. Dozdéva se mi, da sem tudi úže slišal besedo: *kláma*, ako se hoče kdo komu rogati zaradi nesprétné hoje ali neródnega vedénja. — Klamàti, klamám, neróдно hoditi. Lášče.
- Klánec-nea*, m. Rinnsal eines Baches. Goriška okol.
- Klaníca*, f. = kálanka. Kràs.
- Klásti*, *kládem*, v. impf. Dėti, polágati (v Gor. okol.: lóžiti). Po Sóški dolíni sploh navadna beseda. „Ali si testo úže kládlá v péč?“
- Klécati se*, *kléčem se*, v. r. impf. = májati se. „Zob se kléče“ ali „se je oklécal“. Tudi klécati, v. impf. „Konj kléca“; „kolena klécajo“. Od tod menda tudi: *kléka* f., Schindmähre. Sóska dol.
- Klép*, a, m. Ono, kar pri klepanji kose odpade. Bólec: Lášče. Glej: ígla.
- Klét*, í, f. = Keller. Povsod znana.
- Klíč*, a, m. „Če bodeš takó gospodaril, prideš hitro na klíč“, to je, oklíčejo te in prodadé ti, kar imaš. Vrsno.
- Klóča*, f. Lesténc v cerkvi, Luster. Sóska dol.; Kót. Prav za prav: kókla. (Na Goriškem: klóka.)
- Kljúč*, a, m. Stuhlsäule, pri stréšnem odru. Krn.
- Kljúči*, pl. m. Die Serpentinstrasse. Rihenberg. — Vezí pri kóši na vozu. Sv. Peter.
- Kljukec-kca*, m. Zakrivljen nož (folč). Biljána v Brdih.
- Klopótec-tca*, m. Pokvárjeno jajce. Krn.

- Kobulica*, f. 1. Koruzen stròk brez zrnja. Sv. Peter. 2. Bréskova ali marélična koščica. Gorica.
- Kócek-cka*, m. Mlad prasiček. Kràs. „Kocke vganjati,“ pastirska igra. V Poníkvah: *kócka* (igra „svinjka“) in *kóckati* (sv. igrati).
- Kócelj-clja*, m. Koruzen stròk brez zrnja. Rihenberk.
- Kokótec tea*, m. = oreh. Bólec.
- Koláda*, f. Prvo mléko po teletu. Vrème. (Colostrum?)
- Kolárnica*, f. Neka priprava v precéjanje mleka. Krn.
- Kólč, í*, f. Ableger. Ipavska dolína.
- Kolóvrat*, a, m. Priprava zadaj pri senénem vozu, da se žrd pritégne. V Ríbnici: kolóvrat, m., Drehscheibe des Töpfers.
- Kolovrta*, f. Wagnerstuhl. Vrème.
- Komáriti*, *komárim*, v. impf. Ubožno in slabo živeti. Poníkve na Št. Vídski gori.
- Komárnica*, f. Koča pastirska v senožétih (gorskih). Krn.
- Kómba* = kamba. Rihenberk; Kràs. Priméri srbski: kuba f., die Wölbung; die Kuppel in der Kirche.
- Kónji*, pl. m. Die Dachsparren. Kràs.
- Konjína*, f. Slabo senó, kónjsko senó. Razdrto.
- Kónoba*, f. = klét, í, f. Keller. Kràs. Strsl. konobu m., das Becken; ein Gefäss; konobar' m., der Mundschenk.
- Konòp-òpa*, m. Strick. Polžáne v Istri.
- Kopáč*, a, m., pa tudi *kopáča*, f. Schüreisen. Kràs.
- Kopíca*, f. Opética pri črevlji, Absatz. Bólec.
- Kópsko*, adj. n. Vzpomládi se priženó ovce domóv v kópsko (okolo 4. ure po polu dné), da járeta sesájo. Govorí se tudi: „solnce stóji na kópskem“ (mej 4. in 5. uro). Sploh po Tolmínskem.
- Kópščak*, a, m. Mala júžina, málica, ki se daje délavcem ob tej uri.
- Kôre*, pron. = kaj: kôre délaš? Was machst du? Staro Sédlo pri Koborídu.
- Kôrec-rca*, m. Žlébasta opéka v kròv na strehi. Po vsem Krásu in po Goríškem.
- Korenjak*, a, m. = dômač, na pr. človek rojen v vasi. Sv. Peter.
- Koróha*, f. in *Koróhnja* f. = Korošica, Kärntnerin. Dréžnica; Bólec.
- Kosarica*, f. Vêlik nož, s katerim sékajo slanino, búče itd. Bílje.
- Kosír-rja*, m. } isto, okolo Goríce. V Bíljah je *kosír* Fleischbrett.
- Kosirica*, f. }
- Kosítar-rja*, m. Koš z róčem. Ajdovščina.
- Kosjak*, a, m. Vêlik nož, s katerim zélje réžejo. Žábče.
- Kosláda*, f. Sod z veliko štirovoglato luknjo na vrhu, jeséni se vózi grozdje v njem, a drugáče tudi voda. Vrème.
- Kosténeec-nea*, m. Steinnuss. Poníkve in Kràs.
- Kostenica*, f. Breskva, ki se ne dá klati, ker se meso drží kostí. Ipavska dolína.
- Košévnice*, f. pl. Naopíčne pálice pri koši na vozu. Sv. Peter.
- Kóšper-perja*, m. Vêlik rák. Staro Sédlo. (Kóšpe, f. pl. = cókle.) Laški?

- Kóvskati, kóvskam*, v. impf., lájati, sosebno o mladem psu. Krn.
- Kozávec-vca*, m. (kozólec?) Neke gredí spredaj pri senénem vozu. S. Peter.
- Kozica*, f. Ajdovi snopi v kôpo zloženi. Gor. okol.
- Kozólec-lea*, m., gre skozi grédelj v plazuico; pred njim je črtalo. Skrljje. Tudi pretín (Zwischenwand) pri orhu. Ponškve.
- Kozomôr*, a, m. = sódrag, babje pšeno. Stópice. Srbski: kozòmor, m., slabo vreme, posebno vzpomládi. Vuk.
- Kózulja*, f. (rèci: kózljja.) Die Hülse (pri fežolu). Sóška dol. Kózúlja f., die Dolde. V Laščah.
- Kràj*, a, m. „Iz krája v kráj vas bo hudič pobral.“ Boršt v Istri.
- Krápež*, a, m. (namesto: krámpež), Steigeisen. Sólkan. V Bólcí: *dréze*, f. pl. — Metelko (74. str.) ima: deréze f. pl.
- Kravájec-jca*, m. Dampfel. Senožéce.
- Křčiti se, křčim se*, v. r. impf., ustávljati se, sich weigern. Krn; Lašče.
- Kréhelj-hljja*, m. (tudi krégelj), plod od „Prunus insititia“; nem. Krieche. Krás. Kréha f., Prunus insititia, die Krieche. V Laščah. Priméri: črés-nja.
- Krempélja*, f. } okléšček, Prügel. Žábce. V Laščah je to: kre-
Krempezica f. } pélec-lea m.; krepelíti kogá, vánj metati krepélce.
- Krépa*, f. (ták „e“, kakeršen v besédi: *stréha*.) Črepínja, Scherben, tudi Schädel. Koboríd. *Krépa*, f. (ták „e“, kakeršen v besédi: *képa*.) Erdscholle in tudi Schneeball. Otroci se po zimi krépaajo. Ipavska dolína; Krás. Navadna oblíka je: képa.
- Krepêtec-tca*, m. Ubít zvônc. Krn. Priméri: *hrepéti*, v., heiser klingen.
- Krójec-jca*, m. Rihenberg. Glej: kravájec.
- Kriváč*, a, m. in *krivec-vca*, m., majhen zakrívljen nož. Goríška okólica.
- Krivóglati*, v. impf., brez dela pohajati, postopati. Krn.
- Križ*, a, m. Neka voz pri stógu. Krn. Na Ponškvah: *perotníce*.
- Križevnik*, a, m. Dár, ki ga déte dobode od krstnega kúma (botra). Navadno kako krílce. Rihenberg: das *Chrisamhemd*.
- Krkljáti*, v. impf. Vroča voda krkljá. Krn.
- Krlj*, a, m. Gladko déblo do dveh sežnjev dolgo. Sóška dol.; Dolénjsko.
- Krmílo*, a, n.; pri vozu, das Drehscheit. (?) Sv. Peter.
- Křnčič*, a, m. Nožíček. Koboríd.
- Krojenica*, f. = kálanka (bréskva). Rihenberg.
- Krópec-pca*, m. Debela, na konci čvršasta pálica. Sv. Peter.
- Krpezica*, f. Kratka pálica, da se ž njó sadje kláti. Bánjščice. Glej: krempezica. Zakrpeláti = zagnati krpezico.
- Krúkniti, krúknem*, v. pfct., *krúcati*, v. impf., hinsinken. Cvetje, trava, seno krúca, ako se ne pokosí. Vrsno.
- Krúnkelj-hljja*, m. Koruzen strók brez zrnja. Bólec; Krn.
- Kúhalica*, f. Schwüle. Največja vročina. Senožéce.
- Kúkec-kca*, m. = prásec. Rihenberg. Klíčejo ga: ná! kúke, ná! (Po Goríškem je ta žival navadno *ěrna*.)
- Kúrgelj-gljja*, m. Želézen klin na gredánjici. Skrljje.
- Kurjád*, i, f. collect. Geflügel. Skrljje.

- Láčni*, f. pl. in *lačne*. f. pl., die Weichen. Krn.
- Lág*, a, m. Pojdi v lág = pojdi počasi: gemächlich; zato: *vlažen* dež = pohléven dež, a ne „moker“ dež, kakor je mislil gosp. Cigale. Glej Wolfov besednják II., str. 1320. Vrsno.
- Lágot*, f. Bequemlichkeit, Gemächlichkeit. „Z lágotjo smo délali.“ Vrsno; Lašče.
- Lákeren-kerna*, o, adj., poménja tóliko, kakor: ves, vsa, vse. „Vse lákerno leto sem stradal.“ Volárje nad Tolmínom.
- Lániti*, *lánem*, v. pfct., od „lájati“, aufbellén, grob anfahren. „Kaj si lánil na me?“ Vrsno; Krn.
- Lástava*, f. Polukrožen izrèzek na robu ovčjega ušesa. (Znamenje, čegóva je ovca). Vrsno.
- Lát*, *ú*, m. }
Lát, *i*, f. } Koruzen stròk, Maiskolben. Ipavska dolína.
Latíca, f. }
- Latóvina*, f. Ožúrjena latíca. Bílje.
- Láz*, a, m. Ranta pri stogu ali kozolci. Žábče; Krn.
- Lázina*, f., znáči to, kar *láz*, *láza*, m. na Kranjskem. „Mála Lázina“, „Vélika Lázina“, „Avška Lázina“, to so posebna imena.
- Légar-rja*, m. Hlod v vinskem hramu. Sv. Florijan pri Gorci. V Laščah: légnar-rja, m.
- Léhet-hta*, m. „To mi je šlo v léhet“: izgubil sem (pri prodájanji.) Gor. okol.
- Lehnéti*, *lehnéjem*, v. impf., leichter werden. Krn.
- Lémez*, a, m., pri slamnati strehi to, kar „glaja“ pri korčni. Krn.
- Lêmp*, a, m. in *lémpa*, f. Leséna posoda, ki se oprtví nosi na hrbtu. Tolm. Kratek in širok človek je tudi: lêmp.
- Léniti se*, *lénim se*, v. r. impf., dlako ali kožo ménjati. Krn. Priméri: levíti se, sich mausen; káčji lév, die abgestreifte Schlangenhaut.
- Lépičen-čna*, o, adj. = lép. Tolmínsko.
- Lésna*, n. pl., namesto dlésna; Zahnfleisch. Krn.
- Lésténc-nca*, m. Luster. Kràs; Ip. dol.
- Lésténi*, pl. m. Neko zvezdje; menda Plejáde. „Lésténi zahajajo.“ Šempas. Tudi: *lesténci*.
- Leščáti se*, *leščím se*, v. r. impf., svétiti se. Koboríd.
- Letávina*, f. collect. Geflügel. Vrsno.
- Létvo*, a, n. = dléto. Bílje.
- Lézavčina*, f. collect. Reptilien. Vrsno.
- Líčiti*, v. impf. Sírek (koruzo) líčiti = sláčiti. Bólec. V Laščah to imenujejo: líčkatí.
- Lij*, a, m. Giessschaff; *lijec-jca*, m. Trichter. Ipavska dol.
- Lijávica*, f. Diarrhöe. Ródik.
- Linda*, f. Prostor pred hišo, ki je še pod streho. Stópice. — To je ista beseda, katera je v starodavnosti slúla: lèda f., die Fläche, der ebene Boden, das „Land“; a uže v starej slovénščini se nahaja samó: lèdina f., olèdèti v., wüste werden; novoslov. ledína f., unbebauter Boden; vender nekatera slovanska narečja imajo besedo „leda“ še zdaj,

zasukavši jo, dakáko, vsako narečje po svoje: ruski „ljada“ f., češki „lado“ n., Haide, gorénjesrb. „lado“ n., dolénjesrb. „ljedo“ n. — Tudi naródovo imé: Léh (*Lehtë) m., der Pole po nauku slovanskih jezikoslovcev (Jagić, Archiv, III. (1878.), 463. in dalje), stóji namésto: Lédh (staroslov. *leđhŭ), in zató se „das Polenland“ v starej rúščini ime- nuje: „ljadska zemlja (*leđ'ska zemlja)“, kar znáči: das ebene, flache Land, in to nas uči, da „leđa“ je isto, kar je „pólje“, die Fläche, ter da oboje, „Léh“ in „Polják“ znáči: der Bewohner des flachen Bodens. — Od „linda“ je v nemških Štájarcih in v Avstrijánih, tudi v Bávorcih, mnogo slovénских starih krájevnihih imén, katera zdaj slovó „Lind“, in od „linda“ (namesto: leđa) proizhaja morebiti novoslovénška, Dolénjcem široko navadna beseda: líndek (líndŭk), adj. indeclinabile, ki znáči: eben, horizontal: „líndek, kakor miza“. Čudno je res, kakó je to, da se „líndek“ ne sklanja. V Dolénjcih je tudi slišati: ne more líndek govoriti, deutlich sprechen; néma líndek jezíka, keine fertige (glatte) Zunge; pagáj (papagáj) je besedo „baba“ líndek povédal.*)

Ljúbiti, v. impf., versprechen. „Takó dolgo mi je ljúbil, nazadnje mi vender nij storil.“ Krn.

Lodríca, f. Sód do 20 kvinčev. Bílje.

Lohnják, a, m. Kalktuff. Krn.

Lók, a, m., der Bogen; otročja igrača. Žábce. „Božji lok,“ der Regenbogen. Sv. Peter.

Lokét-kéta, m., Vorlegeschloss. Goríška okol.

Lónja, f. Obróč pri zibéli. Krn.

Lopúška, f. Lés, s katerim se perilo tolče. Kámeno.

Lóza, f. Hain, Park, Wald. Kràs.

Lóž, a, m. Lager des Hasen. Skrilje. Tudi ves Kràs.

Lúbница, f. Strohsack, mit Maisstroh gefüllt. Kómen.

Lúsek-ska, m. Schote. Krn.

Lúžiti, v. impf., práti, žéhtati. Koborid.

Mačúk, a, m. Typhus. Rihenberk. V Láščah: mačúh-čubà m.

Màk, máka, m. Šest koruznih strokov (panógel) skupaj zvézanih. Krn.

Málce, adv. = málo. „Daj mi málce kruha.“

Maléknen-nena,-o, adj. Trápast. Krn.

Malovina, f. Pérje od búče. Vrsno.

Mastílnik, a, m. Velfka kád, v kateri masté grozdje. Stópice. Po Krasu in po Ipavski dolíni: plávník. V Dalmatínihih je mast = novo vino; staroslov.: müstŭ m., der Most.

Mática, f. Original (pri pismih). Brkíni.

Mécati, mécam, v. impf., weich werden. „Grozdje uže méca“. Rihenberk.

*) Tó in še nekatere druge jezikoslovne opazke imam od svojega prijatelja, ki je moj spis blagovolil preglédati.

- Mečev**, a, o, adj. Mečev kruh je „črn kruh“ od slabéjše méšane moke. Tolm.
- Mèdel-dla**, -o, adj. = slab. Mèdel človek, mèdla živina. Ip. dol.
- Médenica**, f. Stecknadel. Bánjščice.
- Médovec-vca**, m. (= védomec), móra, Alp. Kràs; Ip. dol. Glej tudi védomec.
- Mél**, a, m. = melina, St. Sedlo. Abrutschung.
- Menája**, f. Govor, razgovor, pomének. Krn.
- Menáti se**, v. r. impf. = meniti se. Tolmínsko.
- Menh-íha**, m. Glavni steber pri stógu, tudi „srénik“ imenovan. Krn.
- Menína**, f. Ohrgeschmeide, Ohrring. Kobaríd. Priméri strsl.: mouisto, n., monile (Halsschmuck.)
- Mét**, í, f. Otróbi, slabo žito ali moka, sploh vse, kar se méša v oblójo. Ip. dol.
- Métev-tve**, f. Neka mreža v ribjo lóv. Cérknica.
- Métež**, a, m. (méstí) Schneegestóber. „Bil je strašen métež in kádež.“ Materíja (Ist.)
- Metúda**, f. Pínjeno mléko, kisló mléko. Bólec.
- Mežúrek-rka**, m. Megla pred očmi, ako človeka slabóst prime. „Mežúrek se mi je naredil.“ Krn.
- Mír**, a, m. Zid. Bólec.
- Mivíšče**, a, n. Razvalíne, podrtíne. Kràs.
- Míšnik**, a, m. Postranski mlin poleg glavnega (istega gospodarja). Melje samó tedàj, kadar je dosti déla. Vréme.
- Mláč**, a, m. Na mláč mléti = črno mléti. Rihenberg. Od tod tudi: mláčev kruh = črn kruh od méšane moke. Kràs; Ip. dol.
- Mlád**, í, f., mlada živina. Krn.
- Mladénka**, f. Krava po teletu, dokler ima še mléko. Krn.
- Mlániti**, mlánim, v. pfct., pokniti, udariti. Krn. Priméri strsl. mláunij f., fulgur, blisk in trésk.
- Mláskati**, v. impf., mit der Zunge schualzen. Krn.
- Mlát**, mláta, m. Kládivo pri klepílu. Žábče.
- Mlatič-íča**, m. Querl. Poníkve.
- Mláva**, f. Léskova šiba za obróč. Múne v Čičih.
- Mlézivo**, a, n. Prvo mleko, colostrum. Sóska dolína.
- Mlínec-nea**, m. Tenko razváljano testo. *Mlínčnik* = váljar; *mlániti* testo = váljati. Sólkan. V Laščah: razmlíniti, razblíniti, platt schlagen.
- Mlínec-čev**, m. pl. Tenke deščice za škátle. Skrílje.
- Močévati se**, v. r. impf., im Zweikampfe ringen, izkušati se v móci. Krn.
- Močnéti**, močnéjem, v. impf., stárker werden. Krn.
- Mohórovica**, f. Steinkohle. Núgla v Istri. Priméri: prè-mog m., Steinkohle.
- Mókar-rja**, m. Cmóček v móčniku. Tolmínsko.
- Móran-rna**, o, adj. = mláčen. Mórna voda, laues Wasser. Sóska dol.
- Mót**, móta, m. Das Trübe, der Satz (pri kavi). Vrsno; Krn.
- Motič-tíča**, m. Querl. Poníkve.
- Motíti se**, v. r. impf. = igrati. „Pojdimo se mótit!“ govoré otroci; besede *igrati* ne znajo. Vréme.

- Motóhati se*, v. r. impf., repenčiti se. Krn.
- Motoróga*, f., drží mlinsko koló. Krn.
- Motóvček-čka*, m. Querl. Sv. Peter.
- Mózek-žka*, m. Niere. Mariborska okólica.
- Mrámor-rja*, Tropfstein. Pod Gradom v Istri.
- Mrazčálica*, f., das Frösteln. Krn.
- Mrč, mřča*, m. Höherauch. Krn. Priméri: mrak.
- Mrést, í*, f. „Ribe se zdaj ne lové, ker je mrést.“ Bilje. „Zdaj se gádi mresté“. Borjána v Kótu.
- Mrléti, mrléjem*, v. impf., rieseln (droben dež na pr.) Krn.
- Mrtvíti*, v. impf. „Denes me (mrzlica) uže nij tresla, samó mrtvíla me je“. Pod Tabrom pri Knežáku.
- Mřve, mrv*, f. pl. Sägespanne. Bólec. *Mřva*, f. ein Bisschen. Daj mi mřvo kruha. Mřvíti se = drobíti se; mřvíne = drobtíne. Kràs.
- Múhnen-nena*, -o, adj. = trápast, bédast. Krn. Glej: *múnjen*.
- Múlica*, f. 1. Klobasa jéternica ali krvavíca. 2. Oréhov in léskov cvét. (Gor. okol.) 3. Cúcelj, ki se vtakne détetu v usta. Bítinje pod Prémom.
- Múnjen-njen*, -o, adj., trápast, neúmen. Múnjena goba, *Agaricus muscarius*. „Jedel je gobe in je bil takó mújen, da je kakor divji okolo dirjal.“ „Kdo bode takó mújen, da bi to kupil?“
- Múska*, f. Jähzorn. „Muska ga prime“. Krn.
- Nabívatí*, v. impf., (zvonóve) = pritrkovati. Sóska dol.
- Nabřkan*, a, o, = narézan, na pr. list (peró) kake rastlíne. Krn.
- Načíniti*, v. pfct. (kóga). Jemandem einen Possen spielen. Krn.
- Načřepati se*, v. pfct. (vode); nalókatí se. Vrsno. Staroslov: *čřepati*, v., schöp'en.
- Náli*: k nádi = ob enem; zu gleicher Zeit. Sóska dol. Priméri češki: *hned* adv., sobald, sogleich.
- Náliti*, v. impf., schichten: drugo na drugo dévati. Koboríd. Tudi: *jeklíti*. „Nado“ je v srbšč. jeklo. V Laščah je „náda“ f. kós novega podpláta, kateri se pribíje (nadéne) vrhu starega, uže raztrganega podpláta na obnóšenem čřévlji.
- Nagnjélo*, a, n. Jeklo, s katerim se kosa brúsi. Žábče. V Laščah se to jeklò (aklò) imenuje „ognjílo“ n., a v srbščini je „ognjilo“ isto, kar „ocilo“ n., namreč „jeklo“, der Stahl, der Feuerstahl.
- Nágnjiti*, v. pfct. (kóso), nabrusíti. Žábče.
- Nahléniti-hlénem*, v. pfct., premráziti: „veter me je nahlénil.“ Vrsno.
- Náhod*, a, m. Erkältung, Gicht. Koboríd. Beseda „náhod“ kaže da znáči: Ansteckung, ansteckende Krankheit, kajti Guts-mann bolézen „Katarrh“ iménuje „našístje“ (recte: na-šéstje): na-šed-, finden, bekommen.
- Nakázan*, a, o, adj. Beschädiget, verletzt, Krüppel. Tudi v moralnem zmisli. Krn.
- Nakřéta*, f. Napótje, sítnost, neprijétnost. Sóska dolína.
- Nánjček-čka*, m. } Haftel. Staro Sédlo; Krn.
- Nánjčica*, f. }

- Napadljiv*, a, o, adj., (človek), ki rad druge napada. Gor. okol.
- Naróčnik*, a, m. Črevljarska rokavica. Kràs.
- Náspi*, adv., náspi dévati = drugo na drugo dévati, na pr. kujige; aufschichten. Vrsno.
- Nástop*, a, m. = povódenj. „Nástop je zablátil travo“. Ipavska dol.
- Nát*, i, f. Listje (pérje) pri répi, korênji i. dr. Sóska dol. in po vsem Krásu.
- Natápati se*, v. r. pfct. „Natápalo se mu je“, zufällig hat er es getroffen. Sóska dol.
- Natezílo*, a, n. Orodje (osla ali jeklo), s katerim se kosa „natégno“ (nabrusi). Št. Vídska gora.
- Natóžnik*, a, m. Pri vozu klini, idóči skozi tráp, óplen in podvoz. Sv. Peter; Lášče.
- Navdán*, adv., in den Tag hinein, ins Blaue hinein. Gor. okol.
- Návlak*, a, m. Klini pri nótranjem mlinskem kolésu, ki gonijo kamen. V Láščah je to „návlaka“ f.
- Navzdrs*, adv., bergab, steil. Vrh nad Kanáлом; Krn.
- Nazóren-rna-o*, adj. „Nazórno me je pogledal“, to je: pozorno in ob enem strogo. Vrsno. Strslöv. nazorü m., der Verdacht.
- Nebó*, á, n. Nebo je čisto, ali pomrénjeno ali zatepéno ali zagáčeno. Sóska dol.
- Negóden-dna,-o*, adj.; *negódnost*, i, f. = nesnážen; nesnážnost. Podkrnci.
- Néhati*, v. pfct. = pustíti. „Néhaj me!“ = pústi me! Krn. Ako me ne vara spomin, rabi ta glagol v tem pomenu tudi Ogerskim Slovénцем.
- Nemóč*, i, f. „Črez nemóč“, über alle Massen. Krn.
- Nerók*, adv. „To mi je z nerók“, abseits, entlegen. Vrsno.
- Nespráv*, adv., unrecht. Krn.
- Neumíšljen*, a, o, adj., unvorhergesehen. Krn.
- Neuslúžen-žna,-o*, adj., tist, komur nij lahko ustréči. Krn.
- Ničast*, a, o, adj., nič vreden. Lisíčine pri Lúpoglavu. Dolénjski: *níšten,-tna,-o*, adj.
- Nít*, níti, f. Žrebèlj brez glave. Krn.
- Njúhati* in *njúšati*, v. impf., riechen. Tolm.
- Nogálnica*, f. Dešéica pri kolóvratu, kamor pritiska predíca z ного. Krn.
- Nórec-rca*, m. Vorhemd. Rihenberk. Na Posávji: velíko kováško kládivo.
- Núta*, f. Goveja čréda, Rinderherde. Kámeno na Sóči. Stara slovénsčina ima: nuta f. die Ochsenherde, in v ruskem Novem Gradu (Novgorod) se číta o nécih ulicah, imenovanih „Nut'naja Ulica“. Mikl. lex.

V letopisu slov. Matice 1875. I. blagovoli v mojem spisu popraviti:

Omelíka je *Cytisus radiatus*, a ne: *Genista radiata*.

Bár, m. je mréna (riba), *Barbus*.

Lónica, a ne: loníca.

Plésno, a, n. je stopálo na nogi, a ne: „Rist.“

Nóva pisma o Bosni in Hercegovini.

Spisal J. Navratil.

I. pismo.*)

Mili moj! Ni nesreče brez sreče, (če si zlomi kdo levico, sreča, da si ni desnice); tako ni kvara brez koristi. Da sem dodelal lani zemljepisje „nove Avstrije“ kakor so krstili nekateri Bosno - Hercegovino, — zastaralo bi bilo že na pol; kajti po novem letu 1879 razglasila je nóva vlada nóvo deželno razdelitev, in dosti novih naprav ter odločila čas za nóvi (neturski) popis, da se bode vedelo natanko „brez ugibanja,“ koliko „duš“ in katere vere ali narodnosti, koliko možkih, koliko ženskih itd. živi po zasedeni „Bosni in Hercegovini.“ — Nalašč velim „po zasedeni;“ kajti vsega okrožja (sandžaka) Novopazarskega ni hotela še zasesti naša vlada, držé se 25. člena pogodbe Berlinske (13. julija 1878).

Pridobila si je pa po nóvi pogodbi, s tursko vlado (21. apr. 1879) to pravico, da sme postaviti svoje vojaške „posadke“ za zdaj v tri kraje Novopazarske ob Limu, (nekako na sredini med Srbijo in Črno goro), pozneje pa, ako bóde potreba, tudi še . . . kam drugam. Namenjena so bila za to najprej mesta: „Priboj,“ „Priepolje“ in „Bielopolje,“ kesneje pa bilo namesto poslednjega izbrano mirnejše „Pljevlje“ in tudi že posedeno s Pribojem in Priepoljem vred od 8. do 14. sept. t. l. O tem pozneje kaj več. Bielopolje . . . pride na vrsto ob ugodnejši dobi.

Ne spominjaš li se nehoté smešnice, kako je nekdo prisekoval svojemu Sultanu rep po malem, samo zato, da ga ne bi bilo . . . preveč bolelo, ako bi mu bil odsekal vsega . . . na enkrat.

*) V lanskih *tiskanih* pismih ne stojé nekatere opombe na pravem mestu, — na str. 185. in 186. IV. zato ne, ker je bila na óni izpuščena prava I. opomba. „Čudno, da ni v Petranovičevi zbirki nijedoe nar. pesmi o krajevciú Marku“ — Na str. 171. čitaj „zgoraj“ ne „zgorad;“ na str. 175 „Kostajnica,“ ne „Kostanjica,“ na str. 178 pa „Slunj,“ ne Slujn;“ na str. 179 jaretine, ne „janetine;“ „daljino“, ne „daljno.“ — Pis.

Če tebi to počasno prisekavanje ni po volji, svetujem ti: vadi se še bolj lepe čednosti . . prave krščanske potrpežljivosti. „Potrpežljivost“ — veli naš pregovor — „železna vrata prebije.“

Da pa ne opešaš prenašlo, čitaj navmes še kaj o Bosni in Hercegovini — o zemljepisju in zgodovini, ki nam pripoveduje o štiristoletni potrpežljivosti bosansko-hercegovskih kristjanov.

Naj dodam tedaj lanskemu spisu najprej še nekoliko več zemljepisja, a nato i kratko zgodovino. — Predno pa prestopim k popisu bosansko-hercego vskih krajev t. j. mest, trgov, vasi itd., priobčujem ti na kratko novo politično in sodno razdelitev, s tem dodatkom, da se je iznebila nova vlada povse poprejšnjega turskega imenstva, kar je velike hvale vredno. ¹⁾ Ne morem ti dopovedati, kolika me je obhajala radost, ko sem čital in tolmačil letos julija meseca prvi, čisto hrvatski (z latinico) pisani službeni dopis iz Sarajeva v Beč. . . .

Delí se pa (zasedena) Bosna - Hercegovina zdaj na šest „okrožij,“ ki se po svojih glavnih mestih zovejo: 1) okrožje **Sarajevsko**, 2) **Travničko**, 3) **Banja lučko**, 4) **Bihačko**, 5) **Zvorničko**, 6) **Mostarsko**, ²⁾

V vsakem izmed dotičnih 6 mest (v **Sarajevu**, **Travniku**, **Banjiluki**, **Bihaču**, **Zvorniku** in v **Mostaru**) ima **okrožno oblastvo** („okružna oblast,“ Kreisbehörde) in **okrožno sodišče** („okružni sud,“ Kreisgericht) tudi svoj sedež, samo v **Zvorniku** ne, ki ga nadomeščuje **Dolnja Tuzla**. Vseh šestero okrožij ima v sebi **49 okrajev** („kotara,“ Bezirke), tedaj tudi toliko **okrajnih oblastev** („kotarskih oblasti,“ Bezirksbehörden ³⁾ in **27 pod-okrajev** (Unter-Bezirke) ali **podružnic** (ekspozitur). ⁴⁾

Najviše upravno ali politično oblastvo v deželi je zdaj deželna vlada, a njej glava deželni poglavar (zajedno tudi najviši vojaški poveljnik).

Najviše vodstvo uprave nevojaške (civilne) ima pa v rokah občno (odgovorno) ministerstvo, ki mu je bil začasno na posvet dodeljen poseben „odbor za zadeve bosanske in hercegovske“ v Beču.

Navedenim 6 okrožnim sodiščem podvrženih je 49 okrajnih sodišč (kotarskih sudova, Bezirksgerichte), združenih z okraj-

¹⁾ Novega „popisa“ pa na žalost do zadnje dobe ni bilo še na svetlo. Kako nerad sem naposled vtikal stara nezanesljiva števila! — Ali kola lomi tudi . . . „tiskarska sila.“ — Pis.

²⁾ Da se prihrani prostora, tiskana bodo s takimi pismenkami imena vseh ónih mest, po katerih se imenuje katero **okrožje**, ali v katerem mestu je **okrožno oblastvo**. — Pis.

³⁾ S takimi pismenkami bodo tiskani glavni kraji, ali glavna mesta „**okrajem**“ in sedeži „**okrajnim oblastvom**.“

⁴⁾ S takimi pismenkami bodo pa tiskani „**pod-okraji**“ ali „**podružnice**.“ — Pis.

nimi oblastvi; a najviša sodna stopnja je najviše sodišče („vrhovni sud,“ oberster Gerichtshof) v **Sarajevu**. Okrajnih sodišč razsodbe presojujejo okrožna sodišča, — okrožnih sodišč razsodbe presojuje pa najviše sodišče kakor druga in zadnja stopnja (Instanz).

Po nóvem kazenskem zakoniku, ki velja tudi za tiskopise, sodijo v Bosni-Hercegovini že od 1. julija t. l. — Neizrečeno žal mi je pa, da ti ne morem še priobčiti vesele novice o srečno poravnanih knetskih zadevah. Pa — počasu se daleč pride.

2. pismo.

V okrožju Sarajevskem stoji vse dežele glavno mesto **Sarajevo**, sedež deželnemu poglavarju, najvišemu sodišču, evropskim konzulatom in vladiki (škofu) pravoslavnih kristjanov, izmed vseh drugih bosansko-hercegovskih mest največe in najlepše mesto, ki se razprostira sè svojimi 10000 hišami ¹⁾ na obeh straneh reke Miljacke po prelepi ravnici, pa tudi po visokega Trebevića goličavah.

Kakor vsako večje mesto tursko, tako ima i Sarajevo in to v zgornjem mestu svoj „grad“ t. j. trdnjavo, ki je bila 19. avgusta 1878 (ko so naši z mestom vred i njo dobili v roke), sè starim, nepretrdnim zidom obzidana. V njej se je pa nahajalo ondaj kakih 800 „samo turskih“ hiš in koč.

Pa i druge hiše Sarajevske — turske in neturske — delane so na tursko kopito. Turčinova hiša razlikuje se od kristjanove samo po tem, da so jej okna zastrta z leseno „rešetko,“ kristjanovi pa ne. — Na naš (evropski) način bilo je za turske vlade zidanih samo nekoliko državnih poslopij, nekoliko gostilnic in kaván. Zdaj je že več novih poslopij po naši šegi zidanih, med njimi zopet največ potrebnih gostilnic in kaván. (Žali bog, da je nekoliko najlepših pokončal véliki požar).

Po evropskih kavanah nahajamo tudi po več jugoslovanskih in drugih novin; ne bode se ti tedaj tožilo v takih kavanah niti pri béli niti pri črni kavi.

Najmenitnejša poslopja Sarajevska so: 1) džamija cesarjeva („careva“) in „begova“ (Usref - begova; 2) krasna nóva pravoslavna cerkev posvečena l. 1870; 3) „konak“ veliko poslopje, zidano še za vlade turske, poprej sedež deželnemu poglavarju turskemu, a

¹⁾ Toliko jih je bilo — pravijo — pred vélikim požarom, ki je po nesreči nastal 8. avgusta t. l. ter upepelil najlepši (kristjanski) del mesta: tako imenovani „Latinluk“ na desnem kraju reke Miljacke. Ker je bilo to pismo pisano že poprej, zato sem z opombami zaznamoval óna znamenitna poslopja, katera so zgorela. (S temi vred tudi 304 hiše, 434 prodajalnice, a drugih poslopij 135). — Pis.

²⁾ Tudi katoličani, (katerih je bilo doslej desetkrat manj nego pravoslavnih), imeli so dosti lepo cerkev, kojo je bil dal zidati l. 1854 na svoje troške hrvatski rodoljub Ant. Vraníčan, ali npepelil jo je na žalost véliki ogenj 8. avgusta. — Pis.

sedaj našega cesarja namestniku: 4) zidani „bezistan“ t. j. tržišče za sukno, platno in drugo tkanino; (po neizrečeno velikem naporu vrlih naših vojakov ognja rešen); 5) poleg njega „delal“ t. j. trg za starino, veliko „stanje“ ali poslopje, iz samega kamena zidano, a zato tudi „tašli-han“ (kamena hiša) imenovano, koje pa vendar sè svojimi železnimi vrati in svinčnim krovom vred ni moglo ubraniti, da ne bi bil vélikega požara presilni plamen vnel in povse sežgal celih gomil blaga, v njem nakopičenega in več milijonov vrednega, ki je gorelo teden dni. 6) „čaršija; ta beseda pomenja prav za prav — kar menda še pámetiš — „četerokót,“ po navadi pa „trg.“

Sarajevska „čaršija“ bila je sila prostrano poslopje sredi mesta na desnem kraju reke Miljacke, kjer so bile pod krovom združene in na tesno zgnetene skoraj vseh rokodelcev Sarajevskih delavnice in prodajalnice, na kakih 50 ali 60 tesnih ulic razdeljene, po katerih je bila sosebnost sejmiš gneča strahovita, pa tudi vpitje toliko, da ni bilo slišati grmečega Boga. — Zdaj je ondi tiho kakor v grobu; kajti vsa ogromno „čaršijo“ sè sto in sto prodajalnicami premenil je véliki požar v pepel; tako tudi še več drugih znamenitnejših poslopij, med temi lepo častniško bólnico, 4 „džamije“ itd. itd.

Spomina vredni so tudi evropski „konzulati,“ (nemški je zgorel), ubožnica, stara (prva) lekarnica (koji je izgorela samo streha), deželna tiskarnica, 7 mostov (3 zidani, 4 pa leseni) prek Miljacke, — jeden izmed teh po ognju nekoliko zgorel, nekoliko nalašč podrt, — mnogi lepi vodnjaki („česme“), veliko število turskih kavan z evropskimi vred, in nad 100 džamij, ki jim stréé tanke „munare“ k višku, ter pripomagajo z mnogimi belimi hišami sredi zelenih vrto, da je tega mesta neizrečeno lepo videti z daljave, soseb s kake stermine, kedar se blišči od solnčnih žarkov. (Véliki požar pokvaril je močno ta prizor).

Rajskega pogleda krasoto povikšuje še bolj veličanski gorski venec, visoke planine: Igman, Trebević, Borija, Kobilja glava itd., ki oklepajo to mesto z vseh strani; na zahodni strani razprostira se pa Miljackine doline podaljšek — ravno „Sarajevsko polje,“ po kojem se vije kakor srebrn trak poglavitna reka bosánska, obilna Bosna.

Ali z bliza Sarajevo — turska dika — ne ugaja našim očém tako, kakor z daleč, zato ker so nam turske ulice preozke in ne dosti snažne, vrh tega pa tudi nepravilne in še brez poštenega tlaka, a ceste po severnih ubogih predmestjih itd. jako strme in nehodne. ¹⁾ Pa s časom se popravijo za nove vlade če ne povse, vsaj kolikor

¹⁾ Zato veli razsvetljeni in odkritosrčni Slovenec (g. — r) na str. 303 letošnjih „Novic“ v dopisu iz Sarajeva 6. sept.: „Sarajevo je po vse orijentalno mesto, in v obče drugo, ni, kakor velika nesnažna turška vas.“ — Pis.

toliko i ti nedostatki. (Pogrešal jih pa bódeš, vem da, v nóvem mestu, koje zidajo že na pogorišči).

Tako se odpravi s časom i neprešteta množica samosvojih turskih psov, ki so brez gospodarja in polégaajo po (vseh) mestnih ulicah, kakor v Carigradu in po drugih turskih mestih zato, ker Turki ne zakápajo cerknetine in mrhovine, nego jo mečejo po stari navadi z izjedki vred na ulice . . . psom, da pokončujejo vso to nesnago, ter se tako hranijo, navmes pa tudi med sabo iz stare bratovske ljubezni . . . koljejo tako, da jih je grdo videti. Ali gorjé ónemu, kdor bi katerega izmed teh „dobrotnikov“ turskih sunil ali udaril vpríčo kakega Turčina! — O požarih letajo ti pasji slobodnjaki kakor stekli in tuléč po ulicah, da je strah. Tako se je godilo 8. avgusta tudi v Sarajevu. Misli si takih piskačev kakor listja in trave, . . . pa si zatisni brž ušesa!

V Sarajevu živi (po starem popisu kakih 40.000 ljudi: 30.000 muhamedancev, 5500 pravoslavnih, 500 katoličanov (vém, da jih je zdaj več), 3000 judov in 1000 ciganov. ¹⁾ Pravih Turkov ni bilo ondi razen nekoliko uradnikov ni poprej.

Sarajevci živé ob trgovini in obrtnosti ali rokodelstvu. Srbi se bavijo največ s trgovino, ter so najspretnejši in trgovina na debelo in prevózna bila je za stare vlade vsa v srbskih in judovskih rokah. Z rokodelstvom se pečajo posebno muhamedanci pa katoličani. — Nekatera rokodelstva n. pr. kotlarstvo, strojarstvo, sedlarstvo in remenarstvo smeli so za turskega gospodstva opravljati sami muhamedanci; zdaj je to slobodno tudi katoličanom in drugim prebivalcem.

Sarajevo je središče vsi trgovini bosanski in hercegovski. Tje vodijo stare (popravljenе) in nóve ceste iz vseh večih domačih in iz sosednih mest. ²⁾ Skoro bóde Sarajevo vezala s posestrimo Hrvatsko-Slavonsko tudi železna vez: železnica od „Savskega mosta“ nad Brodom do Sarajeva. Zdaj vozijo po njej ljudi in blago že do Zenice. K letu mora biti dodelana.

Neizrečeno vneti so, kar že veš, poturčeni Slovani za muhamedansko vero; zato so tudi vedno z veliko marljivostjo skrbeli za svoje (vérske) šole. Do l. 1878 imeli so poturčenci v Sarajevu že nad 50 malih, 6 vélikih (bogoslavnih) in 1 višjo „meščansko“

¹⁾ Čita se tudi: vsega skup 45.000 ljudi; med njimi 35.000 muhamedancev itd. Zanimljivo bóde take stare podatke primerjati nóvim. Vendar kanim, ker ti ne morem priobčiti še nóvih, — ogibati se na vso moč i starih. — Pis.

²⁾ Nóva poštna cesta iz Broda bosanskega (tursk.) do Sarajeva meri 240 km., — stara popravljenа cesta od Sarajeva — na Mostar — do Metkoviča 187 km.; — nóve ceste kos pojde pa od tú — celó do jadranskega morja pri Kleku, namreč do Neuma (21. km). tedaj bóde od Sarajeva do Neuma 208 km.; od Broda do Neuma pa 448 km. — Pis.

šolo. ¹⁾ (Zgorele so jim imed téh 8. avgusta vélike šole, katere so spadale k „Begovi džamiji).

Ali ta novodóbná šola, s katero je hotel turski cesar Abdul Medžid osrečiti vse svoje podložnike bósauske, ni hotela po dobrem, zato ker so muhamedanci jedíne mu učitelju, Turčinu v Parizu odgojenemu, nagajali tako, da je bil prisiljen odpovedati se učiteljstvu. Že potém, da je imela ta šola tega jedinega učitelja, sodiš lahko, da to ni bilo vsučilišče („Hochschule“), kakor je nekdo po krivem pretolmačil tursko ime.

Pravoslavni imajo že več let lepo srbsko realko, v kateri se razlaga tudi talijanščina in nemščina, — katoličani pa od l. 1865 početno šolo. (Zgorela na žalost 8. avg. s cerkvo in duhovskim staniščem vred). — L. 1871 osnovale so milosrčne sestre Zagrebske tudi dekliško šolo; ali i to je razdél silni plamen istega dne.

Za drugo šolsko leto (1879₆₀) oznanjena je pa Sarajevcem že nova „obća gradska djevojačka učiona“ (občna mestna dekliška učilnica), namenjena vsake vere učenkam, z „deželnim“ naučnim jezikom in s posebnimi verskimi učitelji po verah.

Tako učilnico, po pravem „odgojišče na tri razrede, v katerih bodo pripravljali dečke vsake vere za srednje šole, ustanovila je deželna vlada letos tudi že za šolsko leto 1879₈₀. — Naučni jezik bóde pa „deželni“ in nemški v tem, nekako na „vojaški“ način osnovanem závodu. ²⁾ — Čital si menda veselo novico, da se delajo že priprave tudi za nóve srednje šole po Bosni-Hercegovini, a prično se z realnim gimnazijem v glavnem mestu.

To nam res kaže, kako krepko skrbi nóva vlada nerazsvetljenemu umu nóvih podložnikov za potrebno luč. —

Pri tej priči čitam v „Bos.-herc. nov.“ zopet o novi šoli Sarajevski „na dva tečaja,“ v kojih se bóde treba učiti „deželnega jezika“ (z latinskimi pismenkami) brez obzira na vero vsem učencem, kateri želé kesneje stopiti v realni gimnazij.

Novotari se zdaj na pretege po vsi nóvi deželi, a najbolj zopet v glavnem mestu; novo vidiš tudi življenje v njem. Minila je popoprejšnja večerna („akšamova“) in ponočna tihota, kar je konec nesrečne turske dobe, v kateri je postalo to znamenitno mesto, in to mahom dve leti potem, ko je bila „zlata“ in „ponosna“ Bosna prišla v pest krvoločnemu Turčinu, staremu sovražniku krščanskega imena.

Leta 1465 dala sta namreč poturčena plemenitaša: Sokolović pa Zlatarović zidati novo mesto, in to pod nekdanjim gradom

¹⁾ „Mektebi rušdije(h)“ (höhere Bürgerschule); gl. pri Schweig.-Lerchenf. str. 151. — po besédnem pomenu: „šola, (ki vodi) na pravi pot.“ — Pis.

²⁾ Ubogim kmetskim občinam, katere ne morejo plačevati učiteljev, nakaniła je vojaška vlada pošiljati hrvatskih in srbskih podčastnikov namesto učiteljev za ljudske šole. — Pis.

po imenu „Vrhbosna,“ ki je (po novih preiskavah) stal na sedanje trdnjave Sarajevske mestu. L. 1511 dozida prvi vezir bosanski Usref-beg, tedanjemu turskemu cesarju zet, ondi na hribu trdnjavo, a sebi po vzgledu Carigradskemu za sedež veliko poslopje ali dvor („saraj,“ prav za prav „sa-rá-i,“ ¹⁾) — ter nadene temu mestu po tem tursko ime Bosna - Saraj; Slovani mu pravijo Sarajevo, v katerem je turskemu gospodstvu odzvonilo — menda na veke.

Prvič, od kedar stoji to tursko mesto, — ki je prišlo nam v roke 19. avgusta 1878, — praznovalo se je letos 12. junija-meseca v njem z velikim slavljem „telovo“ (sv. rešnjega telesa dan) naše cérkve najlepši svétek ali praznik. Z veliko radovednostjo, ali jako „pisano“ gledali so Turki in poturčenci ta praznični obhod, kakoršnega ni bilo še nikdar poprej v Sarajevu, ki je po mnogih požarih premenilo povse nekdanjo podobo.

Neizrečeno velika je nesreča po zadnjem vélikem ognju; ali ni težko prerokovati, da utegne iz njegovega pepela narasti skoro stokrat lepše novo (evropsko) mesto sè širokimi, pravilnimi in snažnimi ulicami, — a ne zopet „nesnažna turška vas.“

S poprejšnjo večerno in ponočno tihoto, — namesto katere po Sarajevskih ulicah in vrtih pri novih gostilnicah razlegalo se je pred vélikim požarom ob ugodnem vremenu, in to baš po (sedaj) pogorelem „Latinluku“ veselo petje in vojaška glasba, — minile so pa bile že tedaj mladih Turkinj poletne zabave (o petkih, turskih svetkih) po krasni okolici Sarajevski, po kateri so se poprej razveseljevale med sabo . . . golega obraza. Pregnali so jih predrzni tujci, ki letajo po letu radi pod milo nebo ter pohajajo (sosebno ob nedeljah in svetkih) z domačimi kristjani vred, tudi nóve pivovarnice, katerih se pa ogibljejo Turki. Premožnejši izmed njih umikajo se tudi mestnemu šumu bolj na strmine, da jim ne . . . zijajo nóvi „zijalasti“ sosedje na domače vrte, kedar se šetajo po njih turske žene.

Jako radi zahajajo pa z obilnim drugim svetom i Turki še zmérom v Ilidžo, sloveče toplice d ve uri hoda od Sarajeva kraj velike ceste proti Brodu.

16 km. ali dobre 4 ure hoda od Sarajeva ob Mostarski cesti stoji zdaj poleg starih razvalin in rimskih ostankov, na obeh straneh reke Miljacke, vsega skupaj 5 hiš. To ti je Blažuj, tako imenovan po sv. Blaža cérkvi. Nekateri mislijo, da je bil na tém mestu nekdanji grad Vrhbosna (Vrbosna); ali nove preiskave ne ugajajo tej misli.

¹⁾ Iz iste besede je talijanska oblika „seraglio“ („saraio“) in francoska „sérail,“ ki služi tudi nemščini za ime velikanskemu poslopju ali dvoru Carigradskemu, sedežu cesarja turskega. — Pis.

Spomina je vredno i „Svrakino (srakino) selo“ zarad starega latinskega napisa rimske dobe: J. O. M. ¹⁾ TONITRATORI AUR. MAXIMUS VE. (teranus) AUGG.

Kakih 20 vasi je raztresenih po znamenitnem „polju“, ki mu pravijo „Glasinac“ ali „Glasinci.“ ²⁾ Ondi so naši slavno zmogli 21. sept. 1878 turske upornike, kateri so bili pobegnili tje iz uplenjenega Sarajeva.

3. pismo.

Nekdanji **Hvojnici** velé zdaj sploh **Fojnica**, — zakaj, razloženo je bilo že lani v 14. pismu. ³⁾ Mesto stoji v lepi bukovi dolini, ob Dragači sredi visokih planin po imenu: Zec, Vranica, Varda in Štit. Znano je to staro mesto po svojih 11 rudnikih. Skoro vsi prebivalci so kovači in trgovci sè železom, — do malega samo katoličani pa Turki. Tudi dobre, ali zanemarjene toplice so ondi.

Jako imeniten je v Fojnici samostan frančiškanski po mnogih starih knjigah, rokopisih, cerkvenih dragotinah itd. V njem se hrani poleg drugih turskih pisem („fermanov“) o posebnih pravicah frančiškanskega reda tudi znano pismo („ahd - nameh“) iz „ahd“ pogodba in „nameh“, izr. „namé“ knjiga, tedaj „pogodbena knjiga“ ali „pogodbeno pismo“, s katerim je sultan Muhamed II. temu redu in vsem katoličanom na pritožbo vrlega frančiškana o. Zvizdovića l. 1463 podelil več posebnih pravic ali slöboščin.

Ondi je spravljen tudi krasni plašč, ki ga je podaril isti sultan srčnemu Zvizdoviću. Nástor tej pismeni trdnjavi ⁴⁾ zažgali so Turki ta samostan l. 1524; dozidan je bil na novo stopram (še-le) l. 1830. Nahaja se okolo Fojnice tudi več znamenitnih starih razvalín. V mestu živi kakih 2000 ljudi, in to katoličanov 813, muhamedovcev pa 1187.

Busovača je majhino mesto v prelepi dolini reke Kozice ob cesti iz Sarajeva v Travnik z rudniki izvrstnega železa; na slabem glasu je pa „kava Busovačka.“ Sploh se hranijo tega kraja prebivalci jako slabo, ter jih trapi vedno „ružna bolešt“ (grda bolezen; drugod jej pravijo tudi „frega“ ali „frenka“, „vrenjak“ ali „frenjak“ in „škrljevo“ = Skorbut).

Kreševo, nekdanj veliko mesto, sedaj mestice med gorami v lepi, a tesni dolini. Imeniten je frančiškanski samostan, ustanovljen po kraljici bosanski Katarini, ženi kralju Štepanu Tomažu, ki je

¹⁾ Jovi optimo maximo. — Pis.

²⁾ Glej lansk. letop. IV. str. 158. in 159. — Pis.

³⁾ Čitaj ondi na str. 186 l. opombo, ki pripada imenu „Fojnica“, a ne Muhamedu II. — 2. opomba bila je pa namenjena Fazli (Fadil-u) Pašiču, a ne „samostanu.“ — Pis.

⁴⁾ „Imam trdnjavo v rokah“ t. j. trdno pismo (Sicherstellungsurkunde, po starem „Festigkeit“) rekel je neki „Beli Kr.“ — Pis.

že l. 1444 izdal v starem mestu tega imena neko pismo („poveljo“) za Konavlje in Primorje. Ondi je imel nekaj svoj sedež tudi katol. „biskup,“ za njim viši duhovnik („djed,“ ded) bogomilski, a naposled „vladika“ pravoslavni; ondí so v 12. veku stanovali tudi bani bosanski. Ker se nahaja v Kreševu in okolo njega mnogo rudnikov, zato kopljejo, ali pa kujejo prebivalci rudo, soseb železo po več kovačnicah, da je veselje poslušati, ter kupčujejo ž njim obilno. — Ker si tudi ti „jezikoznanskega naroda“ sin, naj ti povém še to, da Kreševljani čudno zavijajo, in da naglašajo nekatere zloge tako, kakor se ne sliši nikjer po vsi drugi Bosni; n. pr. „vodě.“ —

Spomina je vredna tudi vas Dusina, ki ima več od dvanajst rudnikov železa, 2 —3 ure daleč od Kreševa. Dusinsko železo je za Staromajdanskim najbolje v vsej Bosni. —

Iz Inač-planine kopljejo „rumenico“ (cinober), ki ima v sebi navprek po 15% živega srebra.

Bjelalovac (Belalovac, han), na sredini med Busovačo in Kiseljakom, kraj Sarajevske ceste, znameniten je zaradi naše znage v krvavem boju z turskimi uporniki 16. avg. 1878.

Kakih 8 ur od Sarajeva ob cesti proti Travniku v globoki kotlini, kjer se izliva Fojnica v Lepenico, stoji Kiseljak (ali Lepenica). Ondi izvira sloveča kisela voda, po kateri je tudi mesto krščeno. Iz domačih in tujih krajev hodi svet zaradi zdravja pit te „zdrave vode“, ki jo pošiljajo v steklenicah („bocah“) celó na Štajersko, kjer se prodaje pod nemškim imenom „Johannisbrunnen,“ — zakaj pod tém imenom, tega res ne vem; saj „Kiseljak“ ni „Johannes.“

V Podhumu, 6 ur od Kreševa proti jugu, imajo katoličani novo župno cérkev, samostan Kreševski pa svoje vinograde in sadovnjake. Tudi Podhumci pridelujejo z drugimi sosedi vred dosti vina in sadja po kamenitem, a rodovitnem svetu.

Rogatica, ne veliko mesto, od Sarajeva 16 ur proti jugovzhodu oddaljeno; razteza se po ravni rodovitni in travnati dolini, ki jo reže Rakitnica (potok) med Lunjem, Plešivico, Tmorom in Semeč-planino. Prava paša je ta rajska dolina očém onega pótника, kateri pripótuje od Glasinca po pustih, kamenitih kotlinah. To radost mu pa kvarijo zagrizeni muhamedanci, mogočni begi, sè svojo odljudnostjo; vsaj nekdaž se je godilo tako. „Čaršija“ šteje kakih 60 prodajalnic. Nahaja se po mestu tudi več rimskih napisov, — ali največ po nepristopnih ženskih (haremskih) vrtih. — V vsem tem okraju ni katoličanov; Srbi živé brez malega po vaséh, a poturčenjaki največ v Rogatici; vendar tudi v dvéh vaséh po imenu Vlagolović in Brankovići. Pravijo, da živi v tej vasi zloglasnega Vuka Brankovića zárod. Lani je dr. Zdenko Škraup iz Beča zasledil v gorski vasi blizu Rogatice („u brdu“ uro hoda) tako imenovano „staro srbsko groblje“ ali „mrámorje“ in 16 velikih in srednjih nagrobnikov (brez malih) s cirilskimi napisi. Na veliki plošči je napisano: АХЪ СЕ МЕРКИ БОЕБОЈА МИОТОНЪ . . . (Ah se leži vojevoda Miotoš) . . . , tedaj ne „vladika Miloš“. Razen

drugih starinskih stvari našli so v grobu tudi tri novce, iz kotlovine kovane; pa se še ne vé, katere dobe. ¹⁾ —

Kladanj, mesto pod planino „Stoborje.“ Skoraj vsi prebivalci tega mesta so vozači, ki vozijo živež iz Zvornika itd. v Sarajevo. — V vasi „Olovo“ kopali so nekdanj svinec („olovo,“) zdaj je ta rudnik zapuščen. Spomina vredna je katol. vas Jelaške zato, ker se je v njej rodil sloveči pisatelj M. Divkovič († 1631).

Višegrad, mesto ob Drini, v rajski dolini. Imenuje se tako po nekdanjem, zdaj podrtem gradu „Višegradu,“ blizu katerega vodi prek Drine velik in lep zidan most, najlepši v vsi Bosni.

Vendar ni, (kakor mislijo nekateri) iz rimske dobe, nego iz turske. Zidati ga je dal Mehmed-paša Sokolović l. 1577. Zdaj veže Višegrad s Sarajevom nóva državna cesta, 102 km. dolga.

Čajnica, Čajniče ali Čajnić, jako živahno, redno in iz nekdanjega nesnažnega zdaj čisto mestice v lepi kotlini, 115 km. od Sarajeva ob nóvi državni cesti. V Čajnici imajo muhamedanci prestaro džamijo, a pravoslavni samostan in novo cérkev, kamor romajo Srbi vsako leto iz bližnjih in daljših krajev. Avgusta meseca t. l. napravili so pri Čajnici nov most.

Goražda, ²⁾ mestice poleg iste državne ceste med Sarajevom in Čajnico, od té samo 3 ure daleč. Če se mesticu bližajš z levega kraja reke Drine, zdi se ti podobno Brodu (tursk.), gledanemu s te strani Save. Nekdanj je bil v Goraždi pravoslavni samostan s tiskarnico za cerkvene knjige.

O Samoboru, stari trdnjavi kraj Drine, pripovedujejo, da je ondi Štepana Kosače najmlajša hči vsa prekrasno napravljena kakor za svatbo nalašč skočila z visoke pečine ter se ubila, samo da je niso krvoločni Turki dobili žive v roke, uplenivši to trdnjavo.

Visoko (Visoka) mesto na rodovitni ravnini, z lesenim mostom prek Bosne ondi, kjer se steka ž njo Lepenica. Med meščani je dosta kožarjev, ki strojé kože za prodaj v tuje kraje, in gunjarjev, ki delajo gunje ali koce („čebeta,“) pa tudi preproge („sagove.“) Na visokem bregu pri sedanjem mestu ležé še razvaline nekdanjega kraljevskega „dvora“ (grada) in samostana frančiškanskega. V okolici je obilo železne rude, žita in sadja.

Tri ure od Visokega mestice „Sutiska“ (Sotéska), imenitno zato, ker so živeli v njem kralji bosanski, pa tudi zato, ker je imela poprej samostana frančiškanskega cérkev jedina v vsi Bosni posebno pravico s cerkvenimi zvonovi zvoniti. — Vredno je znati i za tursko vasico Bobovac, nekdanjo „stolico“ kraljem bosanskim, dve uri od „Sutiske.“

¹⁾ „Obz.“ br. 234 in 250 t. l. Namesto „Ахъ се“ piše se po navadi „А се“ (cece, hie. Danič. III. 96 in 210). — Pis.

²⁾ Po Vuku Goražde (n.); ondaj (1852) še v Hercegovini. Čita se tudi Goraždje, Goraždje in Goradja; ali v novi knjigi izpodriva „Goražda“ vse druge oblike. — Pis.

Vareš, mesto z mnogimi železnimi rudniki in kovačnicami. Prebivalci tržijo sè železjem, železno posodo in železnim orodjem. Okolica Vareška obiluje tudi sè zlatom, srebrom itd. Tako čitam v nekaterih knjigah, ali po novega potnika besedah ¹⁾ vsaj srebrne in svinčene žile niso tako obilne, da bi se izplačevalo kopati srebro in svinec po Vareških gorah. Zlata ne jemlje mož v misel. Treba počakati, kaj porekó strokovnjaki.

4. pismo.

V okrožju Travničkem, sredi Bosne pod visokim Vlašičem ob reki Lašvi v tesni ali krasni dolini, nekoliko pa tudi na strmini stoji sloveče mesto in trdnjava **Travnik**, do l. 1850 sédež deželnim poglavarjem, vezirjem turskim in najmočnejšim begom bosanskim. Preložil je ta sédež tém upornim mogočnikom za kazen v Sarajevo poturčenec Omer-paša (Latas), ukrotivši jih z redno tursko vojsko. — Brez upora udalo se je to, nekđaj premožno mesto naši vojski 10. avg. 1878.

Če gledaš Travnik z daljine, misliš res, da imaš kos raja pred očmi, a jako mine lepota i njega, kedar ga obišeš, ter vidiš njegove tesne, vijugaste ulice in toliko lesénih hiš. Med 17 džamijami šteješ samo 7 zidanih. Prestara, pa še dosta čvrsta trdnjava izhaja iz znamenitne dobe kraljev bosanskih. (V trdnjavi vidiš še podzemne temnice, v katerih so strastni poglavarji turski često ječili nesrečne kristjane). Najlepše je dvoje poslopje na Bunarbaši: „novi dvor,“ v katerem je stanoval nekđaj bosanski poglavar, in velika vojašnica. Zidati je dal oboje bivši vezir Tahir-paša. Prebivalcev je v Travniku vseh skupaj (po starem računu) kakih 12.000, največ muhamedancev in katoličanov; za temi se po številu vrsté pravoslavni, cigani in židi (judi).

Travničavni so sploh delavni, dobri trgovci in se radi lepo nosijo. Siromak raje strada, samo da ima lepo opravo. Muhamedanci imajo 1 véliko in 8 malih šol; pravoslavni malo šolo in novo cérkev; katoličani 2 mali šoli (za dečke in dekličé), véliko cérkev, ubožnico za deco in hišo za milosrčne sestre in nov „župski dvor.“

Dodelan je bil letos baš o „telovem,“ koje so praznovali tudi v Travniku po 415 letih zopet prvič, potem ko je nehal zapovedovati križu polumesec. Privrela je neprešteta množica kristjanov, samo da so slišali cerkvenih zvonov mili glas, ki ga niso čuli še nikdar poprej.

Ne dvojim, da se lepša Travnik dan za dnevom z novim lepšim poslopjem. Še nekaj: Mladi Travničani nosijo od znamenitnega leta 1878 „črnogorske kape,“ ki so pa nekaterim ljudém . . . trn v péti.

Od Travnika — na Vitez do Sarajeva hodijo po stari cesti 16 ur; — poštna cesta od Travnika do „Livna“ meri 115 km. — od Travnika do Sinja (Sign v Dalmaciji) 116 km.

¹⁾ V „Javorju“ t. l. na str. 1043. — Pis.

Vitez, mestice v prijetnem in rodovitnem kraju 2 uri od Travnika oddaljeno, kjer se srečuje stara Travnička cesta sè staro poštno Sarajevsko - Brodsko cesto.

Gučja gora, poldrugo uro od Travnika, katol. vas, kjer so sezidali v novejši dobi frančiškanski samostan i veliko slovečo cèrkev. — V okolici nahajajo mnogo starinskega grobja in drugih starinskih stvari. Gučane dražijo sè šaljivo pesmico:

„Gučja goro! selo ni varošu (ni vas ni mesto),
 Ū teb' nema konja ni junaka,
 Nego nešto . . . žutih djevojaka!“

Zenica, mesto na lepi ravnini kraj reke Bosne, z lesènim mostom in postaja novi železnici, ki vodi od Broda proti Sarajevu, a ne še do tega mesta, nego za letos samo do Zenice. Med vse troje vere prebivalci je več kožarjev, preprogarjev in gunjarjev. Pred 36 leti naselilo se je na lepem polju Zeničkem (ki ga z Bosno vred napaja še več manjih vodič) obilo Hrvatov iz Dalmacije; zato pravijo nekateri temu kraju šaljivo „mala Dalmacija“. — V Osječeniku, sotéski pod istega imena planino, potolkel je Evgen Savojski Turke l. 1697. Tako velé temu kraju od ónega časa, ker je bilo ondi premnogo turskih glav od sekanih („osječenih.“) — Tako je bil našeškal Turke isti vojvoda poprej pri Vranduku, sotéski sè staro trdnjavo na visoki pečini (med Žepčem pa med Zenico), kjer so mu hoteli zastaviti pot v to sotésko iz Posavine v notranjo Bosno, — rekel bi — vrata, ki jih čuva od nekdanj strma pečina — stari „Vratnik.“¹⁾

V starjih pismih („poveljah“) čitaš namreč domače ime „Vratnik,“²⁾ ki so ga potujčeli pozneje v „Vranduk“ in „Branduk,“ a zato izvájajo nekateri po krivem iz „braniti“(!)

„Kakanj“ (po národni govorici „Kukanj“ ali „Kokanj“) nekdanj mesto, sedaj uboga turska vas ob Bosni in Ribnici blizu Vranduka med Zenico in Visokim. Tudi v Sandaljevem pismu l. 1423 zove se ta kraj Kukanj. — Na Kukanjskem pokopališči počiva pod gomilo kamenja óni mož, ki je začel prvi v Bosni od posojenih novcev jemati obresti. Zato mu vrže vsak, kdor gre mimo, za spomin . . . kamen na grob. — Živo so našeškali ondi 15. avg. 1878 naši turske upornike ter si odprli tako pot v široko dolino proti Sarajevu.

Jajce, slikovito mesto, opasano z Vrbasom in Plivo, razprostira se po visokem bregu z jajčastim vrhuncem, ki je dal menda mestu ime.

Tik mestnega obzidja pada z visočine razposajena Pliva 90 stopinj globoko v reko Vrbas in dela padaje od skale do skale

¹⁾ „Vratnik“ je = „dovratnik (podboj) od kamena,“ — po Bosni pa tudi = „vratar“ (Pfortner) — Pis.

²⁾ V. Klaić 1878; 162. — Pis.

sedem šumečih slapov, ki jih narod zove „buk,“¹⁾ a na sredini obzidanega mesta povišuje se sloveča trdnjava ponosno nad njim, premda ni več tako trdna kakor je bila „njega dni.“ — Če pa ugledaš visokega mesta presenetljivo lego z bližnjega brega na zapadu in vidiš, kako čudno se je izvalilo to velikansko „jajce“ sè svojo in okolice svoje prirodno lepoto v rajski dolini, nasajeni z različnimi griči in vasmí, — če gledaš vse to, oziraje se na prekrasni „buk,“ ter vidiš, kako se mu izpreminja modro-zelena, izmed skale deróča voda v „belo mleko“ — sapa pa vedno raznaša daleč okrog, celó prek Vrbasa in predmestne zelene vrte drobnih kapljic silni roj; — ne moreš nagledati se tolike krasote, in kar strmiš. —

Res lepšega kraja ne najdeš v vsi Bosni, — ne najdeš tako lahko na svetu.

Jako lep pogled je tudi na vse mesto in prekrasno njegovo okolico z omenjenega jajčastega vrhunca, na kojem strči zdaj 4-voglata trdnjava z na pol porušenimi ali pa razpókanimi stolpi („kulami“) in s „puškaričnem“²⁾ zidovjem. — Nekdaj je bil na tem mestu bosanskih kraljev „grad.“

Za kralja bosanskega Stepana Ostoje postalo je Jajce glavno mesto vsemu bosanskemu kraljevstvu. Naša vojska otela je Jajce turskim upornikom 7. avg. 1878 po dolgem strašnem boju in slavni zmagi. Pomogli so jo pa priboriti po lastnih besedah vojvodovih najbolj junaški Slovenci t. j. naš kranjski peš-polk (Kuhnov št. 17). Pred zasedbo nahajalo se je v trdnjavi 8 starih topov — med njimi 6 iz avstr.-ogerskih vojsk; zdaj sta v njej samo dva „turska“ topa, ki pokata na čast svetkom turskim in kršćanskim.

Znamenitne so v mestu tako imenovane „katakombe“ t. j. podzemna raka nekdanjih kraljev bosanskih s kapelico v skalo vsekano in z drugimi prazninami ali votlinami, v koje so zapérali pozneje Turki žive ljudi . . . na vse žive dni. — Nekdanji v tursko džamijo predelani cerkvi sv. Lukeža . . . ali nemara Marije device³⁾ ostal je mimo nekoliko cerkvenega zida samo stari zvonik, a prenarejen v tursko „munaro“ (Minaret). — Tudi s tega zvonika lahko vidiš prelepo mestno okolico.

V zadnji dobi — še za turskega gospodstva — sezidali so si katoličani na levem kraju Vrbasa jako lepo novo cérkev; stara župska cérkev sè župskim dvorom in novo šolo je v predmestju na desni strani omenjene reke. Turki imajo šest džamij (s prenarejeno vred).

¹⁾ Gl. „put po Bosni“ v „Obzoru“ br. 165 (1879). Iz korena „buk“ imamo še besedo „bučati,“ srbohrv. „bukati“ (brüllen, mugio). — Pis.

²⁾ Krenelirt (mit Schiesscharten „puškariče“ versehen). — Pis.

³⁾ Po pismu papeža Pija II. l. 1461. — Pis.

Kakor so bile doslej po Bosni brez malega hiše vse lesene, tako razen trdnjave tudi v Jajcu, ki se deli na gornje in dolnje mesto (s predmestjem). Lesena sta tudi oba mosta.

Jajce je v zgodovini bosanski jako imenitno mesto; ali prostor mi ne dopušča o tém dalje govoriti. Naj spomnim samo še to, da kažejo v mestni okolici na Humu „kraljev grob“ ter pravijo, da je ondi zakopan zadnji kralj bosanski Stepan Tomašević, zato ker ni hotel Muhamed ali Mehmed II. dovoliti nikakor, da bi bil položen v staro kraljevsko rako sredi mesta. (Vjet pa je bil ta nesrečni kralj po izdaji v Ključu, pobegnivši v tega mesta trdnjavo iz Jajca l. 1463). — Od Jajca do Travnika računajo 9, do Banjeluke pa 14 ur na konju.

Dobrečići, vas, ki šteje 1632 katol. duš. Tako pravijo tudi prostrani okolici. — Pripadala je nekdanj bosanskim plemenitašem Dobretićem, ki so podarili s pismeno „trdnjavo“ ves svoj svet podložnikom svojim.¹⁾ Zato je vredno védeti, da so bili ti ljudje do sedaj jedini „slobodnjaki“ (Freisassen) v vsi Bosni.

Dvé uri od Jajca, na zahodno stran ondi, kjer se izliva potok Jošava ali Jošavka v reko Plivo, leži *Jezero*, mestice vasi podobno.²⁾ — Dalje proti jutru napolnjuje ta „združena“ čista in mrzla voda vso dolino ter dela na ta način jezero, ki je bilo pa nekdanj mnogo večje.

Po njem se imenuje tako tudi ta kraj.

V *Jezeru* imajo muhamedanci nad 80 hiš, pravoslavni samo dvé. Spomina vredni so s pravimi postrvami vred tudi veliki in dobri raki, ki se jih nahaja obilo v Jošavi in v Plivi, ter bi jih bilo vredno naloviti in meriti . . . s Krškimi. Komur se pa neče rakov lovit, naj gre na „breg“ Vagan gledat starega grada razvalin.

Varcar - vakuf (Varcarevo), mesto na Črni reki, 4 ure od Jajca. Meščani kupčujejo obilo, sóseb sè žitom; hiše so razsejane po dolgi dolini kraj reke. Muhamedanci imajo 4 džamije, katoličani župsko cérkev in ljudsko šolo; tako tudi pravoslavni. Po krvavem boju posedli so Avstrijanci, med katerimi je bil tudi hrabri kranjski polk, to mestice 5. avg. 1878.

Bočac, imenitna trdnjava nad Vrbasom (3 ure od Varcar-vakufa).

Skender - vakuf (Skenderevo), mestice pri planini „Ugra“ šteje 25 hiš (begovskih in ciganskih).

„Skoplje“ (dolnje in gornje) zove narod prav za prav visoko in sila rodovitno ravnico (6 ur dolgo, a več od ure široko), po novem „Skopaljsko polje“ imenovano, (kjer se prebivalci pečajo z ratarstvom, živinorejo in lončarstvom). — Glavnemu mestu „dolnjega

¹⁾ Iz te dobre rodbine izhajajo rodoljubni hrvatski plemenitaši Vranjicani. Klaić „Bosna“ str. 167).

²⁾ Zato, ker ga dr. Pilar imenuje „selo.“ („Obz.“ br. 164. t. 1.)

Skoplja“ pravijo „dolnji Vakuf,“ glavnemu kraju gornjega Skoplja pa „gornji Vakuf“; ¹⁾ prvi je zdaj sedež „okrajni oblasti“, drugi pa tej „pridružnica.“

Dolnji Vakuf (po knjigah tudi [dolnje] **Skoplje**), je mesto pri Vrbasu, ondi, kjer se izliva vanj Semnišnica. Med prebivalci njegovimi troje vere največ je muhamedancev; drugi so bili do zdaj pravoslavni in katoličani.

Pri tem mestu drži star zidan most prek Vrbsa.

Bugojno, mestice na lepi ravnini, znano po žitni trgovini. — Čipulić, pravoslavna vas in cincarsko selišče; ali malokdo zna še cincarski. Cincarji pohišujejo (hausiren) po vsi Bosni.

Gornji Vakuf, (po knjigah i *gornje Skoplje*), mestice, tudi pri Vrbasu. Prebivajo v njem muhamedanci in katoličani. — Kristjani so doslej največ kmetovali premnogim begom, ali pa tkali platno in druge stvari iz žime. — Na zvoniku imajo zdaj dobro uro in lepoglasen zvon.

Od Skoplja (polja) na zahodno stran leži sloveče „polje“ Kupres (Kuprez) ali „Kupresko polje“ imenovano, 10 ur dolgo a 1-4 ure široko, ovito z velikim vencem spletenim iz „planin“: Stožer, Raduša, Malovan, Vitoroga i. dr. . . . Obilo se prideluje po tém prostranem polju žita, še več pa sena. Zato je jako pripravno za živinorejo. Troje so mu vere prebivalci; največ je pravoslavnih pa katoličanov, med muhamedanci obilo begov.

Kupres (Kuprez) pravijo tudi trdjavici in glavnemu mestu tega „polja,“ po katerem stoji razsejanih še 21 vasi. Med zanimljivimi podrtinami starih gradov te okolice je tudi Poganač, (imenjak lepemu gradu „Pogánču“ blizu Novega mesta; tudi „Pogánče“ mu pravijo). — V Kuprezu živi po staro-službenem številu 5200 (sic) prebivalcev (dvakrat več muhamedancev nego katoličanov).

Prozor, mestice v skalnatem kraju med Dušnico in Ramo, ki je 2 uri daleč. Večina prebivalcev (kmetovalcev in preprogarjev), ki izgovarjajo namesto *k* od kraja beséd *h*, namesto *t* pa po gostem *tj*, -- pripada muhamedancem.

„**Livno**,“ nekdanj „Hlívno,“ ²⁾ zdaj „Lievno“ (Lijeveno) ali pa „Livno.“ Najnavadnejša je zadnja („ikavska“) oblika, ne samo med národom, nego tudi v knjigi — tuji in domači, celó v „je-kavski.“ To znamenitno mesto stoji na 12 ur dolgemu, 2-4 ure širokem „polju,“ ki so ga krstili po mestnem imenu „Livanjsko polje,“ ter se razprostira med planinami po imenu Prolog, Golija,

¹⁾ „Vakuf“ izgovarja prav za prav preprosti narod; piše se po navadi Vakuf. Gl. Juk. Kov. str. 32. in 33. — Pis.

²⁾ Cirilski ХЛѢВНО, Šaf. piše „Chljevno,“ (po Konst. ces. Χλέβενα in Χλεβένα, Chlevena, Chlevena), l. 1400 že ХЛІВНО (Hlivno) gl. Mikloš. „Monum. srb.“ str. 248 in 249; s časom „Livno“ brez prvomestnika „H,“ ki ga Hrvatje in Srbi jako radi izpuščajo v takih primerih: „ladedina,“ „laditi,“ „leb“ . . . nm: hladetina (Sulze), hladiti, hleb itd. — Pis.

Krug, Borova glava itd., mesto pa po kamenitem bregu (griču) „Crljenice“ pri poničnice Bistrice izvirku „Dumanu.“ Znotranje mesto je obzidano in utrjeno, tedaj trdnjava, ki je bila poprej prebivališče samim muhamedancem. Po predmestjih živé muhamedanci in kristjani; katol. hiš je skoraj na pol več od pravoslavnih).

Neizrečeno hude upornike turske vgnala je naša hrabra vojska po začetem „obkoljevanju“ (obstópanju) tega utrjenega mesta že tretji dan (28. septembra 1878) v kózji rog tako slavno, da so se morali podati na milost in nemilost. — Tudi naši vrli rojaki, 17. polka slovenski junaki, borili so se, kakor že poprej drugod, pri Livnu zopet z navadno hrabrostjo ter jim pripada zato slavne zmage obilen delež. —

To jim pa ni jedina zasluga.

Ni ostal pri bosanskih prebivalcih brez dobrih nasledkov posnemanja vredni vzgled, ki so jim ga dajali nato za mirne dobe junaški Slovenci s posebno priljudnostjo, snažnostjo, rednostjo, delavnostjo in bratovsko ljubeznijo do njih. ¹⁾ — Slava takim zmagovalcem!

Po slovenskih in hrvatskih častnikov trudu dobilo je Livno že teden dni po zasedbi „národno kavano“ in „národno gostilnico.“ Sosebao slovenskim vojakom in njihovim vrlim častnikom gre pa hvala, da se je polepšalo Livno po zasedbi z mnogimi popravljenimi hišami in z lepimi novimi vrti. — V Livnu in okolo njega nahajajo mnogo starinskih grobov, novcev in rimskih napisov.

Prebivalci kupčujejo obilno z Dalmacijo, Trstom in talijanskimi mesti. Na Livno pošiljali so poprej, dokler ni bilo še ceste v Dalmacijo, skoro vse blagó (robo) iz Bosne v Dalmacijo in nazaj. Zato so tudi še po zasedbi cele „karavane“ (družbe tovarnikov) tovorile blago iz Livna do Spljeta (Spalato), nazaj pa jemale blagó, Bosni namenjeno.

Zdaj veže Livno s Travnikom in z Dalmacijo nóva (državna) cesta, ki meri do Travnika 115 km., do Sinja pa 46 km. ²⁾ — Deželna cesta vodi v Glamoč (30 km.) in v Županjac (26 km.).

Tik Livna „na Gorici“ stoji samostan in župska cérkev vrlih oo. franjevcev (frančiškanov), ki so skrbeli za to, da se je **telovo** letos s pomočjo slovenske posadke in njenih častnikov tudi v Livnu praznovalo s slovesnim obhodom, prvem pri tej cérkvi, zidani l. 1833. — V **Livnu** živi vsega vkup kakih 6000 duš. Katoličani (1540 duš) imajo dve šoli, možko in žensko; tudi pravoslavni imajo narodno šolo.

„Triglava“ (gora ali planina), sestra našemu Triglavu, posodila je svoje imé tudi vasi, ki se zove Triglava in stoji na njenem podnožju, ter ni brez rude.

¹⁾ Gl. dopis iz Livna na str. 166 letošnjih „Novic.“

²⁾ Od Sinja sim do Spljeta drži poštna cesta, od Spljeta do „Siverića“ (Séverića) pa železnica dalmatinska. — Pis.

Blizu Lipe, katol. vasi, vidiš ostanke starega grada in samostana. Na pokopališču Lipskem kažejo velik nagrobnik z napisom bosansko-cirilskim: „A se leži Kovačpoljanin iz Kovčič-polja.“

Kraj dalmatinske meje razteza se rodovitno „Grahovo polje,“ 4 ure dolgo, uro pa široko (tudi „Grahovo“ mu pravijo). — *Grahovo* je pa tudi imé novemu pod-okraju ali nóvi „podružnici“ na omejenem „polju“, selišču samih kristjanov, sóseb pravoslavnih.

Med Grahovim in „Livanjskim poljem,“ pa dalje od dalm. meje ónkraj gore Staretine leži jako visoko „Glamočko polje,“ 6 (po nekaterih celó 7 do 8 in 10) ur dolgo, 1½ do 2 uri široko, daleč znano zarad dobrih kónj in nekđaj zarad zagriženih muhamedancev. Na Glamočkem polju so vse vode „poničnice,“ t. j. gubé se pod zemljo.

Glavni kraj temu polju je **Glamoč**, (nekđaj: Dlamoč), mestice sè starim gradom; med prebivalci je največ muhamedancev. Zanimivo pripovedko pravijo o tém, kako so se Turki polastili nekđaj Glamoča po ženskem izdajstvu. Izdajalki postavljen je bil po smrti spomenik, k kateremu so muhamedovci do zadnjega časa hodili svojega „Alaha“ častit. — Po okolici je več znamenitnih podrtin. V vasi „Glavice“ našli so kamen z rimskim napisom: J. O. M. AEL. TITUS EX PROTECTORE. V. L. S.

Županjac (Duvno), Kupreskemu polju na jugu razprostira se tega polja podaljšek po imenu „Duvanjsko polje“ (4 ure dolgo, 2 uri široko); s prebivalci vse troje vere, ki živé v kakih 20 krajih. Največi med njimi je **Županjac**, mesto pol ure dolgo, v kojem se nahaja poleg omenjenih „prebivalcev“ tudi 12 ciganskih hiš. Pravoslavni imajo ondi cerkev in šolo, katoličani ljudsko šolo.

5. pismo.

V okrožju Banjelučkem:

Na lepem rodovitnem in travnatem „Banjelučkem polju,“ po katerem se vije reka Vrbas, več potokov in železnica, leži ¹⁾ tega okrožja glavno mesto **Banjaluca**, po Vuku tudi „Banja luka“ (lóka), ki se vleče sè svojimi jednoličnimi hišami, z mnogimi visokimi „munarami“ in zelenim drevjem pod lepo *O s m a č o* ali *O s m i n o - p l a n i n o*, Vrbasu ob levem in desnem robu — skoraj uro na dolgo.

Kako krasna je ta lega, kakó prijetna paša očém! Pa tudi o tem bosansko-turskem mestu veljajo zdaj še besede, da mu je lega mnogo lepša, nego je mesto samo na sebi, ki zaostaja po lepoti in ugodnosti za Travnikom.

¹⁾ Trdi Slovenci pravijo po navadi: „mesto stoji“ (die Stadt liegt . . .); vendar sem slišal že na svoja ušesa trdega Slovenca, ki je rekel: „Ljubljana leži tam.“ — Pis.

Deli se Banjaluka na tri dele, in to: na dolenje mesto, trčujavo in gorenje mesto. V dolenjem mestu živé kristjani, tudi nekoliko ciganskega plemena, še več pa judovskega, ki zahaja v Bosno za nove vlade tako obilno, kakor da je Bosna . . . „obljubljena deželá.“ Muhamedanci živé v gorenjem (turskem) mestu.

„Čaršija“ ni poprejšnji Sarajevski senca; vendar ima v sebi kakih 500 tesnih kolib, podobnih nekoliko našim sejmarskim kolibam iz desák zbitim.

Vendar je Banjaluka znamenitno trgovsko mesto, ki ga veže železnica z Dobrinom. ¹⁾ a nóva cesta z Gradiško bos. ali tursko (56 km.) in s Travnikom (149 km.). — Naj ti povém gredoč, da vódi ta césta od Banjeluke mimo Jajca (109 km.), da prideš tedaj od Jajca za dve uri lahko do Jezerskih velikih rakov, ako bi jih hotel iti morda sam lovit. —

Banjelučke sejme pohaja mnogo sveta. Sóseb ondaj uveriš se lahko, da stoji to mesto res na hrvatskih tleh, vendar ne v tako imenovani „turski Hrvatski“ (Krajini bosanski). Še dan denes nosijo onod možki rdeče, dolge „hrvatske kape“ (podobne poprejšnjim serežanskim) iz tankega sukna. Sploh ti se razlikuje narodna noša v tej krajini od vse druge nošnje bosanske, pa i med sabo.

Med poprejšnjimi 45 džamijami (zdaj jih je samo 33) bila je največa in najlepša v vsi Bosni tako imenovana „Feradija.“ Da ni izgorela o zadnjih bojih, znamenitna bi zdaj bila sosebno nam Kranjcem zato, ker so jo zidali s kranjskimi novci, z mastno odkupnino, katero je bil Ferhad ali Ferad-paše dobil za mladega Engelberta Turjaškega (Auersperga), vjetega l. 1576 pri Radonji na Hrvatskem v nesrečni bitki, v koji mu je bil oča Eberhad ubit.

Spomina vredno je tudi to, da so v „turskem“ (gorenjem) mestu tudi stare rimljanske toplice, in da se je rodil u Banjiluki sloveči pisatelj in rodoljub o. Iv. Fr. Jukić l. 1818 (umrl l. 1857 v Beču). —

Kakih 15000 stanovancev živi v Banjiluki, največ muhamedancev, 2500 pravoslavnih in 1200 katoličanov; koliko judov, to se še ne vé. —

Muhamedanci imajo več malih šol in dve veliki, pravoslavni že zdavna župsko cérkev in šolo, katoličani od l. 1860 župsko cérkev, zadnja leta tudi šolo, v kateri so milosrčne sestre zadnji čas učile mladino obojega spola, in to v svojem samostanu. Vendar bodo imeli skoro dečki posebno šolo, in jo morebiti zdaj že imajo. V zadnji dobi naselili so se v Banjiluki tudi Trapisti, ki imaje ondi svoj samostan in brod (prevoz) prek Vrbasa, blizu mesta pa svoje vinograde.

L. 1878 udala se je Banjaluka našim brez upora (31. julija): 14. avg. pridere pa iznenadi kakih 300 srditih Turkov nad našo ondi puščeno posadko, (med katero je bil tudi neki vrli Slovenec,

¹⁾ S Kostajnico pa še ne. — Pis.

viši topničar, s katerim sem govoril pozneje v Beču, dokler je ležal tu lahko ranjen; vsi drugi bili so sami Hrvatje z ónimi iz Dalmacije vred). Že je bil razkačen sovražnik to peščico, premda se je branila neizrečno junaški, zajel od vseh strani, — kar jej prihití v tej hudi stiski na pomoč posadke Gradiške poveljnik Samec sè štirimi grmečimi topi. — Prestrašeni Turki na posled sè zobmi škripaje in strašno preklinjaje . . . v beg; — rešeni so naši gotove smrti. Samó misliti, — popisati se ne dá rešenih junakov veselje. —

Iz maščevanja zažgali so razkačeni Turki nato (16. avg. po noči) mesto na več krajih, da ga je zgorela skoraj polovica. Ondaj je izgorela tudi omenjena najlepša džamija „Feradija.“

V Petriševcu, vasíci samo pol ure od Banjeluke, imajo oo. Frančiškani župsko cérkev in nov samostan. 3 ure od Banjeluke so sloveče toplice Slatina; ondi izvira tudi kisela voda. — Ivanjska, 200 hiš s krščanskimi prebivalci, med katerimi je največ katoličanov. V tém lepem kraju raste poleg sadja tudi dobro vino, dalmatinskemu podobno.

Prnjavor, mestice, ki ima 100 muhamedanskih in 20 pravoslavnihi hiš, 1 džamijo in pravoslavno cérkev.

Gradiška bosanska ali po starem „turska“¹⁾ (tur. Berbir), ónkraj Save, stari Gradiški nasproti, na lepi ravnici, ali siromaško mesto sè staro trdnjavo in lesenimi hišami, na kolih stoječimi, zato da jih ne preplavi tako lahko neposajena Sava, ki jej pritaka ondi Vrbaska (ne Vrbas). Namesto mosta, ki ga ni tu prek Save, rabi do zdaj zmérom še „skela“ (tuja beseda za domačo „prevoz“ ali po naše „brod,“) dasi je vzajemna trgovina z Avstrijo dosti obilna. Do Banjeluke drži pa iz turske dobe najlepša (zidana) cesta.

Med kakimi 2000 stanovalci žíví 1200 muhamedancev, 800 pa katoličanov in pravoslavnihi.

Po 20dnevnem obléganju bil je to trdnjavo l. 1789 vzela slavni Lavdon; — brez upora posedel je pod poveljstvom vojvode Würtemberga, sedanjega poglavarja bosánskega, 29. julija 1878 mesto in trdnjavo naš nadvojvoda Ivan Salvator, prekoračivši Savo malo poprejš „drugim“ vojaškim oddelkom pri stari Gradiški.

Potolaži si vendar jezo, če prideš skoro v „tursko Gradiško,“ pa najdeš ondi še kakor nekdanj toliko kopico „ničijih, mršavih in gladnih psov.“ Pasje zadeve v „nóvi Avstriji“ menda niso zastpale, nego odložile se samo za zdaj t. j. samo še dotlej, „dokler se ne premené v njej razmere,“ kakor je rekel neki strokovnjak v Banjiluki letos (po letu) potujočemu gospodu dr. Pilarju iz Zagreba.²⁾

¹⁾ Po domači govorici v tem mestu tudi Gradiško, (-oga). „Obz.“ br. 159. — 1879 (v listku). — Pis.

²⁾ „Obz.“ br. 159. t. l. — Pis.

S temi besedami hotel je menda mož reči: „Ker v novi Avstriji“ sedaj vse na novo in na tanko popisujejo in merijo, zato treba pasje zadeve ali „pasje vprašanje“ pustiti na cedilu dotlej, dokler vsega „novo-avstrijskega“ sveta natanko ne izmerijo in razmerijo.

To, oj prijatelj, i meni modro se zdi,
Pasja zaléga naj se na véke množi;
Kdo bi pa glodal tam oglodáne kosti?!

Na hvalo tem uljudnim in požrešnim lajavcem moram vendar povedati, da ne merijo hlač ni tujcu, ako jih ne draži.

Orahovo je „okrajni oblasti“ Gradiške bosanske nova podružnica.

Tešanj, mesto pri izvirku Tešanjске reke, (ki se izliva v Usoro), inenitno za žitno trgovino v Posavini. Na tega mesta „stari grad“, stoječ na strmem bregu, streljal je Evgen Savojski l. 1697 s treh gričev ter ga naposled upepelil.

Mestu na jugu spomina je vredna vas Komušina v novi dobi sóseb zato, ker so v njej letos katoličani, pravoslavni in muhamedanci skupaj sè zjedinjeno močjo počeli zidati jako krasno šolo.¹⁾ Vendar živi v Komušini in okolo nje največ katoličanov.

Doboj, mestice z novim mostom prek Bosne, (v kojoj se iztaka ondi Spreča in Usora). — Tudi nóva Brodsko-Sarajevska cesta in železnica vodi mimo *Doboja*, kjer je taboril l. 1697 Evgen Savojski. — Spominja me pa imé *Doboj* strašno hudih bojev, v katerih so se l. 1878 bili naši ogrski polki pod Szapáryjem s turskimi uporniki, in to od kraja (sóseb 15. in 16. avg.) nesrečno; po mnogih drugih krvavih praskah in velikih zgubah ukrotil je pa Szapáry z dobljeno obilno pomočjo naposled (23. sept.) trdovratne upornike vendar do dobrega, ter „dobojeval“ po tem takem srečno.

Derventa²⁾ sè staro podrto trdjavno, mesto poleg Ukline in četrti postaja novi železnici, — po tej od Broda (slavon.) 26 km., po „novi cesti“ pa 29 km. oddaljeno. Katoličani imajo v Derventi dekliško šolo, zdaj menda tudi že šolo za dečke, pravoslavni nóvo župsko cèrkev, muhamedanci 3 džamije. — Koto rsko je tursko mestice kraj Bosne.

Brod bosanski ali po starem „turski“, mestice ónkraj Save, Brodu „na Savi“ ali slavonskemu nasproti. — Pri tém vodi zdaj s te strani prek Save v Bosno že novi železni most, prvi Savski most, koji veže Hrvatsko - Slavonsko s posestrimo Bosno, a skoro bode gotova tudi železna vóz od tega mosta dalje (na Zenico) do glavnega mesta bosauskega.

¹⁾ „Bosansko - hereeg. novine“ br. 105. l. 1879. — Pis.

²⁾ Nekateri pišejo po nóvem „Drventa“ (menda misleč na „drva“); ali narod izgovarja po Vukovi svedočbi „Derventa“ (tur. Derbend, nem. Dervent). — Pis.

Med muhamedanci, katerih je v „turskem Brodu največ, živi tudi mnogo krščanskih naseljencev: trgovcev, rokodelcev.

Turski Brod je znameniten zato, ker je stopila ondi 29. julija 1878 naša glavna vojska (prekoračivši Savo pri Brodu slavonskem) pod glavnim poveljnikom slavnim Josipom Filipovičem na tursko zemljo, ter posedla to mesto brez prelivanja drage krvi.

Samo nekak „pismen upor“ so zviti hlačarji ponujali Filipoviču za spomin; pa jih ni hotel izlahkotiti „turskih kljuk!“ — — „Sjekavac,“ tako po Vuku; po nekaterih „Siekavac,“ tedaj s poslovenjeno obliko Sékavec), prva postaja novi železnici, od Broda (slavon.) brez malega 7 km. daleč. —

V Doboru, na levi strani Bosne vidiš še razvaline podrtega grada, imenitnega v zgodovini hrvatski in bosanski, sosebno zato, ker je bil ondi po nesrečni vojski l. 1408 kralj bosanski Tvrdko Tvrdković vjet in v Budim odveden, namesto njega pa za kralja postavljen Stepan Ostoja.

Žepče, žalostnega spomina mesto ob levem kraju reke Bosne, stoji zdaj poleg nóve ceste in pri novi železnici. Prebivalci so muhamedanci in krščanske vere ter se pečajo sè živinorejo, poljedelstvom in vrtnarstvom. Od ondi plavé tudi les na debelo v Slavonijo, Srbijo in Banat.

Rekel sem: „Žepče žalostnega spomina.“ To velja i za **Maglaj**. (Kratek popis tega kraja, ki spada k okrožju Zvornickemu, pride kesneje na vrsto).

Pri Žepču in v Maglaju prelivuli so namreč „naši“ (vendar ne Slovenci, nego Ogrji) 3. avgusta 1878 prvič krv, in to po grdem izdajstvu nepoštenih Turkov, ki pa niso dolgo čakali zasluženega plačila. Strašno jih je Filipović že četrta dan potem (7. avg.) ošeškal v krvavem boju blizu Žepča. Uplenil je bil l. 1697 Maglajsko mesto in staro trdnjavo tudi Evgen Savojski.

6. pismo.

V okrožju Bihačkem (v Krajini) znamenitni so nasleduji kraji:

Bihač (-ć) ali **Bišće**, temu okrožju glavno mesto, ki se razteza sè svojo veliko in rodovitno ravnico ob Uni blizu hrvatske meje. Neizrečeno lepo je tega starega mesta in okolice njegove viditi z visočine pri (hrvatskem) Zavalju, drobno (pičlo) uro hoda od Bišća, ki ga veže nova cesta sè Zavaljem (38 km.), s Petrovcem (70 km.) Ključem 112 km. itd.

Bihač je v zgodovini hrvatski in bosanski jako znamenitno mesto, ki ima veliko trdnjavo z dvojnatis pasom opasano: z debelim zidom in z vodo Uno (z vodnim jarkom vred), tako, da stoji trdnjava, vsaj na videz — na otoku. Mnogo večje je dolnje mesto od trdnjave, ki je bila poprej jako trdna, zdaj se jej pa začenja obzidje po malem že rušiti. Staro trdnjavo, ki je stala skoraj sredi mesta, razrušil je pa Omer-paša o krajiškem vstanku. ¹⁾

¹⁾ Klaić („Bosna“) 185. — Pis.

Dobro napreduje zdaj v Bihaču obrtnost in trgovina. Muhamedancev živi pa v tem mestu med kakimi 4000 dušami še zmérom nad desetkrat več nego kristjanov (med temi kakih 200 pravoslavni in malo nad sto katoličanov, ki so že o vèzmu ali veliki-noči t. l. dobili dva zvana, a cèrkeve še nimajo do zdaj).

Najbolj je Bišće zaslovélo l. 1403, potém ko je bil Hrvoja, vojvoda bosanski, ondi potolkel Madžarje, vjel njihovega poveljnika, ter se polastil tudi mesta.

L. 1592 prišel je Bihač Turkom v roke. Nato ga niso mogli naši Turkom nikakor preoteti do l. 1878. (To se je posrečilo po junaških bojih 19. septembra).

Zdaj je Bihač ali Bišće — kakor ti je drago — zopet v naših rokah, — krščene so mu ulice sè slovenskimi (hrvatskimi) napisi, ovenčano mu je debelo obzidje z velikanskimi zelenimi in pisanimi venci, da jih je milina gledati; a to niso venci nego novo zasajeni lepi vrtni, koje so zasadili novi vrtnarji; a to niso vrtnarji, nego naši zmagoviti vojščaki, ki so zamenjali zdaj puško . . . za lopato. ¹⁾

Izačić, trdnjavica ob hrvatski meji sè samimi muhamedanskimi hišami. — Žegar, vas blizo Bišća; v njej je tudi katoličanov, ki jih pa zovejo ondod — čuj, čuj! — „Madžare.“

Novo selo. Po tém se zove okraj **Novo selski**, a „uradni sedež mu je v **Petrovcu**. — **Petrovac** je mesto pri novi Bihački cesti na lepem „Petrovačkem polju,“ ki je znano po svojih velikih žitnih in živinskih trgih (vsak teden). — V ta okraj spadajo tudi vasi: Drvar, Lisičjak, Trubar in lepi kraj Unac s pravoslavnimi prebivalci.

Kulen - vakuf ali **Kulin - vakuf** na otoku Unskem, utrjeno mesto, znano po nesrečni bitki l. 1737; pa po novi, deželni razdelitvi **Kulen - vakuf** ni več — **Novo selo** (kakor čitaš po starjih knjigah), nego podružnica „okrajni oblasti“ **Novoselski**.

„Bilaj“ (Bjelaj, Bèlaj), mestice stoji pod Grmeč - planino, ob lepem, prostranem „Bilajskem polju,“ na tem „Bilajsko brdo,“ a temu na vrhuncu razrušeni Bilajski grad na žalosten spomin; kajti pri tém gradu končala je sinova in bratova roka . . . predzadnjega kralja bosánskega **Stepana Tomaža Ostojića** l. 1461.

Ostrožac je mesto s trdnjavo ob Uni, in glavni kraj okraju **Ostrožačkemu**; uradni sedež mu je pa **Cazin** (Šašin), to mesto je znano zdaj po veliki žitni trgovini in železnem rudniku.

Kostajnica bosanska ali **turska**,²⁾ mesto ónstran Une, Kostajnici (hrvatski) nasproti, tudi ondi je stopil kos naše zasedne vojske 29. jul. 1878 na turski svet ter zasedel ta kraj brez boja, dasi živé v njem do malega sami muhamedanci.

Težko, da pojde še letos železnica od Kostajnice (bos.) do Banjeluke. Dokler se pa to ne zgodi, ostane tej prógi z naše strani;

¹⁾ Gl. „Obz.“ br. 137/79 (dopis iz Zavalja). — Pis.

prva postaja še vedno Dobrlin tik Une (na vozu samo $\frac{3}{4}$ ure od Kostajnice). — 2000 pravoslavnihi hiš šteje kraj („predielje“) po imenu „Knež-polje.“

Naj vzamem tú v misel čudno navado, da pravijo muhamedanci katoličanom „Madžari“ okolo turske Kostajnice in še po nekaterih drugih krajih Krajine bosanske (kakor v Žegarju) — menda zato, ker so iste vere z Ogri, ki so prihajali nekdanj kakor vojaki v te kraje. ¹⁾

Novi (bos.), dosta lično mesto ob Uni, ondi, kjer tone va-njo Sana), in postaja železnici od Dobrlina dalje proti Banjeluki. Jako se drži v Novem ob tržnih dnevih sè žitom, živino itd. L. 1789 vzal je bil to mesto Turkom že Lavdon; l. 1878 vrnilo se nam je zopet v naročje. Od Novega drži nova cesta na Krupo do Bišča (63 km).

Dubica, mestice ob Uni z razrušeno trdnjavo stoji Dubici hrvatski nasproti in je znamenitno zaradi tega, ker so bili ondi Turki strašno potolčeni že trikrat: l. 1483, 1513 in 1789.

Stari majdan, mestice v sotéski med gorama blizu vode „Železnice.“ Majdan je „rudnik.“ Gorati okraj Staromajdanski obiluje res z rudo vsake vrste, tudi sè srebrom in zlatom. Staromajdansko železo je najbolje in najdraže v vsi Bosni. Skozi mesto teče Stara reka, ki goni več od 60 kovačnic. — Temu okraju „uradni sedež“ je v **Sanskem mostu**, ki ga veže nova cesta s Ključem, (tedaj — na Petrovac — tudi z Bišcem in Zavaljem).

Pridor (Priedor, Prédor), mesto poleg Sane na lepi in rodovitni ravnini in postaja prvi železnici bosanski, to mesto, iz katerega vodi zdaj pet deželnihi cest v različne kraje, živo kupčije in izvažja v velikih kritih čolnih ali „ladjicah“ žito in železno rudo (Staromajdansko) iz Krajine bos. po Sani in drugih vodah do Siska in celó pod Beligrad. Vračaje se jemljó pa sabo nazaj izdelanega železa in drugega blaga.

Kozarac, mesto v prijetnem kraju 2 uri hoda v stran od železnice (od Pridora). Veže ga pa s tém in z Banjoluko „deželna cesta“.

Krupa, mestice šest ur od Bišča kraj Une na lepi ravnici in poleg deželne ceste, ki drži v Novi (bos.) in v Bišče; trguje obilo sè žitom in živino. Vsako nedeljo je tržni dan. Po tém sodiš lahko sam, da ondi prebivajo sami „Turki.“

Jezersko, Otoka in *Bužim* so trdnjave ali nekdanje muhamedanske hiše. Slavnega bana hrvatskega Josipa gr. Jelaičića Bužimskega rod izhajal je iz navadnega mestica Bužima.

Ključ, trgovsko in ratarsko (kmetovalsko) mesto, stoji pod Šišo planino pri Sani; pol ure od mesta na strmem bregu pa strčí prestara trdnjava „Ključ“ že močno podrta, pa v žalostni zgodovini

¹⁾ Klaić („Bosna“) 193. — Pis.

bosanski imenitna zato, ker je bil ondi l. 1463 po izdajstvu vjet in nato v Jajcu umorjen poslednji kralj bosanski Stepan Tomasevič.

7. pismo.

V okrožju Zvorničkem, ki se razprostira ob srbski in slavonski meji, vzdiguje se v krasni dolini med visokimi gorami na kamenitih tleh stara trdnjava, a njej na jugu raztegneno mesto **Zvornik** tik srbske mokre meje Drine, in to ob njenem levem strmem kraju — Malemu zvorniku nasproti, ki se blišči z óne prijetnejše strani izmed vrhuncev zelenega drevja; pa ni več bosanski, nego od imenitnega l. 1878 srbski, tako, da razmejuje zdaj Bosno in Srbijo i tu naravna meja Drina.

Neizrečeno mnogo krščanske, zlasti srbske krvi, bilo je že prelite pri Zvorniku, ključu zvornickem z vshodne strani.

Dvakrat nam je bil že v rokah (l. 1688 in 1717), — dvakrat nam se je izmuznil. Imamo ga zopet.

V njegovi okolici je obilo zlata, srebra in svinca. — V Zvorniku živi kakih 4900 prebivalcev; ¹⁾ največ muhamedancev; pravoslavnih je ki se bavijo s trgovino in z rokodelstvom, ter imajo blizu mesta samostan.

Ker se je že poprej bilo v Travniku naselilo šest židovskih rodbin, lahko si misliš, da so jih po novem popisu naštelí še več.

Nova državna cesta veže zdaj Zvornik sè Šamcem (Šamac); nova deželna cesta pa z Račo, a druga z Dobojem in „**doljno Tuzlo**“ koja je sedež **Zvorničkemu okrožnemu ohlastvu** (tako tudi uradni sedež **okraju Tuzlanskemu**) in od Zvornika 50 km. oddaljena.

Tuzla dolnja zove se srbohrvatski **Soli dolnje**; a na žalost ginejo domača imena ter se umikajo tujim. Domače ime („Soli“) kaže nam samo po sebi, zakaj se pravi tako temu mestu (pri reki Jali med planinama Majevice in Iljinico).

Pri njem so namreč trije „slaniki“ t. j. slani studenci, iz katerih zajemajo slanico (slano vodo) ter kuhajo iz nje sol za prodaj na debelo.

Tuzlani trgujejo tedaj živo sè soljó, pa tudi sè žitom in živino. Vsega tega obilno izvážajo, različnega drugega blaga pa uvažajo. Tuzlanski trgovci (Srbi) prihajajo nakupávat celó v Beč.

Tuzla ²⁾ je precej veliko in sè svojimi belimi hišami sredi prostranih vrtov dosta lepo mesto, ki ga veže državna cesta z Brčko (56½ km.) ter se je podalo našim po živem boju 23. sept. 1878.

Pretežna večina med kakimi 5300 stanovalci je muhamedanska; katoličanov je samo 327, pravoslavni n. pr. trikrat več.

¹⁾ Toliko po starem trgovskem računu, stopram t. l. službeno razglašenem, po Lukš. pa 7500, po Klaiću celó 8000. — Pis.

²⁾ Kedar se veli samo „Tuzla“, razumeva se po navadi „dolnja Tuzla.“ — Pis.

Pravoslavni imajo v Tuzli svojega vladiko. Posebnega spomina je vredno, da so katoličani v tem mestu letos na dar dobili dva zvona iz uplenjenih turskih topov lita. Ko sta zapela prvič, popadali so vsi kristjani na kolena ter plakali od prevelike radosti, s kojo jih je napajal neslišani ugodni glas.

Dve uri od Tuzle dolnje proti vzhodu leži *Tuzla gornja*, ki ima samo dva slana studenca in je mnogo manjša od óne, tako da štejejo nekateri to „mestice“ za vás; — dve uri od óne na zahodno stran pa drugi Kiseljak s kiseló vodo, ki izvira tudi v vaséh: Usina, Dragunja in Majeveica. Pri Dragunji (med Srebrnikom in Tuzlo), pri Šibošici („hanu“ med Tuzlo pa Brčko) in drugod zasledil je lani dr. Lužan več hrp (skupin) starih grobov, proti jugu od Tuzle (pri hanu Djurdjeviću) pa i mnogo velikih kamenih nagrobnikov. („Obz.“ br. 241 t. l.).

Brčka ¹⁾ v Posavini tik Save, ondi, kjer se izliva va-ujó reka Brka (ne Brčka) — je sloveče trgovsko mesto, iz katerega izvážajo na leto o mirnih časih iz vse Bosne po 12,000.000 kgr. ali 240.000 novih stotov („colnih centov“) prelepih suhih „sliv“ ²⁾ v Avstrijo in dalje, celo na Rusko in v Ameriko. To so ti óne izvrstne sladke slive, ki jih pródajo v Beču in drugod za „turske.“ Obilo se trguje tudi sè žitom. V Brčki je pristanišče ladijam parnicam. — Muhamedanski polovici pravijo „stara Brčka“ ali „tursko mesto,“ krščanski pa „nova Brčka.“

Hiše so zidane največ iz opek, zato je bila Brčka še za turske vlade mnogo lepša od drugih mest bosanskih; ali ker so se muhamedanski meščani l. 1878 ustavljali cesarskim jako trdovratno, razstreljali so jim v štirih dneh do malega vse tursko mesto na levi strani vode Brke, ter se 17. sept. zvečer polastili vsega mesta. — Nova državno-deželna cesta veže Brčko z glavnim mestom bosanskim (171½ km.) Turki zidajo svoj del iz nova; poleg „nove Brčke“ vidiš pa zdaj — naši posadki za stanišče — še tretji mestni del: „kolibje“ (Barakenstadt).

„**Bjelina**“ (Belina), mesto od Zvornika proti severju na rodovitnem „Orlovem polju“ tri ure daleč od srbske meje; šteje kakih 6100 duš ter kupčuje sè žitom in živino. Jaki turski posadki l. 1876 Srbi pod Alimpićem niso bili kos. Tudi ob cesti iz Zvornika v „Bjelino,“ na levem kraju reke Drine leži dosta hrp starega grobovja.

Janja, mestice pri istega imena reki (blizu Drine). Stanovalci, muhamedanci in nekoliko pravoslavni, bavijo se s poljedelstvom.

Brezovo polje, mestice ob Savi, znamenitno zato, ker je dala turska vlada to novo selišče l. 1864 na državne troške postaviti

¹⁾ Po Vuku t. j. po nárolni govórici „Brčko, (-oga)“.

²⁾ Tako pravijo češpljam i Belí Kranjci, — slivam (kranjskim, pa „belice.“ Bosanske slive so debele kakor kurja jajca. — Pis.

onim Turkom, kateri so živeli poprej v Srbiji, pa jim je ondi (za vlade vrlega kneza Mihajla Obrenovića) odzvonilo na veke.

Srebrnica, ¹⁾ mesto Zvorniku na jugu (50 km. daleč od njega ob novi cesti) v goratem kraju pri vodici Crvenici, ki teče v potok Križevico, ta pa (pri vasi „Mihaljević“) v Drino. V tem muhamedanskem mestu ni nič posebnega; znamenitna je pa vodica Crvenica zaradi svoje posebne lastnosti. Na videz je rdečkasta, kar ti pravi njeno ime; ²⁾ če pa namočiš v njo govejo ali ovčjo kožo, ter jo pustiš, da se namaka kakih 36 do 48 ur, — počrtni za zmérom vsa kakor žužek. — Tam je tedaj obljubljen dežela usojarska. — Zaradi posebnih vsebin pa ni ta voda niti za pitje niti za „žitje;“ nijedna živalica ne more živeti v njej. ³⁾

Ta kraj obiluje tudi s srebrom, zlatom in svinčom. Nekdaj so kralji bosanski dajali v Srebrnici novce kovati; Frančiškani sezidali so pa tam že pred l. 1425 prvi samostan, in po tem je vsa dežela bosanska, kolikor je je bilo izročene njihovemu oskrbstvu, v latinščini dobila pridevek: „srebrna“ („provincia Bosnae argentineae“). Od Sarajeva do Srebrnice računajo 24 ur hoda.

Vlasenica, tudi **Vlasenice**, mestice v rodovitnem, dasi goratem in „suhorskem“ (nevodnatem) kraju na jugo-zahodno stran od Zvornika. Okolo tega mestica videl je dr. Lužan največ starih grobov (500 — 600) z najlepšimi in največimi nagrobniki. Na svojem potu iz Sarajeva proti Vlasenici (med Glasincem in Baltičem) zasledil je lani tudi dr. Ekl na levo od pota staro tako imenovano „židovsko groblje“ z „ogromnimi spomeniki.“ („Obz.“ br. 234 — 1879).

Maglaj, žalostnega spomina mesto, ki sem ga imel že v mislih, leži ob Bosni pri novi Brodsko-Sarajevski cesti in železnici med Dobojem in Žepčem, od tega po oni 17½ km., po tej pa 36 km. daleč, v jako lepi krajini na podnožju Ozrini-planini, (nekateri jej pravijo tudi Ozren).

Pretežna večina prebivalstva pripada muhamedancem, ki so se 5. avg. 1878 mrsko omadežili streljaje na naše huzarje, poprej prijazno sprejete, ko so se vračali iz Žepča v glavni tabor. Tretji dan nato (7. avgusta) vzeli so naši Maglaj in po slavni zmagi tudi Žepče. — Stari „grad“ Maglajski je že l. 1697 bil v roke dobil ter ondi tudi taboril nekoliko časa Evgenij Savojski.

Gračanica, na obeh krajih réke Gračanice, sila raztegneno mesto, ki se vleče nekoliko po dolini, a nekoliko po strmini, ter ima dobre toplice. Do njih vodi cesta iz Maglaja (39 km.) in iz Šamca (60 km.) — To Gračanico zovejo tudi „dolnjo,“ kedar treba, da se loči od druge Gračanice (med Tuzlo pa med Zvornikom).

¹⁾ Tako po Vuku in po Juk-Kov; po drugih „knjigah“ tudi „Srebrnica.“ — Pis.

²⁾ „Crveno“ ali erljeno“ = rdeče. — Pis.

³⁾ Glavna vsebina tej vodi je „modra galica“ (Eisenvitriolschwefelsaures Eisenoxidul) Rósk. 40. — Pis.

Srebrnik, ¹⁾ stara trdnjava blizu reke Tinje, znamenitna zato, ker je ondi l. 1369 tedanji ban (poznejši kralj) bosanski Tvrđko strahovito potolkel Madžarje, pa tudi zaradi starega pisma, s kojim je bil ban bosanski Stepan Kotromanić že l. 1333 podelil Dubrovčanom Rat, Ston (Stagno) in Prevlako.

Orašje, mesto poleg Save ima samo 250 hiš, Županju (slavonskemu), takraj Save stoječemu nasproti. V Oraškem okraju zidajo katoličani za nóve dobe marljivo nove šole. (Sim ne spada katol. vas Orašje, $\frac{1}{2}$ ure od Travnika).

Šamac (bosanski ali „turski“), mesto na iztoku Bosne v Savo onkraj te reke, Šamcu slavonskemu nasproti. Nóva državna cesta drži od Šamca — na Brčko in Belino — do Zvornika (130 km).

Med Šamcem in Orašjem, blizu Save, kraj reke Tolise, stoji vas Tolisa imenitna zato, ker so te vasi prebivalci (katoličani) neizrečno delavni in najpremožnejši v vsej Posavini. — Ne daleč od Tolise vidiš nóvi samostan frančiškanski po imenu Rašćica, a poleg njega novo lepo cérkev. V tem velikem samostanu imajo oo. frančiškani svoje semenišče in ljudsko šolo. — V okolici Toliški napravili so si katoličani zadnji čas še 4 nove šole za 352 otrók. ²⁾

Gradačac, mesto sè staro trdnjavo, pri istega imena potoku na prijetni ravnici. V mestu kažejo še grad Usein - kapetana (Husein Aga), ki je l. 1830 in 1831 vodil poturčene Bošnjake na „cesarsko vojsko“ t. j. na tedanjega turskega cesarja Mahmuda II. iz verskih uzrokov. Po starem službenem računu šteje to mesto 9500 prebivalcev. (Med temi je 913 katoličanov).

Modriča (po novem Modrić), mestice pri Bosni na rodovitni ravnini, znamenitna v bosanski zgodovini. — Miloševac, zdaj vas kraj Bosne s pravoslavni prebivalci; nekdanj je bila tú sloveča trdnjava s frančiškanskim samostanom, ki ga je bil dal še pred l. 1353 zidati ban Stepan Kotromanić.

8. pismo.

V okrožju Mostarskem, ki obsega zdaj Hercegovino, možuje tega okrožja glavno mesto **Mostar**, ki se razteza uro na dolgo po ozki, a prijetni dolini med Podveležem in med Humom ³⁾ ob

¹⁾ Tako po „Glasn. srps. uč. dr.“ 22; 63; — po Juk. - Kov. in dr. pa Srebrnik. — Pis.

²⁾ „Bos. - herc. nov.“ br. 115. t. I. — Pis.

³⁾ „Hum“ pomenja prav za prav hrib, „holm“ stsl. ХЪЛМЪ (hlm). Cesar Konstantin piše „Hlumoš“ (Χλοῦμος) in pravi, da se je imenovala dežela (sedanja severna Hercegovina z dalmatinskim primorjem od Neretve do Dubrovnika) po tej „gori“ Zahumje („Zahlomoi“, Ζαχλοῦμοι). V starih spomenikih srbskih čitaš pa „ХЪЛМЪСКА“ *) ali ЗАХЪЛМСКА ЗЕМЛЯ“ (Hlmska ali Zahlmska zemlja), ЗАХЪЛМІА (Zahlmija) ali ЗАХЪЛМІЕ (je), po novem tedaj „Humska“, „Zahumska“ ali „Zahumje“ (mlje) t. j. Zagorje

*) Tako — „IA“ (=ja) zato, ker tiskarnica nima vsch starih črk.

deroči Neretvi, v katero se ondi iztaka pritok Radobolja. Kos mesta sili pa iz preozke doline više na strmine. Izmed pojedinih hiš pomaljšajo se zeleni vrti in vinogradi, ki množé mestu — res da lepoto, pa tudi — dolžino. Hiše so zidane in s kamenimi ploščami krite skoraj vse, — stare nekako nespretno; nóve pa mnogo lepše, tako da se sme Mostar, ki ga deli Neretva na dvoje, (mimo drugih bosansko-hercegovskih mest) po pravici imenovati lepo, pa i čisto mesto.

Za nove vlade razsvetljuje se mesto zvečer tudi s potrebno svečavo. Prodajalnice se ne zapérajó več po turski šegi mahom o mraku („akšamu,“) nego ostajajo odprte do trdne noči. — Lepšim poslopjem (po novi šegi zidanim) prištevajo „biskupov dvor,“ katoliško in pravoslavno šolo, nóvo gostinilco „pri avstrijskej cesarici“ i. dr.

Spomina vreden je tudi stari turski „konak“ (vladina hiša), stara (nekdaj imenitna) trdnjava in „čaršija.“ Razen té je pa še kakih 500 prodajalnic, med njimi tudi jako lepih.

Najimenitnejša imenitnost Mostarska je pa sloveči „zidani most na Neretvi,“ ki je prek te reke (38½ metr. široke) razpet samo na 1 slemenast obok ter veže predmestje Podhum z mestom na njeni levi strani ležečim. — Več tujcev je v Mostar potovalo, samo zato, da so videli in popisali ta most. Nekateri mislijo namreč da izhaja iz rimske dobe — Trajanove ali pa Hadrijanove. Ker je tedaj — kakor sodijo — ta most star, zato se dozdeva nekaterim, da je okrajšano ali zlito po tem takem tudi ime „Mostar“ iz besed: „most star.“ Ker se pa veli temu latinski „pons vetus“ zdeli so, da je bila ondi nekdanja rimska naselbina „Pons vetus“ (!)

Ali ta izvaja in razlaga stoji na preslabih nogah. Slutil je to že slavni Hilferding, ki modruje tako, da so oni ljudje, kateri so se bili nekdanj naselili okolo starodóbnega mosta, dobili ime „Mostari,“ kakor „Blatari“ od blata, a „Drvari“ od drv. ¹⁾

Vendar po mojih mislih ni treba, da bi se bil obrusil i na koncu; lahko, da je sedanja oblika „Mostar“ prvotna. Še dan denašnji je namreč po jugo-slovanskih krajih (sóseb srbskih, hrvatskih in bosansko-hercegovskih) poleg množinskih „krajevnih imen“ te vrste še dosti jedninskih n. pr: Štitar, ²⁾ Kožuvar,

(dežela za goro). Prim. Miklošič „Monum. srb.“ str. 25. Dan. „Rječn. iz knjiž. star. srpsk.“ 1863 — 64. — Potem pa, ko je bil poprejšnji véliki vojvoda Stepan Vukčič (Kosača) dobil od cesarja Fridrika tuji naslov „herceg“ (Herzog) po l. 1441 prekrstili so deželo ter jej nadeli ime „Hercegovina“, (ki jo loči zdaj od Bosne zlasti reka Neretva, pa tudi Treskavica, Javorina, Koren- in Ranjen-planina).

¹⁾ Hilferd. piše prav za prav „Mostare,“ „Blatare,“ „Drvare.“ — Pis.

²⁾ „Štit“ = ščit, scutum. — Pis.

Sedlar, Sakar, Drvar, Trubar, ¹⁾ Zlatar, Vrtar, Lukar (Lókar), Šljivar ²⁾ itd.

Da se je rabila res kedaj oblika „Mostari“, ni dokazala do zdaj še živa duša.

V novi zanimljivi knjigi ³⁾ na str. 79. čitam, da sedanjega Mostara še ni bilo v srednjem veku, in da se je po starih pisnih „Dubrovačkih“ stopram **konec XV. veka** nahajal na ónem mestu kraj po imenu „Most, Mostići ali Mostar (prav za prav „Mostari, Plur.), sedež turskemu vojvodi.“ — Motiš se pa, če misliš, da je pisatelj našel tako („Mostari“) zapisano v kakem starem pismu; dodatek v zaklepu („eigentlich Mostari Plur.“) ta dodatek je namreč samo njegova misel; kajti v zadnji opombi na isti strani navaja izvirne besede iz dotičnega starega pisma (talijanskega) tako: „Most, Mostichj, Mostar 1499.“ Sanudo, Archiv V. 32, 61, 74, u. s. w.“ ⁴⁾

Turški zemljepisec Hadži Chalfa († 1648) piše, da je visel ondi nekdaž lesen most na verigah, a za vlade turskega cesarja Sulejmana II. l. 974 „od hedžre“ bil sezidan sedanji sloveči most, in to po domačem zidarju. — Zasedili so res na mostnem podzidju vsekana dva turska napisa, ali tako izlizana, da zlasti „arabskih števil“ ni môči prečitati do dobrega. ⁵⁾

Jemljó tedaj prvo število po Chalfi za l. 974 „o. h.“ t. j. 1566 po Kr. r. To število kaže, kedaj je bil most zidan; — po tem takem samo deset let pred Višegradskim, ki ga je dal zidati Mehmed-paša Sokolović l. 1577; — drugo število 1087 (?) „o. h.“ ali 1676 po našem računu, pravi pa neki, kedaj je bil most popravljan. —

Veruj Turčinu ali ne, — dognano je zdaj po starih **Dubrovačkih** pisnih, da je Mostar starši od svojega „imenitnega mosta,“ da je dobil svoje ime res po nekem mostu, ali ne po sedanjem „zidanem mostu;“ dokazano je zdaj i to, da ta most ni rimsko (Trajanovo) delo, in kako krivo so učenjaki razlagali še mnogokaj, česar nečem tu pogrevati. —

Ali predolgo sva se mudila pri „najimenitnejši imenitnosti“ Mostarski; hitiva dalje! — Greoč naj ti povem iz zgodovine še to, da je Mostar začel rasti in razevetati se stopram potem, ko je bilo Turčinu prišlo v pest glavno mesto humsko — Blagaj. (1463).

¹⁾ „Truba“-stsl. ТРѸБА (tromba, tuba). — Pis.

²⁾ Beseda (srbohrv.) „šljivar“ ali „slivar“ pomenja „trgovca sè slivami,“ pa tudi prostor ali vrt, na katerem rastejo slive. Vuk. 844. — Pis.

³⁾ Dr. Konst. Jireček: „Die Handelsstr. u. Bergw. v. Serbien u. Bosnien während des Mittelalters.“ Prag, 1879. — Pis.

⁴⁾ Isti pisatelj jemlje ondi v misel i sredovečni kraj bolgarski „Mostar“ (poprej tudi „Most“ imenovan). — Pis.

⁵⁾ Dr. Blau 36. — Pis.

Da je Mostar trgovsko mesto, kažejo ti premnoge mestne prodajalnice. Velika cesta, nekoliko popravljena, nekoliko nova, ki vodi iz Sarajeva — na Mostar — do Metkovića, ¹⁾ veže glavno mesto hercegovsko sedaj z Bosno in na ravnost z jadranskim morjem.

(V „Bos.-herc. novinah“ 5. okt. t. l. čitam veselo novico, da dela neko društvo tudi že priprave za novo železnico od Spljeta do Mostara. Skoro bóde tedaj po moji želji vezala železna vez Hercegovino s posestrimo Dalmacijo, — ž njenim morjem in ž njeno železnico).

Nova deželna cesta drži na Nevesinje v Gacko (72 km.), a druga v Vrgorac (v Dalm. 53 km.) — Delajo se pa še zmérom poti na vse strani.

Med kakimi 12.000 „službenimi“ prebivalci turske dobe je še zmérom največ muhamedancev. ²⁾ To oznanjuje potniku že zdaleč 33 po koncu stoječih visokih, belih stolpov (munar) na turskih cérkvah, lesénih in zidanih „džamijah.“ Izmed vseh najlepša je „Karagiusbegova džamija,“ ki pravijo, da je bila nekdanj krščanska cérkev. Tudi imajo muhamedanci še 23 malih šol.

Po številu prvi za njimi so pravoslavni, ki imajo samostan, dve cérkvi (nóva je mnogo lepša od stare) in dvoje šolsko poslopje.

Tudi njihov „vladika“ ima v Mostaru svoj sedež, ki pa ni tako lep kakor katol. „biskupa dvor,“ pri katerem vidiš tudi pohlevno „kapelico“ in staro šolo, zidano l. 1852. Zdaj imajo pa i katoličani novo in prostrano cérkev in od l. 1870 i novo (ljudsko) šolo.

Dve leti pozneje osnovale so milosrčne sestre v Mostaru deklško šolo. Istega leta (1872) napravili so oo. frančiškani tudi tiskarnico, v kateri je bilo tiskanih že več knjig šolskih in drugih.

Vredno je vedeti, da so imeli nestanovitni cigani že l. 1873 v Mostaru 129, judje pa 18 hiš.

Res, da te okolica Mostarska opominja nekoliko našega nek r a s n e g a K r a s a; a vendar imajo oči tudi dosta lepe paše na izbor; kajti v blagem podnebju (jdnakem dalmatinskemu) rastejo po okolici Mostarski kakor po Dalmaciji prostrani vinogradi, prijetni gaji, celi vrtni pomoranč in limon, sem pa tam tudi smokva, laško pšeno, oljka, lavorika in še več drugih južnodeželnih sadežev.

L. 1694 in 1717 oblegali so Mostar Benečani, pa se ga niso mogli polastiti; požgali so mu (drugi krat) samo predmestja. Brez upora se je glavno mesto hercegovsko podalo našim 5. avg. 1878. Predrznil se je bil (po nekoga samovideca besedah) samo jeden Turčin

¹⁾ Skoro bóde — če še ni — podaljšana do Neuma pri Kleku (kar že veš). — Pis.

²⁾ Po frančišk. „šemat.“ l. 1873 živelo je pa ondanj v Mostaru celó 29.116 duš in to: 20.306 muhamedanskih, 5008 pravoslavnih, 2821 katol., 903 cigan. in 78 židovskih. Kolik razloček! Kako težko čakam nóvega popisa! — Pis.

izprožiti puško na naše „lovce,“ — ali na srečo — brez kakoga nasledka (naj je bilo slišati tudi več strelav, kakor trdi službeno poročilo. ¹⁾)

Drugi dan nato vnide v mestu glavni poveljnik Jovanović s tremi vojaškimi oddelki (brigadami). Ni mi treba praviti, s kako gromovitimi „živio-klici“ so ga pozdravljali oslobojeni kristjani, a molčé in pisano gledali poniglavi Turki.

Povedal sem ti že, da je Mostar slovel že poprej zarad svoje čistote; ali da si ga videl lani, pa da ti je videti ga letos, — ne bi ga spoznal. ²⁾

Buna, vas dve uri od Mostara, na ravnici pri šumeči Buni. Prek nje vodi zidan most „na 13 oken“ (Bogen), ki pravijo, da je rimsko delo, in še dan denes za rabo. — Malo niže srka to vodo že reka Neretva.

Z lepim dvorom in prelepim vrtom je to vas olepšal nekdanji vezir Ali-paša zasadišči na vrtu vsake vrste južnega sadja in redkega bilja. — Na visokem hribu nad vasjo vidiš še ruševino starega mesta. ³⁾

Iz tega kraja preselili so se za turske dobe v Senj (Zengg) in v Bačko tako imenovani Bunjevci, ki se prištevaajo Hrvatom.

Blagaj (hercegovski), tri jezdne ure od Mostara proti jugu, pri izvirku znane Bune pod Veležem; to nekdanj imenitno mesto . . . siromaška turska vas ti je zdaj (30 hiš, med njimi samo 2 „pravoslavni.“)

Blizu vasi kipi k višku strma gora. Iz njene zevajoče pečine vre Buna ter curi razkropljena navdol. Nad temi „vodopadi“ gnezdijo v votlini vršela plašnih golobov, ki izfrčé mahom na dan, čim zaslišijo kakoga človeka glas. Dospévši na vrh ugledaš pa star, razvaljen in zapuščen gradič. To ti je Sandaljev grad Blagaj, ⁴⁾ v kojem je po Sandaljevi smrti stoloval i njegov naslednik: sinovec mu Stepan Vukčić (Kosača). Kriva je tedaj misel, da ga je sezidal ta „herceg.“

Staremu gradu nasproti, drugem vrhu vidiš ostanke „kule,“ ⁵⁾ ki pravijo, da jo je v jedni noči sezidal istega „hercega“ Stepana sin Grujica, koji se je pozneje poturčil. Pripoveduje se še več zanimljivega o tej kuli; ali vse drugo je izmišljeno, razen tega, da so Turki dobili res Blagaj v roke (l. 1463), da se je Stepanov

¹⁾ „Die Occupation Bosniens u. der Hereeg.“ Wien 1879; 290. — Pis

²⁾ „Obzor“ br. 191 — 1879. — Pis.

³⁾ Nekateri mislijo, da je to Konštantinova Bona (Bóna c. 33); omenjena nóva knjiga pa trdi (25), da je bila ta „Bona“ latinsko ime Blagaju; (kajti stsl. „blagb“ = bonus), in da je bilo oboje Konštantinovo mesto na vrhuncu visokega hriba: Bona in Hum ali Hlm (Χλόμη) prav za prav jedno mesto. — Pis.

⁴⁾ Mikloš. „Monum. srb.“ str. 328. Dan. „Rječn.“ I. 42. — Pis.

⁵⁾ „Kula,“ stolp (Thurm, tudi Blockhaus); v Heregovini velé pa vsaki zidani hiši „kula.“ (Vuk 313.) — Pis.

najmlaji sin Stepan res poturčil na ime Ahmet, ki je postal nato imeniten turski veljak, in da je bil nad vrati nekakšen („neprečitan“) napis, ki so ga pokvarili bedasti Turki nalašč zato, da se ne bi moglo zvedeti, čija bóde Hercegovina. —

V lepi dolini, kjer izvira Buna, vidiš tudi nekdanjega mesta razvaline.

Štiri ure od Mostara proti severo-zapadu stoji ob znani poničnici Lištici - Jasenici vas „Široki brig“ (brég), kjer so si oo. frančiškani po l. 1852 dozidali samostan in cérkev. Po okolici pa nahajajo več znamenitnih starin: cerkvénih in drugih podrtin, tako tudi po „Knežpolju“ (hercegovskem) od óne vasi na severno stran — blizu Gradca (Gradac).

9. pismo.

Trebinje, znamenitno mesto, s trdnjavo, opasano sè zidom in vodotokom v rodovitni dolini in prelepem kraju ob reki, ki jej pravijo, kar že veš, največ nepravilno „Trebišnjica“, nekateri (Srbi) pa vendar tudi pravilno „Trebinjštica“ (= hrv. Trebinjščica) — tako po mestu **Trebinju**, (ki je bilo nekdanjako nesnažno zato, ker mu niso trebili nesnage iz pretesnih in vijugaštih ulic).

Tedaj — porečeš — „lucus a non lucendo.“ — Žal mi je, da ne morem pritegniti. Da to ime ne izhaja iz „trebiti“, ali kakor se ti šališ, iz „netrebiti“, to nam kažejo „Trebinjskega kraja“ stara imena: „Travunija, Trovunija“ in „Trevuninske zemlje“, ki se nahajajo — v starih „srbskih (pismenih) spomenikih.“¹⁾

Zato misli Šafařík, da izhajajo ta imena iz latinskega imena „Travunia“, to pa da je zloženo iz lat. besede „trans“ (za prek) pa iz grške „bunós“ (βουνός, hrib) tedaj Travunia = Transmontani ali Tramontani t. j. po pomenu tudi „Zahumje“ „Zágorje.“ Iz oblike „Travunija“ nastalo je s časom **Trebinje**. Na „travo“ ne misli! Ako bi Travunja bila izrastla iz domače „trave“, vem, da se ne bi bila prevrgla v „Trebinje“, (čakavski „Tribinje“). — Kakor nekdanj „Travunija“, tako se zove „Trebinje“ še dan denes tudi ves kraj Trebinjski.

V srednjem veku bila je okolica Trebinjska s kosom denašnje Dalmacije vred (od Dubrovnika do Kotora) posebna kneževina. Ta kneževina z glavnim mestom sedanjim Trebinjem spadala je s početka pod oblast knezom Zetskim, prišla v drugi polovici 12. veka pod kralje srbske, — l. 1366 (po zadnjega Nemanjića smrti) pa z drugimi srbskimi deželami vred pod mogočnega bana, a nato kralja bosanskega Stepana Tvrdka I., ter ostala pri Bosni do

¹⁾ Glej Miklošič „Monum. serb.“ str. 9. 25. 19. itd. — Dan. III. 302. 307 in 304. — Cesar Konštantin piše *Τροβουνία*; v nekem drugem (v 11. veku predelanem spisu) čita se pa *Τραβουνία*. Prim. Šaf. „starožit.“ 658. Mesto so Rimljani imenovali „Tribunium“ ali „Tribulium.“ — Pis.

polovice 15. veka pod imenom „dolnji kraj,“ sè bosanskimi župani in vojvodami.

Nekdanjo „biskupijo“ (škofijo) Trebinjsko, ki šteje zdaj 9928 duš, združili so l. 1839 z Dubrovačko. — Bistri in junaški kristjani Trebinjski okoličani, kresali so se že večkrat živo s Trebinjskimi prevnetimi Turki, ki so se morali v zadnji dobi braniti v Trebinju vstajnikov in Černogorcev, našim vojščakom se pa po trdovratnem uporu podali 15. sept. 1878.

„Čaršija Trebinjska“ ima kakih 70 prodajalnic v sebi. To ti kaže, da je Trebinje trgovsko in obrtno mesto. Oddaljeno je od dalmatinske meje samo 5, od Mostara pa 18 ur turskemu jahaču, t. j. jezdnih ur turskih.¹⁾ Nóva deželna cesta veže pa Trebinje z Dubrovnikom, Bilečem (Bilek), Fočo in Goraždo.

V Trebinju prebiva kakih 3000 ljudi katoliške, pravoslavne in židovske vere.

Med Dubrovnikom in Trebinjem (a temu mnogo bliže) stoji sloveči pravoslavni samostan Duži. V tem jako trdnem samostanu branili so se Turkom l. 1875 več časa hercegovski vstajniki. Naposled jim ga sovražnik siloma vzame in upepeli.

V okrožje Trebinjsko spadajo tudi kraji („predieli“): Zubci, Banjani (s pravoslavnim samostanom „Kosijerovo“), „Korjeniči“ itd.

V *Korjeničih* imajo zdaj podružnico okrajnemu oblastvu. Ondi je tik nove črnogorske meje in ob cesti od Gackega proti Trebinju tudi mala, a močna, na visokih skalah čepeča trdnjava Klobuk, pri koji so bili l. 1806 Rusi strašno potolčeni (po izdajstvu). Našim se je predal Klobuk po junaški brambi 28. sept. 1878.

Ljubuško ali Ljubuški(-oga), po Vuku: Ljubočki, Ljubočko, Ljuboški ali Ljuboško; čita se tudi že „Ljubuška.“ Ni li ti zaprlo sape? Koliko imen ali oblik za jeden kraj! — Stoji pa to mesto s trdnjavo ob reki „Trebižat“ v jako prijetnem, plodnem kraju med gorami kraj ceste iz Mostara v Vrgorac (v Dalm.), od onega 6 ur, od tega pa 2 uri daleč. Prebivalci so do malega muhamedanci (med njimi malo katoličanov), in trgovci, ki tržijo tudi s pijavkami. Okolo mesta rodi vino, laško pšeno in duhan.

Spomina vredne katoliške vasi v tem okraju so: Humac, „Velijaci“ ali „Veljaci“, Gradničji, Klobuk (vás), Čerin, Ružičji, Drinovci, Gorica, Kočerini in blizu meje dalmatinske ravnica Posušje z glavnim krajem po imenu „Jukića mahal“ (Jukićevo selo), kjer je katol. šola in župski dvor.

Naj pritaknem tu, da se med Mostarom in Ljubuškim razprostira rodovitno, vinorodno „Bročno“ ali „Brotnjo polje,“ ki spada sè svojimi vasi v okraj Mostarski, ter je imenitno tudi zato, ker se nahaja po vaških pokopališčih mnogo starih spomenikov z bosansko-cirilskimi napisi.

¹⁾ Turski konj na potu ne drka, nego koraka možki in „gospodski.“ Vsak turski konj, veli Hilferding, mora tako korakati. — Pis.

Počitelj, mesto s trdnjavo v ozkem dolu kraj Neretve, ki nosi uro niže (pri Čapljini) že ladije.

Žitomišlić velé bogatemu pravoslavnemu samostanu, lepo a brez posebne umetnosti zidanemu na ravnici pod Vrhdomolom pri reki Neretvi, 4 ure od Mostara na jug. Dal ga je zidati že za turske dobe (l. 1585) ter mu podaril obilo sveta premožni grajščak Miroslav Miloradović.

Sto in še nekoliko več let pozneje preselil se je pa (po Hilferdingovih besedah) Miloradovičev rod, ker se ni hotel poturčiti nikakor, na Rusko, kjer se je s časom še bolj obogatil in poslavil tudi v zgodovini ruskega cesarstva. Miloradovići niso zábili, „zadušbine“ svoje ni v novi domovini. —

S posebnim ponosom pokazujejo v tem samostanu tudi drago cerkveno knjigo s tem napisom (cirilskim) na prvem listu: „Godine od rodjenja Hristova 1717. posla manastiru na poklon ovu knjigu ruski car Petar i donese je u Žitomišljic Gavra i Mihailo, sinovi Ilije Miloradovića.“

Hilferding pripoveda, kako se je l. 1857 potujoč v Žitomišlić ob planini Gradini mimo izvirka reke Neretve ondi nameril na nekoga avstrijskega društva mlin, ki reže (žaga) deske. To je, veli on, prvi mlin v vsi Bosni in Hercegovini z evropskimi slapi (jezi). Temu nasproti piše pa pošten Nемеc (Prus), ki je potoval po Bosni, da so bosanske „žličare“ t. j. mlinci s kolesi na žlice ali lopatice („Mühlen mit Löffel- oder Schaufelrädern“) bile prvi vzgled, po kojem so začeli Nemci narejati tako imenovane „turbine“ (Turbinen). Naj se tedaj — veli — zahvalijo za nje . . . „surovim Bošnjakom.“¹⁾

Gabela, obzidano in sè stolpi („kulami“) utrjeno mesto tik Neretve, samo pol ure od Metkovića (na dalmatinsko-hercegovski meji) z velikim trgovskim skladiščem za uvážanje in izvažanje. — Nekdaj je to mesto bilo mnogo večje od sedanjega, ki šteje samo kakih 300 hiš, a med prebivalci največ katoličanov (jako malo muhamedancev).

V okolici Gabelski²⁾ se v nekakem jezeru nalóvi vsako leto mnogo jegulj, ki jih raznašajo suhe, v jesen pa i suróve po vsi Hercegovini, Bosni in Srbiji.

Novo selo (Trebižat) bilo je do l. 1846 pravo močvirje. Ondaj podari tedanji deželni poglavar hercegovski Ali-paša Rizvanbegović ta kraj „krščanom“ (katoličanom), naj ga naselijo in obdelajo; — kedar ga pa posušé in zemljo obdelajo, pokaže mož svojo veliko tursko modrost, izgovorivši samo tri, ali tehtne besede, namreč: „To je moje.“ Tako si ta mogočnik — ni pét ni šest — prisodi nóvih vasi (45 hiš) in obdelanega sveta last. Gorjé

¹⁾ „Fz. Maurer 1870; 205.“ — Pis.

²⁾ Vuk piše v „rječn.“ na str. 80: „U Gabeli se v nekakom jezeru hvata mnoga jegulja.“ . . . Razumevaj v poprejšnji „knežini“ Gabeli, o koji ondi govori. — Pis.

ónemu, kdor bi se bil predrznil prigovoriti tej premodri razsodbi! — Tako ti je delala „turska pravica“ z ubogo rajo. —

Utovo je mestice in trdnjavica pri „močvari“ (Sumpf) po imenu „Utovo blato,“ ne daleč od meje dalmatinske (blizu Kleka). Temu še bliže proti vzhodu stoji katol. vas Gradac, a na severno stran tik dalmatinske meje (Metkoviću nasproti) druga katol. vas Doljani. Pri tem kraju tone plitva Krupa hercegovska, ki izhaja iz Utovega blata, v Neretvo.

Med Trebinjem in Utovim razprostira se Trebinjsko in Popovo polje, 6 ur dolgo, uro pa široko v dolini reke Trebišnjice, ki spada, kar menda še pametiš, med poničnice, ter se gubi naposled pod zemljo blizu Utovega blata, prihaja pa zopet na dan v Dalmaciji prekrščena v Reko ali Ombla. („Ombla“ je prav za prav talijansko, a „Reka“ slovansko ime isti vodi, zato, ker je ondi jedina reka med potoki).

Konjic (po nóvem tudi **Konjica**), utrjeno mestice na bosansko-hercegovski meji, in to na levem kraju reke Neretve, — onkraj reke pa predmestje njegovo, ki se zove po reki tudi Neretva. Vez med njima je velik zidan most, ki pravijo, da ga je dal zidati neki kralj Hvalimir že v 10. veku. L. 1446 zboroval je v Konjici za kralja bosanskega Stepana Tomaža tudi državni zbor.

Okolo mesta raste dobro vino in sadje, koje razvažajo daleč po Bosni; ali kupčija ni zdaj v Konjici več tolika, kakor je bila nekdanj. Po nóvi cesti je pot od Konjic do Sarajeva 61, do Mostara pa 80 km. dolg. Za 7 $\frac{1}{2}$ — 9 ur pa prijašeš ali prikorakaš iz Konjic v Mostar, po starem, in to jako težavnem potu, ki vodi prek visoke (2 uri dolge) ravnice, z visokimi gorami opasane, po imenu „Borci“ (Borki). Znamenitna je zato, ker se nahaja na njej istega imena jezero, več vasic in krčem („hanov,“) a $\frac{1}{4}$ ure od hana po imenu „Borci“ več rimskih räk v umetno narejenih votlinah. Po tej okolici kažejo tudi dosta pilastih nagrobnikov. Pravijo, da so se ondod pokopavali nekdanj „Grci“ (Grki).

Pa i po mnogih drugih krajih hercegovskih je obilo kamenih spomenikov, ki so ostali po „Grkih.“ Na stotine takih stolpov ali stebrov in velikih plošč (brez napisov, samo z različnimi podobami) nahajal je ob potu Hilferding, potujoč iz Trebinja v Mostar na Zagorje, a največ na tej visoki ravnici, (gornji Neretvi na desnem kraju). Še več takih plošč (tudi z napisi) vidiš pa na Popovem polju. —

Vredno bi bilo, da bi učenjaki te spomenike natanko ogledali ter dognali, kdo so bili prav za prav ti Grki; kajti Bošnjaki in Hercegovci pravijo tako vsem ljudém, kateri so živeli pred njimi po njihovih krajih. ¹⁾

¹⁾ V. Klaić 201. — Pis,

10. pismo.

Stolac, mesto s trdnjavo v prekrasnem kraju v dolini reke Bregave, in pri njenem „vodopadu.“ O trdnjavi pravijo, da je najstara in najmočnejša v vsi Hercegovini.

Najlepše se vidi Stolac in njegova nepopisljiva okolica iz dvora, v kojim je nekdaž stanoval glasoviti Ali-paša Rizvanbegović ali Stolčević.

Branil in obranil se je ta mogočnik v Stolcu l. 1831 begom bosanskim, ki so ga ondi oblegali ter hotli prisiliti, naj bi se ž njimi vred uprl turskemu cesarju. On je trdnjavo tudi na novo sezidal, po tem ko sta jo bila l. 1840 raznesla strela in smodnik (zapalivši se v svoji shrambi od strele).

Našim se je Stolac podal brez upora 12. avgusta 1878; ali toliko, da posedejo trdnjavo na griču, obstopi meste tolika množica upornikov, da ni mogel živ krst iz njega.

Naj vzamem tu samo na kratko v misel zanimljivo zgodbo, kako je našo posadko, — ki je ginila že v trdnjavi od žeje, lakote in bolezní — rešila nemile smrti posebna zvijača in predrznost srbskega junaka, častniškega namestnika po imenu G. Mihalđić, (Mihalčić) ki se je preoblečen v Turka, kakor l. 1683 Kólczycki iz Dunajskega mesta, splazil 18. avg. ob 9. zvečer iz trdnjave, zapel bosanskim „Turkom“ na glas „srbsko“ pesem, dospel na posled srečno skozi turski šotor drugi dan (19.) o poldne do naših v Crniče, ter izročil pismo o prevelikih stiskah naše posadke našemu poveljniku, (ki se je pomikal po viši zapovedi že od 16. avg. proti Stolcu, pa ni mogel dobiti prej nikakega glasa od posadke iz Stolca). —

21. avgusta bil je Stolac po strašno krvavih bojih s pomočjo hrabrih dobrovoljcev Mušićevih upornikom otet, in tako rešena naša posadka v njem. — Še zlato svetinjo za hrabrost osvetljenega videl sem vrlega moža, (ki je bil pozneje povikšan za častnika), letos v Beču na „srbski besedi.“ Ni velik ta junak, ali jeklen korenjak.

Od Metkovića do Stolca je po novi cesti 45 km. ali 6 ur; tako daleč je tudi od Mostara do Stolca, ki šteje kakih 3500 duš vse troje vere. Katoličanov je samo 211 v 41 hišah. Pravoslavni imajo v Ošenićih, pol ure od Stolca, lepo cérkev. Zidati jo je dal Miloslava Miloradovića najmlajši brat. — Prenj je vas s katol. prebivalci, tudi blizu Stolca.

Ljubinje, mestice od Stolca na jug 25 km. oddaljeno in glavni kraj na Ljubinskem polju, ki se razprostira med planinami Kubašo, Vidušo in Gradino, a po sredi polja teče potok poničnik Bukovšćak (Bukovščak).

Strašno so Ljubinski muhamedanci pregnjali poprej kristjane, tako da niso drznili ni prisléditi k Hilferdingu in njegovemu spremstvu (l. 1857).

Od Mostara je Ljubinja 10 ur daleč, od Trebinja pa 8 „lépih“¹⁾ ur na konju.

V ta okraj spadajo tudi kraji („prédeli“) Ljubomir, Zaranjača (s pravoslavnim samostanom „Dobričevo“ in znano Póppovo polje, na kojem se nahaja 34 kristjanskih vasi, med njimi 30 pravoslavnih in pravoslavni samostan Zavala.

Gacko (Metohija, Metokija), mesto s trdnjavo blizu črnogorske meje, glavni kraj istega imena polju in skalnatemu okraju, po kojem raste malo žita, a vendar nekoliko sadja, smokev itd., največ pa vina. „Gačani“ so dobri pevci; zato veli národna poslovica: „Pjeva kroz Gacko,“ (kedar kdo kaj pravi onemu, kateri zna kaj bolje od njega).

Iz Gackega vodi — na Nevesinje — nóva cesta v Mostar (72 km).

Na Gackem polju ima svoj grad ali kulo Lipnik sedanji gostoljubni Čengić-aga, naslednik nekdanjim mogočnim poturčenjakom tega imena, koje ti je znano iz Mažuranićeve sloveče pesmi „Čengić-aga.“

Nevesinje je zdaj utrjeno mesto na „Nevesinjskem polju“ 12 ur dolgem, 2 uri širokem, (največem v vsi Bosni - Hercegovi), po kojem je razsejanih več vasi s kakimi 2500 pravoslavniimi kristjani. V mestu je sto muhamedanskih, nekoliko pravoslavnih in 5 gianskih hiš.

Po starem potu računalo se je od Mostara do Nevesinja samo 6 ur; po nóvi cesti bode še bliže. — Brez boja so naši 28. avg. 1878 dobili v roke to mesto, imenitno zato, ker se je l. 1875 ondi bila raznetila óna vroča iskra — vstaja hercegovska, ki ima tako važne nasledke. — Izmed drugih krajev, ki pripadajo temu okraju, največi je trg Tartarović ali Salem-palanka.

Foča, lepo in veliko mesto s prekrasno okolico kraj Drine in Čehotine, (ondi, kjer se izliva ta v óno), v Hercegovini prvo za Mostarom. Foča slove po obilni trgovini z Dubrovnikom in po svoji obrtnosti, sóseb po izvrstnih sabljah in nožih („handžarih,“) ki jih delajo Fočanski nožarji. Prebivalci so do malega muhamedanci, ki imajo zdaj kakih 20 džamij (med njimi 9 sè svincem kritih); pravoslavni pa novo cerkev. Vseh stanovalcev skupaj je menda 10.000

Nova cesta (200 km. dolga) gre iz Goražde — na Fočo Bilek in Trebinje — do Dubrovnika. Iz Foče v Mostar prideš po starem potu za 25, v Sarajevo pa za 16 ur.

Po dobrih kóžarjih znano je mestice Jeleč.

Vasica **Bilec** ali **Bilek**, novi sedež nóvemu okraju, leži sredi kamenite puščave na vodnatem „Bileckem polju,“ ki sega do nóve črnogorske meje, in je zarad svoje lege in vodne obilnosti

¹⁾ Tako, nm. „dobrih“ ali „debelih“ ur pravijo ondod. Hilferd. 1873 III; 20. — Pis.

prevažno „iz vojaških obzirov.“ Na njem vidiš res proti črnogorski strani nekoliko vojaških naprav, postavljenih, še za turske dobe. — Dospevši do nove meje črnogorske — pri kraju sem s krajepisjem bosamskim in hercegovskim.

Piva, Jezero, Drobunjaki, Šaranci, Brstac, sotéska „Duga“ in in vès okraj Nikšići (strdnjavo vred), vsi ti in še nekateri drugi poprej hercegovski kraji spadajo zdaj po znani Berlinski pogodbi l. 1878 pod Črno goro. —

Če hočeš pa videti, kako se . . . prisekuje Sultanu po malem rep, treba vendar še pogledati za mejo, koja loči zdaj Bosno od okrožja Novopazarskega, ki leži — Bosni na jugu (jugo-vztoku) — med Srbijo in Črno goro.

Ta je l. 1878 pridobila tudi Novopazarskega okrožja kos na jugo-zapadu a s tèm vred sloveče kraje: Žabljak, Podgorico in Spuž; dalje Gusinje, Plavo, Kolašin (Kulašin) in še več drugih. Po tem takem je s Črno goro vred tudi okrožje Novopazarsko dobilo nove mejaše. Res, da se zviti Turčin še opotavlja, ter neče odstopiti Črnogorcem Gusinja, Plava itd.; pa mu ne bóde menda pridilo čisto nič.

Bosansko - novopazarsko mejo prekoračili so naši (po znani pogodbi in njeni poznejši preuredbi) 8. septembra 1878 na dveh mestih ter posedli brez resnega upora a zato i brez boja naglo „Priboj“, „Pljevlje“ in „Priepolje.“ Brusili so si turski poveljniki samo jezik; pa je bil brž „mir besedi“, ko so videli, da so vse besede bob . . . v steno.

Kolika radost vsem kristjanom, ki jih navdaje zdaj sladka nada, da prisije rumeno sonce — sloboda zlata — skoro i pred njihova vrata. S časom pride na vrsto tudi „Bielopolje“, in nemara še kaj več.

Naše posadke ostanejo po teh goratih in kamenitih krajih za zdaj s tursko posadko vred — kakor mislijo nekateri, zato, da ne bi denes jutri začeli lasati se, ali pa celó . . . objemati Srbi in Črnogorci, koje loči samo ta ozki kos zemlje. — S časom utegnejo naše posadke same ostati — brez turskih. Tačas bodo pa naši hrabri vojščaki kazali lenim Turkom i. dr., kako se delajo pošteni poti in ceste.

Da ti povem zdaj o tej „skalnati strani“ na kratko samo toliko:

Do l. 1817 bilo je okrožje Novopazarsko nekdanje stare Srbije kos, — deželica („pašaluk“) sama za-se, a tedaj bilo pridruženo Bosni. Od l. 1832 do l. 1865 pripadalo je to okrožje samostalni Hercegovini, od l. 1865 do 1876 pa s Hercegovino vred zopet zedinjeni deželi („vijalet“) Bosni; l. 1876 prirepljeno je bilo novi deželi „Kosovo“ imenovani, a že l. 1877 s Hercegovino in Bosno vred zedinjeno na novo v jedno deželo: Bosno, ki je pa ostala na cedilu, t. j. samo na papirju.

Kakor mačka mlade, tako je turska vlada — sóseb o poslednjih vstankih — prenašala „sandžake“ . . . s papirja na papir,

misleč v svoji trmi in slepoti, da utegne popraviti s takimi popravami(!) vse svoje v nebo vpijoče grehe, ter odolati ¹⁾ t. j. zadostiti vsem pravičnim željam sitne raje.

Pa pustiva na miru slepo tursko vladu; oglejva si rajši najprej „posedene tri kraje,“ a potem še nekatere druge v okrožju Novopazarskem.

„Priboj“ je mestice ob Limu, ondi, kjer teče va-nj srbski Uvac, samo pol ure od srbske meje, ima 2 hana, zapuščeno staro kulo in kakih 2000 prebivalcev (do malega muhamedancev), ki živo tržijo sè sosedi Srbi. — Od bosanke meje stoji to mestice, koje so posedli naši mahom 8. septembra, — samo nekoliko, od Višegrada pa 35 km. oddaljeno.

„Pljevlje,“ turski „Tašlidža“ t. j. Kamnik, ²⁾ v bosanski zgodovini jako imenitno mesto, leži na obeh straneh reke Čehotine med golimi in skalnatimi strminami v prostrani kotlini, po koji se širijo plodne njive in senožeti. — Vendar ni podobno „zvezdi“ (ali kolesu brez platišča), kakor sodijo nekateri zato, ker se strinjajo vse ulice okolo „Useinove ali Huseinove džamije.“ Še drugih šest džamij imajo muhamedanci, pravoslavni pa cerkev in samostan nekoliko v stran od mesta. — Hiše so brez malega zidane in pobeljene. V njih živi zdaj kakih 7000 ali 8000 ljudi (med njimi največ poturčencev, mnogo manj kristjanov, jako malo Arbanasov).

Nahaja se v tem za trgovino važnem, dosta lepem in čistem mestu tudi „čaršija;“ samo tlak je zdaj še tak, „da se Bog smiluj!“

Našli so v Pljevlju že mnogo rimskih napisov, opék, stebrov, in še več drugih starinskih reči, ki kažejo, da je bilo tu nekdanj rimsko selišče. — Pravoslavni samostan obiluje pa s knjigami in rokopisi, med tem je tudi Ivana Damascena obilni „šestodnev“ iz 15. veka.

To mesto posedli so naši 10. septembra 1879 zjutraj, upotivši se 8. septembra v jutro iz Čajnice po slabih, a za mejo strašno nehodnih in strmih potih.

„Priepolje“ je srednje mesto ob Limu z lesenim mostom, ter se deli na tri dele: turski del, „pravo Priepolje“ skoraj povse srbsko in „Vakuf - Priepolje“ (tursko-cerkveno). Ne presnažno mesto šteje kakih 600—700 hiš z opekami kritih, in je se svojimi ulicami in uličicami pravi zahodnjak (labirint).

Prostrano in rodovitno mestno ravnico oklepajo gore: Zlatar, Ikonovac in Kosavina. — Prebivalcev ima Priepolje (koje so cesarski posedli 14. septembra) v sebi kakih 4000 med njimi menda deseti del kristjanov, ki živé ob trgovini in rokodelstvu; drugi so

¹⁾ Ta stara beseda (stsl. odoléti, srb. odoljeti) živi še sem pa tam, — ali je vsaj živela, ni davno tega, med Slovenci: na Radovici (pri Metliki), pod Mehovim in še po nekkih drugih krajih. — Pis.

²⁾ „Taš“-kamen; „tašli“-kamenit. — Do 15. veka rekali so temu mestu „Breznica,“ (K. Jir.). — Pis.

muhamedanci, ki se pogajajo — čuj, čuj! — res od nekdanj jako lepo s kristjani ter se pečajo raje s plugom in živinorejo nego z orožjem.

Če se potrudiš samo uro v stran od Priepolja (na vzhodno stran kraj potoka, ki teče pri tem mestu v Lim), najdeš nekdanjega krasnega samostana (po imenu „Mileševa“ ali „Miloševa“) razvaline, imenitne zato, ker je bil v tem samostanu l. 1376 kronan prvi kralj bosanski Tvrdko I., in ker je bilo ondi shranjeno sv. Save (Sabbas) truplo, dokler ga ni dal sežgati Sinan-paša l. 1595.

Znameniten je tudi samostan Banja s pravoslavno cérkvo in slovečimi toplicami, na dvoru samostanskem izvirajočimi, — okolo samostana pa košat gozd. Tik sedanje cérkve (z dvema zvonikoma) ležé starega samostana razvaline.

Kesneje pride pa za prisekávanje t. j. za posedbo na vrsto tudi „Bielopolje,“ obzidano mesto kraj Lima (s kakimi 3000 prebivalci muhamedanske in krščanske vere), 52 km. od „Pljevlja,“ 6 ur pa od Novega pazara, s kojim trguje.

Belopoljska okolica je pravo gnezdo razbojnikom. Zato so meščani, sóseb trgovci, vedno pod orožjem, in zato je naša vlada odložila tega mesta posedbo do ugodnejše dobe. — Nemara, da se bode našim, predno posedejo to mesto, večkrat meriti s temi razbojniki.

V tem okrožju je Mitrovica, mesto s trdnjavo pri reki „Ibar“ na lepi vinorodni ravnici, — 12 ur od Novega pazara.

Spomina vredna je še „Sjenica“ (tudi s trdnjavo) na visoki in neplodni ravnici, ki se imenuje po domače „Stari vlah.“ To mesto je jako važno v vojaškem obziru. Ondi so hoteli l. 1876 v predzadnjem boju za slobodo podati si roko Srbi in Črnogorci ter planiti nad Turka sè združeno močjo; pa jim je — na žalost! — izpodletelo.

Nova varoš (= Novo mesto) v tesni dolini reke Tikve je zdaj „Sibirija novopazarska.“ Morebiti, da se prekrsti skoro zopet v „Sibirijo bosánsko,“ kakor so jo imenovali prej, dokler je pripadal Novi pazar še Bosni.

Po tem, ko sem te vodil po manjih mestih in krajih tega okrožja, pristoji se, da te spremim tako tudi še v njegovo glavno mesto „Novi pazar“ (= Novi trg), poprej: do konca 15. stoletja še „Trgovište“ (= trgovišče, tržišče), še poprej „Ras“ ali „Rasa“ imenovano.

Tù je je bila srbskim županom in Nemanjićem prestolnica, po koji je menda vsa dežela dobila staro tuje ime „Rascia,“ (kakor se zove tudi zdaj po glavnega mesta imenu vse okrožje).

Jako lepa je lega sedanjega, dobro utrjenega in dosta prostranega mesta pri Raški in njenem pritoku Jošanici; ali hiše („rumelski“ zidane) niso nič kaj lepe; mesto samo na sebi jako nesnažno in brez poštenega tlaka. Pa morda pride naša „posadka“ skoro tudi v to mesto snažit, pa tudi „popisovat.“

Potem bodemo konči znali, koliko ljudi živi prav za prav v tem mestu; kajti v dveh novih knjigah (l. 1878) čitam, da živi v njem (v „kakih“ 1600 hišah) . . . „kakih“ 8000 . . . do 25.000 duš. — Kolika razlika

v teh „računih po priliki!“ Vendar je verjetno, da je med prebivalci največ muhamedancev, priméroma malo kristjanov (pravoslavnih) in nekoliko židov.

Med muhamedanci je pa poleg Srbov tudi mnogo Arbanasov, ki se nosijo in lepotičijo po svoje, a sóseb žene.

Ubogi kristjani ne smejo beliti si hiš samo zato, da bi se ločile od muhamedanskih.

Pol ure od mesta proti vzhodu nahajajo se še stare rimske toplice; — pol ure proti severju sv. Petra in Pavla cérkev, ki pravijo, da je bil v njej krščen véliki župan srbski Stepan Nemanja, oča kralju Stepanu „Prvovenčanemu.“ — Dalje od mesta v stran je pa še več imenitnih spomenikov starinskih.

Bodi zdaj konec krajepisju. Prehajam k zgodovini.

II. pismo.

Predno se poprimem **zgodovine bosanske**, naj ti razložim, od kod izhaja po mojih mislih ime tej deželi: Bosna.

Ni dvojbe, da je bilo to ime znano že pred desetim vekom, ali zapisano nahajamo prvič pri desetega veka imenitnem (grškem) piscu: cesarju ¹⁾ Konštantinu VII., ki jo piše **Bósna** (*Βόσωνα*. ²⁾)

A od kod to ime? — Vgibali so to že mnogi; ta ga izvaja tako, óni tako. — Meni se zdi najverjetnejše, da je dobila dežela ime po glavni svoji reki Bosni, (kakor n. pr. „Posavina“ po Savi). Tej misli ustrezajo tudi nóvi zasledki v starih pismih „Dubrovačkih“, po kojih je Bosna iz prvine obsegala samo gornje porečje ali gornjo dolino reke Bosne. ³⁾

Vprašaj me: Je li res, da so živeli v Bosni najprej Ilirci in da so bili stari Ilirci Slovani? —

Priča nam zgodovina, da so živeli v Bosni res najprej Ilirci; ali ne dá se po mojih mislih dokazati nikakor, da so bili stari Ilirci slovanske krvi.

Kdor je o stari Iliriji (Illyris, Ilyricum, Ἰλλυρίς, Ἰλλυρικόν) in o starih Ilircih prečital samo to, kar je napisal o njih učeni P. J. Šafařík, ⁴⁾ vem, da ne poreče: „Dognano je, da so bili nekdanji Ilirci — Slovani.“ —

¹⁾ Zato mu pravijo „Porphyrogeneta“, Bagrenorodni t. j. „v bagru“ (škrlatu) rojeni. — Pis.

²⁾ „De administrando imperio c. 32“; po Cinamu (*Κινναμος*) *Βόσωνα*, stsl. *Bosna*, lat. *Bosina*. — Pis.

³⁾ K. Jir. 1879; 29. — Pis.

⁴⁾ Gl. „P. J. Šaf. Starožitnosti slovan.“ (1837) in „Ueber die Abkunft der Slaven“ (1828). — Pis.

Da stari Ilirci niso bili slovanskega roda, gre na dan tudi iz Hahnove knjige,¹⁾ ki dopoveduje z verjetnimi dokazi, da so sedanji Albanci (Arbanasi, Arnavti) zarod po starih Ilircih, in to: tako imenovani „Gegi“ (Skipetari) v severni Albaniji po pravih Ilircih, a „Toski“ v južni Albaniji po Epirotih.

Če primérjam tega ilirskega zároda indo-evropsko govovico slovansčini (stari slovensčini in živim narečjem slovanskim), ne morem si kaj, da ne bi vzkliknil: „Oni ljudje, kateri so govorili kedaj tak ali temu podobén jezik, — niso bili nikdar Slovani.“

Evo ti nekoliko albanskih (toskovskih in gegovskih) besed, pa sodi sam!

Njeri, geg. *rop* človek, mož; *kokъ* glava; *ballъ* čelo; *hundъ* nos; *veš* uho; *dore* roka; tosk. *кѣмбъ*, geg. *kame* noga; tosk. *dzѣмбъ*, geg. *dzамбъ* (*dзембъ* ali *dзембъ*) srce; *уъсъ* voda; tosk. *verъ*, geg. *venъ* vino; tosk. *hennъ*, geg. *hannъ* mesec (luna); tosk. *djel*, geg. *dil* (solnce).

Ker so pa po nekaterih deželah, nekdaž k stari, s časom síla razprostranjeni Iliriji spadajočih, prebivali pozneje ter prebivajo še dan danes ondod **Slovani**, zato so mislili in trdili nekateri, da so bili „stari Ilirci“ — **Slovani**.

Tudi ónim, kateri so se prvi tem dokazovanju naslanjali na neka naródska in krajevna imena, ki se nahajo po grških spisih, ter zvoné nekako slovanski, — odgovoril je že učeni Šafarik,²⁾ da se ne dá nič do dobrega dognati s tem omahljivim dokazom, (ki se opira tudi na imena celó iz šestega veka, ko so se bile že jako premenile narodopisne razmere). — Temu dokazu trohljiva podpora je pa tudi stara „Bylazora“ (*Βυλαζώρα*), **gornje-macedonsko** mesto, prvič imenovano pri Polibiju vsaj 146 let pred Kr. r. (v. 97.) Kaj pa je to drugega — pravijo — nego „Bela zora?“ —

Da se okanim vsega drugega izpodbijanja, vprašam tudi jaz samo to: „Kdo na vsem svetu je kedaj slišal ali čital o **béli zori**? — Dobro je vsem Slovincem znan „**béli dan**“; ali **béla zora**,³⁾ to je — sit venia verbo — misel nora.

Kdor pa sluti samo po lepi in šibki rasti, veliki in krepki postavi, po črnih laséh in brzih nogah, po junaštvu v boju in gostoljubnosti v domu itd., da so sedanji narodi po poprejšnji zahodni Turčiji (tedaj tudi Slovani po Bosni in Hercegovini) ilirski zarod, — ónemu treba povedati i to, da vse te ilirske lastnosti — vsa ta svojstva (z gostoljubnostjo vred) pripadajo tudi Albancem, ki so zdaj po Hahnovih dokazih jedini „ostanki“ starim Ilircem.⁴⁾

¹⁾ Dr. J. G. Hahn: „Alban. Studien.“ Wien, 1853. — Pis.

²⁾ „Slov. starožitn.“ na str. 212—321. — Pis.

³⁾ Prim. nem. *Morgenröthe*, lat. *aurora* iz „aurum“ (zlato). — Pis.

⁴⁾ Vendar je zdaj dosti Albancev in Slovanov srednje postave; niso vsi južni Slovani črnih lás itd. — Pis.

Naj prestopim po tem razjasnilu, ki se mi je zdelo potrebno, k zgodovini.

Kdo je „njega dni“ t. j. za predzgodovinske dobe živel v Bosni, tega ne vé zdaj živa duša. Kakor nam pa pričajo zgodovinske knjige, živeli so **Ilirci** prvi v sedanji Bosni,¹⁾ ki je spadala z današnjo Heregovino vred pod Ilirijo. Potem, ko so mogočni Rimljani leta 168 pred Kr. r. premogli poslednjega kralja ilirskega Gencija (Genthios), prišla je Bosna pod rimsko vlado, ter bila v prvem desetletju po Kr. r. (za cesarja Avgusta) pridružena najprej stari Panoniji, kesneje pa **Dalmaciji**. Ko je bilo rimsko cesarstvo l. 395 po Kr. r. razpolovičeno na vzhodno in zahodno, prišla je Bosna najprej pod „zahodno-rimsko“ cesarstvo, t. j. pod Rim, — l. 476. (ko je bilo tega cesarstva konec), pa pod „vzhodno-rimsko“ ali grško cesarstvo t. j. pod Carigrad.

O véliki selitvi narodovski osvojili so to deželo, in to v petem veku Goti, koje so pa že v šestem veku pregnali silni Avari (Nestor piše „Obri“). —

Čital si morda i ti v kaki knjigi, da je za Avari v današnjo Bosno proti koncu šestega veka prišlo iz Tracije slovansko ljudstvo po imenu Besi ali Bosi (Bessen, Bossen, Boser), in da je dobila po njem dežela tudi ime. Ali temu ni tako.

Po novih učenih preiskavah imenovali so se namreč Besi,²⁾ a ne Bosi — duhovniki ali preroki nekdanjih malikovavcev Satrov (Σάτροι) slobodnih podgorcev (južno-balkanskih) plemena rakovskega, ki je v rodu starim Ilircem. Teh dohovnikov ime „Besi“³⁾ prenesli so pozneje na vse ljudstvo.

Iz tega vidiš, da „Besi“ niso bili Slovani, in da so „Bosi“ gola izduha novejših piscev; „bosa“ je tedaj, da je Bosna dobila ime po (izmišljenih) „Bosih“.

Zgodovinska resnica je pa, da so prišli za Avari v sedanjo Bosno-Heregovino v prvi polovici sedmega veka Slovani.

Da so že l. 600 po Kr. r. Slovani silili prek Donave, sóseb v primorske kraje, svedoči nam pismo papeža Gregorja I., ki je tedanjemu škofu Solinskemu (Salona v Dalmaciji) na dotično poročilo odpisal že julija meseca leta 600, kako ga to tare in skrbi, da silijo Slovani, [ki ondanj niso bili še kristjani], v Dalmacijo in skozi Istro tudi že v Italijo.⁴⁾

¹⁾ Da so nekdanj živeli tudi v sedanji Bosni stari Skordiski, in da so bili ilirskega plemena, pričata nam Strabo [geogr. VII; 219 Bas. 1523] in Apijan [c. III. de reb. illyr. Par. 1877;] 271. — Pis.

²⁾ Bessoi (Βησσοί po Herod. VII. 111; Βεσσοί po Strabonu). — Pis

³⁾ Alb. „bes̄a = vera, zvestoba (Hahn, I. 242), tedaj ime „Besi“. ni iz slovanske besede „bés“ (вѣсѣ) daemon. — Pis.

⁴⁾ „De Sclavorum [Slavorum] gente, quae vobis valde imminet

Nekateri menijo, da so bili ti ljudi ¹⁾ Avari, a ne Slovani; ali papežev odpis govori razločno o **Slovanih**, ki so tedaj, kakor se kaže, že ondaj po malem silili prek Donave na to stran te mokre meje.

Za cesarja Heraklija, ki je vladal v Carigradu od l. 610 do 641, prišli so pa v tedanjo Dalmacijo po Konštantinovem poročilu na debelo najprej *Hrvati* (*Χρωβάτοι*, Chrobotoi, Chrovati), a za njimi stopram *Srbi* ali *Srblji* (*Σέρβλοι*, Serbloi). — Hrvati premorejo in pokončajo, ali si pa podvržejo Avare po „večetni“ vojski, ter se polasté Dalmacije. ²⁾ —

Iz Dalmacije odpravi se pozneje množica *Hrvatov* ter posede „Ilirijo“ in „Panonijo“. ³⁾

Ni dvojbe, da si treba pod to Panonijo misliti nekdanjo „posavsko Panonijo“ med Savo in Dravo; ali natančneje: del dolnje Panonije [posavske in srémske] med Savo, Dravo in Donavo ⁴⁾ t. j. sedanji Srém („Sriem“, Sirmien), denašnja Slavonijo (in kos sosedne jej Hrvatske).

Zastran Konštantinove „Ilirije“ (Illyricum, *Ἰλλυρικόν*) ima pa pri učenjakih vsaka glava svojo pamet. ⁵⁾ — Ali kdor neče prirediti, da je obsegala Konštantinova Ilirija tudi Bosno; priznati mu bode vendar, da so Hrvati, če ne ob óni dobi, — vsekako po popisani preselitvi iz svoje stare domovine, bódi si na jeden krat, bódi si s časom razprostrli se tudi po Bosni.

Živeli so pa Hrvati po besedah Konštantinovih prej v „Véliki ali Béli Hrvatski“, kjer so za njegove dobe stanovali še nekrščeni „Beli Hrvati“ (*Βελοχρωβάτοι*, Belochrobotoi). Dalje nam pripoveduje Konštantin véрно, kakor je slišal praviti, da je prišel v Dalmacijo [ob óni dobi, ko so jo imeli Avari v rokah], izza „Bagivareje“ jeden rod Hrvatov, namreč: pet bratov; med njimi tudi *Hrvat*, (*Χρωβάτος*) in dve sestri: *Tuga* pa *Buga* sè svojim ljudstvom. ⁶⁾

et affligor vehementer et conturbor, . . . quia per Histriae aditum iam ad Italiam intrare coeperunt.“ (Ph. Jaffé: „Regesta Pontif. Rom.“ Berl. 1851; str. 138 Nr. 1320). — Pis

¹⁾ Tudi oblike: ljudi, sosedi, kmeti, Hrvati, itd. (nm: „ljudje“ itd.) so slovenske. — Pis.

²⁾ Konst. Porphyrog. de admin. imp. c. 30 — 31. — Pis.

³⁾ De admin. imp. c. 30. — Pis.

⁴⁾ Šaf. „Starožit.“ 664; Rački „Književn.“ I. (1864); 63. — Pis

⁵⁾ Prim. Šaf. 664; Račk. „Književn.“ I. 63 in „Monumenta histor Slav. merid.“ VII. 271; E. Dümml. „S itzgsber. kais. Akad. phil.-hist. Cl 1856. XX; 374. — Pis.

⁶⁾ Lahko si misli vsak zvedenec, da je to samo národna pripovedka (kakor óna o Čehu, Lehu itd.); ali ker ni Konštantin povedal tega razločno, začela sta nemška strokovnjaka Krause pa Dümmler po 900 letih zato in zbog nekih drugih nedostatkov strašno pikati in celó sramotiti tega „svetlega-pisca“, glavni steber stari zgodovini hrvatski in srbski. — Pis.

„Velika ali Bela Hrvatska“ bila je tedaj po Konštantinu za Bagivarejo (ultra Bagivaream, *ἐκθέρ Βαγιβαρείας*¹⁾). — Da ni ta Bagivareja nič drugega, nego Bavarska (po starem: „Baioria“, „Bagoarii), a ne „Babja gora“ ali „Babje gore“ v Tatrah (Karpatih), kakor so mislili in učili poprej. — dokazal je jako bistroumno učeni zgodovinar jugoslovanski Rački v „Književniku“ I. 51.

Za Hrvati, in to še za istega cesarja Heraklija, pravi Konštantin nadalje (c. 31—32), prispeli so prek Donave i njihovi poprejšnji sosedi Srbi iz „Bele Srbije“, ki je bila soseda Beli Hrvatski.²⁾ Ali nezadovoljni z odkazanim svetom v Solunskem kraju (in Thessalonicae themate), vrnejo se prek Donave nazaj. — Na njihovo prošnjo odkaže se jim za selišče del sedanje in stare Srbije, kos sedanje Hercegovine, (namreč: stara Poganija ali Neretva v primorski „Zahlumiji“ s „Travunijo“ vred), in „Konavli“ (Canalitarum regio) t. j. denašnje Konavljje (Canali), ki spada zdaj k Dalmaciji. —

To je bila nova domovina srbska. Bili so si tedaj Srbi in Hrvati zopet mejaši in sosedi kakor v stari domovini. — Okoli l. 634 preselili so se iz nje Hrvati, okoli l. 638 pa Srbi, potem ko so bili Avari že pregnani, pobiti, ali pa Hrvatom podvrženi, kolikor jih je ostalo namreč v Dalmaciji živih. — Za Konštantinove dobe živelo je še nekoliko zároda avarskega ter ga bilo lahko razpoznati od Slovanov [brez dvojbe po posebnih telesnih lastnostih, po noši itd.]. Ali poslovanili in podomačili so se s časom Avari povse, t. j. pozábili tudi svoj jezik.³⁾

Dognano je, — to priznavajo celó najhujši nasprotniki Konštantinovi, — da se je oboja selitev (hrvatska in srbska) godila res za cesarja Heraklija, tedaj med l. 610 in 641. Cepajo se misli sedanjim učenjakom samo zastran pravega časa te selitve.

Du Nord trdi, da so prišli Hrvati, (pozvani po cesarju Herakliju na Avare) že l. 619, a Srbi kakih deset let za njimi.⁴⁾ — Izidor Sevílski, škof in sódobnik (Zeitgenosse) svedoči pa celó, da so bili Slovani že l. 615 posedli evropske dežele Heraklijeve.⁵⁾

Pokazalo se je tedaj, da je cesar Konštantin, premda ni bil „nezmotljiv“, — to je dokazal i Rački — pisal vendar resnico, imenitno zgodovinsko resnico, poročaje, da so prišli najbliži nam bratje po krvi v svojo novo domovino za cesarja Heraklija.⁶⁾

¹⁾ Na drugem mestu (c. 31.) veli pa K: „ultra Turciam“ (*τῆς Τουρκίας*) t. j. za madžarsko Ogrsko. Prim. Šaf. 638. — Pis.

²⁾ Prim. c. 32. — Pis.

³⁾ Nekateri mislijo, da so sedanji Morláci v Dalmaciji poslovanjenih Avarov zárod. — Pis.

⁴⁾ „Abriss d. Gesch. v. Bosnien“ itd. 1876; 11. — Pis.

⁵⁾ Roncalli: „Vetust. lat. script. chron.“ II. 640. — Pis.

⁶⁾ Še pred Hrvati in Srbi selili so se Slovenci iz nekdanje domovine v sedanjo, in to med l. 592 in 595. (Šaf. str. 689), vsekako pa ne-

Pokazalo se je nadalje, da so po polnem verjetni tudi Konstantinovi zemljepisni podatki ¹⁾ — potem ko se je podrla natvezena mu „Babja gora“, ki je bila zmešala glavo i ljubeznjivemu gosp. Dümmlerju; kajti tudi on je veroval ondaj še va-njo, t. j. Konstantinovo „Bagivarejo“ imel po krivem za Tatre ali Karpate.

Z ozirom na omenjeno Izidorjevo svedočanstvo verjetno je tudi poročilo Konstantinovo, da so se Hrvati in Srbi pokristjanili še pred Heraklijevo smrtjo († 641), ko je Hrvatom županoval prvi „véliki župan“ ali knez (*žepov*, princeps) *Porga*. ²⁾ — Vendar niso bili mahom prvič krščeni vsi preseljenci.

Kraju ónih Srbov, kateri so ostali še nekrščeni, t. j. po tedanji govorici „pogani“ (iz lat. „pagani“) nadeli so ime „Poganija“, ki ti je že znana. Tudi izneverilo se je po Heraklijevi smrti krščanstvu mnogo Srbov. — Pri Hrvatih so drugič krščevali in menda dokrstili zopet rimski duhovni za vlade vélikega župana Porina ali Borne. ³⁾

Srbe so pa pozneje drugič krstili grški duhovniki, poslani po cesarju Vasilju iz Carigrada (877). Pokristjanili so se ondaj i Neretvani v „Poganiji“ ali Neretvi.

Dalje nego sem bil nakanil, mudim se pri stari zgodovini hrvatski in srbski; ali zdi se mi potrebno i to, da zveš, kako marljivo in na kak način so se domači in nedomači strokovnjaki bavili v zadnji dobi sè staro zgodovino jugoslovansko, zlasti s *hrvatsko* in *srbsko*, oziroma z *bosánsko* in *hercegovsko*, kaj so zasledili, dokazali ali izmodrovali novega . . . o starih časih. — Ali to kar ti podajem, samo drobci je tega, kar je prišlo na dan. — Pretesen mi je prostor, kakor je bil Srbom v Solunskem kraju. ⁴⁾

Predno pa koračim dalje, naj vzamem v misel še to, da nisem mogel pritegniti vsemu izpodbijanju in modrovanju teh možakov, zato ker je v stari zgodovinski dobi jugoslovanski še mnogo nejasnega — neznanega, omahljivo tedaj dokazovanje ali modrovanje, ki se naslanja samo na „dozdevke“, — ali nekoliko na zgodbe, nekoliko pa na dozdevke. Zato se ne skladajo misli zastran nekaterih dogodb ni omenjenim novim strokovnjakom. —

koliko let pred l. 610; kajti Pavel dijakon svedoči, da so bili Slovenci v sedanji kranjski deželi („Carniola“) in po gornjem Posavju okolo l. 610; že kakor doma (Zeus 617). Vzhodno-balkanske dežele („die östlichen Hämusländer) imeli so pa Slovenci po Miklošičevih mislih v rokah že **petega** veka. („Die Elem. im Rumunischen“. Denkschr. Akad. 1861: 12; 4). — Pis.

¹⁾ Rössler (1873) 73; 120. „Sitzgsber. Ak. philos.-hist. Cl.“ — Pis.

²⁾ Konšt. de admin. imp. c. 31—32. Obliki „Porga“ (*Ποργα*) primeri besedo „prga“. Vuk 566. Pis.

³⁾ Prim. Dümml. 392. — Pis.

⁴⁾ Dümmler neče verjeti zbog „pretesnega prostora“, da so se bili Srbi preselili najprej v Solunsko deželico. — Morda so jo pa zapustili baš zato, ker jim je bila pretesna. — Pis.

12. pismo.

Zdaj naj ti pa podam samo še nekoliko obilnejši **zgodovinski pregled** od lanskega.

Po svoji preselitvi imeli so Hrvati in Srbi mnogo — premnogo gospodarjev. —

„V boju za življenje“ vojskovati se jim je bilo s časom ne samo s tujimi sovražniki (Franki, Mletčani ali Benečani, Bolgari, Grki, Madžarji i. dr.), nego bojevati se i bratu z bratom, kakor se godi na žalost od nekdanj na svetu.

Mahom po Heraklijevi smrti (za vlade slabega cesarja Mihála I. 641) iznebili so se višje oblasti Carigradske, ter živeli nato slobodni najprej pod domačimi župani, a nato pod „vélikimi župani“, kojimi so bili iz prvine podvrženi „župani“ in „bani“. S časom je pa prekosil ban „vélikega župana“, ki je bil ondaj veči od tedanjega „kneza“. ¹⁾

Ali še pred poldrugim vekom (l. 788) pride pod **frankovsko** oblast samostalna Hrvatska, ki je bila ondaj mnogo večja od sedanje, ter obsegala tedanjo „posavsko“ in dalmatinsko Hrvatsko, s to vred pa tudi severno-zapadno *Bosno* in kos sedanje Hercegovine.

Srbsko državo, (ki je imela za Konštantinove dobe v sebi tudi kos severno-vzhodne sedanje Bosne in velik del današnje *Hercegovine*) razdeli véliki župan srbski *Mutimir* ²⁾ l. 874 na zvezni (federativni) način na banovine in županije. Ali predno mine sto let, začno se odpovedávati vélikemu županu bani in župani, ki niso hoteli imeti več gospodarja nad sabo. Bilo je naposled toliko vladarjev, kojikor banov — telo brez glave.

Tako se je zgodilo po smrti vélikega župana *Česlava* († 949) — piše neimenovani *pop Dukljanski* ³⁾, ki pa ne jemlje v misel države srbske, poroča to stvar tako, da se je ondaj država *hrvatska* razdelila na same samostalne (neodvisne) banovine.

Ali veliko zmešnjavo napravil je — Bog mu odpusti grehe! — v zgodovini jugoslovanski ta nesrečni pop. *Goti* so mu *Slovani*. Zato

¹⁾ Prvi knezi [vsaj srbski] bili so to, kar ondaj lat. „comites“ [Gaugrafen]. Čita se tudi o „vélikih knezih“ (ki so bili veči od županov), in o „vélikih banih“. — Prim. „Dan. rječn.“ pod besedami: knez, župan, véliki župan, ban. — Šimek tolmači pa na str. 11, da so bili „bani“ = „duces“ (Herzoge) a „župani“ = „comites“. Zdaj je to drugače. — Pis.

²⁾ Po naše menda *Motimir* (lat. „Muntimirus“ in „Montomerus“), po krivem tudi Budimir imenovan, v letopisu Dukljanskem pa celó „Svetopelek“ (= Svetopolk; Svatopluk). — Imenjak mu je hrvatski Mutimir (lat. Muncimir), znan po svoji darovnici l. 892. Knjiž. I. 72. in 75. — Pis.

³⁾ „Presbyteri Diocleatis regnum Slavorum“, letopis pisan v Baru (Antivari) sredi XII. veka. gl. „Književn.“ I. 203 in 218. — Pis.

je naštel do druge polovice X. veka 27 gotsko-hrvatsko-srbskih kraljev, a med njimi po imenu samo štiri prave.¹⁾ Vsi drugi ne veljajo tedaj s kratkočasnimi „pripovedkami“ vred o teh, brez malega izmišljenih „kraljih slovanskih“ za zgodovino niti gluhega oreha.

Ali dokler niso sedanji strokovnjaki deli letopisa Dukljanskega „na rešeto“, verovali so va-nj celo učenjaki in čislani zgodopisci, ter mašili ž njegovimi pripovedkami brez pomisleka zgodovinske praznine, katere so prazne pustili zgodopisci Carigradski.

Zatrosilo se je tedaj med žito dosti plevela, ki ga ni lahko ločiti od pravega žita.

Mnogo verjetnejši je (sè zemljepisnimi podatki vred) Dukljanskega letopisa drugi del, ki sega od X. do druge polovice XII. veka; ali verjetnega je samo toliko, kolikor se strinja s kakim drugim, dotični zgodbi „sodobnim“ poročilom, — in to, česar je doživel lahko sam.

Tako ni upati povse ni Papaličevemu letopisu, ki ni do malega nič drugega nego prepis letopisa Dukljanskega. Zmešnjavo pomnožuje i to, da se jednako ne tolmačijo slovanska imena v tuji opravi (grški, latinski itd.). — Vzeti mi je bilo gredoč v misel tudi te okolščine zato, da vidiš, kolik križ je pisati osédobi **zgodovino bosansko in hercegovsko.**

Nadaljevati jo hočem zdaj na kratko, skrbno ogibaje se vseh pripovedek.

Béla II. slépi, kralj ogrski, priženil je l. 1127 z Jelisavo (hčerjo Uroša, vélikega župana *raškega*) tedanjo *Ramo* t. j. kos južne Bosne okolo vode *Rame*, ki teče izpod planine *Raduše* v *Neretvo*. —

Od óne dobe pošiljali so kralji ogrski v *Ramo* svoje bane za gospodarje.

L. 1136 poveri Béla banovino ramsko 2. sinu *Vladislavu*, vojvodi hrvatsko-slavonskemu, ter pridene dve leti nato svojemu naslovu tudi nazov: „kralj ramski“ (*rex Ramae*).

Ta nazov rabil je kraljem ogrskim tudi pozneje, ko je prišla pod njihovo oblast vsa Bosna.²⁾

Dokler je namreč v *Rami* gospodaril tretji ban, tedanjemu ogrskemu kralju brat, banoval je (od l. 1154) v Bosni ban *Borić*.

Ko je car Carigradski *Manvel* (*Emanuel*) l. 1164 pridobil Hrvatsko in Dalmacijo, podvrže si tudi *Borića* († 1168).

O tej dobi (1169) prisvoji si *Stepan Nemanja* véliki župan srbski, ki je hotel ves svoj narod zjediniti in ga samostalnega napraviti, poprejšnjo južno Bosno, t. j. tedanjo južno-hrvatsko državo.³⁾

¹⁾ Med temi je tudi omenjeni Česlav ali Časlav („Ciaslavus“), pri Konšt. *Τζέσθλαβος*. — Pis.

²⁾ Stopram od óne dobe pomenja v ogrskih listinah *Rama* tudi vso Bosno („pars pro toto“). — Pis.

³⁾ Prim. „Obz.“ br. 224. (1879) na drugi str. v listku. — Pis.

Po smrti **Manvelovi** vzame si pa **Béla III.**, kralj ogrski, Hrvatsko, Dalmacijo in Bosno ter podeli l. 1180 vsó Bosno [z Ramo vred] sinu **Boričevemu**, banu **Kulinu**, s kojim se začénja pod ogrsko-hrvatsko krono vrsta národnih banov bosanskih. ¹⁾ Banovali so kakih 200 lét, poté m pa začeli v Bosni kraljevati narodni kralji.

Hvalijo bana **Kulina**, da je bil jaki skrbán vladár in prijatelj Dubrovčanom, kojim je dovolil l. 1189 s posebnim pismom, da smejo brez straha trgovati po vsi njegovi deželi. Tudi s papežem pogajala sta se s početka jako lepo; pozneje sta si pa bila navskriž zastran cerkvenih zadev. Ker mu ni hotel papež odjenjati, posluhne Kulin menda svojo ženo, **Stepana Nemanjića** velikega župana srbskega sestro in bogomilko, pobogomili se tudi on, in vzame bogomile („patarene“), ki so se bili ondaj silno pomnožili po Bosni, pod svojo posebno bran. ²⁾

Po velikih sitnostih, ki jih je imel zato s papežem in kraljem ogrskim, odpové se Kulin v javni skupščini (1203) očitno novi veri, in umrje l. 1204. Vendar se ne strinjajo računí gledé tega, kedaj je začel banovati, a kedaj je umrl. ³⁾

Za njegove vlade napravili so stranski naseljenci, v deželo pozvani, več novih mest in vasi; žito, sadje in vse rodilo je pa tako obilo, da pravijo v Bosni še dan denes srečni rodovitni dobi „Kulinova dóba“ ali „vremena Kulinova“.

Naslednik mu je bil sin **Stepan** (1204—1226). Za njegovega banovanja prekosé katoličane zopet bogomili. Kralj ogrski **Andraš** pošlje ná-nje križarsko vojsko, koje je vodil škof **Koločki**, ter prisilil mnogo bogomilov, da prestopijo k naši veri, še več jih pa zapodi iz dežele.

Ali zatrl jih ni; kajti po smrti **Stepanovi** razglasi se za bana bosanskega s pomočjo bogomilsko a brez privolje kralja ogrskega bogomilec **Matija Stepan Ninoslav**, ter izpodrine **Stepanovega** sina **Sebislava**.

Pa se naglo zopet prevéri, ko ga zastraši kralj ogrski z vojsko.

Priljubi se **Ninoslav** s tem papežu **Gregorju IX.**, ki se potegne (1233) za-nj pismeno pri tedanjem ogrskem kraljeviču **Kolomanu** in opravi, da mu ostane banovina; ali pozneje **Ninoslav** zopet prepreže, ter se poprime zopet bogomilstva. Zato vzraste bogomilom grebén. — Na papežev pozov pa nova ogrska vojska

¹⁾ Hrvatska (sè Slavonijo in Dalmacijo vred) podvrgla se je bila ogrski kroni sama rada po tako imenovani „osebni uniji“ (združbi) že l. 1102. za ogrskega kralja *Kolomana*. — Pis.

²⁾ Čitaj, če še nisi, o bogomilih in bogomilstvu spis v letopisu „Mat. sloven.“ l. 1877. (187 — 195). — Pis.

³⁾ Šimek 47. in 51. — Pis.

z bogomili (1234) in z banom pristriže bogomilom peruti; še bolj pa o drugi križarski vojski l. 1246 zoper njih.

Deset let poprej (1236) bila je ponovljena z Dubrovčani Kulinova trgovska pogodba in staro prijateljstvo.

Še večje trgovske pravice podelil je pa **Ninoslav Dubrovniku** kakor „veliki ban“ marca meseca l. 1249 s pismom, ki se nahaja med Miklošičevimi srbskimi spomeniki.¹⁾

Po smrti **Ninoslavovi** (1250) banoval je v Bosni (vsaj l. 1271) ogrskega kralja **Stepana** na sestran ali sestrič **Béla**. Po njegovi smrti (1272) izročil je pa kralj **Vladislav** (Ladislav) Bosno materi svoji **Jelisavi**. — Ta pošlje pa za namestnika ali bana v Bosno nekoga **Stepana (Kotromana)**. Za njegove nemarne uprave opomorejo se zopet bogomili ter začno očitno oznanjati svojo vero. Zatirala sta jih po volji papeževi **Jelisaiva** in kralj (sin), ali zatreti jih nista mogla.

Zbog splošnega nezadovoljstva v Bosni z ogrsko vlado proda kralj **Vladislav** Bosno (1283) „banu hrvatskemu in knezu Bribirskemu“ **Pavlu Šubiću**. **Stepan Kotroman** in njegovi sini pobegnejo v Dubrovnik. — Združena je zdaj Bosna s Hrvatsko pod jednim banom.

Ali že tretje leto nato (1286) polasti se Bosne srbski kralj **Milutin** (tudi **Stepan Uroš** imenovan, kralju **Urošu I.** drugi sin).

Otme mu jo **Pavel Šubić** zopet (1302) in pošlje v Bosno svojega sina **Mladena** za podbana.

Po smrti očetovi († 1312) banoval je **Mladen Šubić** v Hrvatski in vsi Bosni ter dovolil bogomilom (pozabivši pogodbe s papežem) vso slobodo.

Pristudi se njegovo samovoljno vladanje Hrvatom in Bošnjakom, ki ga po 10 letih... zapodé. Kralj **Karol Robert** privoli, odstavi **Mladena** in postavi za bana bosánskega **Stepana Kotromanića** ali **Kotromanovića**, sina **Stepanu Kotromanu**, ter mu dovoli (1325) iz posebnega prijateljstva, da si prisvoji vso Bosno ter pridobi tudi „Humsko zemljo“ ali „Zahumje“.

L. 1334 ponovi se stara trgovska pogodba med Bosno in dalmatinsko-primorskimi mesti. Prestopivši od pravoslavne vere k naši, pomagal je na vso moč zatirati bogomilstvo.

L. 1349 spreta se z **Dušanom**, „carom srbskim“, živo zarad meje primorske (zahumske). Začne se huda vojska. Naposled privojskuje **Dušan** „Zahumje“, (anti še pametiš, da je to sedanja severna Hercegovina s primorskim obližjem). — Ko se pomirita, pridrži **Dušan** Zahumje in nekoliko primorskih mest, ter se počne (1355) imenovati „kralja bosanskega“.

Po smrti **Dušanovi** († 1356) dobi pa **Stepan Kotromanić** z ogrsko pomočjo vse to zopet nazaj.

1) „Monum. serb.“ str. 32—34. — Pis.

Že drugo leto (1357) nato stisne na naglem oči tudi **Stepan Kotromanić**.

Ker ni imel sina, zato pride na njegovo mesto njegov sinovec ¹⁾ **Stepan Tvrdko**.

Ali sóvraž so mlademu banu mnogi plemenitaši zbog njegove matere Jelene (Helene), ki je vladala kakor banica z nedoletnim sinom, ter razglasijo za bana bosánskega Pavla Kulišića, ki je banoval v Usori ²⁾ in prvoval zarotnikom. Ali prehitni in vjame ga srčni Tvrdko iznenadi v lastnem gradu izmed nekoliko zarotnikov, ter mu vzame banovino usorsko, kojo pa odstopi nato kralju ogrskemu. Izpodletelo je drugim upornikom in sovražnikom Tvrdkovim, med katerimi je bil tudi njegov pravi brat Vuk, ki se je lastil Bosne s praznimi pretvezami. Hrabri Tvrdko premore v krvavih bojih vse; neki Dabiša mora pobegniti v Dubrovnik, brat Vuk pa na Ogrsko (1364).

L. 1369 potolče Tvrdko pod Srebrnikom strahovito tudi madžarsko vojsko, poslano na-nj po ogrskem kralju Ludoviku, zato ker ni hotel ban odstopiti bratu Vuku polovice svoje banovine, kakor mu je bilo ukazano. Združi se nato junaški Tvrdko sè srbskim knezom Lazarjem zoper N. Altomanovića in Jurja Balšića, župana Zetskega, ter raztegne po srečni vojski (1376) svojo državo na jug do Sjenice, Onogošta (Nikšića) in Kotor.

Razprostranivši takó svojo banovino, dá se mogočni ban še l. 1376 v Mileševci kronati za kralja bosánskega po imenu: „**Stepan Tvrdko I.**“

Dve leti nato pritrdi Dubrovčanom pismo (10. apr. 1378) vse pravice in trgovske sloboščine, katere so imeli za njegovih prednikov v Bosni in v Srbiji. ³⁾

Po Ludovikovi smrti (1382) privzame si tudi „Zahumje“, po materini smrti tudi Usoro in več trdnjav. Ko prideró tačas Turki v Bosno, plane nad-nje in jih pokonča 15.000. Knezu srbskemu Lazarju pošlje na Kosovo polje (1389) na pomoč 20.000 Bošnjakov. Vodil jih je hrabri vojvoda Vladko Hraníć, (tudi Hranja Vuković imenovan), ki je moral zbog Brankovićevega izdajstva vrniti se brez ugodnih nasledkov.

Ali ko hočejo Turki zmage pijani pet dni nato vdreti v Bosno, potolče jih (20. junija) in zavrne srečno od meje bosánske.

Mahom potem našeška Hraníć pošteno Madžarje (ki so nagažali Bosni), pod Vrano, planino bosánsko, ter pribori drugo leto (1390) svojemu kralju tudi skoro vsa dalmatinska mesta in otoke (razen Dubrovnika in Zadra).

¹⁾ (Srbohrv.) sinovac, bratić, brataníć = (sloven.) sinovec, bratič ali bratan t. j. bratov sin. — Pis.

²⁾ Usora, kraj v severni Bosni ob reki Usori, ki teče v Bosno. — Pis.

³⁾ Na tem pismu je podpisan tako: СТЕФАНЪ ТВРДКО ВЪ ХРИСТА БОГА КРАЛЬ СРЕПЛЕМЪ И БОСНЪ И ПРИМОРИЮ („Stepan Tvrtko v Hrista Boga kralj Srbijem i Bosnč i primoriju“). — Pis.

Iz hvaležnosti za tolike zasluge podari Tvrđko junaškemu *Vladku Hranicu* „Zahumje“ z dedno ali nasledno pravico pod oblastjo bosánsko. (Vladku prvi naslednik: sin *Sandalj Hranic*, ki pa ni imel sina).

Z Mletčani je Tvrđko živel vedno v velikem prijateljstvu. Novce (z latinskimi napisi) dajal je kovati še kakor ban, tako tudi pozneje kakor kralj bosánski.

Stepan Tvrđko I., mož bistro pameti in moder vladar, skrbel je v svoji sreči in mogočnosti po tedanjih okolnostih na vso moč tudi za dušni razvitek v svojem kraljevstvu. Umril je pa prvi kralj bosánski — premda je bil dvakrat oženjen — l. 1391 brez zakonskega odvetka.

Izbran je nato po bosánskih velikaših za kralja bosánskega óni plemenitaš **Dabiša**, ki je bil tudi glavar nekdanjim upornikom Tvrđkovim, ter moral naposled pobegniti v Dubrovnik.

Izvolila ga je večina bosánskih velikašev.¹⁾ Izpodnašati ga začne njegov nasprotnik Tvrđković („Scurus“), postranski sin pokojnega Tvrđka; ali s pomočjo ogrsko-hrvatskega kralja Žige (Sigmund), ki je Dabiši prepustil na vse žive dni Dalmacijo, obdrži se novi kralj na prestolu ter zapodí Turke (pod Bajazitom) iz Bosne, a Tvrđka Tvrđkovića iz primorja dalmatinskega, in pridobi še kos sveta.

Ko izdahne Dabiša, posadí se (1397) na kraljevi sedež vendar **Stepan Tvrđko II. Tvrđković**, ki je pa moral dvakrat stópiti ž njega ter obsedel na njem stopram tretjič. Ker se je bil namreč raznesel mahom po prvem nastopu glas, da Tvrđko II. ni kralja Tvrđka sin, nego da mu je bil podvržen, izbere še istega leta večina velikašev drugega kralja. Ta je bil **Stepan Ostoja**, knez usorski.²⁾ Posreči mu se, da pahne s prestola Tvrđka Tvrđkovića. Ta pobegne... k cesarju turskemu Bajazitu, ter ga prosi pomoči, obetaje mu velik davek („danak“). Zdaj nastanejo velike spletke. Dokler se turska vojska zbira pri Zvorniku, polasti se kralj ogrski nekaterih severnih krajev bosánskih. Zato stopi zdaj Ostoja na stran kralja Vladislava napoljskega, ko se je trgal ta s kraljem ogrskim za ogrsko krono.

Junaški vojvoda bosánski Hervoje, Hrvatić ali Hrvoja Vukčić pridobi z veliko vojsko Vladislavu večí del Dalmacije.

¹⁾ Čita se po raznih knjigah, da je bil Dabiša Tvrđkovemu stricu Miroslavu (nezakonski) sin, tedaj Kotromanić; bil je namreč ta Miroslav znanemu Stepanu [Kotromanu] 3. sin. V. Klaić sodi pa po pismu Tvrđka II. (18. avg. 1421), da morebiti [Dabiša] vendar ni bil Kotromanić („Obz.“ br. 107 t. l. — Pis.

²⁾ Mikl. „Monum. srb.“ str. 225. — Rački i. dr. trdili so dozdej, da je bil Stepan Ostoja kralju Dabiši sin; jako duhovito dokazuje pa V. Klaić (brez podpisa) v „Obz.“ br. 107. t. l. nasprotje, in da ni bil Ostoja nemara ni v rodu Kotromanićem. — Pis.

Ostoja ga obdari zato (1400) s „Hlivnom“ (Livno), a Vladislav [kro-
nan za kralja dalmatinskega v Zadru l. 1403] postavi ga Dalmaciji
in Hrvatski za svojega namestnika z naslovom: „vojvoda Splétski.“

Istega leta (1403) spré se Ostoja z Dubrovčani, in jim napové vojsko. — Dubrovčani premamijo pa na svojo stran mogočnega Hervoja, tedanjega najmogočnejšega velikaša bosanskega, (ki je bil menda pomogel Ostoji najbolj na prestol), ter ga pregovoré, da jim obeča (1404) pismo, namesto Ostoje razglasiti nekega Pavla Radišića za kralja bosanskega.

Začne se boj. Tačas prilomasti pa v Bosno **Tvrđko Tvrđković** s tursko vojsko, nadvlada svojega nasprotnika Ostojo, iztera iz Bosne ter sede **drugič** na prestol bosanski (1404).

Ostoja pa išče na žalost pribežališča in pomoči... tudi pri Turčinu, obetaje mu še več davka. — Ne gluši se Turčin ni zdaj.

Mahom se pomiri Tvrđković z Dubrovčani. Ker pa potegne tudi z Vladislavom napolskim, vojskovati mu se je s kraljem ogrskim, ki potolče Tvrđkovića pod Doborom (1408) ter vjame njega in 126 veljakov živih, izmed katerih je dal mnogim glave odsekati, ter pometati jih brez glav v Bosno; druge veljake pa odvede sabo v Budim s kraljem vred, ki ga pridrži pri sebi.

Mahom nato polasti se kraljevega prestola bosanskega s tursko pomočjo (1408) zopet **Stepan Ostoja**, ki se je bavil ondaj v Bobovcu, ter se bil ubranil ondi Tvrđkoviću že poprej. Dokler se je boril Hervoja z vojvodom humskim Sandaljem, (koji ga je dolžil skrivaj izdajstva), a zbog tega pritikanega mu izdajstva tudi s kraljem ogrskim (1410), ugajal je Ostoja temu.

Za te (druge) nemarne vlade njegove podvrgel si je turski cesar **Muhamed I.** južno ali „gornjo“ Bosno („superiorem Boznam“ vel „Verhbozanyam“) ter postavil tam za svojega namestnika ali „kralja“ nekega „Ikaća“ t. j. vojvodo Izaka. — Poklical je bil namreč v veliki sili Turka v deželo sebi na pomoč zoper kralja ogrskega samopridni Hervoja sam, ki je po tako žalostnih nasledkih... od žalosti umrl l. 1415.

Ali naposled se kralja Ostoje nemarno kraljevanje in razuzdano življenje pristudi Bošnjakom tako, da ga odstavijo ter posadé na kraljevi prestol njegovega sina **Stepana Ostojića** (1418).

Stari Ostoja beži... zopet k staremu „prijatelju“ Turčinu ter mu obeča, za pomoč plačevati še več davka na leto in dati mu sina **Radivoja** ¹⁾ v zastavo. Kako rad ga usliši **Muhamed**! Dá mu silno vojsko. — Zdaj pa nečejó imeti poprejšnji nasprotniki očetovi ni sina Ostojića za kralja, nego zopet Tvrđka II., Tvrđkovića, ki se je ondaj s kraljem ogrskim mudil na Nemškem (na cerkvenem zboru v Kostnicah, Konstanz).

¹⁾ Zakonskega sina temu kralju imenuje ga **Šimek** (Schimek 100, 110 in 118), ki je prenesel to zgodbo v leto 1408; „naravni deci“ kraljevi prišteva ga pa **V. Klaić** v „Obz.“ br. 107. t. l. — Pis.

Potem ko se vrne kralj Žiga s Tvrdkovičem domov, in otme vojvodi Izaku, (ki je obležal mrtev na bojišču), „gornjo Bosno“, dá Bosno zopet **Tvrdku II. Tvrdkoviču**, ki je prišel na ta način — po kratkem ali živem boju z mladim kraljem **Ostojičem** in z njegovo močno stranko — **tretjič** na kraljevi sedež še l. 1418.

Da ne bi bilo pa zopet kake nesrečne vojske, pregovoré in pomiré velikaši oba kralja tako, da bodeta kraljevala **oba skupaj (Tvrdko II. Tvrdkovič in Stepan Ostojič)** z jednako veljavo in častjó do smrti, vendar vsak v svojem predelu. To se je res tudi godilo brez kakega razpora med njima.

Umrl je bil na srečo stari **Ostoja** še l. 1418, vsekako pa pred 5. marcem 1419. To priča pismo, s kojim je njegov sin **Stepan Ostojič** potrdil Dubrovniku vse pravice in sloboščine, katere so mu bili podelili njegovi predniki.¹⁾

Očitna zmota je tedaj to, kar se čita po različnih starih in prenovih knjigah, da je umrl **Ostoja** l. 1435.

Po tem takem niso kraljevali ti „trije kralji“ nikdar „vsi trije skupaj do smrti“, nego samo **Tvrdko II.** pa **Stepan Ostojič**, (od l. 1418 do 1421), dokler ni tega pobrala smrt že l. 1421.

Nato ostane **Tvrdko II.** sam na kraljevem prestolu in zmore srečno **Ostojičevega** brata²⁾ **Radivoja**, ki se je hotel polastiti stola bosanskega s tursko pomočjo.

L. 1421 in 1422 ponovi tudi on staro (očetovo) trgovsko pogodbo z Mletčani, povrh pa sklene ž njimi bojno zavezo.

To ni po volji Turčinom, ki prideró zato v Bosno ter prisilijo **Tvrdkoviča** (1424), da jim mora odstopiti nekoliko mest in še več davka plačevati nego poprej.

Za poslednje dobe **Tvrdkove** ojača zopet bogomilstvo, zato ker so temu na roko hodili poglavitni velikaši.

Ker ni imel ni **Stepan Tvrdko II. Tvrdkovič** svojih otrók, zapustil je po smrti († 1443) vsled posebne pogodbe krono svojemu sestranu (sestriču) **Hermanu Celjskemu**, banu slavonskemu.

Ta pogodba pa ne obvelja, kajti po večini velikašev bogomilskih izvoljen je za kralja **Stepan Tomaž Ostojič**, bogomilec in pokojnega kralja **Stepana Ostoje** (starega) nezakonski sin.

Potem pa ko se je prevéril (1444), pozakoni ga papež **Evgenij IV.** mahom drugo leto ter spozna za pravega sina kraljevega. Hvalen je bil za to mladi kralj.

L. 1450 dá **Stepan Tomaž Ostojič** oglasiti vsem bogomilom, naj prestopijo k naši veri, ali se pa poberó iz dežele. — Prevéri se jih nato 2000, — ali preséli 20krat toliko v nóvo, od Bosne odcepljeno **Heregovino**. Ondi je vladal namreč tedaj poprejšnji

¹⁾ V tem pismu s cirilico pisanem 5. marca 1419 (Mikl. „Monum. serb.“ štev. 95, str. 282) imenuje namreč **Stepan Ostojič** svojega očeta „sveto počivavšago“, to je: v svetem [večnem] miru počivajočega. — Pis.

²⁾ Prim. predzadnjo opombo: 1) na str. 200. — Pis.

bogomilec in še vedno prijatelj bogomilom: **Stepan Vukčić** (**Kosača**), isti, koji se je bil po smrti strica Sandalja († 1435) kakor njegov naslednik ¹⁾ l. 1441 odcepil od Bosne, razprostranil o vednih bojih v Bosni za prestol svojo kneževino („zahumsko“) od Dubrovnika do Konjica, in od Dobrega polja do Novega pazara, ter si izprosil pozneje od cesarja Miroslava (Friderika IV.) k domačemu názovu („knez in véliki vojvoda bosánski“) še tuji naslov „herceg“, ²⁾ po kojem je dobila ime denašnja Hercegovina, kar sem ti pravil že „pod Mostarom.“

„Neodvisen“ je zdaj častilakomni **Stepan Vukčić** od Bosne, ki zato jako oslabi. Joj Bosni, pa i... odcepljeni Hercegovini! — „Sloga jači, nesloga tlači.“

Vpletaje gredoč **zgodovino hercegovsko**, naj ti povem, da se je l. 1451 **Stepan Kosača** vojskoval iz različnih uzrokov z Dubrovčani, kojim je pa pomagal kralj bosanski **Stepan Tomaž**. — „Pravijo“, da je bila med temi „različnimi uzroki“ . . . tudi neka lepa Nemka itd., — ali morebiti, da je to samo pripovedka, zato raje molčim. — Okoristijo se brž s to vojsko Mletčani (Benečani), ki razširijo svojo moč v Dalmaciji.

Zato novi prepiri med njimi in med kraljem bosánskimi, tako tudi med njimi in med **Vladislavom**, staršim sinom **Vukčičevim**

Pomiriti se mora **Stepan Vukčić** naposled (1452) z Dubrovčani (zato ker sta mu se grozila Turčini in kralj ogrski), vendar ne brez dobička.

Za teh sporov vzamejo Turki Carigrad (1453) in prilomastijo čez Srbijo tudi v Bosno. — Bili so sicer jako tepeni pod Belim gradom (1456); ali po nezlogi kristjanski ni imela ta slavna zmaga dovoljnih nasledkov.

Kralj **Stepan Tomaž** zavrača na vso moč Turčina od Bosne, ter se celó trudi, da bi se potegnile meje njegovemu kraljevstvu v Hrvatsko. — Ali po smrti kralja ogrskega **Vladislava** (1457) ostane zbog domačih sporov ogrskih — kralj bosánski proti Turčinu sám, ter je prisiljen plačevati mu davek („danak“), a pripoznati drugo leto i višo oblast „kralja Matijaža“ (Korvina), ki mu izroči Smederevo, naj ga brani Turkom. — **Tomaž**, (ki je bil sam preslab ter l. 1459 zahnan prosil Benečanov pomoči zoper Turke), prepusti zdaj Turčinu Smederevo za neke pokrajine srbske.

Gorka sta mu zato kralj **Matijaž** in **Stepan Vukčić**, ter ga zatožita papežu.

¹⁾ Imel je Sandalj Hranić Kosača, (ki je umrl brez odvetka), dva brata: **Vukca** pa **Vuka**: **Stepan Kosača** [ne Kozača] bil je sin Sandaljevemu staršemu bratu **Vukcu**, zato **Vukčić**. — Pis.

²⁾ Pisal se je nato: „herceg [vojvoda] svetoga Save“ itd. — Prvič čitamo ta novi naslov v pismenem spomeniku srb. l. 1449. Ondaj ni bil tedaj **Stepan Vukčić** več bogomilec. — Pis.

Zdobrovolji se **Stepan Tomaž** sicer s papežem; ali upade mu osamélemu srce takó, da ponudi (1460) svojo „kraljevino“ Benečanom, naj je branijo presilnemu Turčinu. — Zastonj; Benečani nečejo „trnove krone“ bosanske.

Ko je pa **Stepan Tomaž** nato na vojski zoper nevernega bana **Vukmana** na taboril na „Belajskem polji“, umorita ga brat **Radivoj** in nezakonski sin **Stepan Tomašević** po noči l. 1461. ¹⁾

Omahuje že bosansko kraljevstvo. — —

Da bi se maščevala za kralja, pokliče njegova žena („hercegu“ **Stepanu Vukčiču** hči) na pomoč „starega prijatelja bosanskega“ . . . Turčina, ki pa izmolze in popali vso ubogo Bosno. Kesá se zdaj nevedna kraljica; posreči se jej pa vendar, da odpravi „starega prijatelja“ za zdaj z veliko „mito“ iz dežele. —

Ker je bil **Stepana Tomaža** prvi zakonski sin umrl že pred očetom, zato pride zdaj (1461) na nesrečnega kralja prestol njegov nezakonski sin **Stepan Tomašević**, — sedmi in **poslednji kralj bosanski**.

Naj preskočim nekoliko nevažnejših zgodeb, ter pristopim mahom k najvažnejši.

Že po dveh letih (1463) napové turski cesar **Muhamed II.** **Stepanu Tomaševiću** vojsko obetaje v svojem razglasu Bošnjakom, (če se mu podajo iz lepa), da jim bode slobodno držati se svoje vere, in da jim ne bode treba plačevati davka („danka“).

Glej starega prijatelja v pravi podobi . . . zvite kače — pisanega gada!

V teh stiskah razpošlje nóvi kralj bosanski poslanca pomoči prosit na vse strani: k papežu, k ogrskemu kralju **Matijažu**, k Benečanom in k **Skenderbegu** v Albanijo.

Po ugodnih poročilih iz Rima in Benetek (Bečani podaré Bošnjakom mahom tudi nekoliko bojne priprave), pošlje **Tomašević** na pomlad svoje poslanca vendar še pred vojsko v Carigrad sultana prosit premirja „na 15 let“. Ker je pa **Muhamed II.** napravljaje se že na vojsko in na pot proti Drenopolju (Adrianopol), odpravil brez kakega odgovora, plane **Stepan Tomašević** iznenadi na Turčina ter mu otne **Šamac**.

Brez zamude odpravi zdaj **Muhamed** svojega poslanca k **Tomaševiću** tirjat ga za 25.000 zlatákov (cekinov) dolžnega davka.

Ukrati mu jih kralj. Da ne bi pa mislil Turčin, da nima „božjaka“ (beliča) pri hiši, odvede poslanca brez pomisleka v bogato blagajnico, da se uveri sam, koliko je ondi nakopičenega srebra in zlata, ter ga odpravi potem s predrznim odgovorom k sultanu nazaj.

Ves razkačen skoči sultan na noge in pridere že 14. junija 1463 pod grad „Bobovac“, tedanji sedež kraljem bosanskim sè

¹⁾ Srbohrv. „Tomaš“, zato tudi **Tomašević** (= **Tomažević**). — Pis.

svojimi krvoločnimi Turki, ki jih je bilo „kakor listja in trave“ (med nepreštetimi pešci 150.000 konjikov).

Ustraši se tolike množice kralj ter pobegne s kraljico in z „lepim“ stricem Radivojem v Jajce, izročivši Bobovca svojemu vojvodi Radaku, bogomilcu. Ta pa izda grad (trdnjavo) Turčinu za obečano obilno plačilo. Izplača ga pošteno Turčin (odseka mu glavo), — a nato za kraljem proti Jajcu. —

Kralj pa zdaj iz Jajca v bég ter se skrije v grad Ključ. Dokler kralj ondi počiva, pridrka velika množica turskih konjikov, ki so ga iskali, ter zvedó po izdajstvu, da je v gradu, ki ga zdaj naglo obstopijo. — Preda se kralj naposled — kdo bi verjel?! — „na vero“¹⁾ turskemu poveljniku, vezirju Mehmedu, koji ga je bil z lepimi besedami in z obljubo, da mu se ni treba bati za življenje, izvabil iz grada ter odvel proti Jajcu k sultanu, ki pa ne mara Mehmedove obljube, nego dá odsekati glavo kralju in njegovemu malopridnemu stricu Radivoju.²⁾ (Pobegnila je bila sirota kraljica Marija z obilnim imetkom že prej srečno iz Ključa k banu hrvatskemu Pavlu, ter si rešila vsaj življenje.) —

Tako žalostno je že tretje leto dokraljeval nesrečnega očeta nesrečni sin, **Stepan Tomašević, poslednji kralj bosánski** a **Bosna prišla pod turski jarem l. 1463.**

Strašno začne zdaj gospodariti po Bosni krvoločni Turčin. Odsekati dá glave še mnogim drugim: vojvodom, knezom in velikašem bosánskimi, kateri se niso hoteli poturčiti.

Predno je sultan dal končati poslednjega kralja bosánskega, prisilil ga je bil podpisati razpise vsem poveljnikom po trdnjavah, naj se podádó sultanu dragovoljno „na vero“.

Na ta način dobí zvita kača turska več od 70 trdnjav v roke bez kaplje krvi; druge vzame po sili, ter se polasti *Bosne* do *Vrbasa*,³⁾ — tudi *Raše* (Rascien), ki jo pa dodeli Rumeliji.

Bosna ponosna, Bosna zlata, kako strašno zvršil se je nad tabo pregovor: „Sloga jači, nesloga tlači!“

Doživel je nesrečnega dne, ko je padla „Bosna ponosna“, óni mož, ki je bil razdora kriv, in držal v svoji slepoti križem roke, ko se je valil že proti Bosni krščanskega imena stari „vrag“ (sovražnik).

Pregledal je zaslepljeni mož stoprav ondaj, ko je pridrla turska drhal iz premagane Bosne mahom tudi v Hercegovino, on pa moral bežati iz nje v strahu, da se ne bi pripetilo i njemu kaj takega, kakor Stepanu Tomaševiću. —

Hrabrost hercegovska ubrani Turčinu, da se ne more polastiti še vse Hercegovine; vendar jej naloži odhajaje obilen davek.

¹⁾ „Auf Treue und Glauben“. Prim. pri Vuku 65. — Pis.

²⁾ Prim. „Pam. janczara“ [Srba Mihala Konštantinovića], česki prevod izdal A. Aujezdský (čit. Oujezdský), v Litomyšli l. 1565 in 1581. — Pis.

³⁾ Šimek 155. — Pis.

Vrne se **Stepan** zopet v Hercegovino; ali ni bil v njej več sam svoj gospodar. Prežene sicer nato turske posadke iz več trdnjav, ali ne more jih iz vsch. Ostane jim v rokah i njegova „stolica“ — grad **Blagaj**.

Že **20.** leto po padcu kraljevstva bosanskega (1483) **podjarmi Turčin** tudi **Hercegovino**, ki je bila nato združena kakor „sandžak“ z **Bosno** ... pod jednim deželnim poglavarjem, „vezirjem bosanskim.“

Godilo se je zdaj Hercegovini tako, kakor nesrečni Bosni že **20 let** poprej.

Naj se ozrem še enkrat na to prežalostno dobo!

13. pismo.

Vsi mladeniči bosanski, kateri so mogli puško nositi, morali so mahom prvo leto (1463) pod puško. Tako nabere **Turčin** 30.000 mladih Bošnjakov, „novih vojščakov“ (= „janičarjev“).

Kodar se valí turska drhal, pali, pleni (ropa) in morí na vso moč; 200.000 ljudi — možkih, ženskih in otrok vzame pa **Muhamed II.** sabo na **Tursko** v sužnost.

Stopram zdaj (v jesen 1463) prebudí se ogrski kralj **Matijaž** in otme **Turčinu** brez malega vso **Bosno**. — Pomagal mu je tudi skesani (?) **Stepan Vukčić**, ter pripomogel s hrabrim krdelom hercegovskim največ, da je kralj **Matijaž** **Turkom** na naglem preotel **Jajce**.¹⁾ Pomagal je **Vukčić** **Ogrom** srečno i drugo leto (1464), ko prideró **Turki** zopet v **Bosno**, ter si hočejo **Jajce** prisvojiti na novo.

Ko pa začnó potem ne samo **Turki**, nego i **Benečani** lastiti se njegovega sveta, a kralj **Matijaž** neče njemu zdaj priti na pomoč niti za obečane lepe novce, nego počne kesneje po sili grabiti i on hercegovske kraje sebi, — prisiljen je bil **Stepan Vukčić** v tolikih stiskah podvojiti davek ... **Turčinu**, naj bi ga ta oslobodil bližnjih „prijateljev“. — **Turčinu** voda na mlin. —

Pustiva zdaj na miru ubogega „hercega“, ki je v velikih skrbéh za prihodnje in poslednje dni. — Res ni „sklenil“ v svoji nóvi „stolici“ v **Mostaru**, nego po velikih nadlogah — ves po bit v **Novem (Novi) l. 1466**.

Starša sina **Vladislav** pa **Vladko** razdelila sta **Hercegovino** iz lepa med-se in vladala vsak v svoji polovici iz prvine z materjo (mačuh) **Cecilijo**. Ali prešteti so jima dnevi! — Najmlajega sina (**Stepana**) vzel je bil pa že l. 1463 **Muhamed II.** sabo v **Carigrad** ter ga poturčil na ime **Ahmet**, kar že veš. Znan je po nazovu **Ahmet-beg** in „beglerbeg“ rumélski.

Kaj se godi tačas v **Bosni**? —

Rujeta se za-njo kakor silna zmaja turski cesar **Muhamed II.** pa ogrsko-hrvatski kralj **Matijaž**. Ugodna je sreča s početka kralju **Matijažu**.

¹⁾ Prim. Ljub. „Ogled.“ I.; 267) — Pis.

Že prvo leto preotel je bil Turku z Vukčičevo pomočjo Jajce in povrh še mnogo drugih trdnjav, — velik del Bosne.

(Pridružena je zdaj preoteta Bosna Hrvatski). — Tudi drugo leto (1464) našel je kralj Matija ž Muhameda, ki je primahal z novo veliko vojsko v Bosno do Jajca, ter ga zapodil prek meje.

Še večkrat po Matijaževi smrti († 1490) pridrli so Turki do Jajca ter hoteli (l. 1500, 1515, 1519 in 1524) po sili polastiti se te pglavitne trdnjave bosanske; ali pobiti in preterani so po strahovitih bojih vselej.

V zmagovitem boju l. 1500 poslavlili so se seosebno hrvatski junaki: Karlovič, Frankopan, Zrinski in Korvin, ban hrvatski. V teh slovečih vojskah pridobljen je bil zopet veči del otete Bosne.

Ali leto dni po nesrečni bitvi Mohački, v koji je bil mogočni Sulejman l. 1526 potolkel mladega ogrsko-hrvatskega kralja Ludovika II, prišlo je Turčinu v roke tudi Jajce, a ž njim vred naglo vsa Bosna s tursko Hrvatsko vred. Hercegovino podjarmil je bil povse že poprej (1483) Mahomedov sin Bajazit II. ter izgnal oba Vukčičeva naslednika iz dežele.

Združena je zdaj (1527) Hercegovina zopet z vso Bosno, v jedno deželo, ali žalibog! . . . pod turskim jarmom.

Začenja se doba turskega gospodarstva, — doba „tuge i žalosti.“

V strahu, da ne bi izgubili svojega imetka, svojih pravic in sloboščin, poturčijo se najprej plemenitaši bosanski, a za njimi tudi mnogi preprosti ljudje samo zato, da bi se rešili strašnega preganjanja, zajedno pa udeležili tudi večih pravic.

Poturčijo se bogomili sóseb zato, da bi se . . . maščevali nad kristjani; kajti tako kakor pravi Turki tlačijo zdaj óne kristjane, kateri niso hoteli zatajiti svoje vere. Tako neusmiljeno tlačí in preganja kristjanske brate tudi novi poturčeni zárod.

Kristjani ne smejo imeti ni kosca svojega sveta; hlapčevati morajo Turkom in poturčenjakom kakor „nema živina“. Res jim zdenejo Turki [ime] „raja“ (čreda), ki ni imela nikakih pravic razen pravice . . . plačevati od vsake možke glave „harač“ ali po naše „glavnico“. S časom naraste davkov na kupe. Turčin odira in preganja „rajo“, da je strah.

Sto in sto kristjanskih rodovin, katere se nečejo poturčiti, beži in uskoči iz Bosne in Hercegovine v Črno goro, Dalmacijo, Slavonijo in Hrvatsko k najbližim bratom po rodu. Mnogo teh „uskokov“ moralo je pozneje iz Hrvatske (od Senja) preseliti se celó v kranjsko deželo, kjer jim je Ferdinand I. (1530—1541) odkazal selišča v Metliški okolici: v Žumberku, Kostelu itd. brez kakega davka proti temu, da morajo biti vedno pripravljeni iti na Turčina.

Iz ónih krajev, po katerih so stanovali taki „uskoki“, napravila je naša vlada s časom ob turski meji tako imenovano „vojaško krajino“ (mejo), ki je bila ondaj zoper Turka, ki so pohaj-

jali (vgnezdivši se po nesrečni bitvi Mohački v velik del kraljevstva ogrskega in v vso potlačeno Bosno) sosedne dežele še mnogo silneje nego prej, ¹⁾ ter prislomastili državi avstrijski dvakrat (1529 in 1683) do osrčja in celo do srca — do „Dunajskega mesta,“ ki so ga oblegali obakrat, a drugi krat — malo, da ga niso dobili v pest.

Kdo vé, ne bi li nosili Dunajčani pod tursko oblastjo še dan denes... „turskih hlač“, da jim ni prišel l. 1683 na pomoč hrabri kralj poljski Jan (Ivan) Šobieski, ki je Turke še za časa strašno zmlatil ter zapodil prek ogrske meje nazaj.

Toliko bolj razsaja Turčin nato po bližnjih deželah avstrijskih (po Slavoniji in Hrvatski), tako tudi po Črni gori (zlasti l. 1687); po podjarmljeni Bosni, Hercegovini, Srbiji, Bolgarski, pa tlači, góli in dere uboge kristjane dan za dnevom huje.

Že po prvem turskem obleganju Dunajskega mesta sklenili so bili v Rimu (1538) papež Pavel III, cesar Karol V., kralj Ferdinand I. in Benečani med sabo tako imenovano „sveto zvezo“ („ligo“) v ta namen, da bi zapodili Turka iz vseh evropskih krajev.

Ko se pa razdere zaveza, spomni se nesrečnih kristjanov tudi ruski car Ivan IV., ter odpravi svoje poslanca pod vodstvom nadškofa („metropolita“) Gregorja z napótkom, kako bi se trebalo združiti za na vojsko „s krvoločnim turskim psom“. —

Pripoveduje nam zgodopisje še o več drugih takih „lepih namenih“, — ali na nesrečo — ostali so iz različnih uzrokov jalovi vsi do l. 1688.

Tega leta pride ubogim turskim kristjanom na pomoč vojvoda Badenski Ludovik, otme Beli grad ter posede (s pomočjo velike množice odraslih možkih, ki so se pridruževali cesarskim vojščakom), naglo tudi velik del Bosne ter potolče Turke pri Tuzli, ban hrvatski Drašković pa drugo leto strahovito pri Kostajnici.

Pod vodstvom patriarha Crnojevića preselilo se je še istega leta 1689 (in l. 1690) iz tedanje Raše prek Bosne kakih 40.000 srbskih rodovin v Slavonijo (v Požeško županijo), v Srem, Bačko, Banat (Temiški) itd. Spremljali so jih cesarski vojščaki.

Tudi novim podložnikom bosánskimi hodi potém cesar Leopold I. jako na roko ter veleva svojim vojvodom v posebnem pismenem napótku, naj ravnajo ž njimi priljudno in gledé vére nepristransko. — Tega modrega napótku ni se pa na žalost držal neki vojvoda, ter razdraži sè svojim nespametnim ravnanjem „rajo“ bosánsko tako, da je nato Turkom celó pomagala poditi cesarske iz dežele.

¹⁾ V štajersko deželo pridrli so prvič l. 1396 do Ptuja (Kremp. 126), v kranjsko pa l. 1408 do Metlike, l. 1472 „obiskali“ so prvič bélo Ljubljano. Vsega vkup prirušili so v naše kraje nad 36 krat. Kako junaški so se bojevali ž njimi Slovenci, to vemo iz ustnega in pismenega poročila. Glej Valvaz. XV. knj., str. 398 i. d. — Pis.

Več let trpela je vojska, dokler ne zmore slavni Evgenij Savojski Turka 11. sept. 1697 pri Senti (Zenta). — Nato dere naglo v Bosno in pridere zmagovito že 23. oktobra do Sarajeva, ki ga dobi mahom v pest ter dá zbog izdajškega ravnanja turskega plemeniti in zažgati.

Vračaje se že 25. oktobra iz Bosne, vzel je „blagi vitez“ sabo spotoma 40.000 kristjanov v Slavonijo. Ali ko sklenejo l. 1699 v Karlovcih (Karlowitz) mir, prisodijo Bosno — žalibog! — zopet Turčinu.

Sultan Ahmet III. prelomi l. 1716 sam ta mir ter napové ogrsko-hrvatskemu kralju (cesarju Karolu VI.) zopet vojsko, — zajedno pa tudi Benečanom, ki se združijo s cesarjem.

Hrabri in „blagi vitez“ poseka Turke pri Petrovaradinu (1716) in pri Belem gradu (16. avg. 1717), ter se polasti tudi „turske Hrvatske“ in severne Bosne. Vojvoda benečanski Mocenigo vdere tačas v Hercegovino do Mostara ter mu upepelj predmestja.

Po pogodbi Požarevački (Passarovitz 1718) pridobi Avstrija razen več drugega tudi Beligrad in kos Bosne onkraj Une in Save. Ali ko sel. 1737 (léto po smrti Evgenijevi) vname nova vojska med Turčinom in Avstrijo, izgubi ta zopet óni kos Bosne, pa tudi Beligrad (1739).

Ne dá se popisati, kako strašno so divljali Turki ter preganjali in mučili uboge kristjane v Srbiji, Bosni in Hercegovini, in njihove duhovne.

Zatirati začne zdaj turska vlada zlasti narodne škofe ali vladike in patriarhe, ter postavlja na njihovo mesto tako imenovane „fanarjote“, ¹⁾ neizrečno velike lakomnike in samopašnike, ki so svoje „ovčice“ drli še mnogo bolj, nego kakšen turski paša, beg ali aga.

Prehudo trpljenje siromakov kristjanov bosánskih, ki so vedno ječali pod turskim jarmom, ni moglo neznano ostati sosedni vladi avstrijski.

Cesar Jožef II. pogovori se z rusko cesarico Katarino, kako bi se dalo zatreti tursko gospodarstvo v Evropi na veke, in zastran deleža njenega in svojega.

Privoli mahom Katarina in napové prva Turčinu vojsko (1787), a drugo leto i cesar Jožef.

Pridruži se jima vladika črnogorski Peter Petrović I. sè svojimi slobodoljubnimi „sokoli“, ki so se že tolikokrat srečno merili s Turčinom.

Skrbelo se je tudi za to, da vstanejo zoper tursko vlado sosedi Hercegovci in Albanci.

Iz prvine bila je vojska srečna. Slavni Lavdon prekorači Uno, ter pobije Turke pri Dubici in pri Novem 26. avg. in 3. okt.

¹⁾ Tako pravijo grškim, večidel bogatim rodovinom Carigradskim.
— Pis.

1788, otme drugo leto Gradiško, dere dalje po Bosni proti njeni sredini, in vzame nato Turkom tudi Beligrad in Smederevo (Semendria). — L. 1789 zmlatil je zmagoviti vojvoda Turke še večkrat; ali 20. febr. 1790 pokosi cesarja Jožefa II. nemila smrt, ter preseka na mah i vojsko, a ubogim kristijanom pod turskim jarmom vso nado.

Njegov naslednik Leopold II. pomiri se s Turki že 4. avg. 1791 v Svištovu (Sistov) in jim odstopi zopet vse, kar jim je bilo vzetega v Bosni. — Celó Črna gora, koja je že večkrat otresla bila turski jarem, prisojena je zdaj razločno najhujemu sovražniku Turčinu. — —

Junaški Črnogorci pa potolčejo tursko vojsko sami že l. 1796 v Spužu, a potem drugič „do noge“¹⁾ v Krusi, (kjer je obležal glavni turski poveljnik Mahmud Bušatlija in 26 drugih poveljnikov ž njim), ter starejo na ta črnogorski način Turku poprejšnjo moč tako, da ves obnemore. Od te dobe pripoznavale so „velevlasti“ — vsaj na tihem — *Črne gore samostalnost*.

Brez kakega uspeha pa teklo je toliko krvi za ubogo Bosno, ki ječi zopet pod turskim jarmom, a ne more si pomoči sama, kakor so si hrabri Črnogorci, koje jači ne samo lega, nego i jedna vera. Bošnjaki so pa bili razcepljeni že zdavna na trojo vero.

„Sloga jači, nesloga tlači“.

Nastane mračna doba. — —

Kar se zasveti l. 1804 svetla zvezda. Vzdigne se v Srbiji, (koi se je godilo tako zlo kakor Bosni), nad krvoločnega Turčina najprej junak Črni Jurij (Kara-Djordje). In ko dobí l. 1806 v roke Beli grad, a drugo leto i Sabac, — spomni se vrli mož tudi bratov Bošnjakov, ter lomasti predrzno po Bosni dalje . . . proti Črni gori, da bi se združil ž njenimi junaskimi sinovi. — Predno pa doseže ta namenu, vrniti se mora v Srbijo zbog nesrečne „nesloge“ med srbskimi vojvodi.

Drugič zasuče Črni Jurij meč za rusko - turske vojske (l. 1809) za slobodo srbsko; drugič hoče dovršiti svoj namèn ter združiti se s Črnogorci, da bi se oslobodila tudi Bosna. Črni Jurij pride z junaškimi, za slobodo gorečimi Srbi srečno do Sjenice, oklesti Turke in koraka zmagovito proti Novemu pazaru, oblega Priepolje in pridere celó do Drobnjakov.

Svita že Bosni in Hercegovini zora slobode zlate; — pri tej priči raznese se žalostna novica, da se morajo Srbi na bolgarski strani umikati Turkom. Popustiti je Črnemu Jurju vse in hitéti na novo Srbiji na pomoč. —

Tako je Bošnjakom in Hercegovcem dvakrat splavala po vodi vesela nada, da se iznebé pretežkega turskega jarma. —

Hitéti je zdaj i meni — proti koncu.

¹⁾ Nemeec veli „auf's Haupt“, a Srb „do noge“. — Pis.

Ker niso mogli tega pretežkega bremena nositi več ni drugi kristjani pod tursko oblastjo, začno vstajati zaporedoma zoper obnega sovražnika.

Med njimi so zopet junaški Srbi, ki si priboré (potém ko je moral Črni Jurij l. 1813 pobegniti iz dežele) l. 1815 pod vodstvom hrabrega Miloša Obrenovića slobodo in samostalnost — vsaj na pol, namreč proti temu, da so morali plačevati Turčinu na leto 20.000 zlatákov davka („danka“), in da so ostale v nekaterih srbskih trdnjavah (zlasti v Belem gradu) še turske posadke.

L. 1821 zagrabijo za orožje tudi Grki in Bolgari, ki jim pomagajo, — ali brez uspeha. —

Nastaja znamenitna doba. Do zdaj upirali so se turski vladi samo kristjanski podložniki. L. 1821 začno se pa upirati tudi turski mogočniki „spahije“ in „begi“ bosánski. — V jedni noči dá vezir Djela din-paša (poprejšnji derviš) tridesetim takim mogočnikom odsekati glave. Tako se zgodí tudi mnogim drugim — privržencem njihovim; mnogo jih mora bežati iz dežele. (Nič zlega ne pripeti se o tej priliki „raji“, itako dosti nesrečni.)

Pa to ni bila senca temu, kar se je godilo med letom 1826 in 1832.

Potém ko je bil namreč trmoglaví sultan Mahmud II. dal v Carigradu pokončati janičarje, razpošlje po vseh svojih deželah razglase („fermane“) z novimi vodili, katerih se kani prihodnjič držati za svoje vlade.

Strašan vihar napravijo te novotarije po vsi Bosni, zlasti v Sarajevu in v Krajini. Pobegniti mora sultanov namestnik Hadži Mustafa ali Mustaj iz Sarajeva.

L. 1827 pride v Bosno Abduraman-paša, ki dá po zvijači ugonobiti poveljnike janičarske, in pomoriti nato tudi vse druge upornike. — Dve leti potem zapodé vstajniki (poturčeni Bošnjaki) i njega, ter si izberó za vezirja Huseina ali Useina, „kapetana iz Gradašca“, — pravijo mu tudi „zmaj bosánski,“ ki je vodil poturčence „na carevo vojsko.“

Mislil je namreč „pobožni“ mož, poturčenih roditeljev sin, ki se je držal trdno podedovane turske vere, da izpodkápa Mahmud sè svojimi novotarijami „prerokovo vero“ in muhamedanstvo sploh, zato ker je bil ukazal i to, da morajo vojščaki redne turske vojske („nizam“) nositi evropsko-vojaško opravo, a na glavi „fes“ namesto „čalme“. Po tém sodi pa mož nadalje, da hoče Mahmud kristjanom podeliti več pravic in sloboščin. (Kako se je motil!)

To dopoveduje in dopové tudi svojim prijateljem in znancem.

Po téh zvedó in verjamejo stvar mnogi drugi — s časom vsi poturčeni Bošnjaki, koji si priljubijo svojega vodnika „Usein-kape-

tana“ tako, da ga postavijo — kar že vemo — sami ob sebi na mesto pregnanega vezirja.

Dvakrat (l. 1830 in 1831) vodil je „zmaj bosánski“ po 35.000 do 50.000 poturčenjakov „na carevo vojsko“ t. j. proti Carigradu s tem namenom, da bi odstavil nevérnega („djaurskega“) sultana Mahmuda. Pridružil se je obakrat Useinu i Mustaj-paša Skadrski z obilno množico Albancev. Zmogla sta na več mestih in oplenila vso Bolgarsko; ali v sotéski pri Babuni potolče drugo leto Rešid-paša z redno vojsko združene Bošnjake in Albance. Vendar upora ni še konec.

Naposled pa mora Usein pred Rešidom bežati in pobegne v Slavonijo. — Zadušen je vstanek poturčenih Bošnjakov: begov, kapitanov in prostakov.

Mogočni *Ali-aga Rizvanbegović* iz Stolca pa dobí od sultana (zato, ker se ni hotel pridružiti v tem vstanku drugim begom, nego je pomagal Rešidu), za plačilo vezirstvo v Hercegovini in oblast nad 14 „nahijami“, ki so bile nalašč odcepljene od Bosne. (Tako je *Hercegovina* bila oddružena zopet od *Bosne* l. 1832).

Po tem nesrečnem vstanku — da preskočim dva ali tri druge manje — oslabí prvič moč mogočnim begom; — drugič pa l. 1850—1851. Izpodrezal jim je ondaj peruti znani poturčenec Omer-paša (Latas). Ker so se bili namreč l. 1849 uprli pre naredbam novega sultana Abdul-Medžida ¹⁾ pošlje ta na-nje svojega preljubega Omera, ki jih zmore v vseh bojih (1850) ter jim pristriže potém (1851) jako poprejšnje pravice in sloboščine, z ónimi vred, katere so si bili prisvojili s časom sami ob sebi po krivici.

Tega leta (1851) pricépi mogočni Omer-paša *Hercegovino* na novo *Bosni*, ²⁾ po tem ko je bil neusmiljeni vezir hercegovski *Ali-Rizvanbegović* v Omerovem taboru ustreljen, zato ker se je ustavljal zdaj njegovim naredbam tudi on.

Vendar ostane jalova nada ubogim kristjanom, ker je ostal „hati-šerif“ s „tanzimatom“ vred... samo na papirju; dosti so pa trpeli za teh krvavih bojov med poturčenjaki in sultanovo vlado. —

¹⁾ Že prvo leto svoje vlade (1839) izdal je bil Abdul Medžid tako imenovani „hati-šerif“ (blaženo pismo) t. j. glavni zakon z „ravnopravnostjo vs em svojim podložnikom“, l. 1844 pa „tanzimat“ t. j. [posebne] ukaze, kristjanom ugodne. Odpravljena je bila tlaka („begluk“) a uvedena *tretjina* itd. — Pis.

²⁾ Juk.-Kov. str. 11. — Vnovič oddeljena pozneje, bila je Hercegovina l. 1865 zopet prideljena Bosni, l. 1876 pa na novo ločena. Pis.

Ne zdi li se ti čudno, da so se novim, kristjanom nekoliko ugodnejšim preuredbam, upirali sami poturčenci — Slovani, a ne pravi Turki? — Res je tedaj, da je „poturica“ huji od Turčina.

Tudi Omer-paša storil je nehoté to, kar je storil kristjanom ugodnega s tem, da je zmanjšal moč upornim begom in kapitanom (agam); kajti potém, ko ga je bil Hajredin-paša očrnil v Carigradu, da hodi kristjanom na roko, začne poturčeni Omer kristjane preganjati ter jemati jim orožje, samo da bi se iznebil tega suma. Zapreti je dal v Sarajevu — kar že vemo — tudi svojega poprejšnjega tajnika, slovečega frančiškana Jukića. — —

Vendar mora Bosno zapustiti, a na njegovo mesto — za ve zirja bosánskega — pride njegov sovražnik Hajredin. —

Naglo menjajo se poglavarji bosánski, — nasprotniki kristjanski.

Hvalijo jedinega Huršid-Mehmeda, ki je bil tudi kristjanom pravičen in jim dovolil celó cérkve zidati po Bosni (1853—1856). Ali to menda ni bilo po volji turski vladi; kajti, ko bi l. 1856 trebal bilo zvršiti tako imenovani „hati-humajün“ t. j. preblaženo pismo, (s kojim je bil vsled „moranja“ drugih velevlasti evropskih po miru Parižkem istega leta odpravljen „harač“), — prestavi sultan poštenega Huršid-Mehmeda naglo v Tesalijo, a na njegovo mesto pride (1857) zagrizeni Turčin Mehmed Rešid.

Za njegove dobe vrší se zopet stara krvoločnost turska, — godé se strašno velike krivice kristjanom.

Še gorši je njegov naslednik Kjanipasha. Ta preganja revne kristjane tako, da jih pobegne mnogo iz dežele in prihajajo celó do našega cesarja — prosit ga pomoči.

Naša vlada začne posredovati brez zamude. Turska vlada odpravi v Bosno mahom dva poverjenika... „preiskovat“; po preiskovanju pa ostane po turski navadi zopet — vse pri starem.

Ali struna prenapeta počí. Skoči na noge... zmaj hercegovski, Luka Vukalović (1861), in skliče hrabre Hercegovce „na orožje“; kajti uvidel je prebrisaní mož, da ni gluhega oreha vredna nijedna pismena „trdnjava“ turska, naj se imenuje „hati-šerif“, „hati-humajün“, „tanzimát“, ali kakor koli si bodi.

Vem, da pametiš še dobro, kako junaški se je bojeval z Omerom Latasom, kako je tega večkrat potolkel v krvavih bojih, — in kako žalostno se je iztekel i ta upor! — Zato nečem na drobno pogrevati... veselih zгодeb, a žalostnih nasledkov.

Iz istega uzroka naj molčím tudi o drugih nesrečnih vstankih bosánskih ter vzamem v misel šamo še óni srečni trenotek, ko se je raznetil iz „iskrice hercegovske“ léta 1875 blagega spomina tolik plamen, da se je zabliskalo po vsi „zaspani“ Evropi, ki se predrami zdaj iz svojega predolgega dremeža, — plamen, ki je

dal tudi drugim bratom jugoslovanskim pod višjo oblastjo tursko znamenje, da je čas vstajati ter osloboditi se sê združeno močjo povse turskega jarma.

Živo pomnimo še vsi, kako je po srečnih bojih črnogorskih a nesrečnih bojih in praskah srbskih in bosánskih l. 1876, drugo leto termoglavemu Turčinu vojsko napovedal mogočni Rus, in ga po trdovratnem uporu naposled (l. 1878) vrgel strašno ob tla, ter mu potrl preveliko moč, in kako je bila Bosna - Hercegovina še istega leta rešena turskega jarma, ki je žuljil „rajo“ 400 let.

Kdo izmed nas ne želi iz vsega srca, da bi se ubogim, tako davno zatiranim kristjanom pod novo vlado skoro izpolnile — če tudi ne vse, — a vsaj poglavitne želje!

Iztočne poslovice.

Nabral Jos. Charpentier.

Kakor narodne pesmi, takó so narodne poslovice zrcalo zdravega narodnega mišljenja in v njih se najživejše kaže narodov značaj in njega modrost, zategadelj imajo veliko ceno ne le v učenjaških krogih, nego tudi vsak naobraženec si rad naslaja z njimi svoje srcé ter bistri svoj um, čudeč se neovrznim resnicam v preprosti obliki. Uže Shakespeare je dobro vedel, kakšno vrednost imajo poslovice, zató jih je mnogo uplél v svoje nesmrtné drame, in vsak čitatelj „Don Quixota“ zná, da je Cervantes natovóril Sancho Panzi malo ne vse špánske narodne poslovice, katere radodarno usíplje okolo sebe pri vsaki prilíki. Inače niso delali francoski, italijanski in nemški pisatelji, med katerimi je zvlásti mojster Goethe bil vélik prijatelj kakor narodnemu pesništvu, tudi temu oddelku národnih dušnih proizvodov.

Morebiti ne bode „Matičinega letopisa“ dragim čitalcem neljubo, ako se jim tú podadé nekatere zanimive turske poslovice, ki sem jih nabral iz H. F. Fleischerjeve slovnice turskega jezika. *)

V novejšem času, ko je zaradi zgodovinsko pomembnih dogodkov vsa Evropa obračala svojo pozornost na iztok in se je z nova mnogo govorilo in pisalo o národu osmanskem, smé se upati, da tá oskromna zbirka turskega narodnega modrstva izrekov obrne náse tudi prijaznjívo pozornost tega ali onega Slovena, in to je naméra naslednjim vrstam. Naj bi jo doségle! —

1. O menih, o derviš! z novci prideš po vsi zemlji.
2. Pes laje, a karavana gré svojim pótem.
3. Ocet, podarjen, je slajši od medú, katerega kupiš.
4. Čemú bi vodník bil njemu, ki mesto pozná?
5. Kdor hoče rožo, vzeti mu je tudi trnje.
6. Poljubljay rôko, katere ti ni móci odsékati.

*) Wien, 1853. Verlag der Buchhandlung Albert A. Wenedikt.

7. Moder sovražnik ti je koristnejši od bedastega prijatelja.
8. Pritlikovci naj bodo pokorni velikanom.
9. Dežju smo se unikalí, a prišli smo na točo.
10. Žrtvíjmo bradó, da ótmemo glavó.
11. Kdor dela zló, zadenó ga njega posledice.
12. Kdor išče prijatelja brez slabosti, ne bode našel prijateljev.
13. Človek je zrcalo človeku.
14. Ne, da dolgo živímo, ampak, da mnogo vidímo, s tem se česa naučímo.
15. Roža poganja iz trnja, trn iz rože.
16. Kadar je mačka od doma, povzdignejo miši glavé.
17. Na konjskem sejmu se vprašuje po starosti. *)
18. Prodáti mi hočeš vrána za slavca.
19. Služiti mlademu princu in iskrega konja snažiti, sta dve zelo težki opravili.
20. Istina je gorjupa.
21. Kdor je oddaljen očém, je še bolj oddaljen srcu (izpred oči, iz misli).
22. Odprimo očí, da nam jih ne odpró drugi.
23. Če nemamo zlatá in srebrá, ohranimo si čast.
24. Lisjaka ne ukaniš.
25. Naša dejanja naj se ujemajo z besedami našimi.
26. Kdor hoče živeti v míru, biti mu je gluhemu, slepemu in némemu.
27. Daríla, ki tí ni po volji, ne jémli.
28. Ne hodi v ogenj, da bi se óguil dimu.
29. Vse, kar podariš, odneseš seboj (tíja na óni svet).
30. Kdor ubožcu daruje, Bogu posojuje.
31. Bedák ima srcé na jezici, modriján jezik v srci.
32. Ako hočeš živeti v pokoji, brzdaj svoje strasti.
33. Mirna beseda izvabi celó kačo iz svojega zakotja.
34. Smrt je tešilo ubožcu.
35. Umremo, kakor smo živéli.
36. Kdor mnogo začénja, malo izvrši.
37. Jezik ukončava več ljudi, nego meč.
38. Sédaj narobe, a govóri prav.
39. Ako si srečen, prihaje sreča k tebi iz daljne Arabije; ako si nesrečen, odbeží ti z roba ústen.
40. Potrpljívost je ključ do veselja.
41. Današnje jajce je boljše od jutršnje kokoši.
42. Misli si, da je tvoj sovražnik slon, ako tudi ni večji od mravlje.
43. Kdor ne umeje ubogati, ne bode nikdar umel zapovedovati.
44. Goré se ne snidó, a snidó se ljudjé.
45. Ako se usodi poljubi, bistrovídec oslepí.
46. Pošten človek ostaje pošten, dôkler ga ne stiska siromaštvo, (t. j. siromaštvo in poštenost se redko nahajeta združena).

*) Na iztoku ni obično, barati koga o starosti.

47. Ne tisti, kdor jih uživa, ampak tisti, ki jih plačuje, pozná stvari ceno.
48. Ženska je sreča ali nesreča dômu.
49. Izguba je sestra dobičku.
50. Malo novcev, malo tóžeb.
51. Kdor mnogo vé, se često moti.
52. Ne zaúpaj obljubam velikásev, pokojnemu morju, jasnemu dnevu, čilosti svojega konja, niti ne besedam ženskim.
53. Kdor bi objokoval ves svet, izjokal bi si očí.
54. Ni je nepotrebnejše stvari, nego so svéti bedaku in mřlo Indijanu, (da se belo opére).
55. Pridemo, ako hočemo, odidemo, kadar nam je móči.
56. Bolje te poučuje živa beseda, nego zaprašene knjige.
57. Človek ima častí, kolikor si je pridobí.
58. Kdor ni užil žalosti, ne vé ceniti veselja.
59. Daj glavó, a skrivnosti nikdar ne izdaj.
60. Rane, katere zadá nož, se zacelijo, a ne zacelijo se rane, katere je usékal jezik.
61. Jedino tá je mož, ki mu je obljuba sveta.
62. Zjutraj vstajaj in na večer hodi spat, (t. j. delaj vse ob pravem času).
63. Krí se ne izmřje s krvijó, ampak z vodó.
64. Smrt je črn velblod, kateri pokléka pred vsake duri.
65. Ako vidiš slepca, zapri očí.
66. Zaljublencu niti v Bagdad ni predolg pot.
67. Vsako drevó razprostéra senco.
68. Vsakemu prazniku je z večera konec.
69. Služabnik sem njemu, ki me spoštuje, sultan ónemu, ki me zaničuje.
70. Tisoč prijateljev nam je premalo, jeden sovražnik odveč.
71. Kdor malenkosti ne izpoznavá, ne izpoznavá velikosti.
72. Ako zapovedujeta dva brodárja, potopí se ladija.
73. Tudi kámenček lehkó rani glavó.
74. Kdor hitro hodi, se skóro vtrudi.
75. Kdor je prorok resnici, poženó ga iz mesta.
76. Otroka, ki ne véka, mati ne podojí.
77. Jej in pij s svojim prijateljem, a ne imejta med seboj nikdar kupčije.
78. Nikomur ni móči nositi dvéh dínj pod jedno pázduho.
79. Vsak jók je oča sméhu.
80. Jezik izdaje človeka.
81. Dobro vino in lepa ženska sta dva sladka strupa.
82. Pušice, katero si izprožil z loka, ne udržiš.
83. Ako prideš s praznima rokama, porekó ti: „efendi spi“; a če prideš z darilom, porekó ti: „efendi, prosimo, izvolite ustopiti“.

„Zeleni Juraj“ (Jurij).

Zapisal Anton, priobčil in razložil J. Navratil.

Stara majko, hvaljen budi Bog!
Nastalo je novo leto, pomози nam Bog!
Sve su kite ¹⁾ oklenile, ²⁾ samo jedna ne,
Ona nije oklenila, kaj zelena nij.
Na toj kiti sva gospoda i gospon Bog.
Prešal je, prešal pisani vazam, ³⁾
Ovo je došal zeleni Juraj,
Izza loga zelenoga, izza morja krvavoga
Donesal je, donesal lakat dugu mladicu,
Donesal je, donesal pedanj dugu travicu,
Po dalekom putu, po debelom gruču
Do kolena blatci, do ramena vodica,
Po ravnom polju, na vranom konju
Dajte mu dajte, kaj premoréte,
Dajte mu zobí ⁴⁾, kaj se doma dobi,
Dajte mu hrži, kaj se doma trži,
Dajte mu hajde, kaj se doma najde,
Dajte mu žita, kaj se doma pita
Dajte mu jaje, da vam Bog občuva janje,
Dajte mu soli, da budu debeli voli,
Dajte mu luka ⁵⁾, da mu ne bu muka,
Dajte mu mesa, da se ne otresa,

¹⁾ „Kite“ ali veje.

²⁾ „Okleniti“ skrajšano namesto „ojekleniti“. Primeri v letopisu „Mat. sloven.“ 1878. III. na str. 97: „obilo klenega [um: jeklenega] zrnja;“ — dalje nsl. še (ešče, šče) in stsl. „ješte.“

³⁾ „Vazam“ = vuzem, bolje tudi po govornici slovenski „vèzem“ (velika noč) nm. „meso-v'zem“, (madž. „hus-vét“, carnis sumtio), kakor „pust“ nm: „meso-pust“ (č. „masopust“). Glej Mikl. lexie. 95.

⁴⁾ „Zob-i“ (žensk. sp.) = oves.

⁵⁾ „Luka“ = čebula (čebul, tudi „žbul“-a).

Dajte mu pogače, da mu noga odskače,
 Dajte mu groš, da vam dojde još,
 Dajte mu dinara, da vam dojde vinara,
 Dajte mu škudu, da ne pojde k sudu. —
 Dal'ki su mi puti, opanci su utli,
 Nimam drite, ni smolé,
 Kaj bi krpal opanké.
 Šilo mi je v Metliki, drita je v Ljubljani,
 Dokle to saberem, cipele razderem. —
 Oj kaj, stara majko, bu - li kaj? —
 Teško mi je stati
 Pred vašimi vrati.

Tako je Blaž Kos iz Novakov (na Hrvatskem) tri ure od Metlike, kbr. 10, župe Pribičke izpod sv. Križa, popeval v Metliki 24/4. 1878 od hiše do hiše noseč na kolecu nabodeno butaro cvetočih kit.

Narodna pesmica.

Zapisal l. 1867 v Radovičih kraj hrvatske meje (blizu Metlike) J. Navratil.

Lepa moja gora zelena,
Pod njo teče voda ledena.
Rad bi se je junak napiti,
Pak ne more leda probiti.
I pod ledom trava zelena
I v travi róža rumena.
Rad bi si ju junak vtrgniti,
Pak ne more leda probiti.

Lepa róža tulipan.

Opomba. Spomnil sem se te narodna pesnice (pa menda ni cela) čitaje v „Obzoru“ br. 20. l. 1879 prekrasno narodno pesem bosánsko s temi vsticami, ki so naši pesmici jako podobne:

„Gledaj tamo jedna gora zelena,
„U toj gori bunar-voda ledena,
„U bunaru ¹⁾ jedna čaša srebrena,
„A u čaši biela gruda od sniega.
„Uzmi, dragi, grudu od sniega,
„Pa ju ²⁾ metni s lieve strane do srdca ;
„Ako ti se gruda ona raztopi, —
„Onako će srdce moje za tobom.“

¹⁾ Bunar (tur. beseda) = studenec. — Pis.

²⁾ Očitno nam kažejo oblike: „ju“, „probiti“ in „vtrgniti“ (hrv. „utrgnuti“), da se je preselila i naša pesmica s hrvatske strani na kranjsko; kajti v Radovičih pravijo sicer „jo“, „probiti“ in „vtrgati“ (izgov. ftrgati), a ne „vtrgniti“, premda je ta (poslednja) oblika — bolj po starem „utrgnuti“ — tudi slovenska. — Pis.

Bibliografija slovenska.

Slovensko knjigarstvo od 1. januarja 1879. leta do
1. januarja 1880. leta.

Sestavil Ivan Tomšič.

(Štev. 1—147 glej v „Letopisu“ za 1869. leto 268—281. strani; štev. 148—243 v „Letopisu“ za 1870. leto od 364—371. strani; štev. 244—351 v „Letopisu“ za 1871. leto od 346—354. strani; štev. 352—589 v „Letopisu“ za 1872. in 1873. leto od 280—301. strani; štev. 590—817 v „Letopisu“ za 1876. leto od 193—215. strani; štev. 818—925 v „Letopisu“ za 1877. leto od 324—335. strani; štev. 926—1124 v „Letopisu“ za 1878. leto od 192—213. strani.)

I. Časopisi.

1125. *Brencelj* v lažnjivi obleki. V Ljubljani. Vrednik in založnik: Jakob Aléšovec. Letnik IX. 1879. 4°.
1126. *Cerkveni glasbenik*. Organ Cecilijinega društva v Ljubljani. Letnik II. 1879. Z muzikalnimi prilogami. Odgovorni vrednik lista Janez Gnjezda. — Odgovorni vrednik muzikalnih prilog Anton Foerster. Zaloga Cecilijinega društva. Tiska R. Milic. 8°.
- (Izhaja po jedenkrat na mesec. Vsacemu listu je priložena muzikalna priloga obsezajoča po 4 str. 8°.)
1127. *Deželni zakonik* za vojvodstvo Kranjsko. 4°. V Ljubljani. Leto 1879. Natisnila Klein in Kovač (Eger).
1128. *Državni zakonik* za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. Na Dunaju. Iz ces. kr. dvorne in državne tiskarnice. 4°. Leto 1879.
1129. *Edinost*. Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. Lastnik, izdatelj in odgovorni vrednik: Ivan Dolinar. Tisk avstrijskega Lloydja v Trstu. Tečaj IV. 1879.
- (Izhaja vsako drugo in četrto soboto vsacega meseca.)
1130. *Novice*, gospodarske, obrtniške in narodne. V Ljubljani. Tisk in založba: Jožef Blaznikovih dedičev. Odgovorni vrednik Alojzi Majer 4°. Tečaj XXXVII. 1879.
- (Izhajajo vsako sredo.)

1131. *Prijatelj*. Znanost razserjüvajocze mészese novine. Peto leto. Buda-Pest 1879. 4°. Podgovoren réditel: Augustich Imre. Stampano v Buda-Pesti vu Franklin-Tivaristve násztavi.
(Izhaja prvega dné vsacega meseca.)
1132. *Slovenec*. Političen list za slovenski narod. Letnik VII. 1879. Fol. V Ljubljani. Izdajatelj in odgovorni vrednik: Filip Haderlap. Tiskali Jož. Elaznikovi nasledniki.
(Izhaja po trikrat na teden, v torek, četrtek in soboto.)
1133. *Slovenska čebela*. Družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Izdajatelj „čebelarско društvo“. Odgovorni vrednik J. Jerič. V Ljubljani. Tečaj VII. 1879. 8°. Tiskala Klein in Kovač (Eger).
(Izhaja vsak mesec.)
1134. *Slovenski gospodar*. List ljudstvu v poduk. Izdalo in založilo katol. tiskovno društvo v Mariboru. Odgovorni vrednik dr. Lavoslav Gregorèc. — V Mariboru. XIII. tečaj 1879. Tisk Drag. Lorenca v Mariboru.
(Izhaja vsak četrtek v tednu)
Slovenski Gospodar ima dve prilogi in sicer: 1) Gospodarstvena priloga. Priložena od štaj. kmetijske družbe; 2) Cerkvena priloga. Priložena od katol. tiskovnega društva.
1135. *Slovenski Narod*. V Ljubljani. Fol. XII. leto, 1879. Izdajatelj in urednik Josip Jurčič. Lastnina in tisk „Narodne tiskarne.“
(Izhaja vsak dan, izvzemši ponedeljke in dneve po praznicah.)
1136. *Slovenski prijatelj*. Vredil in založil Andrej Einspieler, knezoškofjski duhovni svetovalec, katehet in učitelj na ces. kralj. viši realki v Celovcu. — Leto 1879. XXVIII. tečaj.
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
1137. *Soča*. Glasilo slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic. Izdajatelj in odgovorni urednik: Anton Fabijani do meseca avgusta; potem pa Jožef Zei. — Tiskar: Mailing v Gorici. Tečaj IX. 1879. Fol.
1138. *Učiteljski Tovariš*. List za šolo in dom. Devetnajsti tečaj. 1879. Odgovorni vrednik Matej Močnik, učitelj v I. mestni deški šoli v Ljubljani. — Natisnil in založil Rudolf Milic. 8°.
(Izhaja 1. in 15. dné vsacega meseca.)
1139. *Vrtec*. Časopis s podobami za slovensko mladino. Uredil in založil Ivan Tomšič, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Deveti tečaj, 1879. 8°. 192 str. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger). — Letnik ima 1 muzikalno prilogo.
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)

1140. *Zgodnja Danica*. Katolišk cerkven list. Odgovorni vrednik: Luka Jeran. V Ljubljani, 1879. XXXII. tečaj. Natisnili in založili J. Blaznikovi dediči. 4°. 416 str.

(Izhaja vsak petek.)

1141. *Zvon*. Lepoznanski list s podobami. Leto V. 1879. Izdaje in ureduje Jos. Stritar. Tiska A. Keiss na Dunaji. 8°. 384 str.

II. Društvena dela.

Čitalnica narodna v Ljubljani.

1142. *Letopis narodne čitalnice* v Ljubljani začetkom leta 1879. Založila čitalnica. Tisk J. Blaznikov v Ljubljani. 8°

Dramatično društvo v Ljubljani.

1143. *Slovenska Talija*. Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje dramatično društvo v Ljubljani.

44. Vozek. „Berite Novice“. Vesela igra v enem dejanji. Spisala J. K. in J. J. 37 str. — Dva zeta. Vesela igra v enem dejanji. Poleg nemškega predelal za slovensko gledališče. J. T. 50 str. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1879. 16mo.

Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani.

1144. *Letno sporočilo* društva v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani za trinajsto društveno leto 1878. 8°. V Ljubljani. Tiskarja Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. Založilo društveno vodstvo. 16 str.

Matica Slovenska.

1145. *Letopis Matice Slovenske* za leto 1879. Vredil dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1879. 8°. 290 str.

Obseg: Slovenščina v besedi in pismu v šolah in uradih. Kulturno-zgodovinska studija. Spisal pl. P. Radics. — Przevalskega potovanje k Lob-Noru. Priobčil prof. Steklasa. — Črtice o starožitnostih slovanskih. Spisuje prof. Hubad. — Žalostna 1800letnica ali posuto mesto Pompeji. Spisal A. Zupančič. — Krško mesto na Dolenjskem. Zgodovinska črtica, spisal J. L. — Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele, lastnoročno spisal izdatelj tega zemljevida Peter Kozler, s kratkim predgovorom dr. Jan. Bleiweisovim. — Janez Žiga Valentin Popovič. Spisal M. Vodušek. — Iz potne torbice (nadaljevanje rastlinskih in živalskih imen). Priobčil Fran. Erjavce. — Nova pisma o Bosni in Heregovini. Spisal J. Navratil. — Iztočne poslovice. Nabral Jos. Charpentier. — Narodna pesmica. Zapisal v Radovičih kraj hrvatske meje J. Navratil. — Zeleni Juraj. Zapisal Anton Navratil, priobčil in razložil J. Navratil. — Bibliografija slovenska. Sestavil Iv. Tomšič. — Poročilo o delovanju „Matice Slovenske“ 1879. l. Sestavil Andrej Praprotnik. — Imenik Matičinih udov.

1146. *Grmanstvo* in njega upliv na Slovanstvo v srednjem veku. Spisal J. V. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1879. 8°. 55 str.
1147. *Raznim delom pesniškim in igrokaznim Jovana Vesela-Koseskiga dodatek*. Na svetlo dala in založila Matica Slovenska v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1878. 8°. 65 str.
1148. *Znanstvena terminologija* posebno za srednja učilišča. Spisal Matej Cigale. Na svetlo dala in založila Matica Slovenska v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1879. 8°. 176 str.
1149. *Hrvatska Slovnica* za Slovence. Spisal Franjo Marn, gimn. profesor. Založila „Matica Slovenska“. V Zagrebu. Tiskom dioničke tiskarne. 1879. 8°. 168 str.

Marijna bratovščina v Ljubljani.

1150. *Letno sporočilo* društva Marijne bratovščine v Ljubljani, na koncu leta 1878. V Ljubljani. Založilo društvo Marijne bratovščine. Tisk Milicev. 8°. 15 str.

Katoliška družba za Kranjsko.

1151. *Glasi katoliške družbe*. Na svetlo daje katoliška družba za Kranjsko. IX. zvezek. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1879. 8°. 34 str.

Iz obsega: Velikodušno djanje ljubezni. — Vabilo k bratovščin za duše v vicah. — Katoliška družba. — Kratke novine poslednjega polleta. — Vnanji udje katoliške družbe.

1152. *Glasi katoliške družbe*. Na svetlo daje katoliška družba za Kranjsko. X. zvezek. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1879. 8°. 32 str.

Iz obsega: Velikodušno djanje ljubezni. (Nadaljevanje.) — Zgodovina Bosne. — Mala Roza. (Povest.) — Samostanska vratarica (pesen). — Katoliška družba. —

1153. *Glasi katoliške družbe*. Na svetlo daje katoliška družba za Kranjsko. XI. in XII. zvezek. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1879. 8°. 74 str.

Iz obsega: Kdo nas pripelje k zaželjeni sreči? (Spisal dr. Anton Jeglič.) — Prednosti Marije device. (Spisal dr. Anton Jeglič.) — O Pariški bratovšini za duše v vicah. (Spisal dr. Anton Jarc.) —

Društvo sv. Mohora v Celovcu.

(25.353 udov.)

1154. *Koledar* družbe sv. Mohora za prestopno leto 1880. Na svitlo dala družba sv. Mohora v Celovcu. 1879. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 144 — 74 str.

Iz obsega: Kako smo obhajali petindvajseto obletnico cesarjeve poroke? — O naši bosenski vojski. Spisal Ivan z Verha. — Kako je Kotarjev Peter pokoro delal, ker je krompir kradel. Spisal J. Jurčič. — Peter Hitzinger, slavni slovenski učenjak in pisatelj. — Narodno blago: Dober svet. (Moravska pripovedka.) — Kdo je snedel golobe? (Česka pripovedka.) — Zastavice. — Svete petere rane Jezusove. (Pesen.)

1155. *Slovenski Goffine* ali razlaganje cerkvenega leta. Predelal Lambert Ferčnik, dekan v Žabnicah. Z dovoljenjem vis. č. Kerškega knezoškofijstva. 1879. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. II. snopič. 8°. 225—416 str.
1156. *Občna zgodovina* za slovensko ljudstvo. Spisal Josip Starè, kr. profesor višje realke v Zagrebu. VI. snopič. 1879. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 161 do 320 str.

1157. *Slovenski spisovnik*, svetovalec v vseh pisarskih opravilih. Spisal Andrej Praprotnik. Z dovoljenjem vis. č. Kerškega knezoškofijstva. 1879. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 372 str.

Iz obsega: Knjiga je razdeljena na sedem delov. Prvi del ima v sebi: Liste in pisma in druge razne spise. — Drugi del: Gospodarsko, obrtniško, opravno in trgovsko zapisovanje in dopisovanje. — Tretji del: Občenje. — Četrti del: Medsebnna pisma. — Peti del: Notarji in beložniki in njih opravila. — Šesti del: Politične reči. — Sedmi del: Dašne stvari. Kolekovne ali štempeljske lestvice. Abecedno kazalo kolekovne ali štempeljske davščine. Colnino. Občna colna tarifa. Voja postava. Žandarstvo. Dodatek in poštnina.

1158. *Šmarnice* naše ljube Gospé presvetege Serca. Svojim udom da družba sv. Mohora. Spisal Janez Volčič, duhoven Ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visokočast. Kerškega knezoškofijstva. 1879. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 333 str.

III. Lepoznanstvo.

1159. *Slavjanski almanah*. Izdatelj Radivoj Poznik. Na Dunaji 1879. Tisk Mechitar. (V. Heinricha) ve Vidni. 8°. 339 str.

(Knjiga je razdeljena v osem oddelkov: ruski, maloruski, češki slovaški, slovenski, hrvaški, srbski in bulgarski. — Slovenski oddelek obsega pesni: „Pozdrav slovanskim dijakom“, Fr. Zbašnik; — „Pervi križ na turškem polju“, Pavlina Pajkova; — „Gazeli“, Jos. Cimperman; — „Rožno evetje“, Lujiza Pesjakova; — „Obup“, Nis Vodoran; — „Kitica“, H.; — „Primula“, X.; — „V dan vernih duš“, Lujiza Pesjakova; — „Triolet“, Fr. Zbašnik; — „Hitra promena“, Viktor Eržen; — „Potoku“, A. Strelé; — „Sonet“, X.; — V nevezani besedi: „O pismenih jezikih na sploh in občešlovanskem literaturnem jeziku posebe“, France Podgornik; — „Medailon“, Fr. Zbašnik.)

1160. *Val. Orožnovi spisi*. Zbral in priredil Mih. Lendovšek, vikar v Ptuj. Založil in izdal Ignacij Orožen, kn. šk. konzistorijalni svetovalec in korar stolne cirkve v Mariboru. V Celovcu. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 1879. 8°. 227 strani.
 Obsseg: Pesni različne. — Pesni cirkvene. — Mala pevka. Igrokaz v 5 dejanjih. — Različni spisi.
1161. *Ant. Mart. Slomšeka zbrani spisi*. Tretja knjiga: Životopisi. Zbral, uredil in izdal Mih. Lendovšek, ptujski vikar. 1879. Natisnila in prodaja tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 397 strani.
1162. *Knjižnica slovenske mladini*. Izdaje Ivan Tomšič. — Knjiga I. *Dragoljubci*. Zbirka poučnih pripovedek. Nabral in spisal Ivan Tomšič, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Založil in izdal pisatelj. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1879. 8°. 94 str.
1163. *Izgledi bogoljubnih otrok iz vseh časov keršanstva*. I. del. Spisal in založil Anton Kržič, katehet. (Ponatis iz „Zgodnje Danice“.) V Ljubljani. Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 1879. 8°. 150 str.
1164. *Ljubljanske slike*. Podoba ljubljanskega sveta pod drobno-gledom. (Popravljen ponatis iz „Slovenca“.) V Ljubljani. Založil Jak. Aléšovec. Tisk J. Blaznikov. 1879. 12° 265 str.
1165. *Pepelka*. Krasna pravljica v zabavo in pouk ljubej mladini. Ljubljana. Tisk in založba Ig. pl. Kleinmayrjeva in Fed. Bambergova. 1879. 4°.
 (Z barvanimi podobami.)
1166. *Snegulčica*. Krasna pravljica v zabavo in pouk ljubej mladini. Ljubljana. Tisk in založba Ign. pl. Kleinmayrja in Fed. Bamberga. 1879. 4°.
 (Z barvanimi podobami.)
1167. *Trnjeva rožica*. Krasna pravljica v zabavo in pouk ljubej mladini. Ljubljana. 1879. Tisk in založba Ign. pl. Kleinmayrja in Fed. Bamberga. 4°.
 (Z barvanimi podobami.)
1168. *Pravljica o Pepelki*. Ljubljana, 1879. Tisk in založba Ig. pl. Kleinmayr-ja in Fed. Bamberga 8°.
 (Z barvanimi podobami.)
1169. *Pravljica o obutem mačku*. Ljubljana, 1879. Tisk in založba Ig. pl. Kleinmayr-ja in Fed. Bamberga 8°.
 (Z barvanimi podobami.)
1170. *Pravljica o rudeči kapici*. Ljubljana. 1879. Tisk in založba Ig. pl. Kleinmayr-ja in Fed. Bamberga. 8°.
 (Z barvanimi podobami.)

1171. *Podučno berilo za mladost*. Spisali slovenski učitelji. V Ljubljani l. 1879. Založilo slovensko učiteljsko društvo. Natisnil R. Milic. 16°. 70 str.
- Obseg: 1. Človek; 2. Pokorščina; 3. Pridnost; 4. Red; 5. Pridnost; 6. Ponižnost; 7. Sramožljivost; 8. Svet; 9. Ljudje; 10. Zemlja; 11. Prirodopis; 12. Živalstvo; 13. Rastlinstvo; 14. Rudstvo; 15. Naravoslovje; 16. Lastnosti stvari; 17. Nekateri narurni prikazki: Voda; Zrak; Glas; Gorkota; Svetloba; Magnet; Elektriika.
1172. *Cesar Franc Jožef I.* V spomin petindvajsetletnice srebrne poroke Nju Veličanstev sestavil Jos. Ciperle. V Ljubljani l. 1879. Na svitlo dalo in založilo slovensko učit. društvo. Natisnil R. Milic. 8°. 50 str. (S podobo cesarja in cesarice.)
1173. *Primeren spominek v dan srebrne poroke presvetlega cesarja in cesarice*. Izdalo „Vrtčevo“ uredništvo. Tiskala Klein in Kovač. 8°. 4 str.
1174. *Slovenskej mladini v spomin petindvajsetletnice Njiju Veličanstev cesarja Franjo Josipa I. in cesarice Elizabete dne 24. aprila 1879*. Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. Založilo ravnateljstvo šole v Lokavcu.
- Obseg: Cesarska himna. — Slovanska himna. — Najlepši kraj.

IV. Šolske knjige.

1175. *Občna Aritmetika za učiteljišča*. Sestavil in založil L. Lavtar, c. k. profesor v Mariboru. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1879. 8°, 159 strani.
1176. *Slovenska slovnica z naukom, kako se pišejo pisma in opravilni sestavki*. Na Dunaju. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1879. 8°, 216 str.
1177. *Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch*. Nebst einer Chrestomatie und einem slovenisch-deutschen und deutsch-slovenischen Wörterverzeichniss. Für den ersten Unterricht bearbeitet von Dr. Jacob Sket, k. k. Gymnasial-Lehrer am Staatsobergymnasium zu Klagenfurt. — Klagenfurt, 1879. Druck und Verlag der St. Hermagoras Buchdruckerei. 8°. 300 strani.
1178. *Kocenov zemljepis za ljudske šole*. Poslovenil Ivan Lapajne. Drugi popravljeni natis. Z 10 slikami. Cena 30 kr. V Beču 1879. Založil Edvard Hölzel. 8°. Tisk Adolfa Holzhausena na Dunaju.
- (Knjiga je namenjena ljudskim šolam in slovenskim učiteljem v porabo.)
1179. *Drugo berilo in slovnica za ljudske šole*. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih knjig. 1878. 8°. 223 str. Natisnil Karol Gorišek na Dunaji.
- (Najnovejša knjiga za slovenske ljudske šole.)

1180. *Perva računica za slovenske ljudske šole.* Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Števila od 1 do 20. Na Dunaju. V c. k. zalogi šolskih bukev. 1879. 8°. 35 str.
1181. *Tretja računica za slovenske ljudske šole.* Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje sè številkami do 1000 in do tisočin. Sklepovni računi. Peti natis. Na Dunaju. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1879. 8°. 59 strani.
1182. *Kerščanski katoliški nauk.* Na Dunaji. Na stroške c. k. založbe šolskih knjig 1879. 8°. 170 str.
1183. *Kratki katekizem v prašanjih in odgovorih za ljudske šole Ljubljanke škofije.* V Ljubljani, 1879. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 8°. 86 strani.
1184. *Zgodbe svetega pisma stare in nove zaveze.* Za katoliške ljudske šole. Sè 112 podobšinami in 1 zemljevidom. Po nemško spisal Dr. J. Schuster, poslovenil Anton Lézar, duhoven ljubljanske škofije. V c. k. založbi šolskih bukev na Dunaju, 1879. 8°. 232 strani.
1185. *Sveti listi, berilo in evangelji za nedelje in praznike celega leta in vse dni svetega posta.* Z navadnimi molitvami pri službi božji. Na Dunaji. V c. kr. zalogi šolskih bukev. 1879. 8°, 352 strani.
1186. *Tretja nemška slovnica za slovenske ljudske šole.* Na Dunaji. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1879. 8°, 208 str.
1187. *C. F. Baur-jev zemljevid Kranjskega na 4 mapah.* Založil Eduard Hölzel na Dunaji.

V. Šolska poročila.

1188. *Slovenski dom.* (Temelj — 4 stebri — streha.) Spisal P. Ladislav Hrovat. 8°. 1 - 31 str.
 Programm des k. k. Real- und Obergymnasiums in Rudolfswerth für das Schuljahr 1877—78.
1189. *Letno sporočilo III razredne ljudske šole v Cerknici 1879.* V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarnica“. 8°. 10 str.
 (Ima sestavek: O napravi srenjskih drevesnic.)
1190. *Letno sporočilo javne štirirazredne ljudske šole v Kranji.* 1879. Založila štirirazredna ljudska šola v Kranji. Natisnil R. Milic v Ljubljani. 8°. 12. str.
1191. *Letno sporočilo čveterorazredne deške ljudske šole v Novem mestu.* 1878—79. V lastnej zalogi. Natisnil J. Krajec v Novem mestu. 8°. 8 str.

VI. Molitevne in poučne knjige.

1192. *Zlata šola* vsakemu kristjani potrebna. Bukve polne lepih nauk in molitev. Spisal Janez Volčič, duhoven Ljub-

ljanske škofije. Z dovoljenjem visokočastitega Ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani 1879. Založil M. Gerber. Natisnila Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. 12° 560 str.

1193. *Ura*, moliti Jezusa v zakramentu ljubezni Božje. Nekatere molitve za obiskovanje najsvetejšega Zakramenta. Udom prelepe bratovščine sv. Rešnjega Telesa nabral Janez Volčič, duhoven Ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visokočastitega škofijstva Ljubljanskega. Šestega natisa. V Ljubljani. Založil M. Gerber, bukvovez. 1879. 12°. 63 str. Tisk Milicev v Ljubljani.
1194. *Nebeške iskricice* za mladost pa tudi za odrasčene ljudi. Spisal po najboljših molitvenih bukvah mnogih jezikov Lovrenc Pintar, duhoven v Radovljici. Z dovoljenjem visokočast. Ljubljanskega škofijstva. Trinajsti natis. V Ljubljani. 1879. Založil Matija Gerber. Natisnil R. Milic v Ljubljani. 12°, 186 strani.
1195. *Mašne in druge molitve*. Spisal Lovrenc Pintar, duhoven v Radovljici. (Z dovoljenjem visokočast. Ljubljanskega škofijstva). V Ljubljani, 1879. Založil M. Gerber. Natisnil R. Milic v Ljubljani. 12°, 316 strani.
1196. *Devetdnevnica* ali devet premišljevanj k Mariji Devici za majnik in 31 zgledov, kot doklada k šmarnicam za leto 1877. V Ljubljani. Založil pisatelj. Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani. 1879. 12°, 141 strani.
1197. *Sv. Križev pot* za katoliške kristijane, kakor ga navadno v Rimu molijo. Z dovoljenjem vis. čast. knezoškofijstva. V Ljubljani 1879. Samozaložba. — Natisnila Klein in Kovač. 16°.
1198. *Dušna pomoč* za zdrave in bolne grešnike in pravične, ali prigovori, zgledi in molitve za zdrave in bolne kristijane. „Dušne pomoči“ tretje bukve. Na svitlo dal Janez Zupančič, župnik v Ihanu. Z dovoljenjem visokočastitljivega Ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani, 1879. Založil Janez Zupančič. — Natisnila Klein in Kovač. 12°. 531 str.
1199. *Marija, dobra Mati* pobožnih otrok. Iz nemškega. Šesti natis. V Ljubljani, 1879. Založil Jan. Giontini. Natis J. Feichtinger-jevih naslednikov v Lincu. 16°. 224 str.
1200. *Bodi moj naslednik*. Molitvene bukve za mladost in odrasčene ljudi. Spisal duhoven sekovske škofije. Peti pomnoženi natis. Z dovoljenjem visokočastitljivega ljubljanskega škofijstva. V Ljubljani, 1879. Založil Jan. Giontini. Natis J. Feichtinger-jevih naslednikov v Lincu. 12°. 228 str.
1201. *Razlaga svete maše* po č. oč. Martinu Cochem-u. Domače in molilne bukve. Druzega natisa. V Ljubljani, 1879. Založil H. Niemann. Natisnil R. Milic v Ljubljani 8°. 510 str.

VII. Različna dela.

1202. *Pravda o slovenskem šestomeru*. Odgovor mariborskemu šestomerniku Janku Pajku. Spisal Fr. Levec. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. — Založil pisatelj. 1878. 8°. 46 str.
- (Ta knjiga je prišla uže lanijskega leta na svitlo, a pri sestavljanju lanijske bibliografije se mi je bila izgubila. Pis.)
1203. *Pripomoček zgodovini slovenskega slovstva 1550—1880*. Spisal Julij plem. Kleinmayr, c. k. profesor. 1879. Založil pisatelj, v Kopru. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 16mo. 30 str.
1204. *Svečanost o priliki dr. Janeza Bleiweisa*. Dne 19. novembra 1878. Po stenografskih bilježkah sestavil Anton Bezenšek. Z uvodom dr. Fr. J. Celestina. Zagreb. 1879. Izdalo uredništvo „Jugoslav. Stenografa.“ 8°. 95 str. (S podobo dr. Janeza Bleiweisa.)
1205. *Zemljepisna začetnica*. Ponatis iz „Učit. Tovariša“ l. 1868—1869. V Ljubljani. Tiskal in založil R. Milic. 1869. 12°. 194 strani.
1206. *Kršansko katoliško pravoslovje*. Spisal France Kosec, župnik v Truškah. V Celovcu. Tisk in založba tiskarnice družbe sv. Mohora. 1879. 8°. 264 strani.
1207. *Fara sv. Petra pri Mariboru*. Krajepisno — zgodovinske črtice. Spisal Fr. Zmazek, kaplan pri sv. Petru pri Mariboru. S podobo sedanjega župnika in zlatomašnika Marka Glaserja. Založil spisatelj. Tiskal J. M. Pajk v Mariboru 1879. 8°. 56 str.
1208. *Garnizonska i stražna služba slovensko-nemška cesarskim i kraljevskim vojakom v poduk*. Po vprašanjih i odgovorih sestavil i založil Andrej Komel, c. kr. stotnik. 1879. Tiskala tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu.
1209. *Poduk, kako se dela žganje vsake baže, mrzlo in gorko in brez posebnih naprav (aparátov)*. Ozira se na navadne pijače, likére, kuhanje sladkorja (cukra) in barvanje blagá. Za krčmarje in tiste, ki sami kuhajo in mešajo pijače, je ta knjižica neobhodno potrebna. (Obsega blizu 100 receptov.) Drugi natis. V Ljubljani 1879. leta. Založil Jan. Giontini. Natisnila „Narodna tiskarna“. 8°. 42 str.
1210. *Navodilo, kako naj krajni šolski svéti svoja uradna opravila opravljajo*. V Ljubljani, 1879. Založil c. kr. deželni šolski svét za Kranjsko. Tiskala Klein in Kovač (Eger). 8°. 19 str.
- (V nemškem in slovenskem jeziku.)
1211. *Računski sklep posojilnice v Šoštanjih za peto upravno leto 1878*. Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. Založila šoštanjska posojilnica. 4°.

1212. *Posnetek* iz računov o premoženji I. meščanske korporacije. II. špitalskega zaklada v Kamniku leta 1878. V Ljubljani 1879. Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. Založila meščanska korporacija. 4°. 9 strani.
1213. *Pravila* slavjanskega podpornega društva v Trstu. Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. — Založilo društvo. 8°. 8 str.
1214. *Letno poročilo* telovadnega društva „Sokol“ v Ljubljani za čas od 1. januarja 1878. do 1. jan. 1879. V Ljubljani. Tiskala „Narodna tiskarna“. Založilo društvo. 1879. 8°. 8 str.
1215. *Velika Pratika* za prestopno leto 1880, ki ima 366 dni. Na svitlo dala c. k. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznik-ovi nasledniki. 16mo.
 Iz obsega: Podučne stvari našim gospodarjem in gospodinjam. — Kaj so kmetijske družbe, in kako so vredjene. — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Narodopisna karta Avstrije. — Pogovor pod lipo. — Koliko živine se redi v naši državi? —
1216. *Mala Pratika* za prestopno leto 1880, ki ima 366 dni. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16mo.
1217. *Slovenska Pratika* za prestopno leto 1880, ki ima 366 dni. V Ljubljani. Natisnila in založila pl. Kleinmayr in Bamberg. 16mo.
1218. *Slavnostni sprejem* slovenskega pešpolka Kuhnovega št. 17 v Ljubljani dné 26. in 27. novembra 1879. Uredil in založil Fran Hlavka. V Ljubljani, 1879. Natisnila „Narodna tiskarna“. 8°. 34 strani.

VIII. Muzikalije.

1219. *Jadranski Glasovi*. Zbirka moških zborov in čveterospevov. Velezaslužnemu rodoljubu in drž. poslancu gospodu Ivanu Nabergoju posvetene od skladatelja Antona Hajdriha. Delo II. Uredil in izdal V. Kosovel. Tiskarna C. G. Röderjeva v Lipsiji 1879. 4°. 20 str.
 Obseg: 1. Prva ljubezen. (4 spev) — Koseski. — 2. Deklica; (4 spev) — Bor. Miran. — 3. V spomin Valent. Vodnika (4 spev) — Dr. Preširen. — 4. V sladkih sanjah (4 spev). — 5. Slabo sveča je brlela (4 spev) — S. Jenko. — 6. Slovo (4 spev) — M. Vilhar. — 7. Na boj, (zbor) — Ternovec. — 8. Želje Slavjana. (Zbor); — Volkov. — 9. Sirota. Dr. Razlag. — 10. Napitnica; Žvab. — 11. Hercegovska. (Zbor.) — Cegnar. — 12. Petelinčkova ženitev. (Šaljiv zbor).
1220. *Cerkvene pesmi*. Mašne, Marijne in Sv. Telesa, za mešan zbor. Vglasbil P. H. Sattner. Z dovoljenjem visokočastitega ljubljanskega knezoškofijstva. V Novomestu. Tiskal J. Krajec. — V lastni zalogi. Fol. 16 str.
 (Delo obsega 16 cerkvenih pesni z napevi)
1221. *Napevi pri sv. maši in blagoslovu*. Za čveterospev zložil P. Angelik Hribar. O. S. F. Op. 4. V Ljubljani. Založili in tiskali J. Blaznikovi nasledniki. 1879. Fol. 16. str.
 (Zbirka obsega 12 mašnih pesni in 8 Tantum ergo.)

1222. *XIV. Marijinih Pesmi za majnik.* Besede potrjene od prečastitega knezoškofijstva. Za 2, 3 in 4 glasove z orgljami uglasbil Anton Foerster, vodja godbe v stolni cerkvi. Op. 17. V Ljubljani. Založil skladatelj. — Tiskala Klein in Kovač (Eger). 1879. Fol. 13 str.
1223. *Postni in velikonočni napevi* za sopran, alt, tenor in bas, zložil in na svitlo dal P. Angelik Hribar. S privoljenjem prečastitega knezoškofijstva ljubljanskega in redovnega predstojništva. Cena 50 nov. Čist dohodek je namenjen ljubljanski hiralnici in sirotniškemu zavodu. — Tiskala Klein in Kovač. Založil Frančiškanski samostan v Ljubljani 1879. Fol. 16 str.
1224. *Slovenski orglavec.* 100 mediger za orglje. Zložil Daniel Fajgelj. Izdala in založila Glasbena Matica v Ljubljani. Fol.
1225. *Trije spevi* za slavnost srebrne poroke Nju Veličanstev Franca Jožefa in Elizabete. Vglasbil Anton Nedved. Priloga k „Laib. Schulzeitung-i“. -- 1879.
1226. *Himna o srebrni poroki Nju Veličanstev.* Vglasbil D. Fajgelj. Priloga k „Učit. Tovarišu“ štev. 8. 1879. l.
1227. *Slavjanska mazaruka,* uglasbil Srečko Carli.
1228. *Slavček.* Zbirka šolskih pesmi. Vglasbil Anton Nedved, c. k. učitelj godbe. Prva stopnja. Cena 20 kr. V Ljubljani. V lastni zalogi. — Natisnil R. Milic. 1879. 8°. 36 strani.
(Obsega 55 šolskih pesni z napevi.)
1229. *Slavček.* Zbirka šolskih pesmi. Vglasbil Anton Nedved, c. k. učitelj godbe. Druga stopnja. Cena 20 kr. V Ljubljani. V lastni zalogi. — Natisnil R. Milic 1879. 8°. 40 strani.
(Obsega 55 šolskih pesni z napevi.)
1230. *Slavček.* Zbirka šolskih pesmi. Vglasbil Anton Nedved, c. k. učitelj godbe. Tretja stopnja. Cena 30 kr. V Ljubljani. V lastni zalogi. — Natisnil R. Milic. 1879. 8°. 80 strani.
(Obsega 68 šolskih pesni z napevi.)

Poročilo

o delovanji „Matice Slovenske“ 1879. leta.

Sestavil

Andrej Praprotnik,

odbornik in tajnik.

43. seja Matičinega odbora

18. decembra 1878. l.

Vdeležilo se je te skupščine 16 ljubljanskih odbornikov (gospodje dr. Jan. Bleiweis kot predsednik, dr. Jarec, Klun, Kozler, Kržič, Marn, Močnik, dr. Poklukar, Praprotnik, Robič, Souvan, Stegnar, Šolar, Tomšič, Zupančič, dr. Zupanec) in 1 vnanji odbornik (gosp. Luka Svetec).

Predsednik dr. Jan. Bleiweis pozdravi zbrane in omenja hvalevrednega darila g. Petra Kozlerja, ki je Matici poklonil lepo zbirko svojih knjig in časopisov. Odbor mu izreka toplo zahvalo.

Tajnik poroča o važnejših stvaréh tako-le: Od zadnje redne odboro ve se je, to je od 6. marca t. l., vpisalo se je v vložni zapisnik 141 števil, med katerimi so važnejše te-le:

Gosp. Jožef Križman vpraša: je li Matica za to, da se z ozirom na slovenske Primorce s podporo Matičino (po §. 1. društvenih pravil) izdá slov.-italijanska slovnica. — Odbor določi, da se o tem natančneje okrene takrat, kedar odboru dodelani rokopis pride v roke.

Po Prizadevanji dr. Zupanca je Matica iz konkurzne obravnave o Lercherjevi knjigarni dobila za 35 gld. 74 kr. knjig, ki jih je imela tam v razprodaji. — Gosp. doktorju izreka se za trud njegov zahvala.

Več posamesnih oseb in zavodov prosi, da bi se jim podarilo Matičinih knjig. — Odbor je določil, da se prošnje vslišijo s tem pogojem, da se dotični zavodi za naprej vpišejo med Matičine ude; prošnje posamesnikov se z ozirom na družbena pravila največ zavržejo.

C. k. izobraževalnica za učitelje v Mariboru vpraša, po čem bi Matičine knjige za svojo knjižnico dobivala. — Odbor je pritrdil tajnikovemu predlogu, da se jej za 25% odbitka pripuščajo.

Pregledovalci društvenih računov naznanjajo odboru, da so Matičine račune v redu našli. — Odbor vzame poročilo z zahvalo gosp. pregledovalcem na znanje.

Profesor Fr. Marn piše iz Zagreba, da je njegova „Hrvatska slovnica za Slovence“ uže natisnjena, in da obsega 10 $\frac{1}{2}$ pôle. — Odbor določi g. pisatelju dotično nagrado.

„Narodnega blaga“, ki ga nekateri rodoljubi Matici pošiljajo, se nekaj sprejme, nekaj ne, ter se pošiljateljem vrača z opombo, naj bi bili pri nabiranju narodnega blaga previdnejši, da bi ne zapisovali takih reči, ki nimajo posebne vrednosti ali ki so bile uže natisnene.

Prof. Hubad ponuja odboru spis „Starožitnosti slovanske“. — Odbor nasvetuje, naj se posamni oddelki sprejemajo v „Letopis“, ker izdati jih na svitlo v veči samostojni knjigi, finančne razmere zdaj ne dopuščajo.

Prof. Glowacki poroča o svojem rokopisu „Flora slov. dežel“, da je že mnogo tega dela izgotovil in ga prof. Erjavcu v pregled poslal. — Odbor vzame to poročilo na znanje in določi, da Matica utegne s tiskom „Flore“ pričeti leta 1880.

Prof. dr. Jos. Križan iz Varaždina piše, da je dogotovil „Logiko“ v slovenskem jeziku in da ga je volja odseku za izdavanje knjig jo na ogled poslati. Določi se, da naj odsek rokopis pregleda in o svojem času o njem poroča.

O. Chrysogon Majer izročuje pismeno Matici predlog, naj bi izdala „Universalgeschichte der christlichen Kirche“ (v. Dr. Alzog) v slovenskem jeziku. Odbor izroči ta predlog odseku za izdavanje knjig.

O. Stan. Škrabec, učitelj filologije v Kostanjevici pri Gorici, vpraša, ali bi Matica prevzela izdavanje njegovih „študij o slovenskem glasoslovju“, katerih začetek je bil natisnen v Novomeškem gimn. programu leta 1870. Predlog gre tudi odseku za izdavanje knjig v poročilo.

Slavnemu našemu pesniku Jovanu Veselu Koseskemu se je k njegovemu 80. rojstnemu dnevu 19. septembra t. l. poslalo po Jos. Cimpermanu v pesmi zloženo voščilo v lično natisnjeni diplomi, ki so jo tukajšnji odborniki podpisali. En odtis te diplome hrani se v Matičini pisarni.

Ravno tako je Matica tudi v odborovem imenu svojemu predsedniku dr. Jan. Bleiweisu o njegovi 70letnici izročila krasno diplomu častnega uda. Gosp. predsednik se odboru toplo zahvaljuje za častno mu priznanje.

Za nove poverjenike so se izvolili gospodje: M. Len-

dovšek, vikar v Ptujju za okraj Ptujski, Damijan Pavlič, vikar v Zagorju, za Pivko, L. Svetec za okraj Litijski, dekan Jož. Kragelj za okraj Tolminski. Poverjenišče cerkniško razdeli se v dva okraja, ker je za enega preveliko; okraj cerkniški, ki bode imel za poverjenika gosp. župana Krašovica, pa okraj starotržki, kateremu bode poverjenik gosp. trgovec Vilar v Pudobu.

V imenu odseka za izdavanje knjig poroča soglasno s prof. Zupančičem g. Klun o prof. Jesenkovi „Zgodovini starega veka“ za višo gimnazijo. Po obširnem razgovoru odbor sklene, gosp. profesorju odgovoriti, da za sedaj, ko še nikakoršnega upanja ni, da bi zgodovina v slovenskem jeziku postala v srednjih šolah šolska knjiga, Matica ne more v natis dati ponujane mu lepe knjige; naj bi pa ta odlok ne odvrnil velecenjenega pisatelja, pripravljati rokopis naslednjih „dveh vekov“, dovrševati že pričete zgodovine za nižje srednje šole, priličnih monografij za „Letopis“ itd.

Tako tudi v imenu odsekovem poroča soglasno s prof. Maronom g. Stegnar o „Ruski povesti“ (stara doba), ki jo je Matici ponudil prof. Steklasa. Odbor obžaluje, da Matica z ozirom na svoj denarni stan tudi tega jako mikavnega rokopisa za sedaj ne more sprejeti, posebno ako bode nadaljevala „Slovanstvo“ po „naučnem slovníku“ českem, v katerem za Čeha in Poljake imajo na svetlo priti tudi Rusi.

Predsednik dr. Bleiweis poroča o Cigaletovi „Znanstveni terminologiji“, katero je tudi gosp. Šolar pregledal in je pohvalno omenjal. Enoglasno se sklene, da se to jako nam potrebno delo na svetlo dá zraven „Letopisa“ za leto 1879.

Konečno po predlogu odseka za izdavanje knjig odbor principijelno sklene: 1) Nagrada za nedovršene ali samo obljubljene rokopise se naprej ne daje. 2) Neslovenski in nedovršeni rokopisi se ne sprejemajo.

Dalje tajnik poroča o zbirki „geografičnih imen“, katerih je došlo Matici že blizu iz 300 raznih slovenskih krajev, in nasvetuje, naj se ta zbirka izroči prof. Pleteršniku s prošnjo, naj bi jo on vredil in po svoji misli pripomogel k nje dovrstitvi. Odbor pritrudi omenjenemu predlogu.

V imenu gospodarskega odseka poroča gosp. Klun o neki hiši Matici v nakup ponujani. Po raznih pomislih se za sedaj nič ne sklene, marveč izvoli se odsek 3 udov (gg. Vilhar, dr. Poklukar in dr. Zupanec), kateri naj skrbi za to, da se premoženje Matičino o priličnem času namesti v državnih oblicijah naloži varnejše z nakupom kakega posestva.

Gosp. Robič poroča, da po natančnem pregledovanji Matičine blagajnične knjige je našel, da so ustanovniki in letniki za ostalih doneskih vsega vkup Matici dolžni 9200 gold. — Gosp. Robič stavi o tej važni finančni zadevi več predlogov. Odbor ukrene, da pridejo v prihodnji odborovi seji v obravnavo.

O knjigah, odločenih za leto 1878. poroča gospod predsednik, da je dovršen „Letopis“, ki se je nekoliko zakasnil zato, ker je gosp. J. Navratil, pisatelj jako zanimivega članka o Bosni in Hercegovini, iskal mnogostranskih in zanesljivih virov. Izdala bo tedaj Matica za leto 1878.:

- 1) „Letopisa“ 3. in 4. snopič s poročilom Matičinim. Celi „letopis“ letošnji bode obsegal blizo 30 pól.
- 2) „Potovanje okoli svetá“ po Jul. Verne-tu.
- 3) „Slovnico hrvatskega jezika“, za Slovence, spisal prof. Franjo Marn v Zagrebu.

44. seja Matičnega odbora

5. februarja 1879. l.

Pričujoči v tej seji so bili poleg predsednika dr. J. Bleiweisa gospodje: dr. Jarc, Kržič, Klun, Marn, Močnik, dr. Poklukar, Praprotnik kot zapisnikar, Robič, Souvan, Stegnar, Tomšič, Vilhar, dr. Zupanec in Zupančič.

Ko predsednik sklepčnost odborovo konstatira in se zapisnik zadnje odborove seje odobri, poroča tajnik:

da je Matici zadnji čas pristopilo 37 novih udov, katere odboru po imenu naznanja; odbor sprejme vse;

dalje poroča tajnik, da je dionička tiskarna iz Zagreba Matici poslala 675 iztisov „Hrvatske slovnice za Slovence“, ki jo je spisal profesor Franjo Marn v Zagrebu. To slovnico bode Matica prodajala kot svojo lastnino, kajti založila jo je po pravilih (1. §.) s podporo.

(Odbor sprejme ta predlog, in slovnici določi ceno na 60 kr.).

Knjige za 1878. leto se — ravno kar zdaj drugi pot razpošiljajo in, prav bi bilo, da bi se prihodnjemu občnemu zboru predložil nasvet, naj dovoli, da — gledé na teškote, ki jih večkratno razpošiljanje knjig prizadeva pisarni Matični v Ljubljani in poverjenikom na deželi, vrh tega pa tudi gledé na precejšnje večje stroške — se pridrži prejšnje enkratno razpošiljanje knjig koncem vsacega leta. Po nadrobni razpravi sklene odbor s tem predlogom stopiti pred prihodnji občni zbor.

Odbornik Robič poroča v imenu gospodarskega odseka, da je natanko pregledaval in preiskaval vse Matičine zapisnike in knjige in pri tem preiskavanji našel, da Matici dolgujejo razni udje in poverjeniki, ustanovniki in letniki nekdanji in sedanji, umrli in živi blizo do 9000 gold.; ker mnogo tega dolga se ne bo

moglo iztirjati, marsikaj pa vendar še rešiti Matičini blagajnici, zato nasvetuje gosp. L. Robič, naj se voli odsek peterih odbornikov, ki njegovo poročilo prevdarijo in potem končne predloge stavijo. Odbor je pritrdil temu predlogu, in bili so v nasvetovani odsek voljeni gospodje dr. Zupanec, Vilhar, Klun, dr. Poklukar in Robič, katerim pomagati ima tudi tajnik. Sploh se čuti potreba, da bi Matica po zgledu družbe sv. Mohora knjige pošiljala le takim udom, ki so za dotično leto plačo blagajnici uže odrajtali.

V imenu gospodarskega odseka dalje poroča gosp. dr. Poklukar, kaj in koliko se je storilo gledé nakupa neke Matici ponujane hiše. Ker odbor priznava temeljitost poročevalčevih razlogov, je prestopil o tej zadevi na dnevni red, dotične gospode pa prosil, naj še zmirom pred očmi obdržijo misel, kako bi se Matičine obligacije dale v trdno premoženje izpremeniti z nakupom kakega posestva.

Prihodnji občni zbor Matice slovenske je določen na 12. dan marcija meseca. Po §. 12. društvenih pravil izstopijo letos iz odbora gospodje odborniki: dr. Jan. Bleiweis, Feliks Stegnar, Ivan Vavrú, grof Jos. Barbo, Božid. Raič, Luka Svetec, Josip Šuman in Viljem Urbas. (V „Letopisu“ za 1878. l. na str. 225 namesti 1874 naj se bere 1878.).

Štirinajsti občni zbor „Matice Slovenske“

12. marca 1879. l.

Predsednik dr. Jan. Bleiweis, ko konstatira pravilno število pričujočih družbenikov, začénja zborovanje s sledečim govorom:

Zbrali smo se danes, prečastiti gospodje, v občni zbor, ki je 14. v vrsti rednih „Matičinih“ zborov, da rešimo vse to, kar po pravilih našega društva pripada področju občnega zbora. Zboroval je pa lani novembra meseca pod predsedstvom preč. gosp. dr. Jarca izvanredni zbor, ki je meni naklonil največo čast, ki jo „Matica“ more nakloniti svojim članom, namreč, da me je imenoval častnega uda. Dolžnost mi je, da slavnemu zboru danes za toliko odlikovanje izrekam najtoplejšo zahvalo, kateri dedajam zatrdno oblubo, da hočem, dokler le morem, delati tudi za našo, slovenskemu narodu živo potrebno literarno društvo.

Ne morem pa si kaj, da ne bi na tem mestu tudi ponavljal, kako mi v spominu na to, kar se je meseca novembra godilo v Ljubljani, še zmirom srce veselja igra, da je sedemdesetletnica moja dala povod sijajnim dokazom, kako srčne simpatije uživa naš narod slovenski pri družih sinovih matere Slave.

in to moje veselje je zdaj tem večje, ko vem, da nikdo zaradi mene ne trpi žalosti, česar smo se bali, ko je počil glas, da slavnoznani rodoljub, prečastiti gosp. Biankini utegne zaradi svojega govora kake neprijetnosti doživeti, a zdaj radostni čujemo, da ne.

Dolžnost mi je dalje omeniti, da „Matičin“ odbor obžaluje izgubo mnogoletnega, mnogostransko izvedenega in vzlasti v odseku za izdavanje knjig (šolskih in drugih) marljivega odbornika gosp. Ivana Šolarja, ki premeščen v Dalmacijo zdaj kot nadzornik ondašnjih srednjih šol posluje v Zadru, kjer narod slovanski od njega pričakuje zvesto varstvo narodnih pravic v ondašnjih šolah.

Med knjigami, ki jih je Matica lani izdala, ste dve prišli na svitlo po sklepu lanskega občnega zbora („Potovanje okoli sveta“ po Jul. Verneju in „Slovnica hrvatska za Slovence“ Mar-nova), ena pa bila je navadni Matičin „Letopis“, obsegajoč na blizo 30 pólah mnogovrstno gradivo, obdelano od odličnih pisateljev naših. Te knjige so od ene strani hudo grajane, od druge pa toplo hvaljene; — a to je uže navadna osoda „Matičinih“ tiskovin, ki še le čez leta najdejo zasluženno priznanje. Tako se je godilo s šolskimi knjigami, zemljevidi itd. Kritika mora biti, to je prav, — brez kritike in opozicije ni nikjer pravega življenja; za najboljšo kritiko pa veljá le tista, ki z delom svojim kaže, da zna to ali ono bolje narediti, kakor drugi. Pot do delovanja na „Matičinem“ polji je vsacemu pisatelju odprta; ni tedaj lojalno gledati le „od strani“.

O delovanji „Matičinega“ odbora v preteklem letu bode gosp. tajnik, o novčnem gospodarstvu pa gosp. blagajnik poročal. Prijetna dolžnost pa mi je, da poleg tega, da rečem, da vsi gospodje odborniki, ki morejo v seje dohajati, marljivo sodelujejo, se še posebno g. Praprotniku in g. Vilharju javno zahvaljujem za marljivo in vestno opravljanje njunega težavnega posla.

Prečastiti gospodje! Končaje svoj govor priporočam posebno Vaši pozornosti 7. točko današnjega dnevnega reda, to je, zaostale dolgove družabnikov. Odbor „Matičin“ ni nikoli zanemarjal tega važnega finančnega vprašanja, ko pa je v odbor stopil gosp. Luka Robič, strokovnjak v tej stroki, dobil je ugodno priliko, temeljito se lotiti rešitve te novčine zadeve. In res obširno preiskavo od začetka „Matičinega“ do letošnjega leta je izvršil gosp. Robič s toliko natančnostjo, da se čuditi mora, kdor pregleduje njegov operat. Zato mi je dolžnost javne zahvale za tako trudapolno delo gosp. Robiča, ki daje odboru podlago, dognati to sitno stvar do konca s pripomočjo današnjega zbora. —

Tajnik g. Praprotnik poroča o delovanji društva na drobneje. Udov je nekoliko prirastlo, vendar se je pa njih število zmanjšalo zavoljo neke druge reči. Novih je 52, število vseh pa 1977. Znižalo se je število zato, ker so se zbrisali vsi tisti, ki so

letnino na dolgu ostajali. Nekaj jih je tudi umrlo, med njimi več odličnih. Lansko leto sklenjeno štirikratno tiskanje in razpošiljanje Letopisa se je skazalo tako nepraktično, zamudno in drago, da stavi odbor nasvèt, naj se izdaja ves vkup in pošilja udom z drugimi knjigami vred.

K temu poročilu tajnikovemu se oglasi g. Jurčič, ki graja posebno imenik društvenikov, ki se mu zdi nenatančen in gledé udov večkrat čisto napačen, ker veliko tam za ude tiskanih uže ni živih ali so pa v drugih krajih.

Tajnik se izgovarja na poverjenike, ki večkrat ne pošljejo pól in imenik udov ali celó ne, ali vsaj ne o pravem času.

Blagajnik gosp. Ivan Vilhar bere račun lanskega leta, po katerem je dohodkov bilo 8154 gold. 80 kr., stroškov pa 6680 gold. 91 kr., toraj je ostalo čez še 1473 gold., ki se bodo pa deloma še porabili za dozdej še ne podane račune. Skupnega premoženja je 58.083 gold. 89 kr. Po proračunu, ki znaša dohodkov 4231 gold. 62 kr., oskrbovalnih stroškov pa 860 gold., toraj ostane za izdavanje knjig za letos 3371 gold. 62 kr.

Ta račun in proračun zbor odobri in za pregled se po predsednikovem nasvetu volijo gg. Žagar, Celestina in Kadilnik.

Šesta točka dnevnega reda, to je, odborov nasvèt o le enkratnem razpošiljanji društvenega „Letopisa“, ki ga je tajnik v svojem poročilu motiviral, se sprejme brez razgovora.

Odbornik Klun poroča v imenu odborovem o zaostalih letnih doneskkih družabnikov in ustanovnih udov „Maticé“. Odbornik Robič je namreč po trimesečnem trudu iz zapisnikov društvenih našel, da udje so na dolgu čez 9000 gold. Po natančnem prevdarku pa se je pokazalo, da ta znesek je previsoko cenjen, kajti med dolžniki so nekatera po trikrat vpisana ena in ista imena, dalje udje, ki so uže davno umrli, da niso bili o pravem času izbrisani, pa tudi drugi, ki knjig niso dobivali. Zaostanki se po takem izdatno znižajo. Odbor je prevdarjal, kako bi se vsaj nekaj tega denarja dobilo in kako bi se zabranilo daljnemu zaostajanju udov z letnimi doneski, pa bi se vendar število njihovo ne zmanjšalo. Nasveti njegovi so ti-le: 1. Tistim udom, ki so zadnja tri leta bili redni plačevalci, se zbríše prejšnji dolg (ker je misliti, da je v zapisniku kaka pomota); 2. nastavi se poverjenikov več kakor jih je zdaj, in 3. vprihodnje so udje in dobé družbine knjige le tisti, ki letnino plačajo do konca dotičnega leta.

Pri tej točki se vname živahen razgovor. Gospod Jurčič meni, da so tega zaostanka krivi menda največ tajniki „Matični“, kateri so bili v teh letih z drugimi posli tako preobloženi, da so za „Matico“ imeli premalo časa. Dobro bi bilo, da bi si „Matica“ dobila stalnega tajnika, čegar glavni posel bi bilo tajništvo; se vé, da bi moral imeti več plače, nego so je imeli dosedanji.

Gosp. Klun odgovarja na to povdarjaje, da je med dolžniki blizo 200 tistih, ki so se leta 1871. nagloma vpisali (znani „chabrus“) in za katere je bila letnina za prvo leto plačana, pozneje pa nikdar več, in to znaša samo uže čez 2000 gold.

Gosp. Regali pravi, da knjige, kakoršne izdaja „Matica“, niso za priprosti narod. Njemu se toraj zdi, da zaostanki izvirajo zeló tudi od tod, ker velika večina družbinih knjig ne mara.

Gosp. Klun opomni na to, da „Matica“ je društvo bolj za omikane Slovence, ne pa za toliko priprosto ljudstvo; za ljudstvo je „Mohorjevo društvo“.

Potem se sprejmeta prvi in drugi predlog odbora, o tretjem pa se zopet prične razgovor, ki se suče večidel o tem, kateri trmin naj bi se odločil kot zadnji za vplačevanje letnih doneskov. Nekateri po dr. Staretu želé, da bi se vplačevanje sklepalo s koncem julija, drugi, da je dosti, ako ud plača le do konca leta, tretji, naj bi se počasni udje opominjali k vplačevanju, po mestu Ljubljani pa naj bi se denar pobiral, četrti, naj bi se ravnalo tako, kakor ravna družba sv. Mohorja v Celovcu. Slednjič po dr. Zupancu obveljá določba „Matičinih“ pravil, da ima odbor pravico izbrisati vsacega uda, ki svoje letnine ne plača do 1. julija, da se torej za tacega tudi knjige ne tiskajo.

Ker posameznih predlogov ni bilo, zato se je vršila volitev tistih odbornikov, ki so morali po pravilih letos izstopiti. Oddano je bilo namreč 142 glasovnic, od katerih ste bili 2 neveljavni. Dr. J. Bleiweis, B. Raič, dr. J. Ulaga so dobili po 140 glasov. — grof Barbo in J. Šuman po 139, V. Urbas 138, L. Svetec, J. Vavrú in Fel. Stegnar 137 glasov.

45. seja Matičinega odbora

3. aprila 1879. l.

Pričujoči: dr. Jan. Bleiweis, dr. Anton Jarc, Kržič Anton, Klun Drag., Marn Josip, Močnik Matej, dr. Poklukar Josip, Pra-protnik Andrej, Robič Luka, Souvan France, Stegnar Feliks, Tomšič Ivan, Vavrú Ivan, dr. Zupanec Jernej, Zupančič Vilibald.

1. Zapisnika 15. občnega zbora in 44. odborove seje se odobrita.

2. Volitev predsednika, dveh podpredsednikov, blagajnika, tajnika, knjižničarja, pregledovalca društvenih računov in dveh blagajničnih ključarjev se je po daljšem razgovoru izvršila tako, da, ker so vsi prejšnji odborniki tudi po novih volitvah ostali v odboru, so bili vsi dosedanji opravniki enoglasno izvoljeni.

Tajnik Andr. Praprotnik prosi odbor, da bi namesti njega izvolil izmed odbornikov druzega tajnika ali pa se tajništvo oddalo tajniku, ki bi se po želji, ki se je od ene strani slišala v zadnjem občnem zboru, mogel ves posvetiti tej službi in jo bolje opravljati kakor dosedanji tajniki, ki so vsi bili in je tudi sedanji s svojimi opravili preobložen. Po mnogostranski razpravi, ki se je vršila na soglasno pohvalo marljivega delovanja tajnikovega, se tudi z ozirom na potrebno varčno gospodarstvo Matičinega imetja naprosi odbornik Praprotnik, naj opravlja tajništvo vsaj še do konca tega leta. — Tej želji se on naposled tudi udá proti temu, da ga bodo posamezni odborniki še dalje podpirali pri raznih Matičinih opravilih.

Tudi dr. Bleiweis bi uredništvo „Letopisa“ rad odložil, toda soglasni želji se tudi on udá, rekši, da ga enostranska kritika „Letopisa“ nikakor ne moti, dokler sodelujejo pri „Letopisu“ pisatelji, ki jih Slovenija med najboljše šteje; vsemu svetu pa težko kdo vstreže. Odbor mu izreka toplo zahvalo za njegovo žrtvovanje pri vredovanju „Letopisa“ in odobri njegov predlog, da zraven nekoliko manj obširnega „Letopisa“ se izdá še kaka drobna knjižica vrh „Znanstvene terminologije“, ki pride letos na svitlo.

3. Razprava o nasvetih občnega zbora izvrši se

- a) s tem, da se ustanovi odsek, ki naj v prihodnji odborovi seji poroča, kje in kako naj se pomnožijo poverjeniki. V ta odsek izvoljeni so gospodje: Klun, Robič in tajnik Praprotnik.
- b) Gospodarski odsek naj prevdari; kako bi se dolg iztirjeval, da „Matica“ ne trpi škode, pa se tudi udom ne zgodi kaka neprilichnost.
- c) „Znanstvena terminologija“ gosp. Cigaletova naj se tiska v 2000 eksemplarih, in o tej in drugih knjigah naj se poroča v prihodnji skupščini odborovi.

4. O hiši banke „Slovenije“, Matici v nakup ponujani, poroča dr. Poklukar in nasvetuje, naj jo Matica kupi. — Odbor enoglasno sklene: Odsek, ki je bil uže v zadnji in predzadnji odborovi seji v ta namen pooblaščen, naj skuša kupiti omenjeno hišo, vendar po posvetovanji z možmi, kateri imajo v tacih rečéh znanje, in z ozirom na vsa potrebna zagotovila; pogodbo z banko Slovenijo pa naj poleg njega (dr. Poklukarja) podpiše tudi predsednik „Matice Slovenske“ z enim odbornikom (tajnikom) vred. Odseku se prepušča storiti s pričujočim zapisnikom, kar je morébiti v ta namen postavno potrebno.

46. seja Matičinega odbora

29. novembra 1879. l.

Navzoči v tej seji so bili: predsednik dr. Jan. Bleiweis in gg. odborniki: dr. A. Jarc, A. Kržič, prof. Marn, uč. Matej Močnik, Luka Robič, uč. Fel. Stegnar, uč. Iv. Tomšič, prof. Vavrù, Iv. Vilhar, dr. Zupanec in A. Praprotnik (odbornik in tajnik).

Predsednik začenja sejo z nagovorom, v katerem med drugim pravi, da, ker se bliža konec leta, je odboru nálog, da pregleda svoje delovanje v letošnjem letu. Omenivši britke izgube, ki je tudi „Matica“ zadela po smrti visoke časti vrednega rodoljuba gospoda grofa Josipa Barbota, ustanovnika in odbornika tega društva, vzdignejo se vsi pričujoči in s srčnim sočutjem pritrdijo besedam predsednikovim: „Večen mu spomin!“, ter odobrijo, da tudi „Matica“ je stopila v kolo častiteljev, ki so položili venec na prezgodnji grob visokorodnega ranjcega. Potem predsednik skupščini kaže za letošnje leto Matičinim udomnamenjene knjige, ki so uže nekaj natisnene, nekaj pa take, katerih tisek bode kmalu gotov.

Udje dobijo letos 4 knjige, in sicer:

- 1) „Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku“, spisal J. V.;
- 2) „Raznim delom pesniškim in igrokaznim“ Jos. Vesela-Koseskiga dodatek;
- 3) „Znanstvena nemško-slovenska terminologija“, spisal M. Cigale;
- 4) „Letopis“ za l. 1879. z mnogimi mikavnimi sestavki.

Zapisnik 45. odborove seje se odobri. Potem poroča tajnik o važniših stvareh tako-le: Od zadnje redne odborove seje imeli so odborniki v Ljubljani zaradi nujnosti sami tri skupščine, pri katerih se je obravnavalo: 1) kako bi se tudi „Matica“ vdeleževala slovesnosti v spomin sreberne poroke Nju Veličanstev. Sklenilo se je, da se bode „Matica“ rada vdeležila te slovesnosti in se bode odbor njen enako drugim društvom poklonil c. k. deželnemu predsedniku. To se je zgodilo in „Matica“ je od c. kr. predsedstva v priznanje svoje lojalnosti prejela tudi zahvalno pismo Nj. Veličanstva. — Drugi pot so se ljubljanski odborniki sešli o priliki, ko je „Matica“ dobila vabilo iz Zagreba, da bi se udeležila svečanosti P. Preradovičeve. Tudi to se je zgodilo in odbornik g. dr. Poklukar se je k tej svečanosti v Matičinem imenu podal v Zagreb, kjer so se mu pridružili še nekateri Slovenci v Zagrebu bivajoči. — Tretji pot sešli so se ljubljanski odborniki 26. maja v namen, da se določno sklene o nakupu hiše „banke Slovenije“.

Od zadnje odborove seje do danes je k „Matici“ pristopilo 41 novih udov. Odbor jih sprejme. Sim pa tje pa jih je tudi

nekoliko odstopilo iz raznoterih vzrokov. Da „Matica“ o času, ko politika veliko koló svetá goni, si vendar pridobiva toliko novih udov, zahvaliti se je tudi nekaterim marljivim gospodom poverjenikom, kateri ne iztirjujejo samo zaostalih dolgov, temuč tudi pridno pridobivajo „Matici“ novih udov.

Želeti je, da bi se po okoliščinah časa in krajev o poverjeništvih marsikaj izpremenilo, zato nasvetujem te-le nove poverjenike:

- 1) za Trst in njegovo okolico gosp. Gregorija Jereba, tajnika tržaške čitalnice,
- 2) za dekanijo Kanal v goriški nadškofiji tamkajšnjega dekana gosp. Frančiška Vidica,
- 3) za Žavec v lavantinski škofiji gosp. Jos. Širca, trgovca v Žavcu,
- 4) za Slovengraško dekanijo gosp. dr. Josipa Šuca, župnika v Slovengradcu,
- 5) za fare senožeško, vremsko in za Razdrto (na Kranjskem) posebnega poverjenika, in sicer gosp. Ignacija Okorna, župnika v Senožečah,
- 6) za Bled in Bohinj gosp. Jan. Trojarja, nadučitelja v Gradu. (Odbor pritrdi in tajništvu naroči, da naj omenjene gospode naprosi, da bi blagovolili prevzeti poverjeništvó v v teh krajih).

Med spisi, ki jih je „Matica“ ta čas dobila, so bolj važni ti-le:

- 1) P. Chrisogon Majar pošilja spis „Iz srednje Afrike“.
- 2) Dr. Iv. Tavčar spis „V Karlovcu“.
- 3) Gosp. Rutar spis „O Jordanu (Jordanis)“.
- 4) Gosp. Jak. Žnidaršič spis „Okó in vid“ (s priloženimi podobami).

5) Dr. Jos. Križan pošilja spis: „Logika“. Vsi ti rokopisi izročajo se odseku za izdavanje knjig.

6) Po odborovem naročilu je gosp. prof. Maks Pleteršnik prevzel nabrane pôle geografičnih imen za porabo dotičnega spisa „Geografičnih imen na Slovenskem“, katere še dalje nabira od krajev, od katerih mu jih še manjka.

7) Gosp. prof. Šuklje spisuje „Zgodovino francoske revolucije“.

8) Gosp. prof. Šuman naznanja, da je svojo „Slovensko slovnico“ na podlagi najnovejših naukó Miklošičevih ravno dodelal.

9) Gosp. Iv. Lapajne vpraša: ali ne bi „Matica“ sprejela poslovenjeno gosp. P. Radičevo knjigo: „Führer für Bad Veldes“.

Sklenilo se je, da popotnikom po Bleškem okraji namenjena hvale vredna knjiga ne ugaja Matičinim namenom.

10) Gosp. Ljud. Tomšič v Zagrebu vpraša: ali se v „Letopis“ sprejemajo tudi dramatična dela, na priliko vesele igre, pripravne za čitalnične odre? Sklenilo se je, mu sporočiti, naj bi se obrnil do „Dramatičnega društva“, ki izdaja gledališke igre.

11) Gosp. prof. Hubad vpraša: ali bi „Matica“ za posebno knjigo sprejela „Starožitnosti slovanske“. Določi se, da „celote“ teh spisov „Matica“ sedaj še ne more prevzeti, a posamezni oddelki za „Letopis“ so jej po volji.

12) Sl. generalno rediteljstvo „Slavije“ (banke) v Pragi je z dopisom od 25. maja t. l. „Matici“ poslala 100 gld., ki jih je to domoljubno društvo po tukajšnjem svojem zastopniku gosp. Hribarju „Matici“ darovala. Lepi dar se je hvaležno sprejel.

13) Gospodje pregledovalci društvenih računov za leto 1878., v dopisu 29. avgusta t. l. potrjujejo, da so pri „Matici“ vse v najlepšem redu našli.

14) Gosp. Jan. Sajè, nadučitelj v Šent-Jerneji, je učiteljsko knjižnico v Krškem vpisal v „Matico“, in prosi nekaj knjig v dar tej knjižnici. — Podeli se jej 19 knjig raznega obsežka.

15) Gosp. Kržišnik, poverjenik (ustanovnik) v Ribnici na Štajerskem, tako tudi gosp. L. Hiti (ustanovnik) prosita, da bi se jima prof. Marnova „Hrvatska slovnica“ poslala. — Peticiji se vstreže, in po nasvetu gosp. Robiča se bode vsled §. 5. društvenih pravil vseh ustanovnikom vrh navadnih „Matičinih“ knjig tudi še poslala „Hrvatska slovnica za Slovence“.

16) Gosp. Jos. Lesar vpraša: ali je vas Sušje zapisana med ustanovnike ali med letnike? — Po natančnem pregledu „Matičinih“ knjig po gosp. Robiču se določi, da vas Sušje je samo letnik.

17) Bukvovez Leyrer v Mariboru piše, da bi rad „Matičine“, knjige doival v zalogo. Pismo se oddá gospodarskemu odseku.

18) Knjigarna braća Jovanovića v Pančovi vpraša: ali bi se jej „Matičine“ knjige ne pripuščale za 30 % rabata. (Izjemno za Pančovo se dovoli 30 % rabata).

Po sklepu odborovem, da naj se nekaterim prošnjikom (šolam, društvom itd.) podarè „Matičine“ knjige, je tajništvo poslalo „Matičine“ knjige v dar, in sicer: a) šolski knjižnici v Materiji (18 zvezkov), in b) ljudski knjižnici v Črnicah (21 zvezkov). — Odbor je zahvalna pisma vzel na znanje.

Na vrsto je potem prišlo poročilo odseka za izdavanje knjig. Tu se pri razgovarjanji o knjigah oglasi posebej odbornik prof. Marn ter pravi: O počitnicah šolskih bil sem v Mariboru in v smislu „Matice slov.“ poprosil prof. Majcigerja, naj pridobi si starejših in mlajših pisateljev slovenskih, da dovršijo

leta 1866. objavljeni, leta 1868. uže pričetni, a doslej še ne dovršeni „Slovenski Štajer“. „Matica“ si želi biti dosledna. Po osnovi natisnjeni v 1. snopiču leta 1868. je omenjeno knjigo v 4 razdelkih (dežela, prebivalci, narodno gospodarstvo, zgodovina) sestaviti objavilo enajst gospodov, a sedaj so v dveh dodelanih snopičih (1. leta 1868., 3. leta 1870.) mož-beseda le štirje. — Drugo veliko delo daje po sklepu svojega odbora „Matica“ na svetlobo, in to je „Slovanstvo“ (po „Naučnem slovníku českem“). Prvi del „Jugoslovani“, „Slovenci“, „Hrvati“, „Srbi“, „Bolgari“ (spisali Majciger, Pleteršnik, Raič) je bil tiskan leta 1873. „Slovan gre na dan“ — pravijo — naj gre tudi Slovanstvo; zato treba, da more „Matica“ po svoji osnovi napredovati, da prihodnje leto na pr. stopi na svetlo s „Čehi“; Poljake spisuje prof. Wiesthaler, Ruse obeta prof. Steklasa. — In prof. Majciger, kateri ima Čeha po tej naročbi v delu, je obljubil, da hoče v ta namen delovati, gledé na knjigo „Slovenski Štajer“ pa tudi o „Slovanstvu“ naši „Matici“ dokončno poročati, vsaj do meseca februarija prihodnjega leta.

Dalje poroča prof. Marn, da je knjiga „Prirodopis živalstva s podobami“, katero je po Pokorny-u poslovenil prof. Erjavc in „Matica“ na svetlo dala leta 1872., uže v drugem izdanji pošla do zadnje, zato nasvetuje, da slovenska stvar ne bode trpela, naj „Matica misli na novo izdanje „Živalstva“ in se zato obrne najprej zarad osnove novega izdanja do prevoditelja gosp. prof. Erjavca in potem ukrene, kar je potreba, da ne bode prepozno, kajti knjiga je šolska. Čital sem — pravi prof. Marn naposled — nekatere neugodne opazke o naši „Matici“ (v „Obzoru“ in v „Politiki“), češ, da napreduje manj hvalno mimo hrvatske, in da je nekako vnmarna gledé na Stanko-Vrazovo ilirsko zapustnino. Kar prvo tiče, smo Slovenci res v skromnejših razmerah, a delovanje našega društva, ki je uže mnogo dobrih knjig in lepih zemljevidov na svitlo dala, nikakor ni manj hvalno in manj vspešno; kar pa drugo, naj se poišče in pogleda, v čigavih rokah in kolike vrednosti je, in naj se tudi o tej ostalini v kateri prihodnji skupščini poroča“.

V imenu gospodarskega odseka poroča najprej „Matičini blagajnik gospod Ivan Vilhar prav na drobno o nakupu hiše nekdanje „Banke Slovenije“.

Po odborovem sklepu 3. aprila t. l. kupila je „Matica“ to hišo za 28.000 gld. s tem pogojem, da vsi stroški in dohodki hiše od 1. junija t. l. pripadajo „Matici“. Po prepisu hiše na imé „Maticice Slovenske“ plačalo se je uže 20.539 gold. 78 kr.

Da se je mogel ta znesek in tudi znesek prepisnih odstotkov z 1071 gld. 33 kr. poplačati, prodale so se nekatere obligacije o času, kedar se je denar potreboval, in sicer vkup za 21.868 gld. 80 kr.

„Matici“ ostaja v lasti sedaj še 12.500 gold. srebrne rente in 100 gld. drž. loter. posojila leta 1860. Potem ko bode še neki

dolg poplačan, bode se z „Banko Slovenijo“ sklenil konečni račun in bode se jej poplačal znesek, ki jej še gre. Nadrobnemu temu poročilu dodaja gospod blagajnik še to opazko, da hišni dohodki redno prihajajo, in da je hišnih poprav malo, ker je celo lepo poslopje v dobrem stanu. — Odbor je poročilo gosp. blagajnika vzel zadovoljno na znanje in mu soglasno votiral zahvalo za veliki njegov trud.

Dalje se določi, da naj se „Matičina“ hiša na Bregu postavi na prodaj za 12.000 gld.

Ker je gosp. Souvan bolan in gosp. Klun na Dunaji v državnem zboru, se za ključarja začasno postavita gosp. Kržič in gosp. Robič, katerimu se izroči tudi gospodarska skrb „Matičinih“ hiš.

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Matice Slovenske“

Tek. št.	D o h o d k i	v gotovini				v obli- gaci- jah	O p o m b e
		posa- mezno		skupaj			
		gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	
1	Imetek 31. dec. 1877	—	—	2937	74	38460	Potrošiti se sme:
2	Plačila družbenikov:						Iz tek. št. 1 fl. 2937.74
	a) ustanovnikov . . .	80	—	—	—	—	po odbitih „ 1000.—
	b) letnikov . . .	1474	—	1554	—	—	kot 2. obrok
3	Obresti:						glavnici še
	a) od obligacij . . .	1782	72	—	—	—	dolžnih fl. 3185.24
	b) od gotovine . . .	97	62	1880	34	—	fl. 1937.74
4	Dohodki Matičine hiše	—	—	684	80	—	Iz tek. št. 2 fl. 1474.—
5	Za prodane knjige . . .	—	—	46	55	—	„ „ „ 3 „ 1880.34
6	Za izsrečkano obliga- cijo oedenburško št. 13488	—	—	1047	37	—	„ „ „ 4 „ 684.80
7	Darila:						„ „ „ 5 „ 46.55
	a) v gotovini . . .	—	—	4	—	—	skupaj fl. 6023.43
	b) v oblig. rente v pap. št. 12265 . . .	—	—	—	—	50	potrošilo se je
8	Kupljeni obligaciji						pa izvzemi
	rente v zlatu št. 141140	—	—	—	—	1000	stroške št. 8 fl. 5130.81
	„ „ „ „ 141141	—	—	—	—	1000	tedaj menj . fl. 892.62
	Skupni znesek dohod- kov	—	—	8154	80	40510	kteri znesek se bode pa
	Če se odštejejo stroški	—	—	6680	91	1000	še porabil za račune,
	ostaja imetka . . .	—	—	1473	89	39510	kteri se še niso dolo- slali v izplačanje.
	(v hranilnici, bukv. št. 90878, 1133 fl. 71 kr., in če se k temu pri- šteje še vrednost hiše in vrednost inventarja se pokaže konečnega premoženja	—	—	11400	—	—	
		—	—	5700	—	—	
		—	—	18573	89	39510	
				58083	gld. 89 kr.		

računa

za XIV. leto, to je od 1. jan. 1878. l. do 31. dec. 1878. l.

Tek. št. ev.	Stroški	v gotovini				v obli- gaci- jah	Opombe
		posa- mezno		skupaj			
		gld.	kr	gld.	kr	gld.	
1	Tajniku:						
	a) nagrade	250	—	—	—	—	
	b) za pisarne potreb- šćine	159	—	409	—	—	
2	Za spiše	—	—	545	—	—	
3	„ zemljevide	—	—	1300	—	—	
4	„ tisk	—	—	2037	36	—	
5	„ vezanje knjig	—	—	468	3	—	
6	Hišni stroški	—	—	291	24	—	
7	Izsrečkana obligacija oedenburška št. 13488	—	—	—	—	1000	
8	Za nove obligacije št. 141140 in 141141 (doh. št. 8)	—	—	1450	10	—	
9	Razni izdatki	—	—	180	18	—	
	Skupni znesek stroškov	—	—	6680	91	1000	

V Ljubljani 1. januarja 1879.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

Pro-
„Matiče Slovenske“ za XV. leto, to je od

Tek. št.	D o h o d k i	Nominalna vrednost obli-gacij	Letni obresti		Skupaj		Opombe
		gld	gld.	kr	gld	kr	
1	Obresti po odbitem davku in sicer:						
	a) od oblig. zemljiš. odveze: temešvarske: št. 1929, 15397, 15989;						
	oedenburške: št. 7561, 7637, 7789, 8080, 8081, 8170, 13489;						
	veliko-varaždinski: št. 388, 8037;						
	požonski: št. 641, 6751;						
	kašavski: št. 1710, 3585,	16000	781	12	—	—	
	skupaj 16 po 1000 gld.						
	b) iz rente v zlatu in sicer:						
	št. 141140 in 141141 po 1000 gld.	2000	80	—	—	—	
	c) iz rente v srebru in sicer:						
	5 po 100 gld. št. 546378, 548115, 548116, 256407, 257408; 12 po 1000 gld. št. 147573, 147574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 219685, 386508, 388211, 142690, 142691	12500	525	—	—	—	
	d) iz rente v papirji, in sicer:						
	št. 12265 za 50 gld. 7 po 100 gld. št. 4582, 4583, 87009, 87054, 87055, 201078, 207779; 5 po 1000 gl. 27713, 113720, 113721, 144904, 144905	5750	241	50	—	—	
	e) drž. loter. posojilo L 1860 št. srečke 16, serija 18312 za	100	4	—	—	—	
	f) od „Pfandbriefov“ za	3000	150	—	—	—	
	g) od 2 akcij banke Slovenije za	160	—	—	178o	62	
2	Čisti dohodek Maticine hiše	—	—	—	400	—	
3	Od letnikov po 2 gld.	—	—	—	2000	—	
4	Za knjige, ki se morda prodajo	—	—	—	50	—	
	Skupaj	—	—	—	4231	62	

račun

1. januarja 1879. l. do 31. decembra 1879. l.

Tek. štev.	Stroški	Posamezno		Skupaj		Opombe
		gld.	kr	gld.	kr	
1	Tajniku:					
	a) nagrade	250	—	—	—	
	b) za male stroške	150	—	400	—	
2	Blagajniku	—	—	60	—	
3	Knjižničarju	—	—	50	—	
4	Vezanje knjig	—	—	300	—	
5	Razni izdatki	—	—	50	—	
	Skupaj	—	—	860	—	
	V primeri z dohodkom	—	—	4231	62	
	ostaja za izdavanje knjig	—	—	3371	62	

V Ljubljani 1. januarja 1879.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

Upravništvo
„Matiče Slovenske“ 1879. leta

Prvosednik :

Dr. Janez Bleiweis.

Prvosednikov namestnik :

Dr. Anton Jarc.

Blagajnik :

Ivan Vilhar.

Tajnik in zapisnikar :

Andrej Praprotnik.

Knjižničar :

Feliks Stegnar.

Pregledovalec društ. računov :

Dr. Jernej Zupanec.

Ključarja :

France Souvan.
Dragotin Klun.

ODBOR.

a) Ljubljanski odborniki.

1. Dr. Bleiweis Janez 1879.	10. Robič Luka 1878.
2. Dr. Jarc Anton 1878.	11. Souvan France 1877.
3. Kržič Anton 1878.	12. Stegnar Feliks 1879.
4. Klun Dragutin 1877.	13. Tomšič Ivan 1877.
5. Krisper Valentin 1878.	14. Vavrū Ivan 1879.
6. Marn Josip 1876.	15. Vilhar Ivan 1874.
7. Močnik Matej 1878.	16. Dr. Zupanec Jernej 1874.
8. Dr. Poklukar Josip 1877.	17. Zupančič Vilibald 1878.
9. Praprotnik Andrej 1876.	

b) Vnanji odborniki.

1. Cigale Matej 1876.	12. Dr. Sterbenec Jurij 1877.
2. Einšpieler Andrej 1876.	13. Šavnik Dragotin 1877.
3. Erjavec France 1878.	14. Šolar Janez 1876.
4. Grabrijan Jurij 1876.	15. Šuklje France 1878.
5. Herman Mihael 1877.	16. Šuman Josip 1879.
6. Hubad France 1878.	17. Dr. Šust Janez 1876.
7. Kosar France 1877.	18. Dr. Tonkli Josip 1877.
8. Majciger Janez 1878.	19. Dr. Ulaga Josip 1879.
9. Marušič Andrej 1878.	20. Urbas Viljem 1879.
10. Raič Božidar 1879.	21. Žolgar Miha 1878.
11. Svetec Luka 1879.	

Letna številka kaže, katerega leta je bil kdo poslednjič odbornik izvoljen.

ODSEKA :

a) Odsek za gospodarstvo.

1. Klun Dragotin.
2. Souvan France, prvomestnik.
3. Tomšič Ivan.
4. Vilhar Ivan.
5. Dr. Zupanec Jernej.

b) Odsek za izdavanje knjig.

1. Dr. Bleiweis Janez, prvomestnik.	7. Stegnar Feliks.
2. Klun Dragotin.	8. Tomšič Ivan.
3. Kržič Anton.	9. Prapotnik Andrej.
4. Marn Josip.	10. Urbas Viljem.
5. Močnik Matej.	11. Vavrū Ivan.
6. Dr. Sterbenec Jurij.	12. Zupančič Vilibald.
-

Imenik Matičinih udov.

Častni udje:

1. Bleiweis Janez, dr., v Ljubljani.
2. Miklošič Franjo, dr., vitez na Dunaji.
3. Rački Franjo, dr., kanonik in predsednik jugoslov. akademije.
4. Rajevski Mihael, škof pri ruskem poročništvu v Beču.
5. Rieger France, Ladislav, dr., v Pragi.
6. Trstenjak Davorin, župnik v Starem Trgu na Štajarskem.
7. Vesel Koseski Ivan v Trstu.

Razvrstitev udov po poverjenikih ali dekanijah.

Opazka. * kaže ustanovnike. — Nepake naj se blagovoljno naznanjajo Matičinemu tajništvu. Kdor svoje izpremembe ni o pravem času naznanil in ni tiskan v dekaniji, v kateri sedaj biva, naj išče knjig pri poverjeniku, pri katerem jih je bil zadnjikrat prejel; ako pa ga ni v imeniku, naj se zgleda pri tajništvu, in nemudoma bode se mu postreglo.

I. Dekanija Ljubljana. — Poverjenik: *Andr. Praprotnik.*

a) Mesto Ljubljana.

Ustanovniki.

Arce Rajko, c. k. poštni uradnik.	Fabijani o. Placid, vikar frančišk.
Auer Jurij, posestnik.	Fabian Janez, trgovec.
Blažnikova Fani, gospica.	Frančiškanska knjižnica.
Bleiweis Janez, dr.	Frelj Anton, hišni posestnik.
Bleiweis Drag., dr., zdrav. v bolnišn.	Gariboldi pl. Anton, grajšček.
Bučar France, trgovec.	Gariboldi pl. France, bivši svetovalec
višje dež. sodnije.
Codelli bar. A. Fahnenfeld, grajšček.	Gogala Jan., dr., katehet više gimna-
zije in vodja v Alojzijevišču.
Čebašek Andrej, dr., častni kanonik,
prof. bogosl.	Graseli Peter, posestnik.
Češko Valentin, posestnik.	Heidrih Dragutin, redovnik.
Čitalnica, društvo.	Hranilnica Kranjska.
Detelja Oton, grajšček.	Hren France, posestnik.
Dolenc Henrik, dr., c. k. adjunkt
pri dež. sodniji.	Jamšek Ivan, trgovec.
Dreo Aleksander, trgovec.	Jarc Anton, dr., prošt.

Jerajeva Ivana, zasebnica.
 Jeran Luka, monsign., „Zg. Danice“
 vrednik.

Kadilnik France,
 Kastelic France, c. k. stotnik v pokoji.
 Klemenčič Jožef, kat. c. k. učitelj-
 skega izobraževališča

Klun Drag., beneficijat Ravbarjev
 pri stolnici.

Knjižnica c. kr. učiteljskega izobra-
 ževališča.

Köstler Gustav, mestni fajmošter.

Kozler Ivan, grajščak.

Kozler Jožef, dr., posestnik.

Kreč Mat., dež. odbora tajnik.

Krišper Valentin, trgovec in posest.

Križnar Mir., katehet na c. k. viši
 realki.

Kušar Jožef, trgovec in hišnik.

Lukman Jakob, c. k. rač. svetovalec.

Marn Josip, profesor na c. k. viši
 gimnaziji.

Milic Rudolf, tiskar in hišnik.

Močnik Matej, učitelj 1. mestne šole.

Munda Franjo, dr., odvetnik.

Murnik Janez, tajnik kup. zbornice.

Pavšler Jožef, korar.

Peternel Mihael, c. k. profesor više
 realke v pokoji.

Pfeifer France, c. k. rač. uradnik.

Pleteršnik Maks, c. k. gimn. prof.

Pogačar Ivan Zl., dr., knezoškof.

Pogačar Martin, knezošk. kancelar.

Poklukar Jožef, dr., dež. poslanec.

Pongrac Oskar, dr., zasebnik.

Pribošič Janez, vojni duhoven.

Ravnikar France, dež. blagajnik.

Robič Luka, c. kr. davkarski nad-
 zornik v pokoji in dež. poslanec.
 Rozman Ivan, katehet v mestnih
 šolah.

Ruard Viktor, grajščak na Bledu.

Samasa Anton, zvonar.

Skubic Anton, c. kr. gimn. prof.

„Sokol“, telovadno društvo.

Souvan Ferko, trgovec.

Souvan France Ks., starejši, trgovec.

Souvan France, mlajši, trgovec.

Starč Jožef, dr., koncipijent pri c. k.
 finančni prokuraturi.

Strobelj France.

Švajgar Jurij, pol. nadkomisar.

Tavčar Janez, hišn. posestnika sin.

Valenta Alojzij, dr., prof. in vodja
 v bolnici.

Vavrū Ivan, c. k. prof. na viši
 gimnaziji.

Vilhar Ivan, trgovec.

Vošnjak Jožef, dr., zdravnik in dež.
 poslanec.

Zamejic Andrej, bogosl. profesor.

Zarnik Valentin, dr., advokat, dež. in
 drž. poslanec.

Zupančič France, dr., pravdosrednik.

Zupanec Jernej, dr., c. k. bilježnik.

Zupan Jožef, dr., pravdosrednik.

Zupan Toma, gimn. profesor.

Žagar Dragutin, kontrolor dež. bla-
 gajnice.

Vuičić Paskal, biskup in namestnik
 apostolski v Bosni. Štev. 81.

Letniki.

Ahačič Karol, dr., odvetnik.

Ahčin Drag., ključar.

Aléšovec Jakob, pisatelj.

Alojzijevišče.

Ambrožič Fr., dr., mestni zdravnik.

Arko Albin, žurnalist.

Bahovec France, učitelj 2. m. šole.

Belar Leopold, nadučitelj in rav-
 natelj 2. mestne ljudske deške šole.

Bizavičar, o. Jožef, frančiškan.

Bohinec Žiga, knezošk. kaplan.

Brus Andrej, kmet. družbe tajnik.

Candolini Vojteh, c. kr. sodnik v

pokoji.

- Celestina Josip, prof. na c. k. učit. izobraževališči.
 Čuren Karol uradnik v hranilnici.
 Dimic Avgust, c. k. finančni svetnik.
 Drč Josip, dr., zdravnik.
 Dolencec Jakob, vikarij stolne cerkve.
 Drašler France, čevljarski mojster.
 Drašler Pavel, trg. pomočnik.
 Drenik Franjo, opravnik.
 Drenik Kunibert, kontrolor v posilni delalnici.
 Društvo tiskarjev za Kranjsko.
 Družba rokodelskih pomočnikov.
 Endlicher Rudolf, c. k. uradnik.
 Eppich Janez, učitelj v c. k. vadnici.
 Erker Jožef, stolni kaplan.
 Eržen Ignacij, župnik v pokoji.
 Flis Janez, spiritval v duhovščnici.
 Fortuna France, trgovec in posestnik.
 Fuchs France, dr., primár v bolnici.
 Gerber Matija, posest. in bukvovez.
 Gerdežič Jože, c. kr. dež. pravdn. namestnik.
 Gnjezda Ivan, prefekt v Alojz.
 Goričnik France, trgovec.
 Gross Anton, misijonar v Ameriki.
 Grkman France, učitelj v c. k. vadnici.
 Guttman Emilij, odv. koncipijent.
 Hohn Edvard, posestnik in bukvovez.
 Hohn Hugon, c. k. poštni uradnik v Sučavi.
 Hohn Robert, uradnik pri železnicah.
 Horak Ivan N., posestnik in roko-
 vičar.
 Hribar Ivan, glavni zastopnik banke „Slavije“.
 Hrovat Blaž, ravnatelj c. k. izobraževališča za učitelje in učiteljice.
 Iber Ivan, trgovec.
 Jeglič Anton, dr., drugi vodja v škof. duh. semenišču.
 Jentel Anton, trgovec.
 Jerič Jože, župnik v pokoji.
 Jurčič Josip, vrednik „Slov. Naroda“.
 Juvančič Iv. Drag., trg. pomočnik.
 Kaprec Ivan, c. k. nadsodn. svetnik.
 Karun France, župnik v Trnovem.
 Katoliška družba (2 iztisa).
 Kermavner Valentin, prof. c. k. više gimnazije.
 Kilar Janez, kaplan v Trnovem.
 Klein Anton, lastnik tiskarnice.
 Klofutar Leonard, dr. prof. bogosl.
 Knjižnica bogoslovska.
 Knjižnica ljubljanske gimnazije.
 Knjižnica ljubljanske realke.
 Knjižnica učiteljska ljublj. okolice.
 Knjižnica c. kr. preiskovalnice na Žabjeku.
 Koblar Anton, knezoškof. kaplan.
 Kočevar France, c. k. dež. sodnije svetovalec.
 Kogl Barbara, hišna posestnica.
 Kokalj France, učitelj 2. mestne šole.
 Kolman France, trgovec.
 Konšek Val., prof. c. k. više gimnazije.
 Kotnik Ognjeslav, stud. jur.
 Kovač Janez, lastnik tiskarnice.
 Kramar France, kanonik.
 Kremžar Andrej, upravnik deželnih dobrotnih naprav.
 Krsnik Janko, notarski koncipijent.
 Kržič o. Andrej, frančiškan.
 Kržič Anton, nunski katehet.
 Lasnik Peter, trgovec.
 Lavrič Ivan, pionirski kadet v Hainburgu.
 Lazar Mih, glavni učitelj v c. kr. izobraževališču za učiteljice.
 Leben Matija, dr., častni korar.
 Ledenik Alfred, trgovec.
 Levec France, c. k. profesor na viši realki.
 Levstik France, skriptor v c. k. licealni knjižnici.
 Lichtenberg, baron, Leopold, grajščak v Habahu.
 Lokar Josip, pisar pri kmet. družbi.
 Lozar Jožef, trgovec.
 Macák Ivan zemljemerec.
 Mahr Ferdinand, lastnik in ravnatelj kupčijske učilnice.
 Majer Jožef, učitelj v 1. mestni šoli.
 Majzelj Franjo.

- Marinko Josip, doktorand bogoslovja.
 Medič o. Kalist, gvardijan, frančiškan.
 Mihalič Jurij, ravnat. mest. pisarnice.
 Mošć Alfons, dr., odvetnik.
 Mulaček Drag., mestni uradnik.
 Mulej Andrej, c. k. uradnik.
 Munda Jakob, dr., koncipijent.
 Národna tiskarna.
 Oblak Jožef, zasebni uradnik.
 Pakič Mihael, pos. in trgovec.
 Papež France, dr., odvetnik.
 Pavker pl. Glanfeld Henrik, dr., korar.
 Perles France, posestnik.
 Perona Ljudevit, magist. svetovalec.
 Pfeifer Jožef, koncip. dež. odbora.
 Pirec Iv., uradn. pri južni železnici.
 Pirnat Tomaž, hišnik.
 Porenta Franjo, kaplan pri sv. Petru.
 Porenta Janez, stolni kaplan.
 Potočnik Fr., stavb. svetnik v pokoji.
 Potočnik Mihael, nunski spovednik.
 Praprotnik Andrej, nadučitelj 1. mestne ljudske deške šole.
 Praprotnik France, učitelj v Preski.
 Pribil Janko, inženir.
 Puhar Dragutin, posestnik.
 Pestotnik Jan., dr., primarij v dež. bolnici.
 Premk Anton, poštni uradnik.
 Radics, pl. Peter, pisatelj.
 Raič Anton, učitelj na c. k. viši realki.
 Rajakovič Franjo, uradnik v hranilnici.
 Raktelj Fr., učitelj 2. mestne ljudske deške šole.
 Ravnikar Lud., dež. sod. svetovalec.
 Rehbach, baron, jurist v terez. na Dunaji.
 Rebol Rudolf, asekurančni uradnik.
 Regali Jož., hišnik in mest. odbornik.
 Regoršek France, trgovec.
 Ribič Jožef, trgovec.
 Rodé France.
 Rost Viljem, sodar v Gradišči.
 Rumpelj Avgust, glasovirar.
 Schifferer J., dr., c. k. vojn. nadlečnik.
 Slovensko učiteljsko društvo.
 Smolej Jakob, šolski svetnik, c. k. gimnazije vodja.
 Smrekar Jožef, profesor bogoslovja.
 Spoljarič Jakob, ključar.
 Staré Ferdinand, c. k. sodnijski pristav.
 Stegnar Feliks, učitelj kaznilnice na Gradu.
 Strbenec Jožef, duh. v pokoji.
 Suhadobnik Lovr., zasebnik.
 Svetek Ivan, urad. pri južni železnici.
 Šašelj Feliks, okrajni komisar.
 Šavnik Eduard, dr., zdravnik v bolnici.
 Škofic Lovro, davkarski kasir.
 ŠkrI Ivan, avskultant pri okr. sodnji.
 Šolmajer France.
 Šolmajerjeva Kornelija gospá.
 Štampilhar Valentin, dr., odv. koncipijent.
 Šumi France, sladikovarnik.
 Tavčar Dragutin, posestnik.
 Toman Jela.
 Tomec Jakob, magist. uradnik.
 Tomšič Ivan, učitelj c. k. vadnice.
 Tratnik Antonija, fin. kom. žena.
 Travnar Jožef, učitelj 2. m. šole.
 Turek Hugon, trgovec.
 Urh Peter, kanonik.
 Valenta Vojteh, magist. uradnik.
 Valentinčič Ignacij.
 Vavpetič Ivan.
 Več Ivan, trgovec.
 Vipavec Ludvik, dr., c. k. askultant pri dež. sodnji.
 Višnikar Franjo, uradnik pri dež. sodnji.
 Vizjak Ant., učitelj na c. k. učit. izobraževališču in okr. š. nadzornik.
 Vodé Jožef.
 Vodušek Matej, c. k. gimn. profesor.
 Wascher Rajko, uradnik v hranilnici.
 Wiesthaler France, c. k. gimn. prof.
 Zagorjan Ivan, kaplan pri sv. Petru.
 Zeplichal Ognjeslav, kamnopicec.
 Zima Janez, učitelj v c. k. vadnici in okr. š. nadzornik.
 Zitterer Andrej, čevlj. mojster.
 Zmrzlikar France, tehnik.

Zupan Jožef, stolni prošt.
 Zupančič Anton, kaplan pri sv. Jakobu.
 Zupančič Vilib., c. k. prof. ženskega uč. izobraževališča.

Žakelj Miroslav, c. k. gimn. prof.
 Žitko Jakob, vratar pri dež. glavarju.
 Žlogar Anton, kaplan pri sv. Jakobu.
 Žvab Lovro, uč. v trgovski šoli.
 Štev. 177.

b) Ljubljanska okolica.

*Krčon Anton, župnik v Rudniku.
 *Mazek Lovro, župnik v Černučah.
 Aleš Luka, župnik v Preski.
 Babnik Jernej, župnik na Dobrovi.
 Čitalnica v Šent-Vidu.
 Dernovšek Jurij, duh. adm. v Želimljah.
 Dolence Andrej, posest. v Dravljah.
 Finec Anton, župnik v Sostrem.
 Gams Jan., posestnik v Loki pri Igu.
 Govekar France, nadučitelj na Igu.
 Hočevnar Jožef, župnik na Igu.
 Klemence Fr., posestnik v Zalogu.
 Knez Janez, posestnik v Šiški.
 Kobilica Janez, kaplan pri Dev. M. v Polji.
 Kogej Janez, učitelj na Brezovici.
 Križaj Nik., kaplan na Igu.
 Kraljič Miha, posestnik in poštar v Št. Vidu.
 Kunaver Miha, pos. v Dravljah.
 Malinšek Marija v Tacenu.

Marešič Franjo, kaplan v Št. Vidu.
 Mckinec France, kaplan na Dobrovi.
 Mencinger Lovro, duh. oskrb. na Golem.
 Namrè Anton, župnik v Šmartnem.
 Potočnik Anton, župnik v Šent-Vidu.
 Potočnik Janez, župnik na Brezovici.
 Potočnik Martin učitelj v Sori.
 Povše France, župnik na Ježici.
 Sever Janez, posestnik, srenjski odbornik na Vižmarjih.
 Skul Valentin, župnik pri sv. Jakobu na Savi.
 Sovinec Anton, duh. v pokoji na Gameljnih.
 Štrukelj France duhoven na Šmarni gori.
 Vrhovnik Ivan, kaplan v Sori.
 Zupan Davorin, železniški uradnik v Zalogu.
 Žagar France, kaplan v Javoru.
 Žužek Šimen, župnik pri sv. Katarini.
 Štev. 35.

2. Dekanija Škofja Loka. — Poverjenik: Matej Kožuh.

*Debeljakova rojstna hiša na Visokem, št. 2, v Poljanski fari.
 *Dolinar France, župnik na Trati.
 *Kožuh Matej, dekan v Stari Loki.
 Čadež Ivan, posestnik v Poljanah.
 Dolinar Anton, admin. v Lučinah.
 Jereb Matej, župnik v Javorjih.

Jezeršek Janez v Gorenji vasi.
 Lavrič Matija, župnik v Novi Oslici.
 Peterlin Primož, duh. adm. pri sv. Lenartu.
 Puc Alojzij, kaplan v Stari Loki.
 Ramoveš Jernej, župnik v Poljanah.
 Rožman Lovro, ekspozit v Žabnici.
 Štev. 12.

b) Poverjenik: Blaž Mohar.

Arko Anton, dr. okrajni zdravnik v Loki.
 Bukvarnica učiteljska v Loki.

Fabišani Karol, lekar v Loki.
 Gašperin Jakob, ključarski mojster v Loki.

Gusel Janez, trgovec v Loki.
 Jeriha Matija, nunski spovednik v
 Loki.
 Kadilčeva Radevojka v Loki.
 Kosmač Šim., duh. v pokoji.
 Kralj Matija, kaplan v Loki.
 Mohar Antonija, kovačica v Loki.
 Mohar Blaž, mestni župan in po-
 sestnik v Loki.
 Naglič Rudolf, trgovec v Loki.

Sušnik Avgust, posestnik v Loki.
 Sušnik Jovana, posestnica v Loki.
 Triller Janez, c. k. notar v Loki.
 Wolkensperg Avguštin, baron, po-
 sestnik Oblakovskega fidejkomisa v
 Loki.
 Zabrezovnik Jurij, duh. v pokoji.
 Zupan Šimen, katehet nunske de-
 kliške šole.

Štev. 18.

c) *Poverjenik: Jože Levičnik.*

*Globočnik Leopold, posestnik v Že-
 leznikih.
 *Rožič Alojzij, kaplan v Železnikih.
 Eržen Balant, kmet v Rudnem.
 Globočnik A., posestnik v Želez-
 nikih.

Hafner A., rud. uradnik v Železnikih.
 Kos France, nastopni uč. srednjih šol.
 Levičnik Jožef, posestnik in učitelj
 v Železnikih.
 Tušek Gregor, posestnika sin v Me-
 gušnici. Štev. 8.

3. Dekanija Kranj. — *Poverjenik: Dragutin Šavnik.*

*Bartol Baltazor, župnik v pokoji.
 *Debeljak Jan., župnik v Preddvoru.
 *Globočnik Edv., zdravnik v Cerklj-
 ljah.
 *Krašovic Jur., župnik v Šmartnem.
 *Mali Ognjeslav, dr., c. k. okr.
 zdravnik v Kranji.
 *Mežnarec Anton, dekan v Kranji.
 *Omersa France, trgovec v Kranji.
 *Pirc Matej, trgovec v Kranji.
 *Pleiweis-ova Ivana, posestnica v
 Kranji.
 *Pleiweis Varentin, trgovec v Beču.
 (Knjige naj prejema kranjske gim-
 nazije učenec, ki je v slovenščini
 najizvrstnejši.)
 *Prevec Tine, dr., zasebnik.
 *Ros Matej, trgovec v Kranji.
 *Sajevic Ferd., trgovec v Kranji.
 *Šavnik Dragutin, lekar v Kranji.
 *Šavnik Sebastian, posest. v Kranji.
 *Urbančič Lujiza, gospá grajščakinja
 na Turnu.
 *Widmar Jernej, dr., knezoškof.
 *Zarnik Anton, župnik v Naklem.

Aljaž Jakob, kaplan v Trziču.
 Bohinec Fr., župnik v Križah.
 Čitalnica, društvo v Kranji.
 Dolenc France, trgovec v Kranji.
 Erjavec Janez, duhoven v Kranji.
 Frank Rihard, župnik v Trziču.
 Franke Ivan, slikar v Kranji.
 Florijan Karol, zasebnik v Kranji.
 Golobič Anton, župnik v Cerkljah.
 Gregorič Ign., župnik na Trsteniku.
 Hiti Janez, župnik v pokoji.
 Košmelj Janez, kaplan v Šent Jurji.
 Krišper Rajm., trgovec v Kranji.
 Krčon Jožef, župnik v Predosljah.
 Kregar France, kaplan v Kranji.
 Kršič Jožef, posestnik v Trbojah.
 Košmerl Jurij, župnik v pokoji v
 Kranji.
 Mencinger Janez, dr., odvetnik v
 Kranji.
 Novak Martin, poštni odpravnik v
 Kranji.
 Povše Martin, župnik v Šent-Jurji
 pri Kranji.
 Preželj Matej, župnik v Mavčičah.

Ribar Anton, v pok. v Mavčičah.
 Robič Simon, beneficijant na Šent-
 jurski gori pri Cerkljah.
 Spendal France, kaplan v Cerkljah.
 Sušnik Jakob, kaplan v Trziču.
 Stanonik Nikolaj, učitelj v Šmart-
 nem pri Kranji.
 Šlibar Tomaž, župnik v Dupljah.
 Tavčar France, ekspoz. pri sv. Joštu.
 Tavčar Ivan, dr., advok. koncipijent.

Učiteljska knjižnica kranjskega šol-
 skega okraja.
 Urbančič Janko, grajščak v Turnu.
 Vavken Andrej, učitelj in posestnik
 v Cerkljah.
 Vomberger Blaž, župnik v pokoji
 na Primskovem.
 Zarnik Matija, kaplan v Šmartnem
 pri Kranji.

Štev. 52.

4. Dekanija Radovljica. — a) Poverjenik: Janez Trojar.

*Jerala Janez, kaplan v Bohinjski
 Bistrici.
 Burger Martin, o.č. tajnik v Bo-
 hinjski Bistrici.
 Cirheimb Ceno, baron, župnik na
 Koroški Beli.
 Dobravec Miha, kaplan v pokoji v
 Bohinjski Bistrici.
 Gnjezda Štefan, župnik na Bohinjski
 Beli.
 Jereb France, župnik v Zaspem.
 Koželj Anton, duhoven v pokoji na
 Dobravi.

Lukežič Janez, ranocelnik v Bledu.
 Mali Ignacij, duhoven v Ribnem.
 Mencinger Jakob, učitelj v Boh.
 Bistrici.
 Mesar Jan., župnik v Boh. Bistrici.
 Morè Anton, kaplan v Gradu.
 Trojar Janez, nadučitelj v Gradu.
 Umek Anton, župnik v Gradu.
 Žumer Jakob, posestnik v Podhomu
 (Gorje.)
 Žumer Janez v Spodnjih Gorjah.

Štev. 16.

b) Poverjenik: Janez Keršič:

Ažman Ivan, župnik na Dovjem.
 Keršič Janez, župnik na Jesenicah.

Robič Matija, jamski nadzornik na
 Jesenicah.

Štev. 3.

c) Poverjenik: Silvester Kešè.

*Bernik Lovro, žup. v Kamnigoric.
 Bononi Jožef, župnik v Radovljici.
 Brodnik Anton, kaplan v Radovljici.
 Hauptman Janez, strojar in posest-
 nik v Kranjski gori.
 Kalan Mat., cenilni poroč. v Ra-
 dovljici.
 Kešè Silvester, dekan v Bégunjah.

Kumer France, župnik v Mošnjah.
 Molek Martin, kurat v ženski kaznil-
 nici v Begunjah.
 Novak Janez, kaplan v Mošnjah.
 Olifčič Josip, usnjarski mojster.
 Tavčar Janez, kaplan na Breznici.
 Teran Janez, župnik v Ljubnem.
 Zupan Ulrik, duh. v pok. v Mošnjah.

Štev. 13.

d) *Poverjenik: Matej Soršak.*

Berlic Janez, kaplan v Kropi.
 Habè Janez, župnik na Ovsišah.
 Kapuz Janez, župnik v Kropi.
 Kropinsko-Kamnogoriška čitalnica.

„Sloga“, bralno društvo v Kropi.
 Soršak Matej v Kropi.
 Zupan Janez v Kropi.

Štev. 7.

5. *Dekanija Kamnik. — Poverjenik: Janez Debevec.*

*Kokalj o. Rainerij, frančiškan.
 *Starè Alojzij, administrator na Rovi.
 *Stranjska fara po Mih. Dobovšekovi ustanovi. (Gosp. župnik je proščen, da knjige razdeli med tri posest. iz Dobovšekove rodovine, po njihovi smrti pa faranom po svoji previdnosti).
 *Nabernik Ivan, c. k. sodn. pristav.
 Albrecht Leopold, župnik v Dobu.
 Bukvarnica učiteljska, okraja kamniškega.
 Čenčič Jernej, nadučitelj v dekliški šoli v Kamniku.
 Čitalnica v Kamniku.
 Debevec Janez, posestnik v Kamniku.
 Eder Janez, župnik v Mekinjah.
 Golob Janez, župnik v Motniku.
 Gruđen Ivan, c. k. davkar na Brdu.
 Höffern pl. Viljemina, 'grajščinska gospica na Brdu.
 Hribar France, posestnik na Križu.
 Igljč Janez, trgovec v Lukovci.
 Janežič Anton, trgovec v Kamniku.
 Jereb o. Romuald, frančiškan v Kamniku.
 Kajdiž Tomaž, župnik v Vodica.
 Kmetič Mihael, župnik v Stranji.
 Knjižnica v Repnjah.

Kukelj Anton, kaplan v Vodica.
 Levec Janez, trgovec v Kamniku.
 Ložar Janez, posestnik v Trzinu.
 Lomberger Jožef, beneficijant v Komendi.
 Lušin Anton, župnik na Homcu.
 Mrvic Blaž, župnik v Nevljah.
 Murnik Janez, trgovec v Kamniku.
 Orel Josip, trgovec v Kamniku.
 Podstudenšek Andrej v Gozdu.
 Pečnik Valentin, admin. na Vranjipeči.
 Plavec Anton, posestnik v Kamniku.
 Pfeifer France, učitelj na Goričici.
 Polak Josip, meščan v Kamniku.
 Pož Dragutin, c. k. davkarski kontrolor na Brdu.
 Ravnikar Jernej, učitelj v Komendi.
 Rodè Josip, meščan v Kamniku.
 Samec Maks, dr., v Kamniku.
 Suhi Jos., trgovec v Kamniku.
 Svetlin France, kurat na Goričici.
 Svetlin Andrej, posestnik v Komendi.
 Starè Mih., inženir v Mengišu.
 Švajgar J., grajski oskrbnik na Brdu.
 Tavčar Matej, župnik v Komendi.
 Vidic o. Fortunat, frančiškan.
 Zorec Janez, župnik Mengišu.
 Zarnik Anton, posestnik v Krtini.
 Zupančič Janez, župnik v pokoju v Radomljah.

Štev. 47.

6. *Dekanija Moravče. — Poverjenik: Janez Toman.*

*Jarec Jernej, župnik v Dolu.
 *Oblak Janez, župnik pri sv. Heleni.
 *Preša Jožef, župnik v Pečah.

*Šrancec Stanko, župnik v Hotiču.
 *Vrbancsek Janez, župnik v Krašnji.
 Abzec Matija, admin. na Sveti gori.

17*

Gros Jakob, župnik v Zagorji.
 Kepec France, duh. administrator v Češnjicah.
 Koprivnikar Janez, župnik na Savi.
 Kristofič Lovro, duh. admin. v Št. Osvaldu.
 Mogolič M., župn. pri sv. Lambertu.
 Pogorelec Andrej, benef. na Vačah.
 Petrovčič France, kaplan v Moravčah.

Pleško France, beneficiat na Vrh-polji.
 Romé France, župnik v Čemšeniku.
 Šolska knjižnica v Blagovici.
 Tavčar Mihael, župnik na Vačah.
 Toman Janez dekan v Moravčah.
 Zorman Anton, župnik v Kolovratu.
 Žan Janez, kaplan v Kolovratu.
 Štev. 20.

7. Dekanija Šmarija. — *Poverjenik: Andrej Drobnič.*

*Štritar Janez, benef. v Št. Vidu.
 Anžur Anton, župnik v Šent Jurji.
 Borštnik Janez, nadučitelj v Šmarji.
 Drčar Martin, župnik na Polici.
 Drobnič Andrej, dekan v Šmarji.
 Hočevnar Anton, župn. v Kopanji.
 Jakelj Gregorij, župn. v Žalini.
 Klun Janez, kaplan v Šent Vidu.
 Kovač Franjo, učitelj v Zatičini.
 Kulavec Matija, župnik v Šent-Vidu.
 Lauter Valentin, kaplan v Višnji gori.

Lukan Jak., zdravnik v Šent-Vidu.
 Mazek Anton, posestnik v Šmarji.
 Oblak Lorenc, kaplan na Krki.
 Podboj Ivan, kaplan v Šent-Vidu pri Zatičini.
 Razpotnik Jakob, župnik v Višnji gori.
 Rotschütz Emil, baron, grajščak v Smreki.
 Vrančič Ignacij, župnik v Zagradcu.
 Zorec Jurij, župnik na Krki.
 Štev. 19.

8. Dekanija Litija. — *Poverjenik: Luka Svetec.*

*Kobler Alojzi, posestnik v Litiji.
 *Sajé Miha, župnik v Štangi.
 *Svetec Luka, c. k. notar v Litiji.
 *Zupan Miha, župnik na Prežganji.
 Bergant Valentin, kaplan v Šmartnem.
 Gestrin Leopold, župnik pri sv. Jurji.
 Jaklič Janez, Alojzi v Šmartnem.
 Jeretia Martin, tajnik c. k. okrajn. glavarstva v Litiji.
 Klofutar Janez, župnik na Dolih.

Kunstelj Fr., župnik na Jančem.
 Pavlič Ignacij, dr. c. k. okrajn. zdravnik v Litiji.
 Ramoveš Andrej, župnik v Svibnem.
 Rožnik Anton, c. k. sodnijski adjunkt v Litiji.
 Rus Jakob, dekan v Šmartnem.
 Vestenek Julij, dr., vitez, c. k. okrajn. glavar.
 Štev. 15.

9. Dekanija Trebnje. — *Poverjenik: Janez Kovačič.*

*Košir Janez, c. k. sodn. v Trebnjem.
 *Kovačič Janez, dekan v Trebnjem.
 Bercar J., pos. v Kamnji (sv. Rupert.)
 Blagné Anton, oskrbnik v Rakovniku.
 Bogolin Miha, župnik v Ajdovici.

Dolinar Jan., župnik v Šent-Janžu.
 Grčar Andrej, učitelj v Šent-Rupertu.
 Grčar Jožef, župnik pri sv. Trojici.
 Gostiša Jakob, učitelj v Trebnjem.
 Hofer Karol, župnik v Čatežu.
 Karlin Janez, admin. v Doberničah.

Kolar Matija, kaplan v Trebnjem.
 Košir Alojzij, župnik pri sv. Rupertu.
 Laznik Jožef, kaplan v Žužemberku.
 Lebar Jakob, kaplan v Čatežu pri
 Zaplazu.
 Lenasi Anton, kaplan v Doberničah.
 Marolt Jakob, župnik pri sv. Križu.
 Nemeč Anton, kaplan pri sv. Trojici.
 Pogačnik Jan., kaplan na Mirni.
 Steklasa France v Šent Rupertu.
 Stenovc Anton, kaplan pri sv. Križu.

Strupi Jakob, kaplan v Šent Lorencu'
 Schuller Janez, župnik v Trebelnem'
 Tramte Anton, kaplan v Žužem-
 berku.
 Trepal Anton, administrator na Selih.
 Urbanija Lovro, župnik na Mirni.
 Vašič Ljudovik, dr., zdravnik v
 Trebnjem.
 Zagorjan Martin, župnik v pokoji v
 Čatežu.
 Zorec Anton, župnik v Mokronogu.
 Štev. 29.

10. Dekanija Leskovec. — a) *Poverjenik: Edvard Polak.*

*Bušič Jožef, posestnik v Št. Jerneji.
 *Grivec France, kaplan v Leskoveu.
 *Hočevar Martin, posestnik.
 *Polak Edvard, dekan in čast. ka-
 nonik v Leskoveu.
 *Rudež Dragutin, grajščak v Gra-
 carskem turnu.
 *Šola Št. Jernejska.
 *Tavčar Anton, župnik na Raki.
 *Učiteljska bukvarnica šolskega okra-
 ja v Krškem.
 *Vesel Ivan, župnik pri sv. Duhu.
 Brulec France, župnik v Dolini.
 Burnik Valentin, učitelj v Št. Jerneji.
 Jarec France, kaplan v Leskoveu.
 Knavs Janez, vikarij v Krškem.

Koceli Karl, odvetnik v Krškem.
 Kurent Karl, kaplan pri sv. Križu.
 Lapajne Janez, ravnatelj meščanske
 šole v Krškem.
 Lapajne Janez, župnik na Studencu.
 Mervec Janez, kaplan v Št. Jerneji.
 Mavrer Gustav, posestnik na Raki.
 Obratar Jan., kupčevalec v Cerkljah.
 Pfeifer Viljem, župan v Krškem.
 Sajb Janez, nadučitelj v Šent-Jerneji.
 Šusteršič Mat., posest. v Krškem.
 Tavčar Ignacij, župnik pri sv. Križu.
 Varl Tomaž, kaplan v Škocijanu.
 Virk France, trgovec v Škocijanu.
 Vovk Janez, župnik v Šent-Jerneji.
 Zadnik Šimen, župnik v Čatežu.
 Štev. 28.

b) *Poverjenik: Janez Lesjak.*

*Gestrin Dragutin, c. k. okrajni sod-
 nik v Kostanjevici.
 *Kuralt Ivan A., c. k. sodn. pristav
 v Kostanjevici.
 *Lesjak Janez, župnik v Kostanjevici.
 Abram Lavoslav, nadučitelj v Ko-
 stanjevici.

Belè France grajšč. oskrbnik v Ko-
 stanjevici.
 Šetinec Fr., trgovec v Konstanjevici.
 Verbajs Anton, kaplan v Kostanje-
 vici.

Štev. 7.

II. Dekanija Novomesto (Rudolfovo). — *Poverjenik: Sim. Wilfan.*

*Babnik Janez, župnik v Soteski.
 *Grašič Anton, kanonik v Novem
 mestu.

*Langer pl. Fr., Podgoro, grajščak
 v Podganicah.
 *Mlakar Ant., kanonik v Nov. mestu.

*Romè Janez, župnik pri sv. Petru.
 *Vojaska Andrej, dr., c. k. okrajne sodnije svétnik v Novem mestu.
 *Volčič Janez, župnik v Šmarjeti.
 Babnik Janez, župnik v Prečini.
 Barbo Miha, kaplan v Št. Mihelu.
 Čitalnica v Novem mestu.
 Frančiškanski samostan v Novem mestu.
 Gruden Jakob, župnik v pokoju.
 Hren Jakob, c. k. državni pravdnik v Novem mestu.
 Kalčič Ant., trg. v Novem mestu.
 Kastelic Franjo, trgovec v Nov. mestu.
 Krajec Janez, lastnik tiskarne v Novem mestu.
 Knjižnica c. k. gimnazije.
 Kissel Wendelin, c. k. uradnik.
 Majtinger Ivan, c. k. uradnik v Novem mestu.
 Mohar Martin, uradnik v Nov. mestu.
 Nachtigall Rajko, c. k. profesor v Novem mestu.
 Oblak Valentin, trgovec v Novem mestu.

Ogórek Josip, c. k. profesor v Novem mestu.
 Poljanec Ivan, c. k. profesor v Novem mestu.
 Rizzolli Dominik, lekar v Novem mestu.
 Rozina Jož, dr., c. k. odvetnik v Novem mestu.
 Sattner Hugolin, frančiškan v Novem mestu.
 Skofic Franjo, dr., c. k. pristav v Novem mestu.
 Staudaher o. Ignacij, frančiškan v Novem mestu.
 Šos Miha, župnik pri Beli cerkvi.
 Tomažič Ivan, vikar v Novem mestu.
 Verbič Lovro, c. k. davk. adjunkt v Novem mestu.
 Virant Janez, župnik v Podgradu.
 Wilfan vitez pl. Sim., prošt in dekan v Novem mestu.
 Zajdel Nande, filozof.
 Zbašnjak Franjo, kaplan v Mirni peči.
 Žitnik Ignacij.

Štev. 37.

12. Dekanija Metlika. — a) Poverjenik: Anton Aleš.

*Mahkot Janez, c. k. okr. glavar v Črnomlju.
 Aleš Anton, dekan v Semiču.
 Dev Edvard, c. kr. okrajni sodnik v Črnomlju.
 Gasperin Viljem, adm. na Planini.
 Gorénjec Lavos., župnik v Adlešičah.
 Kalan Rajmund, župnik na Vrhu.
 Kavčič Franjo, učitelj v Dragatušu.
 Kenda Franjo, učitelj v Semiču.

Kupljen Anton, c. k. notar v Črnomlju.
 Režek Peter, župnik v Starem trgu.
 Šola farna v Starem trgu (plačuje g. dr. Jurij Strbenec.)
 Šola v Semiču.
 Švajger France, kaplan v Semiču.
 Švajgar Ivan, posestnik v Črnomlju.
 Šutej Matija, župnik v Vinici.
 Tomec Martin, župnik v Suhorji.
 Štev. 16.

b) Poverjenik: Anton Navratil.

*Lampè Jož., c. k. uradnik v Metliki.
 Dovgan Franjo, župnik v Podzemelji.
 Furlan Franjo, posestnik.
 Gangel Lavoslav, posestnik.
 Gustin Franjo, župan.
 Jančar Franjo, duh. nem. vit. reda.
 Kapele Janez, oskrbnik komendski.
 Navratil Anton, zasebnik.

Pfefferer Adolf, c. k. sod. pristav v Metliki.
 Premer Anton, zasebnik.
 Prosenik Anton, trgovec.
 Sturm Valcav, učitelj.
 Vilman Gašper, duh. pomočnik v Metliki.

Štev. 13.

13. Dekanija Kočevje. — *Poverjenik: Josip Novak.*

- *Lovšin Simon, župnik pri Fari v Kostelu.
 *Novak Josip, dekan v Kočevji.
 Belec Ivan, duh. pomočnik v Starem Logu.
 Bučar Žiga, dr., c. k. okrajni zdravnik v Kočevji.
 Gantar Lovro, kaplan v Kočevji.
 Jaklič Jožef, župnik v Starem Logu.
 Kulan Jakob, provizor v Spodnjem Logu.
 Ključevšek Ignacij, župnik v Spodnjem Logu.
 Komljanec Janez, katehet gimn. v Kočevji.
 Mandelc Anton, administ. v Banjiloki.
 Treitz Anton, zdravnik v Kočevji.
 Vajvoda Simon, župnik v Nemški Loki.
 Videmšek Matija, adm. v Osilnici. Štev. 13.

14. Dekanija Ribnica. — a) *Poverjenik: Martin Skubec.*

- *Jereb Jožef, župnik v Dragi.
 *Kljun Marija, posestnica v Slatniku.
 *Lesar Janez, posestnik v Hrovačah.
 *Lesar Martin, posestnik v Sušji.
 *Lovšin Mica, pos. v Jurjevicu.
 *Skubec Martin, dekan v Ribnici.
 Arko Anton, posestnik v Ribnici.
 Bobek Janez, zdravnik v Ribnici.
 Bralno društvo v Sodražici.
 Jaklič Štefan, župnik v Dolenji vasi.
 Jenčič Alojzij, c. k. soda. adjunkt.
 Knific Srečko, duh. pomočnik v Ribnici.
 Merbar Jože, trgovec v Dolenji vasi.
 Poč Martin, župnik v Loškem potoku.
 Poklukar Josip, kaplan v Sodražici.
 Pristov Simon, duhovni pomočnik v Ribnici.
 Ratek Lovro, c. k. sodnik v Ribnici.
 Strle Franjo, trgovec v Loškem potoku.
 Sušje, vas.
 Tomšič Štefan, učitelj v Sodražici.
 Voglar Jožef, župnik v Sodražici. Štev. 21.

b) *Poverjenik: Matej Frelih.*

- *Martinak Jožef, c. k. sodnik v Lašičah.
 Armbruster Dragutin, trg. pom. v Lašičah.
 Frelih Matej, župnik v Lašičah.
 Hočevnar Matija, c. k. poštar v Lašičah.
 Jan Primož, župnik na Robu.
 Kočevnar Matija, trg. Pod-Turjakom.
 Kosec Jernej, župnik v Turjaku.
 Lotrič Leop., kaplan v Dobrepoljah.
 Murgelj Julij, c. k. adjunkt v Lašičah. Štev. 9.

15. Dekanija Vrhnika. — a) *Poverjenik: Šlibar Martin.*

- *Kotnik France, posest. na Vrhniki.
 *Markič Matej, župnik v Logatecu.
 *Šlibar Martin, dekan na Vrhniki.
 Belar Josip, župnik v Hotederšici.
 Borštnik France, profesor (knjige v Borovnico št. 8.)
 Borštnik Janez, posestnik v Doléh.
 Dolinar France, župnik v Horjulu.

Globočnik Viktor, c. k. pristav na Vrhniki.

Hočevar Anton, župnik v Šent-Joštu.

Jelovšek Gabriel, trgovec na Vrhniki.

Jugovec Anton, župnik v Borovnici.

Justin Blaž, provizor v Črnem Vrhu.

Kavčič Gašpar, posestnik v Rovtih.

Lenarčič Jožef, posestnik na Vrhniki.

Levičnik Valentin, c. k. davkarski nadzornik v Logatecu.

Levstik Vinc., nadučit. na Vrhniki.

Papler Fr., nadučitelj v Borovnici.

Pipan Andrej, kaplan na Vrhniki.

Pleško Drag., c. k. okrajni sodnik na Vrhniki.

Podobnik Ignacij, župnik v Preserji.

Rogelj Florijan, notarski uradnik v Logatecu.

Rott Gothard, kaplan v Logatecu.

Rozman Jurij, župnik v Rakitni.

Vónča Anton, dub. pastir v Belkah.

Zdražba Janez, kaplan na Vrhniki.

Žitnik Dragutin v Borovnici.

Štev. 26.

16. Dekanija Idrija. a) *Poverjenik: Valentin Treven.*

*Občina mestna v Idriji.

*Vidmar Jožef, župnik v Žiréh.

Demšar Janez, župnik v Ledinah.

Grbec Ljudevit, dr., rudarski zdravnik v pok. in ces. svetov. v Idriji.

Inglīč Jakob, nadučitelj in ravnatelj rudarske šole v Idriji.

Kogej Jožef, dekan v Idriji.

Lapajne France, trgovec v Idriji.

Leskovec Boštjan, posest. in župan v Spodnji Idriji.

Lipold Marka Vincencij, c. k. rudn.

predstojnik in viši svétnik v Idriji.

Pivek Janez, admin. v Zavracu.

Stranecky Jožef, trgovec v Idriji.

Treven Valentin, trgovec in župan v Idriji.

Urbas Leopold, ces. kr. topilnični oskrb. v pokoji v Idriji.

Št. 13.

b) *Poverjenik: Domicelj Anton.*

Čitalnica v Črnem Vrhu.

Domicelj Ant., vikarij v Črnem Vrhu.

Majnik Miha, kmet v Črnem Vrhu.

Mikuš France, rokodelski umetnik v Zadlogah.

Št. 4.

17. Dekanija Cerknica. — a) *Poverjenik: Anton Krašovec.*

*Obreza Adolf, pos. v Cerknici.

Grbec Franjo, posestnik v Cerknici.

Jan Šimen, župnik pri sv. Trojici nad Cerknico.

Klinar France, učitelj v Šent Vidu.

Koželj Mih., kaplan v Cerknici.

Krašovec Ant., posest. in cerkniški župan v Dolenji vasi.

Oblak Janez, dekan v Cerknici.

Žerovnik Tomaž, župnik v Grahovem.

Št. 8.

b) *Poverjenik: Jakob Vilar.*

*Kaplnek Jan., župnik na Oblakah.

Končnik Dav., kaplan v Starem trgu.

Lenček Blaž, župnik v Starem trgu.

Mandelc Iv., udučit. v Starem trgu.

Prijatelj Mat., kaplan na Oblokah.
Schweiger Martin, zdravnik in župan
v Starem trgu.

Vilar Jak., trg. v Pudobu pri Ložu.
Volčič Jurij, c. k. pristav v Ložu.
Štev. 8.

c) *Poverjenik: France Rihar.*

Bernard Val., farni oskrbnik v Studenem.
Jeršan Anton, posestnik na Uncu.
Klemenec France, župnik na Uncu.
Koren Miroslav, posestnik v Planini.

Kovšča France, posestnik v Planini.
Lavrič Jurij, posestnik na Rakeku.
Poženel Ivan, učitelj na Uncu.
Rihar France, župnik v Planini
Sebenicherjeva Matilda na Rakeku.
Štev. 9.

18. Dekanija Postojina. — a) *Poverjenik: Janez Hofstetter.*

*Globočnik Anton, c. k. okrajni
glavar v Postojini.
*Razpet Martin, dr., c. k. okrajni
zdravnik v Postojini.
*Sajevic Janez, župnik v Slavini.
*Sterbenec Jurij, dr. prava župnik v
Hrenovicah.
Bezeljak Pavel, c. k. notar v Postojini.

Čadež Janez, eksposit. v Matenji vasi.
Čitalnica v Postojini.
Ditrih Ant., pekovski sin v Postojini.
Krajgher Peter, posestnik v Hrašah.
Skvarča Janez, kaplan v Slavini.
Tuma Henrik, zaseb. učitelj v Postojini.
Žužek Franjo, c. k. stavbeni pristav
v Postojini. Štev. 12.

b) *Poverjenik: Ignacij Okorn.*

*Kržič Gregor, c. k. okrajni sodnik
v Senožečah.
*Občina v Razdrtem.
*Svetličič Fr., župnik v pok. v Razdrtem.
Fettih-Frankheim Anton, župnik v
Vremah.

Kavčič Hinko, posest. v Razdrtem.
Okorn Ignacij, župnik v Senožečah.
Pogačar Andrej, gozdnar v Senožečah.
Zelen Jožef, posestnik v Senožečah.
Št. 8.

19. Dekanija Trnovo. — *Poverjenik: Damijan Pavlič.*

*Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.
*Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
*Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorji.
*Jenko Skender, trgovec v Trnovem.
*Ličan Skender, trgovec v Trnovem.
*Štrukelj Jurij, c. k. sodnik v Bistrici.
Bilec Jan., duh. v pok. v Trnovem.
Kacin Anton, kaplan v Trnovem.
Legan France, kurat v Nadanjem-selu.
Lukanec Jožef, kurat v Suhorji.
Mežnar Jožef, posestnik v Harijah.

Misel Josip, učitelj v Podstenji.
Pavlič Damijan, vikarij v Zagorji.
Ponikvar Anton, župnik v Knežaku.
Požar Anton, učitelj v Knežaku.
Satran Anton, gozdni uradnik v Mašunu.
Tomšič Ivan v Bistrici.
Torkar Matija, župnik v Košani.
Zarnik Martin, učitelj v Trnovem.
Žnidaršič Jakob, prof. v Premu.
Žgur Anton, kaplan v Trnovem.
Štev. 21.

20. Dekanija Vipava. — Poverjenik: Jurij Grabrijan.

- *Erjavec Matija, vikarij v Šturijah.
 *Grabrijan Jurij, kan. in dekan v Vipavi.
 *Hiti Luka, kurat v Ustiji.
 *Kavčič France, posest. v Šent-Vidu.
 *Koder Matej, kurat v Slapu.
 Adlešič Jurij, nadučitelj v Vipavi.
 Bevc Janez, kurat v Podkrajju.
 Bric Janez, c. k. okrajni sodnik.
 Bukvarnica učiteljska v Vipavi.
 Čitalnica kmetijska v Poddragi.
 Čitalnica narodna v Vipavi.
 Ditrih Andrej, kupčevalec v Vipavi.
 Francelj Štefan, učitelj v Šent-Vidu.
 Ganter Jakob, učitelj na Planini.
 Habè Jože na Gočah.
 Hiti Simon, učitelj na Slapu.
 Hladnik Janez, benef. v Lozicah.

- Janža Ivan, kurat v Podvelbu.
 Kete Jožef, strojar v Vipavi.
 Košir Jakob, vikarij v Šent-Vidu.
 Lekan Janez, posestnik v Vipavi.
 Mercina, učitelj v Vipavi.
 Malnaršič Jožef, duh. v pokoji.
 Pečar Janez, kurat v Vrhpolji.
 Silvester France, pek.
 Šapla Anton v Vipavi.
 Šola vinorojska na Slapu.
 Šraj Valentin, kurat v Poddragi.
 Uršič Anton, posestnik v Vipavi.
 Vidrih Anton, posestnik v Vipavi.
 Žepič Franjo, prof. na gospodarski šoli na Slapu.
 Žgur Anton, posestnik v Poddragi.

Štev. 32.

Štev. udov v ljublj. škofiji: ustanovnikov . . . 179
 letnikov . . . 655

Skupaj . 834

II. Lavantinska škofija.

I. Dekanija Maribor. Poverjenik: Janez Majciger.

- *Čitalnica narodna.
 *Dominkuš Ferko, dr., odvetnik
 *Gregorec Lavoslav, dr., profesor bogoslovja.
 *Knjižnica gimnazijska.
 *Knjižnica semeniška.
 *Kosar Franjo, kanonik.
 *Kovačič Martin, sem. ravnatelj in profesor bogoslovja.
 *Majciger Janez, c. k. gimn. prof.
 *Ogradi France, špiritual v sem.
 *Radaj France, dr., c. k. bilježnik.
 *Rapoč France, c. k. bilježnik v Šoštajnu.
 *Skuhala Janez, ravnatelj dijaškega semenišča in prof. bogoslovja.
- *Sorglechner Josip, župnik pri Dev. Mariji v puščavi.
 *Srnc Janko, dr., odvetnik.
 *Valenčak Martin, c. k. gian. prof. v pokoji.
 *Vučnik Franjo, nadučitelj v pokoji v Selnici za Dravo.
 *Zorčič France, stolni prošt.
 Borsečnik Antonij, predmestni kapl. v Mariboru.
 Bralno društvo v Rušah.
 Berdajs Davorin, trgovec.
 Brelih France, prof. verozakona in slov. jezika na c. k. višji realki.
 Ferk Feliks, dr., magister zdravilstva.
 Flek Jožef, stolni vikar.

Gaberc Davorin, bogoslovec,
 Glančnik Jernej, dr., odvetnik.
 Grosskopf M., žup. v pok. v Selnici.
 Haubenreich Alojzij, kaplan pri sv.
 Petru pod Mariborom.

Herg Lovro, župnik v Lembachu
 Heržič Jožef, stolni kaplan.
 Hirti Franjo, stolni kaplan.
 Jazbec Anton, župnik pri gornji sv.
 Kungoti.

Jentl Bernard, trgovec.
 Kočmut Janez, nadučitelj v Rušah.
 Koren Matija, župnik v Selnici.
 Koser Makso, dr., koncip.
 Lavtar Luka, prof. na c. k. učitelj.
 izobraževalnici.

Lednik Anton, kaplan v Rušah.
 Miklošič Ivan, učit. na c. k. učitelj.
 izobraževalnici.

Morič Maks, trgovec,
 Murko Matija.
 Nerad Miha, učitelj v Št. Petru pod
 Mariborom.

Orozel Janez, dr., odvetnik.
 Pajek Jožef, dr, gimn profesor.
 Praprotnik France, učit. v Lembachu.
 Robič Fr., okr. šolski nadzornik.
 Rožker France, nadučitelj v Lem-
 bachu.

Šijanec Alojzij, kaplan v Selnici.
 Šijanec Anton, kaplan v Lembachu.
 Šoštaršič Ferdinand, bogoslovec.
 Tomažič Ognj., kovač v Smolniku.
 Wurzer Matija, župnik v Rušah.
 Zemljič Jožef, učitelj v pokoji.
 Žrnavec Jurij, kaplan v Svičini.
 Žuža Janez, knezošk tajnik in pridv.
 kaplan.

Štev. 53.

2. Dekanija Jarenina. — Poverjenik: Jožef Čuček.

Čuček Jožef, dekan v Jarenini.
 Merčnik Anton, kaplan pri sv. Ilu.
 Repa France, župnik.

Simonič Janez, kaplan v Jarenini.
 Slekovec Jožef, učitelj v Jarenini.
 Šerbela Jožef, cerkvenik v Jarenini.
 Štev. 6.

3. Dekanija Brašlovče. — Poverjenik: Anton Balon.

*Balon Anton, župnik na Vranskem.
 *Bohíneec Jakob, dekan v Brašlovčah.
 *Šentak France, pos. na Vranskem.
 *Šventner Lov., trg. na Vranskem.
 Čitalnica národna na Vranskem.
 Gradišnik Luka, zdravnik na Vran-
 skem.

Križnik Gašpar, čevljar v Motniku.
 Okrajna uč. knjižnica na Vranskem.
 Rak Florjan, posestnik v Brašlovčah.
 Smrečnik France, kaplan v Braš-
 lovčah.
 Šora Gašpar, župan v Grajski vasi-
 Štev. 12.

4. Dekanija Slovenska Bistrica. — Poverjenik: Lovro Stepišnik.

*Hajšek Anton, župnik v Makov-
 ljah.
 *Ratej France, dr., bilježnik v Slov.
 Bistrici.
 Cence Gašpar, župnik v Črešnovcu.
 Knjižnica učitelj. okraj. v Slovenski
 Bistrici.

Prešerin Janez, kaplan v Slovenski
 Bistrici.
 Stepišnik Lovro, posestnik in trgovec
 v Slov. Bistrici.
 Šlamberger Anton, koncipijent v
 Ormožu
 Žigart France, kmet v Šmartnem.
 Štev. 8.

5. Dekanija Celje. — a) *Poverjenik: Miha Žolgar.*

*Arzenšek Matej, župnik pri sv. Pan-
kraucu v Grižah.	Ambrožič Blaž, c. k. šolski nad-
zornik v Celji.
*Čitalnica narodna v Celji.	Kožel Matej, not. koncip. v Celji.
*Janežič Jakob, rudninski posestnik
v Grižah.	Knjižnica gimnazijska v Celji.
*Kapus France, trgovec v Celji.	Krašan France, c. k. prof. v Celji.
*Kočevar Št., dr., okr. zdravnik v
Celji.	Matoh Josip, župnik v Galiciji.
*Krušič Ivan, gimn. c. k. prof. v
Celji.	Miheljak Davorin, notar v Celji.
*Lipold France, odv. koncip. v Celji.	Nerat Miha, c. k. šolski nadzornik
v Celji.
*Občina selska na Teharjih.	Potočnik Gustav, nadučitelj v Pe-
trovčah.
*Pirant Andrej, rud. opravnik v
Zabukovecu pri Grižah.	Rupnik J., učitelj pod Prežinom.
*Podružnica kmetijska v Celji.	Širca Ernest, trgovec v Grižah.
*Serbec Josip, dr., odvetnik v Celji.	Tarbauer Jos., dr. zdravništva v Celji.
*Topljak Jos., posestnik v Celji.	Vrečar Gašper, nadučitelj na Te-
harjih.
*Trafenik Franjo, župnik v Šent-
Ilju (p. Wöllan).	Weiss Josip, učitelj v Celji.
*Žuža Ivan, rud. posestn. v Grižah.	Zelenc Jože, župnik v pokoji v Celji.
	Žičkar Josip, kaplan v Celji.
	Žolgar Miha, c. k. gimn. prof. v Celji.
Štev. 29.

b) *Poverjenik: Jožef Širca.*

Bergman Mihael, dr. zdravništva v
Žavcu.	Plešnik Miha, kaplan v Žavcu.
Bratanič Herman, trgovski pomočnik
v Žavcu.	Roblek France, v Žavcu.
Hausenbüchler Janez, tržan v Žavcu.	Širca Jožef, trgovec v Žavcu.
	Šola ljudska v Žavcu.
Štev. 7.

6. Dekanija Dravsko polje. (P. Rača, Kranichsfeld).

a) *Poverjenik: Rat France Ser.*

*Stranjšak Martin, nadžupnik in
dekan v Hočah.	Rat France Ser., župnik v Frav-
hajmu.
Hren Anton, nadučitelj v Fravhajmu.	Slekovec Matej, kaplan v Cirkovci.
Štev. 4.

b) *Poverjenik: Antolič Ivan. (P. Pettau)*

Antolič Ivan, župnik na Ptuj. gori.	Sparovec Andrej, župnik pri sv. Lo-
reneu.
Pezdevšek Dragotin, učit. v Slivnici.	Zupanič Jakob, kaplan pri sv. Lo-
reneu.
Presečnik Gregorij, kaplan v Cerko-
vcih pri Ptuj.	
Sket Martin, kaplan na Ptujski gori.	Štev. 6.

7. Dekanija Gornji grad. — a) *Poverjenik: Potočnik Lovro.*

*Potočnik Lovro, dekan v Gornjem gradu.	Okrajna učiteljska bukvarnica v Gornjem gradu.
*Sternad Matija, župnik v Ljubnem.	Pustoslemšek Anton, pos. v Sušah.
Hren Ivan, pos. v Gornjem Gradu.	Sternad Anton, pos. v Novi Štifti. Štev. 6.

b) *Poverjenik: Jožef Kotnik. (Pošta Mozirje. Prassberg.)*

*Lipold Jožef, posestnik v Mozirji.	Krajnik o. Atanzij, frančiškan v Nazaretu.
Čitalnica v Mozirji.	Majer Franjo, zidarski mojster.
Govedič Ivan, kaplan v Mozirji.	Pirš Josip, okr. tajnik v Mozirji.
Goričar Anton, poštar v Mozirji.	Škoflek Jak., nadučitelj v Mozirji. Štev. 9.
Kotnik Josip, učitelj v Mozirji.	

8. Dekanija Št. Jurij na Ščavnici. — *Poverjenik: Davorin Napast.*

*Šinko Božidar, župnik v Ljutomeru.	Kukovec Ivan, posestnik in dež. poslanec.
Božič Anton, pos. pri Mali nedelji.	Lorenčič France, župnik pri Mali nedelji.
Fridav Peter v Norševicah.	Mravljak Anton, dr., odvetnik v Ljutomeru.
Gomilšak Jožef, uradnik v Ljutomeru.	Napast Davorin, kaplan v Ljutomeru.
Huber J. D., knjigar v Ljutomeru.	Šrol France, župnik v Ljutomeru.
Jurinec Alojzij, posestnik v Banovcih.	Stuhec Marko, kaplan v Ljutomeru. Štev. 14.
Kastel Janez, c. k. okrajni sodnik v Ljutomeru.	
Kralj Ivan, posestnik v Iljaševcih.	

9. Dekanija Konjice. (Gonobiz.) — *Poverjenik: Dr. Jos. Ulaga.*

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.	Geršak Vinc., župnik pri sv. Kunigundi.
*Knjižnica nadžupnijska.	Globočnik Al., dr., sodn. pristav v Konjicah.
*Kovač Jožef, krojač in posestnik v Žrečah.	Jaklič Dragutin, župnik v Spitaliču.
*Modic Janez, župnik v Tinjah.	Mlakar Janez, kaplan v Konjicah.
*Šrbec Martin, kaplan v Čadramu.	Pintar Fr., župnik v Št. Jerneji.
*Ulaga Josip, dr., nadžupnik in dekan v Konjicah.	Smole Jaka, kaplan v Ločah.
*Vrlič France, župnik v Stranicah.	Virk Jožef, župnik pri sv. Duhu v Ločah.
Brglez Janez, kaplan v Konjicah.	Vovšek Franjo, pristav pri c. k. sodnji v Konjicah. Štev. 18.
Brus Anton, dr., odvetnik v Konjicah.	
Erjavec Peter, župnik v Žrečah.	

10. Dekanija Kozje. (Drachenburg). — *Poverjenik: Janez Bosina.*

*Arnuš France, kaplan v Galiciji.	Lenart Janez, kaplan pri sv. Petru.
*Knjižnica učiteljska v Kozjem.	Sredenšek Janez, župnik v Podčetrtku.
Bosina Jan., dekan v Kozjem.	Zabukovšek Iv., trgovec in posestnik
Dvoršek Ant., župnik v Št. Vidu.	v Tuhelju. Štev. 8.
Janžek Edvard, kaplan na Vidmu.	

II. Dekanija Laško. (Tüffer.) — *Poverjenik: Anton Žuža.*

*Vrečko Matej, žup. v Jurijkloštru.	Krajni šolski svet pri Zidanem mostu.
*Žuža Anton, dekan v Laškem.	Kolarič Jožef, župnik na Razborji.
Böheim Jan., kaplan v Laškem.	Pajman Anton, kaplan v Loki.
Elsbacher Andrej, trg. v Laškem.	Šolska knjižnica na Razborji.
Frece Matija v Laškem.	Ulrih France, c. k. notar v Laškem.
Heber France, kaplan v Laškem.	Štev. 11.

12. Dekanija Marnberg. — *Poverjenik: Švarec France.* (Hohenmauthen.)

Cocelj Jernej, župnik v Remšniku.	Sparhagl Ivan, kurat pri sv. Osvaidu.
Košar Matej, župnik na Pernici nad Marenbergom.	Švarec France župnik na Muti.
	Štev. 4.

13. Dekanija Nova cerkev. (P. Vojnik pri Celji.) —

Poverjenik: Franjo Juvančič.

*Kos Alojzij, župnik v Črešnjicah.	Karba Matija, kaplan na Dobrni.
*Lapuh Martin, župnik pri sv. Joštu.	Kukovič Avguštin, doktorad, kaplan v Vojniku.
Brezovnik Anton, učitelj v Vojniku.	Premozer Jožef, zasebnik v Vojniku.
Dolinšek Blaž, župnik v Frankovljah.	Potočnik Anton, kaplan v Vitanjji.
Fišer Anton, kaplan pri sv. Martinu.	Voh Jernej, kaplan pri Novi cerkvi.
Gajšek Dragutin, župnik v Dobrni.	Štev. 12.
Juvančič Franjo, čast. korar in dekan pri Novi cerkvi.	

14. Dekanija Ptuj. — *Poverjenik: Lendovšek Mihael.*

*Hrtiš o. Benko, minorit v Ptujji.	*Trstenjak Jakob, beneficijat v Ptujji.
*Kanceler o. Pavel, minorit v Ptujji.	Alekšič o. Fidelij, guardijan v Ptujji.
*Kukovec Jožef, župnik pri sv. Andreji.	Čuček Jožef, dr., odvetnik.
*Meško Jakob, župnik pri sv. Lovrenciju.	Drozeg Anton, kaplan pri sv. Marjeti.
*Modrinjak Matija, inf. prošt i. t. d. v Ptujji.	Ferjančič Andrej, dr., c. k. sodn. pristav v Ptujji.
	Ferk Franjo, kaplan pri sv. Urbanu.
	Ferk Matija, beneficijat v Ptujji.

- Glowacki Julij, profesor v Ptuj.
 Gregorič Alojzij, dr., odvetnik v Ptuj.
 Horvat Jožef, nadučitelj pri sv. Urbanu.
 Hubad France, profesor v Ptuj.
 Jug Franjo, katehet v Ptuj.
 Kocuvan Anton, župnik pri sv. Urbanu.
 Kolenko Martin, kaplan v Ptuj.
 Kranjec France, župn. pri sv. Marjeti.
 Kunstek Luka, profesor v Ptuj.
 Lendovšek Mihael, vikarij v Ptuj.
 Mikuž Raf., c. k. davk. pristav v Ptuj.
 Sinko Jožef, kaplan pri sv. Lorencu.
 Strah Jurij, kmet pri sv. Andražu.
 Šalamun o. Klemen, minorit v Ptuj.
 Šegula Jožef, dr., koncipient.
 Tobias Janez, posestnik v Ptuj.
 Učiteljska okrajna knjižnica v Ptuj.
 Vuk Andrej, župnik v Hajdini.
 Žitek Jože, profesor v Ptuj.
 Štev. 31.

15. Dekanija Rogatec. — *Poverjenik: Anton Frelih.*

- *Orač, nadzornik v Rogatec.
 *Sovič Josip, župnik v Stopercah.
 *Stanjko A., župnik v Stopercah.
 *Vraz Janez, kaplan v Rogatec.
 Frelih Anton, župnik pri sv. Križu na Kisli vodi.
 Jan France, kaplan v Kostivnici.
 Jarec Val., župnik pri sv. Florijanu.
 Kristan Anton, učitelj pri sv. Petru.
 Krušič Jakob, kaplan pri sv. Križu poleg Slatine.
 Levičnik Vojteh, c. k. okrajni sodnik v Rogatec.
 Obrat Lovro, kaplan pri sv. Emi.
 Slatinšek Anton, kaplan pri sv. Križu poleg Slatine.
 Sabot Jurij, župnik pri sv. Roku.
 Stramič France, c. k. davk. uradnik v Rogatec.
 Tamše Valentin, kaplan v Žetalih.
 Žurman Janez, pos. pri sv. Trojici.
 Štev. 16.

16. Dekanija Šaleška dolina. (P. Wöllan.) — *Poverjenik:*

dr. Janez Lipold.

- *Lipold Janez, dr., župnik v Šmartnem.
 Bevec Miha, kmet v Oržmirji.
 Dornik France, duhovnik v Šoštanji.
 Fekonja Andrej, kaplan v Šoštanji.
 Hojšek Jožef, kaplan v Skalah.
 Ostrožnik Anton, kaplan v Skalah.
 Pirkovič France, župnik v Gornji Ponkvi.
 Skubic Franjo, zdravnik v Melenji.
 Slomšek Jakob v Oržmirji.
 Stiplovšek Val., kaplan v Skalah.
 Štev. 10.

17. Dekanija Šmarje. — a) *Poverjenik: Martin Ivanc.*

- *Uлага Jožef, župnik v Št. Vidu.
 Cileršek Blaž, kaplan na Sladki gori.
 Ivanc Martin, dekan v Šmarji.
 Jurkovič Franjo, učitelj v Šmarji.
 Lešnik Janez, trgovec v Šmarji.
 Rakoše Miha, provizor v Žusemu.
 Skaza France, veliki posestnik v Šmarji.
 Štev. 7.

b) *Poverjenik: Dr. Gustav Ipavec.* (P. St. Georgen a. d. Südbahn.)

*Hašnik Jožef, župnik pri sv. Juriju.	Šuc Jurij, župnik v Dramljah.
*Ipavec Gustav, dr., zdravnik pri sv. Juriju.	Šuster Balant, občinski tajnik pri sv. Juriju.
Hernah Jožef, kaplan v Dramljah.	Tanšek Miha, posestnik v Slivnici.
Jarec Valentin, učitelj pri sv. Juriju.	Veber Gašpar, posestnik v Lokarjah.
Monetti Matija, uradnik južne železn.	Štev. 9.

18. Dekanija sv. Lenarta v Slov. Goricah.

a) *Poverjenik: Dom. Čolnik.* (P. St. Leonhard)

*Čolnik Dom, posest. na Drvanji.	Milošič Mih., župn. pri sv. Benediktu.
Bračko Miha, kaplan pri sv. Juriju v Slov. Goricah.	Okrajna učit. bukvarnica pri sv. Lenartu.
Čajuko J., učitelj pri sv. Rupertu.	Perko Leop., podobar pri sv. Trojici.
Čitalnica pri sv. Juriju.	Purgaj Jurij, kaplan pri sv. Ani na Kremerberzi.
Divjak Jožef, župnik pri sv. Ani.	Polič o. Bonaventura, kapucin v Dalmaciji.
Gogala Jan., dr. in koncip. pri sv. Lenartu.	Rajsp Matej, nadučit. pri sv. Juriju.
Hošovnik Simon, nadučitelj pri sv. Rupertu.	Rojko France, kaplan pri sv. Benediktu.
Ješovnik Šimen, nadučitelj pri sv. Lenartu.	Sadnik Rudolf, dr. zdravništva pri sv. Lenartu.
Jug Josip, dr. pri sv. Lenartu.	Samostan frančiškanski pri sv. Trojici.
Kalšek Alojzij, koncip. pri sv. Lenartu.	Skalmič Jakob, učitelj pri sv. Benediktu.
Kelemina Matija, kaplan pri sv. Lenartu.	Vidovič Ant., nadučitelj pri sv. Benediktu.
Kocovan Vinko, cerkvenik pri sv. Urbanu.	Weixl Janez, učitelj pri sv. Trojici.
Kos Maks, učitelj pri sv. Juriju.	Zadravec Jožef, kaplan pri sv. Rupertu.
Kramar Ivan, kaplan v Holleneku.	Štev. 28.
Kukovec Mir., posestnik na Vélki.	

b) *Poverjenik: Jurij Cobelj.* (P. Radkersburg.)

*Jančar France, duhoven v pokoji pri sv. Petru.	Cobelj Jurij, kaplan pri sv. Petru pri Radgoni.
*Simončič Jan. Al., kaplan pri sv. Juriju na Ščavnici.	Dominkuš Jurij, učit. pri sv. Petru.
Belšak Anton, župnik pri sv. Petru.	Gregorič Janko, organist v Radgoni.
	Štev. 6.

19. Dekanija Vélika nedelja. — *Poverjenik: Anton Jesih.*

(P. Friedau.)

- *Knjižnica učit. okraja v Ormožu.
 *Majhenič Gašpar, župnik pri sv. Nikolaji.
 *Petovar Ivan, dr., odv. v Ormožu.
 Fric Matija, dekan pri Véliki nedelji.
 Geršak Ivan, dr., bilježnik v Ormožu.
 Horvat Matija, krojač v Ormožu.
 Jesih Anton, koncipist v Ormožu.
 Kosi Ivan, učitelj pri sv. Lenartu.
 Kotnik France, organist v Ormožu.
 Kovačič Štefan, učitelj v Središču.
- Mavčič Jožef, župn. pri sv. Tomažu.
 Repič Mart., učitelj pri sv. Nikolaji.
 Stuhc Ant., učit. pri sv. Bolfanku.
 Suhač Anton, dr. kaplan pri Véliki nedelji.
 Šporn Jožef, župnik v Ormožu.
 Švinger Albin, župnik v Središču.
 Toplak Fr., župnik pri sv. Lenartu.
 Vrbnjak Marko, bilježniški uradnik v Ormožu.
 Vilhar Filip, kaplan v Ormožu.
 Zinko Josip, učitelj v Središču.

Štev. 20.

20. Dekanija Stari trg (Slov. Gradec.) — *Poverjenik: Jožef Šuc.*

- *Šribar Janez, župnik v Pamečah.
 *Šuc Jožef, dr., bogosl. v Sl. Gradcu.
 *Trstenjak Davorin, župnik v Starem trgu.
 *Zmazek France, kaplan v Starem trgu.
 Abram Anton, c. k. davk. nadzornik v Slov. Gradcu.
 Barle Jožef, nadučitelj v Sl. Gradcu.
 Jan Ferdinand župnik v Šmiklavžu.
 Klavžar Fr., župnik v St. Ilu.
- Nedeljko Ivan, kaplan v Šmartnu.
 Ogrinec Viljem, c. k. sodn. adjunkt v Slov. Gradcu.
 Pustinek Anton, mlinar v Št. Vidu.
 Sever Jožef, župnik v Podgorji pri Slov. Gradcu.
 Vivod Jan., gostilničar pri sv. Florjanu.
 Vrečko France, učitelj v Slovenjem Gradcu.
 Walter Franjo, župnik pri sv. Vidu.

Štev. 15.

21. Dekanija Brežice. — *Poverjenik: Ivan Tanšek.* (P. Brežice.)

- *Repič Andrej, župnik v Kapelah.
 *Knjižnica učiteljska v Brežicah.
 *Lencček Alojzij, pos. na Blanici.
 *Mikuš Franjo, dekan v Brežicah.
 *Razlag Radoslav, dr., odvetnik v Brežicah.
 *Ripšal Dragotin Ferd., župnik v Vidmu.
 *Slomšek Janez, župnik pri sv. Lenartu v Zabukovji.
 *Srebre Gvido, dr., odvetnik v Brežicah.
- Boštjančič Ivan, učitelj na Blanici
 Bregant Jurij, učitelj v Zdolih.
 Cerjak Franjo, posestnik v Rajhenburgu.
 Černoša Šimon, župnik v Pišecah.
 Hlebec o. Bogomir, gvardijan v Brežicah.
 Jamšek Franjo, nadučitelj v Rajhenbergu.
 Janežič Janez, posest. v Brežicah.
 Janžekovič Lovro, kaplan v Rajhenburgu.

Jozek Ljudevit, c. k. okrajni glavar
v Brežicah.

Kavčič Jakob, knjigovodja v Bre-
žicah.

Kunstič Ivan, učitelj v Sevnici.

Muren o. Teodorik, frančiškan v Bre-
žicah.

Novotny Emanuel, c. k. okr. sodnik
v Brežicah.

Poljanec Jožef, učitelj v Brežicah.
Ramor Ferdinand, župnik v Pišecah.
Schöpf Dragotin, frančiškan v Bre-
žicah.

Tanšek Ivan, koncip. in posestnik.
Učiteljska knjižnica v Sevnici.

Večaj Jožef, učitelj pri sv. Antonu.
Štev. 27.

22. Dekanija Vozenica. — Poverjenik: Luka Držečnik.

(P. Fresen-Reifnig, Kärntner-Bahn.)

*Držečnik Luka, župan v Janževem
Vrhu.

*Mraz Tomaž, župnik pri sv. Lov-
renciju v Vuhrodu.

Globočnik Maks, župnik v Ribnici.

Kreft Alojzij, kaplan v Vozenici.

Medved Jakob v Lehni.

Meško Martin, duhovnik.

Miklavce J., gostilničar v Ribnici.

Miklavce Peter v Ribnici.

Stopajnik Jurij v Janžev. vrhu

Šola Ribniška.

Vamlek Valentin v Ribnici.

Štev. 11.

23. Dekanija Zavrče. — Poverjenik: Božidar Raič. (P. St. Barbara Ankenstein.)

*Mlinarič J., župnik v Leskoveu.
(P. Ptuj.)

*Raič Božidar, župnik pri sv. Barbari.

*Rajsinger Fr., pos. in trg. v Dobravi.

*Sovič Aleks., župn. pri sv. Trojici.

*Trampuš Ivan, dekan v Zavrčah.

Kornfeld Edm., kaplan v Halozah.

Pignar France, kaplan v Zavrčah.

Štev. 7.

Sv. Martin na Paki (P. Schönstein).

Jurče J., kaplan.

Kocmut Janez, učitelj.

Štev. 2.

Število udov v lavant. škofiji:	ustanovnikov	. . .	94
	letnikov	. . .	302
	Skupaj	.	396

III. Krška škofija.

I. Dekanija Celovec. — Poverjenik: Šimen Janežič.

*Čitalnica slovanska.

*Einspieler Andrej, realkin profesor.

*Janežič Evgen, sin † g. Antona
Janežiča, profesorja.

- Alijančič And., stolni dekan in korar.
 Ambrož Matija, župnik v Svečah.
 Božič Valentin, župnik v Pkerčah.
 Breznik Jožef, c. k. finančni viši nadzornik v Celovcu.
 Čare Peter, župnik v Porečah.
 Einspieler Lamb., konz. sv. in knezoškof. tajnik.
 Janežič Jožef, posestnik v Lešah.
 Janežič Šimon, nadporočnik v pokoji.
 Janežič Valentin, dr., polkovni zdravnik.
- Sv. Mohor, družba (v zameno).
 Pesjak Franjo, trg. opravnik.
 Poljak Gvido, bank. pooblastnik.
 Rosbacher Bernard, trgovec.
 Rup France, pridigar pri glavni fari v Celovcu.
 Šašelj Martin, duh. svetovalec in katehet.
 Wieser Andrej, stolni kaplan v Celovcu.
 Zupan Josip, tajnik prof. Eggerjeve. Štev. 20.

2. Dekanija Belak.

- Pintar Peter, Zelanov na Strmiču. Vuti Matija, kmet. Štev. 3.
 Stöckl Simon, župnik v Št. Lenartu.
 (P. Arnoldstein.)

3. Dekanija Doberlaves. (P. Oberseeland.)

- *Šervicelj Matej, župnik pri sv. Kocijanu. Muri Peter, posestnik na Jezeru.
 Božič Ivan, duhoven v Koriteh. Pušel Tomaž, rokodelec v Priblavesi.
 Lutman Matej, kaplan v Kapli. Roblek Ožbalt, posestnik na Jezeru.
 Muden Simon, župnik v Kapli. Sajovec Josip, posestnik na Jezeru.
 Muri Anzelm, kupčevalec z lesom pri sv. Obžaltu na Jezeru. (P. Oberseeland.) Šenk Jurij, trgovec na Jezeru. Štev. 10.

4. Lješe. (P. Prevali.) — Poverjenik: Ivan Gostenčnik.

- Ellmeyer Gašpar, posest. v Lješah. Lipold Marko, rud. urad. v Lješah. Štev. 3.
 Gostenčnik Ivan, trg. v Lješah.

5. Dekanija Pliberk. (Bleiburg.)

- Bergmann Val., župnik pri Fari. Kulterer Jurij, advokat v Pliberku.
 Jerman Jurij, kaplan pri Fari. Lakner Janez, župnik v Koprivnici.
 Kolenik Valentin, kmet v Pliberci. Leskovar Josip, župnik v Svabeku. Štev. 6.

6. Dekanija Lavantinska dolina na Koroškem.

Poverjenik: Pirec o. Franjo Sal.

- *Pirec o. Franjo Sal., predstojnik gimn. konvikta v Št. Pavlu. Venedig o. Herman, gimn. profesor v pokoji v Št. Pavlu. Štev. 3.
 Mlakar p. Maksim., samost. dohodničar v Št. Pavlu.

7. Dekanija Tinje. (Tainah, p. Velikovec.)

Hutter Ivan, kaplan v Tinjah. Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
Štev. 2.

8. Dekanija Velikovec.

Kikelj Tomaž, župnik na Rudi. Krofič Mihael, župnik.
(Ruden.) Štev. 2.

9. Dekanija Spodnja Zila. — *Poverjenik: Dr. Jernej Levičnik.*

Levičnik Jernej, dr., dekan pri sv. Vigele Ferdo, posestnik v Ziljski
Mohoru. Bistrici.
Stembal Davorin, župnik v Čačah. Štev. 4.
Vavtižar Luka, župnik v Ziljski
Bistrici.

10. Dekanija Zgornji Rož. (P. Velden. Kärnten.) *Poverjenik: Val. Lesjak.*

Knaflič Radoslav, kaplan pri Št. Marinič Janez, župnik v Lipi.
Jakobu. Oblak Anton, župnik v Gozdanjih.
Lesjak Valentin, župnik v Dvoru. Sumper Janez, župnik v Skočidolu.
Lipič Janez, mlinar v Dulah. Weiss Peter, kmet v Dvoru.
Štev 7.

11. Dekanija Spodnji Rož. — *Poverjenik: Janez Godec.*

Colarič Franjo, orglar v Glinjah. Sablačan Lovro, krčmar in štacunar.
Godec Ivan, župnik v Glinjah. Štev. 3.

12. Sovodenj (Gmünd). — *Hraševce France, c. k. kant. sodnik.

13. Žabnice (na Koroškem).

Ferčnik Lambert, dekan v Žabnicah. Wieser Janez, župnik na Pontablu.
Štev. 2.

Število udov v Krški škofiji: ustanovnikov . . . 6
letnikov . . . 60
Skupaj . . . 66

IV. Goriška nadškofija.

I. Gorica in njena okolica. — *Poverjenik: Andrej Marušič.*

- *Golmayr Andrej, dr., knez in nadškof.
- *Bensa Štefan, kanonik.
- *Budal Bernard, stud. viših šol.
- *Grča Blaž, kaplan v Čepovanu.
- *Jakopič Josip, dr.
- *C. k. knjižnica študijska.
- *Kocijančič Štefan, bogosl. profesor in častni kanonik.
- *Knjižnica cent. bogosl. semenišča.
- *Marušič Andrej, gimn. profesor.
- *Solkanska čitalnica.
- *Tonkli Josip, dr., advokat.
- *Vales Marko, vikar v Oseku.
- Baje Anton, učitelj v Renčah.
- Balič Josip, bogoslovec.
- Benko Jakob učitelj v Sovodnjah.
- Bregar o. Albin, frančiškan.
- Cibič Anton, dekan v Črnicah.
- Čebular Jakob, c. k. profesor više realke.
- Črv Anton, vikar v Brdih pri Gorici.
- Erjavec Franjo, c. k. profesor više realke.
- Faganelj Štefan, kaplan v Renčah.
- Ferfilja Franjo, trgovski opravnik.
- Fister o. Pacifik, frančiškan.
- Fon Jakob, mašnik v bog. semenišči.
- Gabrijelčič J., dr., bogoslovski prof.
- Gerbec Ivan, kaplan v Mirnu.
- Godnič Jožef, kaplan v Solkanu.
- Gregorčič Anton, vikar pri sv. Florijanu pri Gorici.
- Goljevšček France, kaplan v Biljani.
- Goljevšček Alojzij.
- Hafner Franjo, gimn. prof.
- Hribar Anton, učitelj na vадnici.
- Jarec Ivan, kaplan v Bovecu.
- Jeglič Andrej, vodja dež. račun. v Gorici.
- Jug Anton, kaplan v Prvačini.
- Jug Tomaž, učitelj v Solkanu.
- Kafol Štefan, častni kanonik in nadškof. kancelar.
- Knjižnica učiteljska goriške okolice.
- Knjižnica više gimnazije.
- Knjižnica više realke.
- Komel Mih., c. k. srednje-šolske pripravljalnice učitelj.
- Kumar Val., učitelj na c. k. vадnici.
- Lašič France, posestnik v Renčah.
- Lazar Mat., gimn. prof.
- Lukežič Janez, vikarij v Gabrijah pri Mirnu.
- Mahnič Anton, prefekt v mladenšnici kn. nadškofovi.
- Mušera Jožef, vikarij v Št. Mavru.
- Moc Jožef, prof. na učit. izobraževališču.
- Nanuti Antonin, duhoven v Gorici.
- Pahor Anton, kaplan na Srpenici.
- Pavletič Andrej, vodja gluhtonemov.
- Pavletič Jožef, vikarij v Cerovem.
- Pečenko Andrej, kaplan v Biljah.
- Perko Andrej, živinski zdravnik v Gorici.
- Povše Franjo, profesor in voditelj kmet. šole.
- Premerl Ljud., železnični voditelj in uradnik.
- Rojic Aleksij, dr., zdravnik.
- Rudež Anton, učitelj gluhtonemov.
- Rutar Lovro, ravnatelj na sv. Gori.
- Semenišče mladenško, knezoškof.
- Šavnik Anton, posestnik v Biljah.
- Škrabec o. Stanislav, frančiškan.
- Štrekelj Karol.
- Tonkli Nikolaj, dr., advok. kandidat.
- Urbančič Lovro, profesor v Gorici.
- Velikonja Josip, spovedn. na sv. Gori.
- Vidic France, kaplan v Gorici.
- Vodopivec France, c. k. okr. šol. nadzornik.
- Zavadlav France, posestnik v Šent-Andrežu.

2. Dekanija Bovec. — *Poverjenik: Kobal Peter.*

Ceket Franjo, kaplan v Srpencih.	Leban Andrej, previdnik v Soči.
Grželj Ivan, učitelj v Srpencih.	Likar Janez, kaplan v Vojskem.
Hoban Josip, nadučitelj v Bovecu.	Sorč Alojzij, posestnik v Bovecu.
Kenda Anton, krčmar v Bovecu.	Stres Anton, učitelj v Bovecu.
Kobal Peter, dekan v Bovecu.	Žagar Andrej, posest. v Srpencih.
Kurinčič Janez, kaplan v Srpencih.	Žagar Franjo, posest. v Srpencih.
	Štev. 12.

3. Dekanija Cirkno. — *Poverjenik: Josip Jeram. (P. Kirchheim.)*

Harmel Adolf, župnik v Šebretjih.	Sitar France, župnik na Bukovem.
Ilovar France, župnik na Senviški gori.	Starman Štefan, vikarij v Orehku.
Jeram Josip, dekan v Cirknem.	Širca Janez, nadučitelj v Cirknem.
Jereb Joahim, kurat v Jagerščah.	Wester Janez, vikarij v Otaležu.
Seljak Anton, vikarij v Novakah.	Štev. 9.

4. Dekanija Črnice. (P. Ajdovščina.) — *Poverjenik: Šimen Gabersček.*

*„Edinost“, (društvo) v Ajdovščini.	Rjavec Blaž, župnik v Batujah.
Gabršček Šimen, kurat v Ajdovščini.	Rustja Franjo, posestnik v Skrilih.
Logar Jakob, župnik pri sv. Križu.	Samostan kapucinski pri sv. Križu.
Poljščak Anton, kapl. pri sv. Križu.	Setničar Jakob, nadučit. v Ajdovščini.
Kerkoč Štefan, vikarij v Lokavcu.	Vodopivec Janez, trgovec v Kamnji.
	Štev. 10.

5. Devin. (P. Nabrežina.) — Valentinčič Štefan, kaplan v Devinu.

6. Gradiška. — Bizjak Jakob, duh. oskrbnik v kaznilnici (Gradisca).

7. Dekanija Kobarid.

Bandel Blaž, kaplan v Kobaridu.	Milek Dragojila, učiteljica v Kobaridu.
Carli Srečko, nadučitelj v Kobaridu.	Peternel Jurij, vikarij v Borjani.
Črv Jan. Nep., vikarij na Sedlu.	Podreka Jožef, župnik v Breginji.
Dominko Franjo, učitelj in ravnatelj pripravnice v Kobaridu.	Slokar Janez, vikarij v Logéh.
Jekše Andrej, dekan v Kobaridu.	Štrukelj Miha, vikarij v Trnovem.
Mancini Anton, kaplan v Starem Selu.	Štev. 11.

8. Dekanija Kanal. — *Poverjenik: France Vidic.*

*Vidic France, dekan v Kanalu.	Domenič Ivan, učitelj v Desklah.
*Wolf Ivan, župnik v Mirnu.	Gabersček Franjo, c. k. davkar v Kanalu.
Čerin Tomaž, vikarij v Avčah.	Juh Janez, vikarij v Lokovcu.
Čitalnica narodna v Kanalu.	

Kodre Janez, kaplan v Kanalu.
 Kravanja Andrej, kaplan v Kanalu.
 Lisjak Andrej, dr., zdravnik v Kanalu.
 Lukančič Tomaž, učitelj v Gornjem polji.
 Pavša Anton, duhovnik.
 Skočir Jožef, vikarij v Lomu.
 Škert Andrej, vikarij v Kalu.

Tomšič Jožef, vikarij v Levpi.
 Trpin Anton, vikarij v Zapotoku.
 Ukmar Anton, vikarij Marija Celjski.
 Vodopivec Vinko, učitelj v Ročinju.
 Vogrič Janez, nadučitelj v Kanalu.
 Vuga Andrej, vikarij v Ročinju.
 Zega Miha, učitelj v Kanalu.
 Žnidaršič Andrej, vikarij na Banjšicah sv. Duha. Štev. 22.

9. Dekanija Komen. — *Poverjenik: Gregorčič Šimen.*
 (P. Rifenberg pri Gorici.)

*Kavčič Josip, notar v Komenu.
 Božič Anton, vikarij v Batah.
 Doljak Jakob, župnik in dekan v Komenu.
 Ferfolja Josip, kaplan v Šmarijah (P. Ajdovščina.)
 Gregorčič Šimen, kapl. v Rifenbergu.
 Hebat France, vikar v Voščici pri Komenu.
 Kodelja Josip, kaplan v Dornbergu.
 Kolavčič Jan., župnik v Prvačini.
 Kramar Filip, župnik v Dornbergu.
 Križman Ignacij, učitelj v Dornbergu.
 Leban Franjo, kaplan v Komenu.

Ličen Janez, župan v Rifenbergu.
 Makuc Anton, vikarij v Kobilji glavi.
 Pečenko A., pos. sin v Rifenbergu.
 Pipan Jožef, vikarij na Vojščiči (P. Ajdovščina.)
 Polšak France, župan v Šmarijah.
 Poniž Ambrožij, učit. v Rifenbergu.
 Rebek Anton, c. k. davkar v Komenu.
 Rudež Jožef, posestnik v Kobilji glavi.
 Sinogoj And., pos. sin v Dornbergu.
 Tomšič Fr., učitelj v Rifenbergu.
 Vuga Peter, kurat v Škrbini. Štev. 22.

10. Dekanija Tomin. — *Poverjenik: Kragelj Josip.*

*Čitalnica narodna v Tominu.
 *Knjižnica okrajna učiteljska v Tominu.
 Budal Leop., c. k. sodnik v Tominu.
 Bratina J., učitelj v Kredi.
 Carli Alojzij, župnik pri sv. Luciji.
 Ivančič Jožef, c. k. bilježnik v Tominu.
 Kogoj Peter, nadučitelj v pokoji.
 Kovačič Nace, pos. pri sv. Luciji.
 Kragelj Josip, dekan v Tominu.
 Krajnik J., učitelj v Melcib.
 Kumar Ivan, kaplan pri sv. Luciji.
 Lužnik France, kurat v Ročah.

Marinič France, duhovni pomočnik v Tominu.
 Pervanja Martin, kurat na Idriji pri Bači.
 Pipau Anton, vikarij na Kamnem.
 Pittamic Janez, dr., odv. pripravnik v Tominu.
 Premerstein pl. Janez, dr., c. k. bilježnik.
 Primožič Franjo, bilježn. pisar v Tominu.
 Smrekar Franjo, vikar na Libušnjem.
 Urbančič Andrej, vikar na Pečinah.
 Volerič Valentin, učitelj na Liveku. Štev. 21.

Število udov v goriški nadškofiji: ustanovnikov . . . 18
 letnikov . . . 160
 Skupaj . . . 178

V. Tržaško-koperska škofija.

I. Trst in njegova okolica. — a) *Poverjenik: Jereb Gregor.*

- *Dobrila Jurij, dr., škof.
 *Cegnar Franjo, teleg. kontrolor.
 *Čitalnica slovanska v Trstu.
 *Fegcc Franjo, c. k. namestnijski svetovalec.
 *Gorup Jožef, vel. trgovec.
 *Kastelec France, trgovec.
 *Klodič Anton, vitez, c. k. deželni šolski nadzornik.
 *Komar Vekoslav, uradnik deželne glavne blagajnice.
 *Lavtman Janez, trgovec.
 *Pertot Janez, posestnik v Barkolji.
 *Vesel Koseski Jovan, c. k. finančni svetovalec, častni ud.
 *Vovk Janez, župnik v Bazovici.
 *Žvanut Matija, trg. pomočnik.
 Bartl Jožef, kaplan pri sv. Jakobu.
 Bezljaj Josip, učitelj v c. k. deški šoli v Trstu.
 Bonin Jurij, učitelj v Rojanu.
 Bunk Franjo, učitelj v Nabrežini.
 Črne Janez, kaplan pri sv. Jakobu.
 Čitalnica v Rojani.
 Debelak Miha, kaplan pri sv. Antonu v Trstu.
 Dekleva France, trg. agent.
 Deželna višja sodnija za kaznilnico v Gradiški (v dar.)
 Dolenc Viktor, trgovec.
 Dolinar J., na Dovgani.
 Dovgan Anton, uradnik pri južni železnici.
 Durn Rok., trgovski pomočnik.
 „Edinost“ društvo.
 Ferluga Antonija, učit. pri sv. Ivauu.
 Flego Peter, škofov kaplan.
 Geržel Anton, trg. knjigovodja.
 Glavina Blaž, duhoven v koperski kaznilnici.
 Gnjezda Franjo, prof. više realke.
 Godina Jožef, finančni komisar.
 Gomiljšak Jakob, nemški pridigar pri sv. Antonu v Trstu.
 Hodnik Anton, trgovec v Trstu.
 Hut Karol, c. k. vojni kaplan.
 Jančar Jožef, učitelj v Katinari.
 Jarina Vekosl., uradnik južne železnice.
 Jereb Gregor, c. k. teleg. uradnik.
 Kalister Ivan, zasebnik.
 Kapus Šimen, škofov sluga.
 Katalan Božidar, trgov. pomočnik.
 Kenda Anton uradnik.
 Kjuder Anton, kaplan v Servoli pri Trstu.
 Klemenčič Ivan, teleg. uradnik.
 Klemenec Jakob, trgovec.
 Kocijan Jakob, kaplan pri Veliki Materi Božji.
 Križman Jos., duhoven pri sv. Ivauu.
 Kurent Maks, trg. agent.
 Leban Josip.
 Legat Jan. Nep., gimn. profesor v Trstu.
 Mankoč Josip, trgovec.
 Novak Tomaž, trgovec v Trstu.
 Omers Jože, duhovnik v Trstu.
 Pahor Mih., trgovec v Trstu.
 Penko Franjo, hišnik v Hotel Evrope.
 Pogorelec Ivan, teleg. uradnik.
 Polič Matej, trgovec in predsednik čitalnice v Trstu.
 Požar Anton.
 Poženel Anton, teleg. uradnik.
 Potočin J., trgovinski pomočnik.
 Rogač Anton, duhovnik v Katinaru pri Trstu.
 Rozina Anton.
 Stavadacher Ferd., častni korar in c. k. gimn. profesor v pokoji.
 Šilec Ivan, trgovec v Trstu.
 Škerl Jožef, kaplan.
 Šušť Jan., dr., bogoslovja profesor in škofov kancelar.
 Truden Miha, trgovec.
 Urbas Viljem, c. k. profesor više realke.

Užnik Ivan, c. k. prof. više realke.
 Vončina Lipe, duhovni pomočnik na
 Občini.
 Uršič Alojzij, pisar.
 Valenčič Ivan, trgovec.
 Vesel Jožef, tehtovec v c. k. dogani.

Vodnov Davorin, pri Kalistrovih
 dedičih.
 Wratschko France, gimn. profesor.
 Žbona Andrej, žel. uradnik v Trstu.
 Žerjav L. v Borštu pri Trstu.
 Štev. 78.

b) Poverjenik: Ivan Nabrgoj.

Gorjup Ivan, posestnik v Proseku.
 Marcina Ivan, učitelj v uč. priprav-
 nici v Proseku.

Nabrgoj Ivan, župan in posestnik
 v Proseku.
 Valentič Anton, učitelj v Proseku.
 Štev. 4.

2. Dekanija Dolina (pri Trstu).

*Jan Jurij, dekan v Dolini.
 Bitenc Anton, učitelj v Dolini.
 Fink Jože, kaplan na Klanec
 Juriševac Stepan, gostilničar v Milah.
 Klemenčič France, duhovnik v Pod-
 gorji.
 Klemenčič Jernej, župnik v Predloki.
 Koren Ivan, kmet v Podgorji.
 Metlika Anton, trgovec v Klanecu.

a) Poverjenik: Jurij Jan.

Mikuš Josip, duh. pomočnik v Dolini.
 Pavli Lojze, kaplan v Borštu.
 Reko Franjo, vžitni opravnik v Bo-
 ljuncu.
 Sila Matija, župnik v Rodiku.
 Sterlè France, načelnik postaje v
 Divači.
 Svet Ivan, kaplan v Podgorji.
 Štev. 14.

b) Poverjenik: Rekar Janez. (P. Lokev (Corguale) pri Divači).

*Notar Tone, duh. pomočnik v Bre-
 zovici.
 Benedek Janez, župnijski oskrbnik
 v Brezovici.

Kraljič Fr., duh. pomočnik v Brezovici.
 Praprotnik Avgust, učitelj v Lokvi.
 Rekar Janez, kaplan v Lokvi.
 Štev. 5.

**3. Dekanija Jelšane. (P. St. Peter, Krain.) — a) Poverjenik:
 Valentin Pušavec.**

Bevčič Luka, posestnik v Novi vasi.
 Fidel Martin, posestnik v Sušaku.
 Jenko Štefan, vikarij v Podgraji.
 Košič Martin, učitelj v Jelšanah.

Plata Valentin, kaplan v Jelšanah.
 Pušavec Valentin, dekan v Jelšanah.
 Rebolj Matej, župnijski oskrbnik v
 Klani.

Štev. 7.

d) Poverjenik: Fr. Šabec. (P. Podgrad, Ilir. Castelnuovo.)

*Šabec France, trgovec v Podgradu.
 Brecljnik Ivan, župnik v Hrušici.
 Kokole France, c. k. davkar v Pod-
 gradu (sedaj v Malem Lošinju).
 Kuntara Anton, posestnik in poštni
 opravnik v Podgradu.

Mahnič Ivan, duhovnik v Starači.
 Markič Matej, kaplan v Hrušici.
 Poklukar Martin, župnik v Vodicač.
 Zajec Anzelm, duhoven v Hrušici.
 Štev. 8.

4. Dekanija Tomaj. — *Poverjenik: Jernej Brencè.*

*Črne Anton, posestnik v Tomaji.	Legat Edv., župnik v Lipici.
Benigar Anton, učitelj v Tomaji.	Matičič Franjo, duhoven v Sežani.
Brencè Jernej, duh. v Dutovljah.	Narobe Janez, duhoven v Taboru.
Dutovlje, vaška knjižnica, (plačuje g. Tavčar v Ljubljani).	Strlè France, načelnik železn. postaje v Divači.
Gulič Franja, posestnikova soproga v Sežani.	Zupan Jožef, duhovnik v Tomaji.
Knjižnica učiteljska, okr. v Sežani.	Živec France, posestnik v Skopem.
	Štev. 12.

5. Dekanija Koper. — a) *Poverjenik: Jakob Sila.*

Kleinmayer pl. Julij, c. k. profesor na učiteljski v Kopru.	Sila Jakob, katehet na učiteljski v Kopru.
Poniž Benedikt, učitelj na vadnici.	Teran France, duh. v Pomjanu.
Sancin Jožef, župnijski oskrbnik na Rižani.	Žvokelj Iv. c. k. davk. uradnik v Kopru.
Sinkovič Martin, suplent v Kopru.	Štev. 7.

6. Dekanija Kastav. — *Poverjenik: Anton Sovdat.*

Čitalnica narodna v Kastvu.	Sovdat Anton, c. k. davkarski nadzornik v Voloskem.
Janez Josip, duh. pastir v Rukavcu.	Štev. 4.
Legat Franjo, c. k. sodnik v Albani.	

7. Dekanija Piran. — Franjo Ravnik, župnik v Kartah (P. Pirano v Istri.)

8. Dekanija Pazin. — Pičan. — *Poverjenik: Herman Venedig.* (Pazin, Istrien.)

*Volčič Jakob, kurat v Zarečji.	Matejčič Franjo, c. k. gimn. prof. v Pazinu.
Berbuč Ivan, c. k. gimn. profesor v Pazinu.	Nemanič Davorin, c. k. gimn. prof. v Pazinu.
Hukovec Franjo, župnik v Trbižu.	Orlič Franjo, župnik v Žminji.
Bočevnar Ivan, c. k. davkarski uradnik v Pazinu.	Sajevec Jakob, pl. oskrbnik v Gologoric.
Ivančič Jože, c. k. gimn. profesor v Pazinu.	Venedig Herman, c. k. gimn. profesor v Pazinu.
Jelušič Raim., pl. oskrbnik v Tinjanu.	Zimmerman Matija, župnik v Gradišnji.
Križaj Bartol, duhovni pomočnik v Žminji.	Štev. 13.

9. Dekanija Buzet. (Pinguente.) — *Poverjenik: Anton Petelin.*

Grosman Edvardo, kaplan v Buzetu.
Petelin Anton, kaplan v Buzetu.

10. Permani. Pezdič Miha, poštni opravnik.

11. Truške. (P. Capo d' Istria.) Kosec France, župnik v Truškah.

12. Umaga (Istria.) — Rovnik, Pirano: — Jugo M., župnik v Materadi pri Umagi.

13. Beršec (Istria). Logar Franjo, župnik.

Število udov v tržaški škofiji: ustanovnikov . . .	18
letnikov . . .	141
Skupaj . . .	159

VI. Sekovska škofija.

I. Admont. — *Poverjenik: Pivec o. Maksimiljan.*

*Lajh o. Korbinian, gimn. profesor.	Rešek o. Enrik, župnik.
*Matevžič o. Eginard, gimn. prof.	Švare o. Alkuin, župnik.
*Pivec o. Maksimiljan.	Trček o. Egidij, župnik.
*Vagaja o. Rudolf, župnik.	Štev. 7.

2. Cmurek.

Pavalec Jurij, kaplan v Cmureku.

3. Gradec.

*Ipavec Benj., dr., zdravnik.	Hoffer Edv., dr. profesor na višji realki.
*Krek Greg., dr., prof. slav. slov. na vseučilišču	Kocijančič Alojzij, kamnosek.
*Macun France, bivši sodn. pristav.	Končnik Peter, prof. na c. k. izobraževališču za učiteljice.
*Muršec Jožef, dr., realk. profesor v pokoji.	Kovačić J., župnik v Vrbovji.
*Škodlar Henrik, trgovec.	Lavrič Josip, učitelj mestnih ljudskih šol.
*Švajgar Gabriel, gvardijan minorit. samostana.	Lupšina, ravnatelj v zastavnici.
*Vošnjak Miha, inženir juž. železn. Hauptman France, prof. na c. k. ženskem uč. izobraževališču. (Haydengasse, 8.)	Macun Ivan, c. k. gimn. profesor.
Herman M., c. k. sodnik in deželni odbornik.	Misia Jak., dr., knezoškof. tajnik.
	Mol Lavoslav, duhoven delalnice.
	Opravništvo (Oekonomat) c. k. nad-sodnije (po 5 iztisov v dar.)
	Paltauf Jak., župnik v pokoji.

- Petelin J., magistr. blagajnik.
 Pirnat Jakob, odv. koncipijent.
 Polak P. Alojzij, minorit. prokurator.
 Purgaj Jakob, dr., c. k. profesor
 na I. gimn. v Gradcu.
 Regula France, uradnik.
 Robič Mat., dr., bogosl. profesor.
 Seifrid Ludwig, duhovnik v c. k. kaz-
 nilnici.
 Senior, dr., zdravnik.
- Stanonik Jož., dr., bogosl. profesor
 na vseučilišču.
 Svetina Janez, duh. doktorand filo-
 zofije.
 Šlik Jož., župnik pri sv. Margareti
 na Vabi.
 Šubič Šim., dr., c. k. profesor vse-
 učilišča.
 „Triglav“, društvo.
 Wallner Peter, niž. realke katehet.
 Štev. 35.

Dijaki na vseučilišču.

- Kosi Anton, filolog.
 Lasbacher Josip, filozof.
 Lendovšek Josip, filozof.
 Pihlar J., filozof.
- Rojnik Kronoslav, filozof.
 Sinkovic Dragutin, filozof.
 Šket Radoslav, filozof.
- Štev. 7.

4. Vorau: Kramberger Feliks, kanonik.

5. Gradon (p. Köflah): Kolenko Jožef, župnik.

6. St. Peter pri Judenburgu: Kitak Franjo, kaplan.

Število udov v sekovski škofiji: ustanovnikov . . .	11
letnikov . . .	42
Skupaj . . .	53

VII. Udje v raznih krajih.

I. Bern: Pajek Janko, c. k. profesor.

2. Bisag (P. Breznica pri Varaždinu). Vojska Lavoslav, župnik.

3. Buda-Pešt: *Dr. Turner Pavel.

4. Dijakovar: *Strossmayer J. Juraj, škof.

5. Črnilog (P. Lokve pri Reki Fiume). *Poverjenik:* Franjo Ahčin.

- Ahačin Franjo, učitelj v Črnem logu.
 Durbešić Avguštin, posestnik na Grobniku.
- Stefančič Matej, trg. v Črnem logu.
 Valšič Rade, župe opravitelj v Pra-
 putniku pri Bakru. Štev. 4.

6. Dubrovnik (Ragusa): Namar France, c. k. žandarski stražmestor.

7. Dunaj in okolica.

- Rajevskij Mih. škof, častni ud.
 *Cigale Matej. c. k. minist. tajnik.
 *Conrad Sigmund, njeg. ekscelencija baron Eybesfeld, c. k. namestnik Doljno-avstrijski, skrivni svetovalec i. t. d.
 *Firbas France, odgojitelj.
 *Kandernal France, profesor gimn.
 *Miklošič pl. France, profesor na vseučilišču.
 *Napret Teodor, dvorni svetnik pri najvišji sodnji.
 *Pogačnik Ferd., dr., odvetnik.
 *Schneid-Treuenfeldski Josip, vitez, c. k. stolnik in c. k. dvorni tajnik, pos. mnogih visocih redov i. t. d.
 *Simonič France, dr., c. k. uradnik vseučiliščne knjižnice.
 *Šuman Josip, prof. akad. gimn.
 *Winkler Andrej, c. k. dvorni svetovalec.
 *Žvegel Josip, baron, ministerski svetovalec vnanjih oprav.
 Bar. Kuhnov polk. št. 17. v dar.
 Detelja Franc, profesor v Dunajskem Novem mestu.
 Dolencec Josip, duh. v Avgustineju.
 Habè Josip, učitelj v Fünfhausen-u.
 Hostnik Davorin, stud. phil.
 Jelencec Jan., prefekt v Terezijanišču.
 Jevnikar Jakob, ravnatelj pri ministertvu za deželno bran.
 Kogovšek Matija, uradnik obrtn. in trgov. zbornice.
 Koželj Anton, prefekt na c. kr. Terez. akademiji.
 Kulavec Jan., dr., dvorni kapelan in vodja viših bogoslovskih véd v Avgustineju.
 Napotnik Miha, duhovnik v Avgustineju.
 Navratil Iv., c. k. najvišega sodišča pristav.
 Novak Peter, prefekt v Terezijanu. (Knjige v Kamno Gorico št. 22.)
 Poznik Radivoj, c. k. staviteljski pristav.
 Sežuu Žiga, bank. uradnik.
 Slovensko literavno društvo na Dunaji.
 Stritar Jožef, c. k. gimn. profesor na Dunaji.
 Šuklje France, c. k. gimn. profesor v Dunajskem Novem mestu.
 Urbanija Jakob, poštni uradnik (Centralbahnhof, Frachtausgabe.)
 Zmerzlikar France, kem. in tehn. vodja fabrike za kotranove izdelke v Angernu pri Beču.

Štev. 33.

8. Delnice: Majnarič Jakob, učitelj.

9. Gospič v Vojni krajini. Valon Josip, svetnik sodnije.

10. Inomost (Innsbruck). Feuš France, duhovnik.

11. Jindrihov Hradec na Češkem. Mašek Ignacij, gimn. profesor.

12. Hallstadt. Križnicka Dragutin, c. k. sal. kontrolor.

13. Pariz. Picot Emile, podkonzul v Parizu (knjige pod napisom): Mens. Emile Picot. Viceconsul de France 3 Place d'Eylau Paris. (Durch Güte des Herrn Speyers Duran bei der französischen Botschaft in Wien).

14. Karlovec. — *Poverjenik: Pfeifer o. Milko.*

*Steklasa Ivan, profesor. Majtinger dr. Vojteh, gradski fizikus.
 Pfeifer o. Gratus (Milko), vikar in Štev. 3.
 provizor v Karlovcu.

15. Konjščina (na Hrvatskem). *Košiček Ubaldo, župnik.

16. Levov. *Chocholovšek Emanuel, zemljemerec. Preis Amalija, rojena Gregoračeva (Grüne Gasse, Nr. 19).

17. Lovke. (pri Reki). *Poverjenik: Majnarič Gjuro.*

Konič Josip, kotarski lečnik.
 Majnarič Gjuro, poštar.
 Vilfan Ivan, poreznik.

18. Materija. (v Istri). Pernišek Blaž, narodni učitelj.

19. Novi Ičin (Neutitschein). Apih Josip, profesor deželne realke.
 (Schmiedgasse, 171.)

20. Šibenik. Miglič Peter, dr., nadlečnik 18. polka pešcev.

21. Oderberg. Milič Anton, poštni oficijal (kolodvor).

22. Osek.

*Jelovšek Martin, ravnatelj realke.	Jazbec Ivan, nadtelegrafist.
Gradišnik Franjo, vodja brzjava.	Kodrič Andrej, gimn. prof.
Hržič Anton, gimn. prof.	Kolarič Bajce, ravnatelj štedionice.
Hoker Franjo, telegrafist.	Leitner Franjo, telegrafist.
Horvat Matija, pravoslov.	Štev. 9.

23. Pitten (Spodnja Avstrija). Cirman Anton, učitelj.

24. St. Pölten (Spodnja Avstrija). Nemeč Anton, poštni opravnik.

25. Poreč. Zarli France, c. k. davk. nadzornik v Poreču.

26. Poredje (P. Rogatec na Hrvatskem): Peter Vrtovec, oskrbnik v Poredju.

27. Praga.

Beseda umetniška.	Rieger Franjo, Ladislav, častni ud.
Matica česka.	Spolek pravniški.
Prvi spolek Gabelsbergerjevih stenografov.	Štev. 5.

28. Požega (Slavonija).

*Mazek Anton, gimn. ravnatelj.

Raič o. Ivan Kapistran, gvardijan v Karlobagu. Štev. 2.

29. Reka. Poverjenik: Franc Blaž.

*Blaž France, trgovec.

Markovič Ivan, realk. vodja.

Afrič Franjo, c. k. prof. na Reki.

Slamnik Ljudovik, gimnazijalni ravnatelj.

Barbič Erazem, dr.

Čičigoj Jakob, gimn. prof.

Zupan Jan., gimn. profesor.

Fiamin Ivan, dr., kanonik i predstavnik.

Štev. 8.

Samobor: P. Hrisogon, Majer, frančiškan.**Sebenico** (v Dalmaciji). Barbič Martin, pri c. k. dalm. drž. železnici.**30. Zlatar (Hrvatska).** Rožič Valentin, grajščinski rendator.**31. Sisek.** Pavlica Stevo, trgovec.**32. Slunj.** Zor Lovro, okrajni zdravnik.**33. Dekanovac** (P. Čakovac v Medjumurju). Luci Anton, župnik.**34. Trsat** (P. Sušak). Merk o. Sofronij. — Zihel o. Lenart, vikarij. — O. Velec Avguštin, kapucin. — Fabor Rupert, kapucinski klerik.

Štev. 4.

35. Vahrn (pri Briksenu). Solkanski Andrej.**36. Varaždin.**

*Francelj Bar., učitelj na niži realki v pokoji.

Križan Josip, dr., gimn. profesor.

Žugič Štefan, profesor.

Erhartić Franjo, dr. odvjetnik.

Štev. 4.

37. Zagreb. Poverjenik: Anton Kos.

Rački Franjo, dr., častni ud.

*Starč Josip, profesor na višej realki.

*Bradaška Franjo, ravnatelj kr. gimn. v Zagrebu.

*Vančas Aleksander, dr., zdravnik.

*Weber Adolf kanonik.

*Kopač Jožef dr., odvetnik.

Derenčin Martin, dr.

*Kos Anton, tajnički pristav ban skega stola.

Eisenhut Miroslav, stolar in posest. Fogl Fmil, župnik v Kupčini.

*Mažuranić Anton, gimn. ravnatelj v pokoji.

Fon Josip, dr. v bolnici milosrčnikov.

- Gnjezda Anton, trgovec.
 Kukuljević pl. Sakcinski, Ivan.
 Lipež Viktor, prof. na realki.
 Magdič Franjo, profesor.
 Marn France, profesor gimn.
 Matavšek Ferdo, kr. državnega nad-
 pravdnika namestnik.
 Mrazovič Ladislav, župan.
 Naglič Ivan.
 Novak Josip, vrhovni blagajnik v
 pokoji.
 Pažur Josip, mestni kaplan.
 Sevnik Vinko, večnik kr. banskoga
 stola.
 Simončić Gjuro, prof. preparandije.
 Smičiklas Tade, gimn. profesor.
 Strožir Ivan, prof. kr. više realke.
- Društvo sv. Jeronima.
 Jugoslovanska akademija (po 3 odtiske).
 Matica hrvatska.
- Šuler Franjo, učitelj.
 Tomšič Jožef, vojni kurat.
 Tomšič Ljudevit, učitelj.
 Valjavec Matija, prof. kr. gimn.
 Vakanović Jar, prist. kr. stola sed-
 morice.
 Vidović Ante, katehet v samostanu
 milosrčnih sester.
 Vidrić Lovro, dr., odvetnik.
 Vršec Anton, finančni uradnik.
 Weingrl Josip, dr. v bolnišnici mi-
 losrčnikov.
 Weis Franjo, kavarnar.
 Zeininger Bojnomir, pek.
 Žepić Sebastijan, gimn. profesor.
 Žugčič Josip.
- Štev. 42.

38. Zader: Šolar Janez, e. k. dež. šolski nadzornik. Zic Nikolaj, vojni župnik.
 Štev. 2.

39. Za Rusijo. — Poverjenik: g. Mihael Rajevskij.

- *Bolè Davorin, profesor. 12 iztisov za društva, s katerimi je
 *Slavjanski dobrodelni komité v St. „Matica“ v zvezi književne vzaj-
 Petersburgu. jemnosti.
 Štiftar Franjo, prof. v Kalugi. Štev. 3.

Število udov v raznih krajih: ustanovnikov	29
letnikov	122
Skupaj	151

V djanski zvezi književne vzajemnosti je „Matica“:

1. Z Matico dalmatinsko v Zadru od 1864. l.
2. Z Matico srbsko v Novem Sadu od 1864. l.
3. Z Matico gališko rusko v Lvovu od 1865. l.
4. Z akademijo jugoslovansko v Zagrebu od 1874. l. *)

*) Njenemu predsedništvu pošiljajo se po trije iztisi vsake knjige: eden akademjski knjižnici, dva pa, da ju slavno predstojništvo po dr. J. Muršičevi želji daje najizvrstnejšima slovenskima dijakoma na vseučilišču.

5. Z društvom sv. Jeronima v Zagrebu od 1869. l.
6. Z Matico češko v Pragi od 1866. l.
7. Z besedo umetniško v Pragi od 1866. l.
8. Z društvom (spolkom) pravnikiškim v Pragi od 1866. l.
9. S prvim društvom Gabelsbergerjevih stenografov v Pragi od 1870 l.
10. Z društvom sv. Mohora v Celovcu od 1866. l.
11. Z društvom anthropologiškimi v Moskvi od 1866. l.
12. Z akademijo carsko v St. Petersburgu od 1861. l.
13. Z občestvom za izdavanje narodnih spominkov v Vilni od 1869. l.
14. Z Mumjegovsko muzejo v Moskvi od 1869. l.
15. S knjižnico slavjanskega komiteta v Moskvi od 1869. l.
16. Z imperatorskim ruskim geografičnim občestvom v St. Petersburgu od 1869. l.
17. Z imperatorsko universiteto v Varšavi (Ego Prevoshoditelstvu Petov Aleksijejiču Lavrovskemu, Rektorju Imperatorskago Univerzitate od 1872. l.
18. Z universiteto v Moskvi od 1872. l.
19. Z arheologiškimi občestvom v Moskvi od 1872. l.
20. Z občestvom ljubiteljev istorij i drevjostej rosijskih v Moskvi od 1872. l.
21. Z universiteto imperatorsko novonasijsko v Odesi od 1872. l.
22. Z občestvom filologiškimi v Voronežu od 1872. l.
23. S Smithsonovo ustanovo (Smithsonian Institution) v Washingtonu.
24. S srbskim učenim društvom v Belemgradu od 1868. l.
25. Z Matico moravsko v Brnu od 1869. l.
26. S kraljevo universiteto v Kristijaniji od 1872. l.
27. Z bolgarskim učenim društvom v Brajli.

„Matica“ svoje knjige daruje:

1. Slavni c. k. pravdniji v Ljubljani za kaznilnice (po 3 iztise).
2. Slavni c. k. nadpravdniji v Trstu za knjižnice primorskih kaznilnic (po 1 iztis).
3. Slavni c. k. okrožni sodniji v Gorici za knjižnico tamkajšnje kaznilnice (po 1 iztis).
4. C. k. baron Kuhnovemu polku št. 17 od 1869. l. (po 1 iztis).
5. Sl. deželnemu odboru v Ljubljani za posilno delalnico od 1869. l.
6. Sl. kat. družbi v Ljubljani za knjižnico od 1869. l. (po 1 iztis).
7. Vis. c. k. nadsodnji v Gradcu za slovenske vjetnike (po 5 iztisov).
8. Učiteljskim izobraževališčem v dar za onega pripravnika poslednjega leta, ki je z najboljšim vspehom dovršil svoje nauke, in sicer:
 - a) Ljubljanskima (moškemu in ženskemu), b) zagrebškima (moškemu in ženskemu), c) zadarskemu, č) petrinjskemu, d) pakraškemu, e) djakovarskemu, f) samoborskemu, in g) kragujevaškemu.
9. „Hrvatskomu pedagogijskomu književnomu sboru“.
10. Vodstvu dobrodelnih naprav v Ljubljani.

Pregled vseh Maticinih udov.

V š k o f i j i	Častnih udov	ustanov- nikov	letnikov	skupaj
I. Ljubljanski	} 7	179	655	834
II. Lavantinski		94	302	396
III. Krški		6	60	66
IV. Goriški		18	160	178
V. Tržaško-koperski		18	141	159
VI. Sekovski		11	42	53
VII. V raznih krajih		29	122	151
Skupaj	7	355	1482	1844

Kazalo

letopisa „Matiice Slovenske“ za 1879. l.

	Stran.
1. Šlovenščina v besedi in pismu po šolah in uradih. Kulturno-zgodovinska studija; spisal P. pl. Radics	1
2. Przevalskega potovanje k Lob-Norn. Priobčil prof. J. Steklasa	34
3. Črtice o starožitnostih slovanskih. Spisuje F. Hubad	49
4. Žalostna 1800letnica ali posuto mesto Pompeji. Spisal A. Zupančič	88
5. Krško mesto na Dolenjskem. Zgodovinska črtica. Po raznih virih in delih sestavil J. L.	95
6. Dogodbe prvega zemljevida slovenske dežele. Spisal izdatelj Peter Kozler	104
7. Janez Žiga Valentin Popovič. Spisal M. Vodušek	110
8. Iz pótne torbe. Priobčil Fran Erjavec	118
9. Nónva pisma o Bosni in Hercegovini. Spisal J. Navratil . . .	148
10. Iztočne poslovice. Nabral Jos. Charpentier	214
11. „Zeleni Juraj“ (Jurij). Zapisal Antou, priobčil in razložil J. Navratil	217
12. Narodna pesmica. Zapisal l. 1867 v Radovičih kraj hrvatske meje (blizu Metlike) J. Navratil	219
13. Bibliografija slovenska. Slovensko knjigarstvo od 1. januarja 1879. leta do 1. januarja 1880. leta. Sestavil Ivan Tomšič	220
14. Poročilo o delovanji „Matiice Slovenske“ 1879. leta. Sestavil Andrej Praprotnik, odbornik in tajnik	232
15. Imenik Matičinih udov	252

Naznanilo.

Matičine knjige imajo naprodaj:

<p>V Ljubljani: Giontini; Kleinmayr & Bamberg.</p> <p>V Celovcu: J. Leon; E. Liegl.</p> <p>V Trstu: F.H. Schimpf; Julij Dase.</p> <p>V Gorici: Julij Dase.</p> <p>V Ptujem: Blanke.</p>	<p>V Graden: Leuschnor in Lubenski.</p> <p>Na Reki: Julij Dase.</p> <p>V Zagrebu: Župan.</p> <p>V Pragi: Gregr & Datel.</p>
--	---

Družbinim knjigam je ta-le cena:

1. Zgodovina slovenskega národa	—	gld	60	kr.
2. Zgodovina avstr.-ogerske monarhije, 2. natis	—	"	40	"
3. Vojvodstvo Kranjsko	—	"	44	"
4. Vojvodstvo Korosko	—	"	30	"
5. Slovnica českega jezika z berilom, spis. Marn	—	"	60	"
6. Národní koledar in Letopis l. 1867	—	"	40	"
7. Národní koledar in Letopis za 1868. l.	—	"	50	"
8. Štirje letni časi	1	"	—	"
9. Rudninoslovje po Fölleckerji	—	"	40	"
10. Olikani Slovence	—	"	40	"
11. Schoedler. Knjiga prirode. I. snopič Fizika	—	"	80	"
12. Nauk o telovadbi II. del s 164 podobami	—	"	80	"
13. V. Vodnik, pesni	—	"	60	"
14. Jovan Vesel-Koseski. Razna dela z njegovo podobo	1	"	50	"
15. Raznim delom Jov. Vesela-Koseskiga, dodatek	—	"	30	"
16. Atlant. II. snopič: Azija, severna Amerika, južna Amerika	1	"	5	"
17. Slovenski Štajer. I. snopič	—	"	50	"
18. Slovenski Štajer. III. snopič	—	"	40	"
19. Schöedler. Knjiga prirode 2. snopič. Astronomija in Kemija	1	"	—	"
20. Letopis za 1871. l. s 40 podobami	—	"	50	"
21. Schöedler. Knjiga prirode. 3. snopič. Mineralogija in Geognozija	—	"	70	"
22. Atlant. III. snopič: Aflika, Avstralija, evropska Rusija	1	"	5	"
23. Rastlinstvo po Pokorniji. Iv. Tušek	—	"	85	"
24. Letopis za 1872. in 1873. l. z 2 podobama	1	"	50	"
25. Slovanstvo z dvema zemljovidoma	1	"	—	"
26. Letopis za 1874. l.	1	"	50	"
27. Prirodnoznanški zemljepis, J. Jesenko	1	"	—	"
28. Letopis za 1875. l.	1	"	50	"
29. Schöedler. Knjiga prirode. IV. snopič. Botanika in Zoologija	1	"	50	"
30. Telegrafija, iz Letopisa 1875. l. posebej vazana, spisal dr. Subic	—	"	50	"
31. Letopis za 1876. l.	—	"	90	"

32.	Letopis za 1877. l.	1	gld	—	kr.
33.	Letopis za 1878. l. I. in II. del	—	"	60	"
34.	Letopis za 1878. l. III. in IV. del	—	"	60	"
35.	Letopis za 1879. l.	1	"	—	"
36.	Dr. Lovro Toman	—	"	80	"
37.	Dr. E. H. Costa s podobo	—	"	50	"
38.	Atlant. IV. snopič: Francija, Britanija in Škan- dinavija	1	"	5	"
39.	Atlant. V. snopič: Švica, Španija in Portugalsko, Nizozemsko in Belgija	1	"	5	"
40.	Potovanje okolo sveta v 80 dneh	—	"	80	"
41.	Hrvatska slovnica za Slovence	—	"	60	"
42.	Znanstvena terminologija	1	"	20	"
43.	Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo	—	"	20	"
44.	Dr. Lovro Toman, podoba	—	"	40	"
45.	Dr. Etb. H. Costa	—	"	20	"
46.	Baron Anton Zois, podoba	—	"	10	"
47.	Janez Vesel, Koseski, podoba	—	"	10	"

Prošnja. Častiti družbeniki naj gg. poverjenikom povrnejo stroške, ki jih ti imajo s prejetanjem in razpošiljanjem družbinih knjig.
